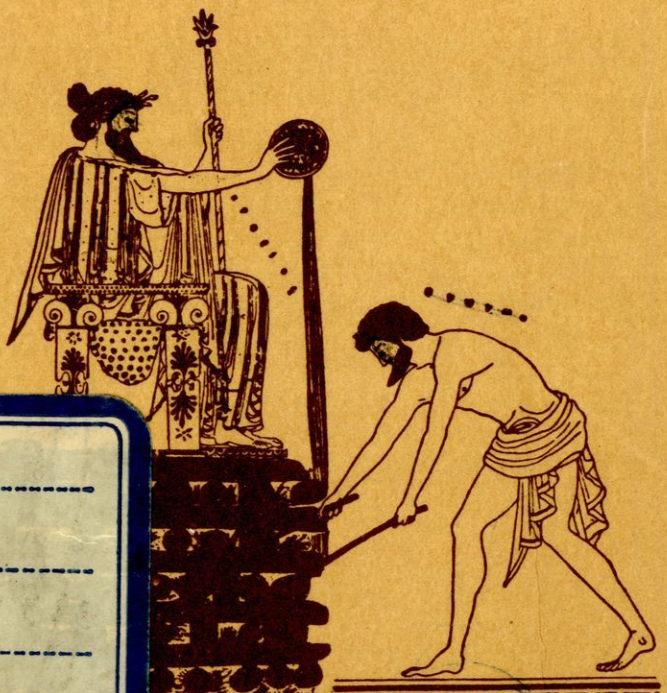
ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΛΑΧΟΥ

ΗΡΟΔΟΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑ

(ΕΚΛΟΓΕΣ)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Γιώργος
Πετρακιάφου

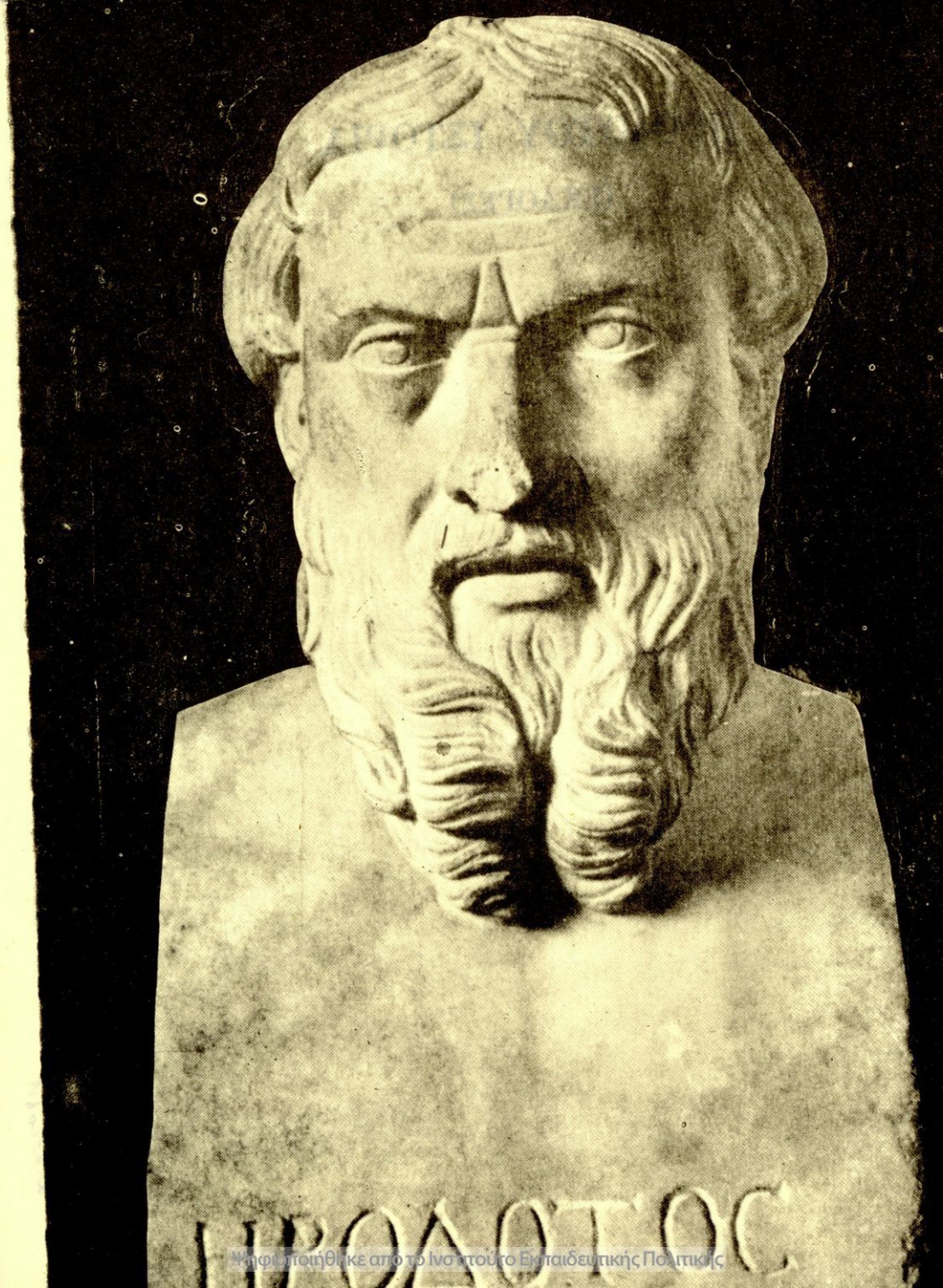
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΗΡΟΔΟΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑ

(ΕΚΛΟΓΕΣ)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΗΡΟΔΟΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑ

(ΕΚΛΟΓΕΣ)

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ-ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΛΑΧΟΥ

Ἐπιλογή ἀποσπασμάτων ἀπό τό
Γ. Ζευγώλη

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1980

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Βιογραφία

Ὁ Ἡρόδοτος γεννήθηκε τό 484 π.Χ. περίπου στήν Ἁλικαρνασσό, παραλιακή πόλη τῆς Ν. Δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας, στήν περιοχή πού ὀνομαζόταν Δωρίδα, ἐπειδή εἶχαν ἱδρυθεῖ ἐκεῖ πολλές δωρικές ἀποικίες. Ἂν καί δέν ὑπάρχει ἄλλος συγγραφέας μέ τό ἴδιο ὄνομα, ὥστε νά πρέπει νά γίνεται διάκριση, τό ὄνομα τοῦ ἱστορικοῦ συνοδεύεται πάντα ἀπό τό ἐπίθετο τῆς καταγωγῆς του: Ἡρόδοτος ὁ Ἁλικαρνασσεύς.

Ὁ πατέρας του ὀνομαζόταν Λύξης καὶ ἡ μητέρα του Δρυώ. Εἶχε ἕναν ἀδελφό, τὸ Θεόδωρο. Ἡ οἰκογένειά του ἦταν ἀπό τίς πρῶτες καί εὐπορότερες τῆς Ἁλικαρνασσοῦ καί αὐτό βοήθησε πολύ τόν Ἡρόδοτο νά μορφωθεῖ πολύ καλά. Μεγάλωσε σ' ἕνα πνευματικά καλλιεργημένο οἰκογενειακό περιβάλλον, ἀφοῦ ὁ θεῖος του Πανύασης — ἀδελφός τῆς μητέρας του — ἦταν ποιητής. Ὁ Ἡρόδοτος συνδέθηκε μαζί του καί ὅταν ὁ Πανύασης, μαζί μέ ἄλλους συμπολίτες του, ὀργάνωσε ἐξέγερση γιά νά ἀνατρέψει τόν τύραννο τῆς Ἁλικαρνασσοῦ Λύγδαμη, ὁ Ἡρόδοτος πῆρε κι αὐτός μέρος στή συνωμοσία. Ἡ ἐξέγερση ὅμως ἀπέτυχε, ὁ Πανύασης σκοτώθηκε καί ὁ Ἡρόδοτος κατέφυγε στή Σάμο, ὅπου ἔζησε ἀρκετά χρόνια. Τό 454 π.Χ. γίνεται δεύτερη ἐπανάσταση στήν Ἁλικαρνασσό καί ἀνατρέπεται ὁ τύραννος Λύγδαμης. Ὁ Ἡρόδοτος ἐπιστρέφει στήν πατρίδα του ἀλλά δέ μένει πολύ στήν Ἁλικαρνασσό. Φεύγει πάλι, ὁριστικά πιά, ἀπό τήν πατρίδα του. Δέν ξέρουμε τοὺς λόγους πού τόν ἀνάγκασαν νά πάρει μιά τέτοια ἀπόφαση.

Δέν ὑπάρχουν πληροφορίες γιά τή ζωή τοῦ Ἡροδότου μεταξύ τοῦ 454 καί τοῦ 445 π.Χ., ὅταν, κατά τήν παράδοση, ὁ Ἡρόδοτος ἔρχεται στήν Ἀθήνα ὅπου διαβάζει, μπροστά σὲ πλῆθος λαοῦ, μεγάλα ἀποσπάσματα τοῦ ἔργου του καί οἱ Ἀθηναῖοι τοῦ δίνουν χρηματικὸ βραβεῖο 10 τάλαντα, ποσό ἐξαιρετικά μεγάλο. Τήν ἐποχή ἐκείνη ὁ Περικλῆς εἶχε ἀναλάβει μιά τεράστια προσπάθεια: νά συνενώσει τούς Ἕλληνες δημιουρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γώντας μιά ἰσχυρή πανελλήνια συνείδηση. Γιά νά τό πετύχει αὐτό, κοντά στά ἄλλα ὁ Περικλῆς καλεῖ ὅλες τίς Ἑλληνικές πόλεις νά ἱδρύσουν μιά κοινή ἀποικία στή νότια Ἰταλία, πού τότε ὀνομαζόταν Μεγάλη Ἑλλάς. Τό ὄνομα τῆς νέας αὐτῆς ἀποικίας ἦταν Θούριοι. Ὁ Ἡρόδοτος ξεκινᾶ μέ τούς ἀποίκους καί ἐγκαθίσταται στούς Θουρίους, ὅπου καί μένει ὡς τό θάνατό του, τό 424 π.Χ. Γι' αὐτό ἀπό πολλούς ὀνομαζόταν Ἡρόδοτος ὁ Θούριος.

Ὁ Ἡρόδοτος ταξίδεψε πολύ. Εἶναι ὁ πρῶτος μεγάλος ταξιδιώτης πού ἐπισκέφτηκε ὁλόκληρο σχεδόν τόν τότε γνωστό κόσμο. Σήμερα φτάνει κανείς στήν Περσία σέ λίγες ὧρες μέ ἀεροπλάνο. Τότε μιά ἐπίσημη ἀποστολή ξεκινοῦσε ἀπό τήν Ἀθήνα γιά νά φτάσει — μέ ὅλες τίς ἀνέσεις καί τήν ἀσφάλεια τῶν ἐπισήμων — τρεῖς μῆνες ἀργότερα στά Σοῦσα. Ὁ Ἡρόδοτος ταξιδεύει στίς παραθαλάσσιες πόλεις τῆς Ἰωνίας, πηγαίνει στίς Σάρδεις καί στό ὑψίπεδο τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, ἐπισκέπτεται τή μισοκαταστρεμμένη Βαβυλώνα, τήν Ἀσσυρία καί τήν Περσία. Πηγαίνει στήν Αἴγυπτο καί ἀναπλέει τό Νεῖλο ὡς τήν Ἐλεφαντίνη νῆσο πού ἀπέχει χίλια χιλιόμετρα ἀπό τίς ἐκβολές τοῦ ποταμοῦ. Πηγαίνει στόν Εὔξεινο Πόντο, στήν Κολχίδα καί στήν Κριμαία, περιγράφει τούς λαούς τῆς περιοχῆς ἐκείνης καί τούς μεγάλους ποταμούς τῆς Νότιας Ρωσίας. Ἔτσι, ὅταν γράφει τήν Ἱστορία του εἶναι σέ θέση νά μᾶς δώσει αὐθεντικές πληροφορίες μέ πολλές λεπτομέρειες γιά ὅλες αὐτές τίς περιοχές, τούς κατοίκους τους, τήν κοινωνική τους ὀργάνωση, τά ἔθιμα καί τή θρησκεία τους. Ὁ ἱστορικός θά χρειάστηκε πολλά χρόνια γιά νά καλύψει, ἀπό βορρᾶ σέ νότο καί ἀπό ἀνατολή σέ δύση, ἕνα δρομολόγιο 8 000 χιλιομέτρων περίπου.

Τό ἔργο τοῦ Ἡροδότου

Ὁ Ἡρόδοτος ἤξερε ἀσφαλῶς καί εἶχε μελετήσει τά ἔργα τῶν προγενέστερων συγγραφέων πού ὀνομάσθηκαν λογογράφοι. Μεταξύ τους εἶχε ἰδιαίτερη θέση ὁ Ἑκαταῖος ὁ Μιλήσιος. Οἱ λογογράφοι αὐτοί ἔγραφαν, σέ πεζό λόγο, τό χρονικό τῆς ἵδρυσης μιᾶς πόλης, ἀνέφεραν μέ πλούσιες λεπτομέρειες τή μυθική ἤ πραγματική γενεαλογία μιᾶς οἰκογένειας ἤ περιγράφαν τούς ἀποικισμούς μακρινῶν περιοχῶν ἀπό τούς Ἕλληνες. Δέν ἔχει διασωθεῖ κανένα ἀπό τά ἔργα τους, κανένας ἀπό τούς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λόγους τους. Εἶναι ὅμως φανερό ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ἐπηρεάστηκε ἀπό τούς προγενεστέρους του καί περισσότερο, ἴσως, ἀπό τόν Ἑκαταῖο, τόν ὁποῖο ἀναφέρει ἀρκετές φορές στό ἔργο του, ἀλλά ἡ μεγάλη του πολυμάθεια, οἱ γεωγραφικές γνώσεις του καί τό ἐρευνητικό του, πνεῦμα τοῦ ἐπιτρέπουν νά συνθέσει ἕνα πολύ εὐρύτερο ἔργο, πολύ σημαντικό καί ἀρκετά συστηματικό, πού ἔχει κεντρικό θέμα τή σύγκρουση Ἑλλήνων καί Περσῶν καί καλύπτει μιά ἀρκετά μεγάλη χρονική περίοδο.

Ἡ πρώτη φράση τοῦ ἔργου τοῦ Ἡροδότου φανερώνει ἀμέσως πῶς θά δουλέψει ὁ ἱστορικός: «Ὁ Ἡρόδοτος ὁ Ἁλικαρνασσεύς παρουσιάζει τήν ἔρευνά του αὐτή γιά νά μή λησμονηθοῦν μέ τόν καιρό τά ἔργα τῶν ἀνθρώπων καί νά μή μείνουν ἀμνημόνευτα τά μεγάλα καί θαυμαστά κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων οὔτε, εἰδικότερα, τά αἴτια γιά τά ὁποῖα πολέμησαν μεταξύ τους». Πρῶτος σκοπός του λοιπόν εἶναι νά μή σβήσουν ἀπό τήν ἀνθρώπινη μνήμη τὰ σπουδαῖα κατορθώματα τῶν προγόνων καὶ δεύτερος σκοπός εἶναι νά δείξει ὅτι οἱ πόλεμοι μεταξύ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων ἦταν ἡ σύγκρουση δύο κόσμων. Γι' αὐτό ὁ Ἡρόδοτος δέν περιορίζεται στίς ἑλληνοπερσικές σχέσεις ἀλλά ἀναφέρει στό ἔργο του ὅλα τά στοιχεῖα πού ἔχει συγκεντρώσει γιά τούς λαούς, οἱ ὁποῖοι εἴτε ἄμεσα εἴτε ἔμμεσα σχετίστηκαν μέ τή σύγκρουση αὐτή. Γι' αὐτό καί τό ἔργο τοῦ Ἡροδότου εἶναι ἕνα εἶδος ἱστορικῆς καί γεωγραφικῆς ἐγκυκλοπαίδειας πού περιέχει ὅλες τίς ἱστορικές καί γεωγραφικές γνώσεις τοῦ συγγραφέα. Περιλαμβάνοντας στό ἔργο του ὅλα αὐτά τά στοιχεῖα ὁ Ἡρόδοτος πρόσφερε στούς συγχρόνους του μιά τεράστια ὑπηρεσία, διευρύνοντας τό πεδίο τῶν γνώσεών τους.

Καί γιά μᾶς τό ἔργο τοῦ ἱστορικοῦ εἶναι ἀνεκτίμητο, γιατί εἶναι ἡ βασική ἄν ὄχι ἡ μόνη πηγή πληροφόρησης γιά τούς Μηδικούς πολέμους. Ἀπό τή μελέτη ὅμως τοῦ Ἡροδότου ἐμεῖς σήμερα ἔχουμε νά ἀποκομίσουμε καί ἄλλες ὠφέλειες, γιατί δέν εἶναι ἕνας ἱστορικός πού περιορίστηκε σέ στενά ὅρια, ἀλλά εἶναι καί θαυμάσιος γεωγράφος, ἀρχαιολόγος, ἐθνολόγος, ἀνθρωπολόγος καί περιηγητής. Στὸ ἔργο του συναντοῦμε συχνά συναρπαστικά μικρά διηγήματα, γεμάτα ἀπό βαθιά ἀνθρώπινη πείρα, πού χαράζονται γιά πάντα στό μυαλό μας. Τό μεγάλο ὅμως δίδαγμα πού ἀντλοῦμε διαβάζοντας τό ἔργο του εἶναι ὅτι ἡ ἀρετή καί ἡ πίστη στήν ἐλευθερία ἀναδεικνύονται ἀνώτερες ἀπό τό ἀμέτρητο πλῆθος, τή δύναμη καί τόν πλοῦτο.

Ἀπό τήν ἐποχή τῆς συγγραφῆς του τό ἔργο τοῦ Ἡροδότου ἐκτιμή-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θηκε ἐξαιρετικά, μερικοί ὅμως, ἀπό τήν ἀρχαιότητα ὡς σήμερα, τόν ἔκριναν αὐστηρά λέγοντας ὅτι ὁ Ἡρόδοτος εἶναι μεροληπτικός, ὅτι ἀναφέρει φανταστικά πράγματα καί ὅτι δέν ἔχει μέθοδο. Βέβαια ὁ Ἡρόδοτος δέν ἀκολουθεῖ μιά αὐστηρή μέθοδο στή διήγησή του, ἀλλά εἶναι ὁλοφάνερη ἡ προσπάθειά του νά ἀκριβολογήσει. Ὅταν ἀναφέρει δύο καί τρεῖς ἐκδοχές γιά τό ἴδιο γεγονός ἤ γιά τό ἴδιο φυσικό φαινόμενο, δέν παραλείπει ποτέ νά προσθέσει ποιά ἀπό τίς ἐκδοχές αὐτές θεωρεῖ ὁ ἴδιος πιθανότερη. Ἐπίσης, ὅταν ἀναφέρει κάτι πολύ παράδοξο πού ἔχει ἀκούσει, προσθέτει συχνότατα: «ἀλλά αὐτό δέν τό πιστεύω» ἤ: «ἀναφέρω τά ὅσα μοῦ ἔχουν πεῖ». Ἀλλά τό ἐπίθετο πού ταιριάζει λιγότερο στόν Ἡρόδοτο εἶναι τό «μεροληπτικός», γιατί στό κύριο θέμα πού πραγματεύεται — τήν ἀναμέτρηση Ἑλλήνων καί Περσῶν — εἶναι ἐξαιρετικά ἀντικειμενικός καί δέν παραλείπει νά ἐπαινέσει, ὅταν τοῦτο ταιριάζει, τόν Ξέρξη καί τούς Πέρσες.

Ὅσο γιά τήν ἔλλειψη μεθόδου στή δομή τοῦ ἔργου, δηλαδή τήν παρεμβολή πολλῶν λεπτομερειῶν καί ἀνεκδότων καθώς καί τίς συχνές παρενθετικές διηγήσεις, τοῦτο ἀποτελεῖ βέβαια ἐλάττωμα γιά ἕνα σύγχρονο ἱστορικό ἔργο, ἀλλά χάρη στήν ἀκόρεστη περιέργεια τοῦ Ἡροδότου διασώθηκαν ὡς σήμερα ἄπειρες πολύτιμες πληροφορίες γιά τόν ἀρχαῖο κόσμο στήν ὁλότητά του, τίς ὁποῖες ἐπαληθεύουν συνεχῶς οἱ ἀρχαιολογικές ἔρευνες καί ἀνασκαφές.

Ὁ Ἡρόδοτος τιτλοφόρησε ὁ ἴδιος τό ἔργο του «ἱστορίης ἀπόδεξις». Ἡ λέξη ἱστορία, στήν ἀρχαία ἑλληνική, σήμαινε ἔρευνα καί ὁ τίτλος θά μποροῦσε νά μεταφραστεῖ: «παρουσίαση τῆς ἔρευνας»*. Ἀλλά οἱ Ἀλεξανδρινοί διαίρεσαν τό κείμενο τοῦ Ἡροδότου σέ ἐννέα βιβλία καί ἔδωσαν στό καθένα τό ὄνομα μιᾶς ἀπό τίς ἐννέα Μοῦσες: Κλειώ, Εὐτέρπη, Θάλεια, Μελπομένη, Τερψιχόρη, Ἐρατώ, Πολύμνια, Οὐρανία καί Καλλιόπη. Ἔτσι σήμερα τό ἔργο τοῦ ἱστορικοῦ ὀνομάζεται καί «Ἡροδότου Μοῦσαι».

Τό Α΄ βιβλίο, ἡ «Κλειώ», ἀρχίζει μέ τίς μυθικές συγκρούσεις Ἑλλήνων καί βαρβάρων καί ἀμέσως ὕστερα περνάει στήν ἀφήγηση ἱστορικῶν γεγονότων. Πῶς ὁ Κροῖσος, βασιλιάς τῶν Λυδῶν, ὑποδούλωσε τίς ἑλληνικές πόλεις τῆς Ἰωνίας, πῶς οἱ Πέρσες, μέ τόν βασιλιά τους Κύρο, νίκησαν τούς Λυδούς καί ὑπέταξαν τήν Ἰωνία, πῶς δημιουργήθηκε τό

* Στό βιβλίο 7,96 ἀπαντᾶ ἡ λέξη «ἱστορία» μέ τή σημερινή της ἀκριβῶς σημασία.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

περσικό κράτος ἀφοῦ ἐπικράτησαν οἱ Πέρσες ἐπάνω στούς Μήδους, τέλος πῶς οἱ Πέρσες κυρίεψαν τή Βαβυλώνα.

Τὸ Β΄ βιβλίο, ἡ «Εὐτέρπη», περιέχει τή βασιλεία τοῦ Καμβύση, διάδοχου τοῦ Κύρου, καί τήν ἀρχή τῆς ἐκστρατείας του ἐναντίον τῆς Αἰγύπτου. Μέ τήν εὐκαιρία αὐτή, ὁ Ἡρόδοτος, μεγάλος θαυμαστής τῆς Αἰγύπτου, ἀναφέρει μέ πολλές λεπτομέρειες ὅλες τίς πληροφορίες πού ἔχει συγκεντρώσει γιά τήν Αἴγυπτο. Θρησκεία, διοίκηση, ἤθη καί ἔθιμα, μνημεῖα, κτίσματα, καί μεγάλα ἔργα, ζῶα καί φυτά, τά πάντα περιγράφονται ἀπό τόν Ἡρόδοτο, πού μᾶς προσφέρει ἔτσι στήν «Εὐτέρπη» πολύτιμες γνώσεις γιά τήν ἀρχαία Αἴγυπτο.

Στό Γ΄ βιβλίο, ἡ «Θάλεια», ὁ Ἡρόδοτος ἱστορεῖ τήν ἐκστρατεία καί τήν κατάκτηση τῆς Αἰγύπτου ἀπό τόν Καμβύση πού εἰσβάλλει καί στή Λιβύη καί στήν Κυρηναϊκή. Ὁ Καμβύσης πεθαίνει καθώς ἐπιστρέφει στήν Περσία καί τήν ἐξουσία παίρνει, μετά ἀπό συνωμοσία τῶν «Μάγων», ὁ Ψευτο-Σμέρδης. Οἱ Πέρσες ἄρχοντες ὅμως μαθαίνουν ὅτι βασιλιάς τους ἔγινε ἕνας σφετεριστής, ὀργανώνουν συνωμοσία ἐναντίον του καί τόν σκοτώνουν. Βασιλιάς τῆς Περσίας γίνεται ὁ Δαρεῖος πού ὀργανώνει τό κράτος.

Τὸ Δ΄ βιβλίο, ἡ «Μελπομένη», περιέχει τήν πρώτη προσπάθεια τοῦ Δαρείου νά ἐπεκτείνει τό κράτος του στήν Εὐρώπη. Ἐκστρατεύει ἐναντίον τῶν Σκυθῶν, πέρα ἀπό τόν Ἴστρο (Δούναβη), ἀλλά παρ' ὀλίγο νά πάθει καταστροφή καί ἐπιστρέφει στή Μικρά Ἀσία. Οἱ Πέρσες ἐκστρατεύουν πάλι στή Λιβύη καί τήν Κυρήνη.

Στὸ Ε΄ βιβλίο, ἡ «Τερψιχόρη», περιγράφεται ἡ δεύτερη ἐκστρατεία τῶν Περσῶν στήν Εὐρώπη — στή Θράκη καί τήν Παιονία. Ἀπό τίς ἑλληνικές πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας οἱ πόλεις τοῦ Ἑλλησπόντου ὑποτάσσονται στούς Πέρσες, ἀλλά οἱ πόλεις τῆς Ἰωνίας ἐπαναστατοῦν ἐναντίον τῶν Περσῶν καί ζητοῦν τήν βοήθεια τῆς Σπάρτης καί τῆς Ἀθήνας. Ἡ Σπάρτη ἀρνεῖται νά βοηθήσει ἀλλά ἡ Ἀθήνα, μαζί μέ τήν Ἐρέτρια στέλνουν βοήθεια στήν Ἰωνία καί πυρπολοῦν τίς Σάρδεις. Οἱ Πέρσες ὅμως πνίγουν τήν ἐπανάσταση.

Στό ΣΤ΄ βιβλίο, ἡ «Ἐρατώ», περιγράφονται ἡ καταστολή τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἰωνίας, ἡ πρώτη ἐκστρατεία τῶν Περσῶν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας μέ ἀρχηγό τό Μαρδόνιο καί ἡ καταστροφή τοῦ στόλου του στόν Ἄθωνα. Ὕστερα ἀναφέρεται ἡ δεύτερη ἐκστρατεία τῶν Περσῶν ἐναντίον τῆς Ἀθήνας μέ ἀρχηγούς τό Λάτη καί τόν Ἀρταφέρνη καί ἡ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μάχη τοῦ Μαραθώνα, πρώτη λαμπρή νίκη τῶν Ἀθηναίων ἐναντίον τῶν Περσῶν.

Στό Ζ΄ βιβλίο, ἡ «Πολύμνια», ὁ Ἡρόδοτος ἱστορεῖ τίς προετοιμασίες τοῦ Δαρείου γιά τήν τρίτη ἐκστρατεία τῶν Περσῶν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας, πού ὕστερα ἀπό τό θάνατό του συνέχισε ὁ διάδοχός του Ξέρξης, τή συγκέντρωση καί πορεία τοῦ στρατοῦ τοῦ Ξέρξη καί τή διάβαση τοῦ Ἑλλησπόντου ἐπάνω σέ γέφυρες. Ἐξακολουθεῖ μέ τήν προέλαση τοῦ στρατοῦ στή Θράκη, τή Μακεδονία καί τή Θεσσαλία καί τελειώνει μέ τή μάχη τῶν Θερμοπυλῶν.

Τό βιβλίο Η΄, ἡ «Οὐρανία», περιέχει τή ναυμαχία τοῦ Ἀρτεμησίου καί τή ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας, περίλαμπρη νίκη τῶν Ἑλλήνων. Ἀναφέρει ἐπίσης τήν ἀναχώρηση τοῦ Ξέρξη ἀπό τήν Ἑλλάδα, ἀφήνοντας πίσω του, στή Βοιωτία, τό Μαρδόνιο μέ πολύ στρατό.

Τέλος στό βιβλίο Θ΄, ἡ «Καλλιόπη», περιγράφονται ἡ μάχη τῶν Πλαταιῶν, ἡ ἐκδίωξη τῶν Περσῶν ἀπό τήν Ἑλλάδα καί ἡ μεταφορά τοῦ πολέμου στά μικρασιατικά παράλια, ὅπου καί πάλι νικητές ἀναδεικνύονται οἱ Ἕλληνες.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΛΕΙΩ

1

Κεφ. 1 - 25. Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει τά αἴτια τῆς συγκρούσεως μεταξύ Ἑλλήνων καί Περσῶν, ἀνατρέχοντας ὥς τούς μυθικούς χρόνους, ἀλλά ὑπογραμμίζει ὅτι ἡ ἱστορική αἰτία τῆς ἀναμετρήσεως αὐτῆς ἦταν ἡ ὑποταγή τῆς Ἰωνίας στούς Λυδούς.

Κεφ. 26 - 56. Ἱστορία τοῦ Κροίσου

26. Ὅταν πέθανε ὁ Ἀλυάττης, τόν διαδέχτηκε στό θρόνο ὁ γιός του Κροῖσος πού ἦταν τριάντα πέντε ἐτῶν. Οἱ πρῶτοι ἀπό τούς Ἕλληνες, ἐναντίον τῶν ὁποίων στράφηκε, ἦταν οἱ Ἐφέσιοι. Ὅταν πολιορκήθηκαν ἀπό τόν Κροῖσο, οἱ Ἐφέσιοι ἀφιέρωσαν τήν πόλη τους στήν Ἄρτεμη. Συνδέσανε μέ σχοινί τό ναό της μέ τά τείχη τῆς πόλης. Ἡ ἀπόσταση τῆς παλιᾶς πολιορκούμενης πόλης ἀπό τό ναό ἦταν ἑφτά στάδια. Πρώτους λοιπόν αὐτούς χτύπησε ὁ Κροῖσος καί ὕστερα στράφηκε διαδοχικά ἐναντίον τῶν ἰωνικῶν καί αἰολικῶν πόλεων, πότε μέ σοβαρές καί πότε μέ μηδαμινές προφάσεις.

27. Ὅταν οἱ Ἕλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἔγιναν φόρου ὑποτελεῖς στόν Κροῖσο, τότε αὐτός σκέφτηκε νά ἐξοπλίσει στόλο καί ν' ἀρχίσει ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν νησιῶν. Ἦταν ὅλα ἕτοιμα γιά τή ναυπήγηση τῶν πλοίων, ὅταν ὁ Βίας ὁ Πριηνεύς, ὅπως λένε μερικοί, ἤ ὁ Πιττακός* ὁ Μυτιληναῖος, ὅπως λένε ἄλλοι, πῆγε στίς Σάρδεις· καί ὅταν ὁ Κροῖσος τόν ρώτησε ἄν ἔχει τίποτα νεώτερα ἀπό τήν Ἑλλάδα, ἐκεῖνος τοῦ ἔδωσε

* Ὁ Βίας καί ὁ Πιττακός ἦταν, κατά τήν παράδοση, ἀπό τούς Ἑπτά Σοφούς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μιάν ἀπάντηση, πού ἐξαιτίας της σταμάτησε ἡ ναυπήγηση τῶν πλοίων: «Βασιλιά, τοῦ εἶπε, οἱ νησιῶτες ἀγοράζουν χιλιάδες ἄλογα καί σχεδιάζουν νέα ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Σάρδεων καί ἐναντίον σου». Ὁ Κροῖσος πίστεψε ὅτι τοῦ ἔλεγε τήν ἀλήθεια καί ἀποκρίθηκε: «Μακάρι νά τούς φωτίσει ὁ θεός νά ἔρθουν νά ἐπιτεθοῦν ἐναντίον τῶν Λυδῶν μέ ἱππικό». Ἐκεῖνος τότε ἀποκρίθηκε: «Μοῦ φαίνεται, βασιλιά, ὅτι εὔχεσαι ὁλόψυχα νά πολεμήσεις μέ ἔφιππους νησιῶτες στή στεριά, γιά νά τούς νικήσεις. Ἀλλά τό ἴδιο καί οἱ νησιῶτες. Ὅταν ἔμαθαν ὅτι πρόκειται νά ναυπηγήσεις στόλο καί νά τούς ἐπιτεθεῖς, νομίζεις ὅτι εὔχονται τίποτ' ἄλλο παρά ν' ἀναμετρηθοῦν μέ τούς Λυδούς στή θάλασσα καί νά σ' ἐκδικηθοῦν γιά τούς Ἕλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πού τούς ἔχεις ὑποδουλώσει;» Ἡ σκέψη αὐτή φαίνεται ὅτι ἔκαμε μεγάλη ἐντύπωση στόν Κροῖσο, πού ἐγκατέλειψε τούς ναυτικούς του ἐξοπλισμούς καί ἔκαμε συνθήκη φιλίας μέ τούς Ἴωνες τῶν νησιῶν.

28. Μέ τόν καιρό ὅλοι σχεδόν οἱ λαοί πού κατοικοῦν δῶθε ἀπό τόν ποταμό Ἅλη* ὑποτάχτηκαν στούς Λυδούς. Ἔτσι, ἐκτός ἀπό τούς κατοίκους τῆς Κιλικίας καί τῆς Λυκίας, ὁ Κροῖσος εἶχε ὑποτάξει ὅλους τούς ἄλλους. Αὐτοί εἶναι οἱ Λυδοί, οἱ Φρύγες, οἱ Μυσοί, οἱ Μαριανδυνοί, οἱ Χάλυβες, οἱ Παφλαγόνες, οἱ Θράκες, Θυνοί καί Βιθυνοί, οἱ Κάρες, οἱ Ἴωνες, οἱ Δωριεῖς, οἱ Αἰολεῖς καί οἱ Πάμφυλοι.

29. Ὅταν ὁ Κροῖσος ὑπέταξε ὅλους αὐτούς τούς λαούς καί προσάρτησε τά ἐδάφη τους στή Λυδία, οἱ Σάρδεις γνώρισαν μεγάλη ἀκμή ἐξαιτίας τοῦ πλούτου τους καί πῆγαν ἐκεῖ ὅλοι οἱ φημισμένοι Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀνάμεσα σ' αὐτούς ἦταν καί ὁ Σόλων ἀπό τήν Ἀθήνα, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἔκανε νόμους γιά τούς Ἀθηναίους, πού οἱ ἴδιοι τοῦ εἶχαν ζητήσει, ἔφυγε γιά δέκα χρόνια μέ τήν πρόφαση ὅτι ἤθελε νά περιηγηθεῖ διάφορες χῶρες, ἀλλά στήν πραγματικότητα γιά νά μήν ἀναγκαστεῖ νά καταργήσει κανένα νόμο. Οἱ ἴδιοι οἱ Ἀθηναῖοι δέν μποροῦσαν ν' ἀλλάξουν τούς νόμους, γιατί δεσμεύονταν μέ ὅρκους μεγάλους νά σεβαστοῦν δέκα χρόνια τή νομοθεσία τοῦ Σόλωνα.

30. Γι' αὐτό λοιπόν τό λόγο, ἀλλά καί γιά νά ταξιδέψει στόν κόσμο,

* Ποταμός τῆς Μ. Ἀσίας πού σήμερα ὀνομάζεται Κιζίλ Ἰρμάκ (τό Κόκκινο Ποτάμι).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁ Σόλων πῆγε στήν Αἴγυπτο νά ἐπισκεφθεῖ τόν Ἄμαση καί ἔπειτα στίς Σάρδεις, στόν Κροῖσο. Ὅταν πῆγε στίς Σάρδεις, ὁ Κροῖσος τόν φιλοξένησε στά ἀνάκτορά του καί τήν τρίτη ἤ τέταρτη μέρα ἀνακτορικοί ὑπηρέτες, κατά διαταγή τοῦ Κροίσου, τόν ξενάγησαν καί τοῦ ἔδειξαν ὅλους τούς θησαυρούς του πού ἦταν μεγάλοι καί σπουδαῖοι. Ἀφοῦ λοιπόν ὁ Σόλων τά εἶδε ὅλα μέ τήν ἡσυχία του, ὁ Κροῖσος τόν ρώτησε: «Λοιπόν, ξένε Ἀθηναῖε, ἡ φήμη σου καί γιά τή σοφία σου καί γιά τά ταξίδια σου ἔχει φτάσει ὥς ἐδῶ. Ἡ ἐπιθυμία σου νά μαθαίνεις σ' ἔκαμε νά ἐπισκεφθεῖς πολλές χῶρες γιά νά γνωρίσεις τόν κόσμο. Θά ἤθελα λοιπόν νά σέ ρωτήσω ποιός ἀπ' ὅλους εἶναι ὁ πιό εὐτυχισμένος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου;» Ὁ Κροῖσος ἔκαμε αὐτή τήν ἐρώτηση νομίζοντας ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι ὁ εὐτυχέστερος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου. Ἀλλά ὁ Σόλων, χωρίς νά τόν κολακέψει καί μέ ὅλη του τήν εἰλικρίνεια, ἀποκρίθηκε: «Ναί, βασιλιά μου, ὁ Τέλλος ὁ Ἀθηναῖος». Ὁ Κροῖσος ξαφνιάστηκε μέ τήν ἀπάντηση καί ρώτησε ἀπαιτητικά: «Ἀπό τί συμπεραίνεις ὅτι ὁ Τέλλος εἶναι ὁ πιό εὐτυχισμένος ἄνθρωπος;» Ὁ Σόλων τότε τοῦ ἀποκρίθηκε: «Ὁ Τέλλος ζοῦσε σέ μιά εὐτυχισμένη πολιτεία, εἶχε ἀποκτήσει πολλά καί ὡραῖα παιδιά καί τά εἶδε ν' ἀποκτοῦν καί αὐτά παιδιά, πού ἔζησαν ὅλα. Ὁ Τέλλος ἦταν εὐκατάστατος ἄνθρωπος, σύμφωνα μέ τά δικά μας κριτήρια, καί τό τέλος τῆς ζωῆς του ἦταν ἔνδοξο. Σέ μιά μάχη τῶν Ἀθηναίων μέ τή γειτονική τους Ἐλευσίνα πολέμησε κι αὐτός, ἀνάγκασε τόν ἐχθρό ν' ἀλλάξει πορεία καί ἔπεσε πολεμώντας γενναῖα. Οἱ Ἀθηναῖοι τόν ἔθαψαν μέ μεγάλες τιμές στό μέρος ὅπου σκοτώθηκε».

31. Ἀφοῦ λοιπόν ὁ Σόλων μίλησε γιά τόν Τέλλο καί γιά τούς λόγους πού τόν θεωροῦσε ὡς τόν εὐτυχέστερο ἄνθρωπο, ὁ Κροῖσος τόν ρώτησε, ποιόν θεωρεῖ, μετά τόν Τέλλο, εὐτυχέστερο ἄνθρωπο. Ὁ Κροῖσος νόμιζε ὅτι αὐτή τή φορά θά ἐρχόταν τουλάχιστο δεύτερος. Ὁ Σόλων ὅμως ἀποκρίθηκε: «Τόν Κλέοβη καί τό Βίτωνα. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ἀπό τό Ἄργος, ἦταν εὐτυχισμένοι. Ἦταν εὔποροι, πολύ δυνατοί στό σῶμα, καί εἶχαν νικήσει σέ ἀθλητικούς ἀγῶνες. Ὑπάρχει μάλιστα γι' αὐτούς ἡ ἀκόλουθη παράδοση. Στήν ἑορτή τῆς Ἥρας στό Ἄργος, ἔπρεπε ὁπωσδήποτε νά πάει ἡ μητέρα τους στό ναό μέ ἁμάξι. Ἀλλά τά βόδια τους δέν εἶχαν γυρίσει στήν ὥρα τους ἀπό τά χωράφια καί ἐπειδή ἔβλεπαν ὅτι δέν τούς ἔπαιρνε ὁ καιρός, ζεύτηκαν οἱ ἴδιοι στό ἁμάξι, ὅπου ἀνέβηκε ἡ μάνα τους. Τήν ἔσυραν σέ ἀπόσταση σαράντα πέντε στάδια ὥς τό ναό

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καί τούς εἶδαν ὅλοι ὅσοι εἶχαν πάει στό πανηγύρι. Ἀλλά εἶχαν καί ὡραῖο θάνατο. Ὁ θεός τούς ἔδειξε ὅτι εἶναι καλύτερο γιά τόν ἄνθρωπο νά πεθαίνει παρά νά ζεῖ. Γιατί ἀπό τή μιά οἱ Ἀργεῖοι τούς μακάριζαν γιά τή σωματική τους δύναμη, ἀπό τήν ἄλλη οἱ γυναῖκες τῶν Ἀργείων μακάριζαν τή μητέρα τους πού εἶχε κάμει τέτοια παιδιά. Ἡ μάνα τους, εὐτυχισμένη καί γιά τόν ἄθλο τους καί γιά τή φήμη τῶν παιδιῶν της, στάθηκε μπροστά στό ἄγαλμα τῆς Ἥρας καί παρακάλεσε τή θεά νά δώσει στά παιδιά της, τόν Κλέοβη καί τό Βίτωνα, πού τόσο τήν εἶχαν τιμήσει, ὅ,τι καλύτερο εἶναι δυνατό ν' ἀποκτήσει ἄνθρωπος. Μετά τήν εὐχή αὐτή, ἀφοῦ ἔκαμαν τίς θυσίες καί δείπνησαν καλά τά δυό ἀδέρφια κοιμήθηκαν στό ἱερό καί δέν ξύπνησαν πιά. Ἐκεῖ τελείωσαν τή ζωή τους. Οἱ Ἀργεῖοι τούς ἔκαμαν ἀγάλματα καί τά ἀφιέρωσαν στούς Δελφούς, σ' ἔνδειξη ὅτι ἦταν ἄριστοι ἄντρες».

32. Ἔτσι λοιπόν ὁ Σόλων ἔδωσε τή δεύτερη θέση τῆς εὐτυχίας στούς δύο νέους. Καί ὁ Κροῖσος ὀργισμένος τοῦ εἶπε: «Ὥστε τή δική μου εὐδαιμονία, φιλοξενούμενε Ἀθηναῖε, τή θεωρεῖς τίποτα, ἔτσι πού νά μή μέ κρίνεις ἄξιο νά παραβληθῶ οὔτε μέ τούς κοινούς θνητούς;» Ὁ Σόλων τότε ἀποκρίθηκε: «Κροῖσε, μέ ρωτᾶς γιά τά ἀνθρώπινα πράγματα ἐμένα πού ξέρω ὅτι οἱ θεοί φθονοῦν τήν εὐτυχία τῶν θνητῶν καί τήν ταράσσουν. Στό διάστημα μιᾶς μακρᾶς ζωῆς βλέπει κανείς πράγματα πού δέ θά ἤθελε νά δεῖ καί παθαίνει πολλά. Βάζω ὅριο τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς τά ἑβδομήντα περίπου χρόνια. Τά ἑβδομήντα αὐτά χρόνια ἔχουν εἴκοσι πέντε χιλιάδες διακόσιες ἡμέρες, χωρίς νά ὑπολογίσουμε καί τούς ἐμβόλιμους* μῆνες. Ἐάν τώρα σέ κάθε δεύτερο χρόνο προσθέσεις ἕνα μῆνα, γιά νά τηρεῖται ἡ σειρά τῶν ἐποχῶν, οἱ ἐμβόλιμοι μῆνες γίνονται τριάντα πέντε, δηλαδή πρέπει νά προσθέσουμε ἄλλες χίλιες πενήντα μέρες. Ἀπ' ὅλες λοιπόν αὐτές τίς εἴκοσι ἕξι χιλιάδες διακόσιες πενήντα μέρες, πού ἀποτελοῦν τά ἑβδομήντα χρόνια, οὔτε μιά δέν μᾶς φέρνει τό ἴδιο πράγμα πού μᾶς φέρνει ἡ ἄλλη. Ἀφοῦ ἔτσι εἶναι τά πράγματα, Κροῖσε, ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μιά συνέχεια ἀπό ἀβεβαιότητες. Βλέπω ὅτι εἶσαι πολύ πλούσιος καί βασιλιάς πολλῶν ἀνθρώπων, ἀλλά σ' αὐτό πού μέ ρώτησες δέν μπορῶ νά σοῦ ἀπαντήσω, πρίν μάθω ἄν εἶχες καλά στερνά.

* Ἐμβόλιμος ἦταν ὁ μήνας πού παρεμβαλλόταν κάθε τρίτο ἔτος μετά τόν Ποσειδαιώνα καί λεγόταν Ποσειδαιών δεύτερος· βλ. κατ. 2, 4. (Σήμερα ποιά ἡμέρα εἶναι ἐμβόλιμη ;)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἕνας ἄνθρωπος πολύ πλούσιος δέν εἶναι πιό εὐτυχισμένος ἀπό ἕναν ἄλλο πού ἔχει τό καθημερινό του μόνο, ἄν ἡ τύχη δέν τοῦ εἶναι πιστή, ὥστε νά ἔχει καί καλό τέλος. Πολλοί βαθύπλουτοι δέν εἶναι εὐτυχισμένοι,ἐνῶ πολλοί μέ μέτρια περιουσία ζοῦν εὐτυχισμένοι. Ὁ πολύ πλούσιος, ἀλλά δυστυχής, σέ δύο μόνο πράγματα ὑπερέχει ἀπό τόν εὐτυχή, ἐνῶ ὁ εὐτυχής ὑπερέχει σέ πολλά ἀπό τόν πλούσιο δυστυχή. Ὁ πλούσιος μπορεῖ νά ἱκανοποιεῖ τίς ἐπιθυμίες του καί νά ἀντέχει περισσότερο ἄν τοῦ ἔρθει καμιά μεγάλη συμφορά. Ὁ ἄλλος ὑπερέχει ἀπό τόν πλούσιο, ἀλλά ἄτυχο, σέ τοῦτο: δέν ἀντέχει ἴσως στά ἀτυχήματα καί δέν μπορεῖ νά ἱκανοποιεῖ τίς ἐπιθυμίες του, ἡ εὐτυχία ὅμως τόν ἀπομακρύνει ἀπ' ὅλα αὐτά καί δέν ὑποφέρει ὅταν τοῦ συμβαίνουν κακά, δέν πάσχει, ἔχει ὡραῖα παιδιά, εἶναι ὁ ἴδιος ὡραῖος. Ἐάν λοιπόν, μαζί μέ ὅλα αὐτά, ἔχει καί καλό τέλος, νά ὁ ἄνθρωπος πού ἀναζητᾶς, πού εἶναι ἄξιος νά χαρακτηριστεῖ εὐτυχισμένος. Ἀλλά πρίν πεθάνει πρέπει κανείς ν' ἀποφεύγει νά τόν χαρακτηρίσει εὐτυχισμένο, μόνο νά τόν λέει τυχερό. Εἶναι ἀδύνατο ἕνας ἄνθρωπος νά τά ἔχει ὅλα, ὅπως περίπου μιά χώρα δέν μπορεῖ νά εἶναι σέ ὅλα αὐτάρκης, γιατί εἶναι δυνατό νά ἔχει μερικά ἀγαθά, ἄλλα ὅμως θά τῆς λείπουν. Ἐκείνη πού ἔχει τά περισσότερα εἶναι ἡ καλύτερη.Ἔτσι κι ἕνας ἄνθρωπος δέν εἶναι δυνατό νά τά ἔχει ὅλα. Μπορεῖ νά ἔχει πολλά, ἀλλά θά τοῦ λείπουν ἄλλα, καί ἐκεῖνος πού θά ἔχει τά περισσότερα ὥς τό τέλος τῆς ζωῆς του καί θά ἔχει ὡραῖο θάνατο, αὐτός, βασιλιά, κατά τή γνώμη μου, μπορεῖ νά χαρακτηρίζεται εὐτυχισμένος. Σ' ὅλα τά πράγματα λοιπόν πρέπει νά περιμένουμε νά δοῦμε ποιό θά εἶναι τό τέλος τους, γιατί ὁ θεός σέ πολλούς ἔδωσε τήν εὐτυχία, γιά νά τούς καταστρέψει ὅμως σύρριζα ἀργότερα».

33. Αὐτά πού ὁ Σόλων εἶπε στόν Κροῖσο, χωρίς νά τόν κολακέψει σέ τίποτε, ὁ Κροῖσος δέν τά λογάριασε διόλου καί τόν ἔδιωξε θεωρώντας τον πολύ ἀνόητο, ἀφοῦ παραμέριζε τά παρόντα ἀγαθά καί συμβούλευε νά περιμένει κανείς πρῶτα τό τέλος τοῦ ἀνθρώπου.

34. Ὅταν ἔφυγε ὁ Σόλων, ἡ θεία νέμεση ἐκδικήθηκε σκληρά τόν Κροῖσο, γιατί νόμιζε ὅτι εἶναι ὁ πιό εὐτυχισμένος ἄνθρωπος. Μόλις κοιμήθηκε, εἶδε ὄνειρο πού τοῦ φανέρωνε τά κακά πού ἔμελλε νά πάθει ὁ γιός του. Ὁ Κροῖσος εἶχε δύο παιδιά, τό ἕνα μισερό, κωφάλαλο. Τό ἄλλο ἦταν ἀνάμεσα στούς συνομήλικούς του παντοῦ πρῶτο. Αὐτό τό δεύτερο λεγόταν Ἄτης. Γιά τόν Ἄτη λοιπόν αὐτόν εἶδε ὁ Κροῖσος ὄνειρο ὅτι θά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τόν ἔχανε, χτυπημένο ἀπό σιδερένιο φονικό ὄργανο. Ἄμα ξύπνησε, τρομαγμένος ἀπό τό ὄνειρο, τό συλλογίστηκε καί ἀποφάσισε νά παντρέψει τό γιό του. Παρ' ὅλο ὅτι ὁ Ἄτης ἦταν συνήθως ἀρχηγός τοῦ λυδικοῦ στρατοῦ, ἔπαψε νά τόν στέλνει σέ στρατιωτικές ἀποστολές κι ἔβγαλε ἀπ' ὅλα τά δωμάτια, ὅπου κατοικοῦσαν οἱ ἄνδρες, τά ἀκόντια καί τά βέλη καί γενικά ὅλα τά πολεμικά ὅπλα, καί τά ἔκλεισε σέ ἀποθῆκες, μήπως κανένα ἀπ' αὐτά πέσει ἀπό ἐκεῖ πού κρεμόταν καί σκοτώσει τό παιδί του.

35. Ἐνῶ λοιπόν ὁ Κροῖσος ἑτοίμαζε τούς γάμους τοῦ γιοῦ του, ἔφτασε στίς Σάρδεις ἕνας ἄνθρωπος, θύμα τῆς μοίρας, πού εἶχε τά χέρια του λερωμένα ἀπό φόνο. Ὁ ἄνθρωπος αὐτός ἦταν ἀπό τή Φρυγία, βασιλικός γόνος. Ὅταν πῆγε στά ἀνάκτορα τοῦ Κροίσου, τόν παρακάλεσε νά τόν ἐξαγνίσει σύμφωνα μέ τά ἔθιμα τοῦ τόπου. Ὁ Κροῖσος ἔκαμε τή σχετική κάθαρση. Γίνεται στούς Λυδούς μέ τόν ἴδιο περίπου τρόπο πού γίνεται καί στούς Ἕλληνες*. Μετά τήν καθιερωμένη τελετή, ὁ Κροῖσος τόν ρώτησε νά μάθει ἀπό ποῦ ἐρχόταν καί ποιός ἦταν. «Ποιός εἶσαι, τοῦ εἶπε, καί ἀπό ποιό μέρος τῆς Φρυγίας ἔρχεσαι στό σπίτι μου; Ποιόν σκότωσες; Ἄντρα ἤ γυναίκα;» Ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε: «Βασιλιά, εἶμαι γιός τοῦ Γορδίου, πού εἶχε πατέρα τόν Μίδα καί ὀνομάζομαι Ἄδραστος. Χωρίς νά τό θέλω σκότωσα τόν ἀδελφό μου καί ἦρθα ἐδῶ ἐξορισμένος ἀπό τόν πατέρα μου καί χωρίς τίποτα». Ὁ Κροῖσος τότε τοῦ ἀποκρίθηκε: «Εἶσαι ἀπόγονος φίλων μου καί ἦρθες σέ φίλους, πού κοντά τους δέ θά σοῦ λείψει τίποτα. Καί σοῦ εὔχομαι νά ὑποφέρεις αὐτήν τή συμφορά ὅσο τό δυνατό ἐλαφρότερα».

36. Ἔτσι ὁ Ἄδραστος ἔμεινε φιλοξενούμενος στά ἀνάκτορα τοῦ Κροίσου. Τήν ἴδια ἐποχή ἔκαμε τήν ἐμφάνισή του στόν Ὄλυμπο τῆς Μυσίας ἕνας μεγάλος ἀγριόχοιρος. Κατέβαινε ἀπό τό βουνό καί κατέστρεφε τά σπαρτά τῶν κατοίκων πού συχνά ἔβγαιναν γιά νά τόν καταδιώξουν, ἀλλά δέν κατόρθωναν νά τοῦ κάνουν τίποτα καί ὑπέφεραν ἀπό τίς ἐπιδρομές του. Τέλος ἀντιπρόσωποί τους πῆγαν στόν Κροῖσο καί τοῦ εἶπαν τά ἑξῆς: «Βασιλιά, ἕνας πελώριος ἀγριόχοιρος ἐμφανίστηκε στή χώρα μας καί καταστρέφει τά σπαρτά μας. Ὅ,τι κι ἄν κάναμε, δέν κατορθώσαμε νά τόν ξεντώσουμε. Ἐκεῖνο πού σέ παρακαλοῦμε εἶναι νά μᾶς στείλεις τό γιό σου καί μερικούς τολμηρούς νέους καί κυνηγετικά σκυλιά,

* Συνήθως μέ σπονδές καί λουτρό.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γιά ν' ἀπαλλάξουμε τόν τόπο ἀπό τόν ἀγριόχοιρο». Αὐτή τήν παράκληση ἔκαμαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Μυσῶν, ἀλλά ὁ Κροῖσος θυμήθηκε τό ὄνειρο πού εἶχε δεῖ καί τούς ἀποκρίθηκε: «Γιά τό παιδί μου οὔτε λόγο νά κάνετε πιά. Δέν πρόκειται νά σᾶς τό στείλω. Εἶναι νιόπαντρος κι ἔχει ἄλλες ἔγνοιες τώρα. Θά σᾶς δώσω ὅμως μερικούς ἐκλεκτούς Λυδούς νέους, ὅλους τούς κυνηγούς μου καί τά σκυλιά μου, καί θά τούς δώσω ἐντολή νά σᾶς βοηθήσουν μέ ὅλη τους τήν προθυμία γιά ν' ἀπαλλάξετε μαζί τόν τόπο ἀπό τό θηρίο»*.

37. Αὐτά εἶπε ὁ Κροῖσος καί οἱ Μυσοί εὐχαριστήθηκαν πολύ. Ἐνῶ ἔφευγαν ὅμως ἐκεῖνοι, μπῆκε ὁ γιός τοῦ Κροίσου, πού εἶχε μάθει τί ἦρθαν νά ζητήσουν οἱ Μυσοί. Καί ἐπειδή ὁ Κροῖσος ἀρνιόταν νά τόν στείλει μαζί μέ τούς ἄλλους, ὁ νέος τοῦ εἶπε: «Πατέρα, ἄλλοτε μποροῦσα ν' ἀποκτῶ μεγάλη καί καλή φήμη πηγαίνοντας στόν πόλεμο καί στό κυνήγι. Τώρα μ' ἔχεις ἀποκλείσει κι ἀπό τά δυό, παρ' ὅλο ὅτι δέν εἶδες ἀπό μένα οὔτε δειλία οὔτε ἀπροθυμία. Τώρα πῶς θ' ἀντικρίζω τά μάτια τοῦ κόσμου, ὅταν θά πηγαίνω καί ὅταν θά φεύγω ἀπό τήν ἀγορά; Γιά τί θά μέ περνοῦν οἱ πολίτες; Καί ἡ νιόνυφη γυναίκα μου μέ ποιόν θά νομίσει ὅτι παντρεύτηκε; Ἤ ἄφησέ με λοιπόν νά πάω σ' αὐτό τό κυνήγι ἤ ἐξήγησέ μου ὅτι αὐτό πού κάνεις εἶναι γιά τό καλό μου».

38. Ὁ Κροῖσος τότε ἀποκρίθηκε: «Παιδί μου, δέν σέ ἐμποδίζω νά πᾶς στό κυνήγι οὔτε ἐπειδή σέ θεωρῶ δειλό οὔτε γιά ἄλλο δυσάρεστο λόγο, ἀλλά ἐπειδή εἶδα ἕνα ὄνειρο, ὅτι δέ θά ζήσεις πολλά χρόνια καί θά σκοτωθεῖς ἀπό σιδερένια αἰχμή. Αὐτό τό ὄνειρο ἦταν ἡ αἰτία πού βιάστηκα νά σέ παντρέψω καί δέ σ' ἀφήνω πιά νά πηγαίνεις στίς ἐκστρατεῖες. Φροντίζω, ὅσο ζῶ, νά σέ προφυλάξω ὅσο μπορῶ. Ἐσένα ἔχω μονάκριβο παιδί, γιατί ὁ ἀδελφός σου εἶναι κωφάλαλος καί οὔτε λογαριάζω ὅτι ὑπάρχει».

39. Τότε ὁ νέος ἀποκρίθηκε: «Καταλαβαίνω πατέρα πώς ὕστερα ἀπό τέτοιο ὄνειρο θέλεις νά μέ προφυλάξεις. Δέν ξέρεις ὅμως κάτι πού δέν κατάλαβες ἀπό τό ὄνειρο καί νομίζω πώς πρέπει νά σοῦ τό ἐξηγήσω. Εἶπες ὅτι τό ὄνειρο σοῦ ἀποκάλυψε πώς θά σκοτωθῶ ἀπό σιδερένια αἰχ-

* Καί σήμερα ἡ περιοχή αὐτή τῆς Μ. Ἀσίας φημίζεται γιά τούς πολλούς ἀγριόχοιρους πού κάνουν συχνά μεγάλες καταστροφές.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μή. Ἀλλά ποῦ εἶναι τά χέρια τοῦ ἀγριόχοιρου καί ποῦ ἡ σιδερένια αἰχμή του γιά νά φοβηθεῖς; Ἄν τό ὄνειρο σοῦ εἶχε πεῖ ὅτι θά σκοτωθῶ ἀπό τά δόντια ἀγριόχοιρου ἤ ἀπό κάτι ἄλλο τέτοιο, τότε βέβαια θά εἶχες δίκιο νά κάνεις αὐτά πού κάνεις. Ἀλλά πρόκειται γιά σιδερένια αἰχμή. Ἀφοῦ λοιπόν δέν πρόκειται νά δώσουμε μάχη, ἄφησέ με νά πάω κι ἐγώ».

40. Ὁ Κροῖσος ἀποκρίθηκε: «Παιδί μου, ἡ δική σου ἑρμηνεία γιά τό ὄνειρο εἶναι σωστότερη. Καί γι' αὐτό τήν παραδέχομαι καί σ' ἀφήνω νά πᾶς στό κυνήγι».

41. Ὁ Κροῖσος, ἀφοῦ τά εἶπε αὐτά, ἔστειλε καί φώναξε τόν Φρύγα Ἄδραστο καί τοῦ εἶπε: «Ἄδραστε, δέ σέ κατηγόρησα ποτέ γιά τή φρικτή συμφορά πού ἔπαθες. Σέ βοήθησα νά καθαρθεῖς, σέ δέχτηκα καί σέ φιλοξενῶ στά ἀνάκτορα καί ἔχω ἀναλάβει ὅλα τά ἔξοδά σου. Τώρα λοιπόν γιά νά μοῦ ἀνταποδώσεις αὐτά πού σοῦ ἔκανα, σέ παρακαλῶ νά προσέχεις τό παιδί μου πού πρόκειται νά πάει στό κυνήγι, μήπως τυχόν θελήσουν νά σᾶς ἐπιτεθοῦν στό δρόμο τίποτα ληστές. Ἄλλωστε καί σύ θά ἐπιθυμεῖς ν' ἀναδειχτεῖς μέ δικά σου ἔργα, γιατί αὐτή εἶναι ἡ οἰκογενειακή σου παράδοση καί δέν σοῦ λείπει ἡ δύναμη».

42. Σ' αὐτά ὁ Ἄδραστος ἀποκρίθηκε: «Βασιλιά, σ' ἄλλη περίπτωση δέ θά ἔπαιρνα μέρος σέ παρόμοιο ἐγχείρημα. Ἄνθρωπος πού ἔχει πάθει τή συμφορά πού ἔπαθα ἐγώ, δέν ἐπιτρέπεται νά πηγαίνει μέ χαρούμενους συνομήλικούς του. Δέ θά τό ἤθελα καί πολλές φορές τό ἀπέφυγα. Ἀλλά τώρα, ἐπειδή ἐσύ μοῦ τό ζητᾶς καί πρέπει νά σοῦ κάμω τή χάρη, γιατί πρέπει νά σοῦ ἀνταποδώσω τά καλά πού μοῦ ἔκαμες, εἶμαι ἕτοιμος νά κάμω ὅ,τι μοῦ εἶπες καί νά προφυλάξω τό παιδί σου, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπό μένα».

43. Αὐτά εἶπε ὁ Ἄδραστος στόν Κροῖσο κι ἔφυγε μαζί μέ τούς ἄλλους ἐκλεκτούς νέους καί τά κυνηγετικά σκυλιά. Ὅταν ἔφτασαν στό ὄρος Ὄλυμπος τῆς Μυσίας, ἔψαξαν γιά τό θηρίο καί ὅταν τό βρῆκαν τό περικύκλωσαν καί τό χτυποῦσαν μέ ἀκόντια. Ἐκεῖ λοιπόν ὁ ξένος, αὐτός πού εἶχε καθαρθεῖ ἀπό τό φόνο καί πού ὀνομαζόταν Ἄδραστος*, ἐνῶ

* Πού δέν μπορεῖ ν' ἀποφύγει τή μοίρα του, τήν «ἀναπόδραστη».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σημάδευε τόν ἀγριόχοιρο μέ τό ἀκόντιο, ἀστόχησε καί χτύπησε τό γιό τοῦ Κροίσου. Ἔτσι, μέ τό χτύπημα ἀπό τήν αἰχμή τοῦ ἀκόντιου, βγῆκε ἀληθινό τό ὄνειρο τοῦ Κροίσου. Ἕνας ἀπό τούς κυνηγούς ἔτρεξε στίς Σάρδεις νά τοῦ ἀναγγείλει τό δυστύχημα καί τό θάνατο τοῦ γιοῦ του.

44. Ὁ Κροῖσος ταράχτηκε πάρα πολύ μέ τό θάνατο τοῦ παιδιοῦ του καί ἡ ἀπελπισία του ἦταν ἀκόμη μεγαλύτερη, γιατί τόν σκότωσε ἄνθρωπος, τόν ὁποῖο αὐτός ὁ ἴδιος εἶχε ἐξαγνίσει ἀπό φόνο. Μοιρολογοῦσε γιά τή συμφορά του καί καλοῦσε τόν ἐξαγνιστή Δία νά ἔρθει νά δεῖ τί εἶχε πάθει ἀπό τόν ἄνθρωπο πού εἶχε φιλοξενήσει· καί τόν καλοῦσε σάν ἐφέστιο καί προστάτη τῆς φιλίας. Ἐφέστιο, ἐπειδή δέχτηκε ἕναν ξένο καί περιέθαλψε χωρίς νά τό ξέρει τό φονιά τοῦ γιοῦ του, καί προστάτη τῆς φιλίας, ἐπειδή ὁ ἄνθρωπος στόν ὁποῖο ἐμπιστεύτηκε τό γιό του βγῆκε ὁ χειρότερος ἐχθρός του.

45. Ἔφτασαν λίγο ἀργότερα καί οἱ Λυδοί πού μετέφεραν τό νεκρό καί πίσω ἀκολουθοῦσε ὁ φονιάς. Αὐτός, ἀφοῦ στάθηκε μπροστά στό νεκρό, ἄπλωσε τά χέρια στόν Κροῖσο καί τόν παρακαλοῦσε νά τόν σφάξει ἀπάνω στό νεκρό, θυμίζοντας τήν προηγούμενη συμφορά του καί λέγοντας ὅτι δέν ἔπρεπε πιά νά ζήσει, ἀφοῦ ἔγινε πρόξενος τέτοιας δυστυχίας στόν ἄνθρωπο πού τόν εἶχε ἐξαγνίσει. Ὁ Κροῖσος ἀκούγοντας αὐτά τά λόγια λυπήθηκε τόν Ἄδραστο, παρ' ὅλο πού τοῦ εἶχε κάμει τέτοιο κακό, καί τοῦ εἶπε: «Ἔλαβα, ξένε, ἀπό σένα κάθε ἱκανοποίηση, ἀφοῦ μόνος σου καταδικάζεις τόν ἑαυτό σου σέ θάνατο. Δέν εἶσαι ἐσύ ὁ αἴτιος τοῦ κακοῦ πού τό ἔκανες χωρίς νά τό θέλεις, ἀλλά κάποιος θεός, πού ἄλλοτε μοῦ εἶχε φανερώσει ὅσα μοῦ μέλλονταν». Ὁ Κροῖσος ἔθαψε τό παιδί του μέ τιμές καί ὁ Ἄδραστος, γιός τοῦ Γορδίου καί ἔγγονος τοῦ Μίδα, ἀδελφοκτόνος καί φονιάς τοῦ ἐξαγνιστῆ του, ὅταν ἔφυγε ὁ κόσμος μετά τήν κηδεία, πιστεύοντας ὅτι ἦταν ὁ πιό δυστυχισμένος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου, πῆγε καί αὐτοκτόνησε ἀπάνω στόν τάφο.

46. Δυό χρόνια κράτησε ὁ Κροῖσος βαρύ πένθος γιά τό παιδί του. Ἔπειτα ὅμως ἡ καταστροφή τῆς ἡγεμονίας τοῦ Ἀστυάγη, γιοῦ τοῦ Κυαξάρη, ἀπό τόν Κύρο, τό γιό τοῦ Καμβύση, καί ἡ αὔξηση τῆς δύναμης τῶν Περσῶν ἀπέσπασαν τόν Κροῖσο ἀπό τό πένθος του καί τόν ἔβαλαν σέ ἀνησυχία πῶς θά μπορέσει νά περιορίσει τήν αὐξανόμενη δύναμη τῶν Περ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σῶν, προτοῦ μεγαλώσει ἀκόμη περισσότερο. Μέ τήν πρόθεση αὐτή σκέφτηκε νά δοκιμάσει τά μαντεῖα τῆς Ἑλλάδας καί τά μαντεῖα τῆς Λιβύης. Ἔστειλε ἀντιπροσώπους, ἄλλους στούς Δελφούς, ἄλλους στίς Ἄβες τῆς Φωκίδας καί ἄλλους στή Δωδώνη. Ἄλλους ἔστειλε στά μαντεῖα τοῦ Ἀμφιαράου καί τοῦ Τροφωνίου καί στούς Βραγχίδες τῆς Μιλήτου. Αὐτά ἦταν τά ἑλληνικά μαντεῖα, στά ὁποῖα ὁ Κροῖσος ἔστειλε νά ζητήσει χρησμό. Ἔστειλε, ὅπως εἶπα, ἀντιπροσώπους του καί στό ναό τοῦ Ἄμμωνα τῆς Λιβύης. Ἔστελνε στά μαντεῖα γιά νά μάθει τί φρονοῦν, ὥστε ὅποιο ἀποδεικνυόταν πιό ἀληθινό, σ' αὐτό νά στείλει δεύτερη φορά νά μάθει ἄν ἔπρεπε νά ἐπιχειρήσει τήν ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Περσῶν.

47. Γιά νά ἐλέγξει λοιπόν τήν ἀκρίβεια τῶν χρησμῶν ἔστειλε τούς Λυδούς μέ τήν ἐντολή νά κάνουν τίς ἐρωτήσεις τους τήν ἑκατοστή μέρα μετά τήν ἀναχώρησή τους ἀπό τίς Σάρδεις, ὥστε τήν ἴδια ἡμερομηνία νά ρωτήσουν: «Τί κάνει αὐτή τήν ὥρα ὁ βασιλιάς τῶν Λυδῶν Κροῖσος, ὁ γιός τοῦ Ἀλυάττη;» Τήν ἀπάντηση τοῦ κάθε μαντείου ἔπρεπε νά τή γράψουν καί νά τοῦ τή φέρουν πίσω οἱ ἀντιπρόσωποι. Κανείς δέν ξέρει τί εἶπαν τά ἄλλα μαντεῖα. Στούς Δελφούς ὅμως, μόλις οἱ Λυδοί μπῆκαν στό ναό καί ρώτησαν αὐτό πού τούς εἶχε πεῖ ὁ Κροῖσος, ἡ Πυθία τούς ἀπάντησε τά ἑξῆς σέ ἑξάμετρους στίχους:

Γνωρίζω τόν ἀριθμό τῆς ἄμμου καί τά μέτρα τῆς θάλασσας.
Καταλαβαίνω τόν κωφάλαλο καί τόν ἄλαλο ἀκούω.
Μοῦ ἦρθε μυρωδιά σκληροκέλυφης χελώνας
πού ψήνεται σέ χάλκινο δοχεῖο μαζί μέ ἀρνίσια κρέατα.
Χαλκός ἀποπάνω, χαλκός ἀποκάτω.

48. Οἱ Λυδοί ἔγραψαν τά λόγια τῆς Πυθίας κι ἔφυγαν γιά τίς Σάρδεις. Ὅταν ἔφτασαν ὅλοι οἱ ἀπεσταλμένοι καί ἔφεραν τούς χρησμούς τῶν μαντείων, ὁ Κροῖσος ἄνοιξε τά γράμματα καί τά διάβασε. Ἀπό τούς ἄλλους χρησμούς κανένας δέν προσέλκυσε τήν προσοχή του. Ὅταν ὅμως ἄκουσε τό χρησμό τῶν Δελφῶν, ἀμέσως ἔκαμε προσευχή καί τόν δέχτηκε, γιατί βεβαιώθηκε ὅτι τό μαντεῖο τῶν Δελφῶν εἶναι τό μόνο ἀληθινό. Αὐτό μόνο βρῆκε τί ἔκανε ὁ Κροῖσος τήν ὥρα πού εἶχε ρωτηθεῖ. Τήν ἑκατοστή μέρα μετά τήν ἀναχώρηση τῶν ἀντιπροσώπων του μηχανεύτηκε νά κάνει κάτι, πού δέ θά ἦταν δυνατό νά τό ὑποψιαστεῖ κανείς. Κομμάτιασε μιά χελώνα καί ἕνα ἀρνί, τά ἔβαλε μέσα σ' ἕνα χάλκινο καζάνι νά τά βράσει καί τά σκέπασε μέ χάλκινο καπάκι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

49. Αὐτός ἦταν ὁ χρησμός τῶν Δελφῶν. Ὅσο γιά τήν ἀπάντηση τοῦ μαντείου τοῦ Ἀμφιαράου, δέν ξέρω τί εἶπε στούς Λυδούς, ὅταν ἔκαναν καί ἐκεῖ τά ὅσα ἔπρεπε. Τίποτα ἄλλο δέν εἶναι γνωστό, παρά μόνο ὅτι ὁ Κροῖσος καί τό χρησμό τοῦ μαντείου αὐτοῦ βρῆκε σωστό.

50. Μετά ἀπ' αὐτά ὁ Κροῖσος θέλησε νά ἐξευμενίσει μέ μεγάλες θυσίες τό θεό τῶν Δελφῶν. Θυσίασε τρεῖς χιλιάδες ζῶα ἀπό τά κατάλληλα γιά θυσίες. Ἔκαμε ἕνα μεγάλο σωρό ἀπό ἐπίχρυσα καί ἐπάργυρα κρεβάτια, ἀπό χρυσά κύπελλα καί πορφυρά ροῦχα καί χιτῶνες καί τούς ἔβαλε φωτιά, ἐλπίζοντας ὅτι ἔτσι θ' ἀποκτήσει τήν εὐμένεια τοῦ θεοῦ καί παράγγειλε στούς Λυδούς νά θυσιάσει καθένας ὅ,τι μποροῦσε στό θεό. Ὅταν τελείωσε μέ τίς θυσίες, παράγγειλε νά λιώσουν μεγάλη ποσότητα χρυσοῦ, ἀπό τόν ὁποῖο κατασκευάστηκαν ἑκατόν δεκαεφτά μισόπλιθρες πάχους μιᾶς παλάμης καί μήκους ἕξι παλαμῶν οἱ μεγαλύτερες καί τριῶν οἱ μικρότερες. Ἀπό αὐτές τέσσερις ἦταν ἀπό καθαρό χρυσάφι καί εἶχαν βάρος δυόμισι τάλαντα καθεμιά καί οἱ ἄλλες ἦταν ἀπό λευκό χρυσό καί ζύγιζαν δύο τάλαντα καθεμιά. Παράγγειλε νά κατασκευαστεῖ ἕνα λιοντάρι ἀπό καθαρό χρυσό πού εἶχε βάρος δέκα τάλαντα. Αὐτό τό λιοντάρι, ὅταν κάηκε ὁ ναός τῶν Δελφῶν, ἔπεσε ἀπό τό βάθρο του (πού εἶχε κατασκευαστεῖ μέ τίς πλίθρες) καί τώρα βρίσκεται στό θησαυρό τῶν Κορινθίων καί ἔχει βάρος ἑξίμισι τάλαντα. Τά ἄλλα τριάμισι τάλαντα ἔλιωσαν στήν πυρκαϊά.

51. Ὅταν ἐκτελέστηκε ἡ παραγγελία του, ὁ Κροῖσος τά ἔστειλε ὅλα στούς Δελφούς καί μαζί μ' αὐτά τά ἑξῆς: Δύο μεγάλους κρατῆρες, τόν ἕνα ἀπό χρυσό καί τόν ἄλλο ἀπό ἀσήμι· ἀπό αὐτούς ὁ πρῶτος στήθηκε δεξιά καθώς μπαίνουμε στό ναό καί ὁ δεύτερος ἀριστερά. Οἱ κρατῆρες ἄλλαξαν θέση ὅταν κάηκε ὁ ναός καί ὁ χρυσός βρίσκεται στό θησαυρό τῶν Κλαζομενίων καί ζυγίζει ὀκτώμισι τάλαντα καί δώδεκα μνές, ἐνῶ ὁ ἀσημένιος βρίσκεται σέ μιά γωνία στόν πρόναο καί ἔχει χωρητικότητα ἑξακόσιων ἀμφορέων. Τοῦτο εἶναι γνωστό, ἐπειδή οἱ κάτοικοι τῶν Δελφῶν τόν χρησιμοποιοῦν, γιά ν' ἀνακατεύουν τό κρασί μέ τό νερό στήν ἑορτή τῶν Θεοφανίων*. Λένε στούς Δελφούς ὅτι εἶναι ἔργο τοῦ Θεοδώρου

* Γιορτές στούς Δελφούς κατά τίς ὁποῖες οἱ ἱερεῖς ἔδειχναν στόν κόσμο τό ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνα καί ἄλλων θεῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Μουσείο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ Σαμίου καί αὐτό νομίζω κι ἐγώ· γιατί μοῦ φαίνεται ὅτι ἡ ἐργασία εἶναι ἐξαιρετική. Ὁ Κροῖσος ἔστειλε στούς Δελφούς καί τέσσερις ἀσημένιους πίθους, πού ἔχουν στηθεῖ στό θησαυρό τῶν Κορινθίων, καί δύο περιρραντήρια, τό ἕνα ἀπό χρυσό καί τό ἄλλο ἀπό ἀσήμι. Ἀπό αὐτά τό χρυσό ἔχει μιά ἐπιγραφή πού λέει ὅτι εἶναι ἀφιέρωμα τῶν Λακεδαιμονίων, ἀλλά αὐτό δέν εἶναι ἀλήθεια. Καί αὐτό εἶναι τοῦ Κροίσου. Τήν ἐπιγραφή τήν ἔβαλε κάποιος ἀπό τούς κατοίκους τῶν Δελφῶν, γιά νά φανεῖ εὐχάριστος στούς Λακεδαιμονίους. Δέν θ' ἀναφέρω τό ὄνομα τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ. Ἀφιέρωμα τῶν Λακεδαιμονίων εἶναι τό ἄγαλμα τοῦ παιδιοῦ πού ἀπό τό χέρι του τρέχει νερό, ἀλλά ὄχι τά περιρραντήρια, οὔτε τό ἕνα οὔτε τό ἄλλο. Ὁ Κροῖσος ἔστειλε καί πολλά ἄλλα ἀφιερώματα χωρίς νά χαράξει ἀπάνω τό ὄνομά του: λεκάνες ἀσημένιες, ἕνα χρυσό ἀγαλματάκι γυναίκας, πού εἶχε ὕψος τρεῖς πῆχες καί τό ὁποῖο οἱ κάτοικοι τῶν Δελφῶν λένε ὅτι παριστάνει τήν ἀρτοποιό τοῦ Κροίσου*. Τέλος ὁ Κροῖσος πρόσφερε στούς Δελφούς τά περιδέραια καί τίς ζῶνες τῆς γυναίκας του.

52. Αὐτά λοιπόν ἔστειλε ὁ Κροῖσος στό μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Στό μαντεῖο τοῦ Ἀμφιαράου, ὅταν ἔμαθε τήν ἀρετή τοῦ ἥρωα καί τό πάθημά του, ἀφιέρωσε πρός τιμή του μιάν ἀσπίδα ὁλόχρυση κι ἕνα δόρυ ἐπίσης ὁλόχρυσο. Τά δύο αὐτά ἀφιερώματα βρίσκονται στό ναό τοῦ Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνα, στή Θήβα**.

53. Ὁ Κροῖσος ἔδωσε διαταγή στούς Λυδούς, πού ἐπρόκειτο νά μεταφέρουν τά δῶρα στά δυό μαντεῖα, νά ζητήσουν χρησμό ἄν ἔπρεπε νά ἐκστρατεύσει ἐναντίον τῶν Περσῶν καί ἐάν ἔπρεπε γιά τό σκοπό αὐτό νά συμμαχήσει μέ κανένα. Ὅταν οἱ ἀπεσταλμένοι ἔφτασαν στά μαντεῖα πρόσφεραν τά ἀφιερώματα καί ζήτησαν χρησμό μέ τά ἀκόλουθα λόγια: «Ὁ Κροῖσος, βασιλιάς τῶν Λυδῶν καί ἄλλων ἐθνῶν, θεωρεῖ ὅτι τά μόνα ἀληθινά μαντεῖα στόν κόσμο εἶναι τά δικά σας. Σᾶς ἔκαμε ἀντάξια δῶρα καί τώρα σᾶς ρωτάει ἄν πρέπει νά ἐκστρατεύσει ἐναντίον τῶν Περσῶν καί

---

* Ἡ ἀρτοποιός αὐτή, ὅταν ἡ μητριά τοῦ Κροίσου τή διέταξε νά βάλει δηλητήριο στό ψωμί γιά νά τόν δολοφονήσει, τό εἶπε στόν Κροῖσο καί τοῦ ἔσωσε τή ζωή.

** Ὁ Ἀμφιάραος εἶχε λάβει, παρά τή θέλησή του, μέρος στόν ἀδελφοκτόνο πόλεμο τῶν Ἑπτά ἐπί Θήβας μαζί μέ ἄλλους ἥρωες. Ὁ Δίας, γιά νά τόν σώσει ἀπό ἀτιμωτικό θάνατο, ἄνοιξε μπροστά του χάσμα στή γῆ καί τόν κατάπιε. Καί μετά τόν ἔκαμε ἀθάνατο.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἄν πρέπει νά πάρει συμμαχικά στρατεύματα». Αὐτά ρώτησαν οἱ ἀπεσταλμένοι καί τά δυό μαντεῖα ἔδωσαν στόν Κροῖσο τήν ἴδια ἀκριβῶς ἀπάντηση. Ὅτι ἄν ἐκστρατεύσει ἐναντίον τῶν Περσῶν θά καταστρέψει μιά ἰσχυρή αὐτοκρατορία. Τοῦ ἔδωσαν συμβουλή νά ἐπιδιώξει νά βρεῖ ποιοί ἀπό τούς Ἕλληνες ἦταν οἱ ἰσχυρότεροι, γιά νά τούς κάμει συμμάχους του.

54. Ὅταν ὁ Κροῖσος ἔμαθε τούς χρησμούς ὑπερευχαριστήθηκε γι' αὐτά πού τοῦ ἔλεγαν, ἐλπίζοντας ὅτι θά καταλύσει τή βασιλεία τοῦ Κύρου. Ἔστειλε πάλι στούς Δελφούς ἀνθρώπους του καί, ἀφοῦ ἔμαθε προηγουμένως πόσος ἦταν ὁ πληθυσμός τους, δώρισε στόν κάθε κάτοικο τῶν Δελφῶν δύο στατῆρες* χρυσούς. Οἱ κάτοικοι τῶν Δελφῶν σ' ἔνδειξη εὐγνωμοσύνης ἔδωσαν στόν Κροῖσο καί στούς Λυδούς τό προβάδισμα γιά τήν ὑποβολή ἐρωτήσεων στήν Πυθία, φορολογική ἀτέλεια, πρωτοκαθεδρία στά θεάματα καί ἀπεριόριστο δικαίωμα νά γίνονται πολίτες τῶν Δελφῶν.

55. Ἀφοῦ λοιπόν ἔκαμε τά δῶρα αὐτά στούς Δελφούς, ὁ Κροῖσος ζήτησε γιά τρίτη φορά χρησμό, ἐπειδή, ἀπό τότε πού ἔλαβε ἀπό τό μαντεῖο σωστή ἀπάντηση, τό ἐκτιμοῦσε πάρα πολύ. Ρώτησε λοιπόν τό μαντεῖο ἄν θά διατηρηθεῖ πολλά χρόνια ἡ δυναστεία του. Ἡ Πυθία ἀποκρίθηκε μέ τόν ἀκόλουθο χρησμό:

Ὅταν βασιλιάς τῶν Μήδων γίνει ἕνα μουλάρι,
τότε, Λυδέ μέ τά ἁβρά πόδια, κοντά στόν Ἕρμο
μέ τά πολλά χαλίκια
φύγε· μή σταθεῖς καθόλου καί μήν ντραπεῖς
νά φανεῖς δειλός.

56. Ὅταν τοῦ ἦρθε ὁ χρησμός αὐτός, ὁ Κροῖσος χάρηκε περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά, βέβαιος ὅτι δέ θά ἦταν ποτέ δυνατό ἀντί ἄνθρωπος νά γίνει βασιλιάς τῶν Μήδων ἕνα μουλάρι καί ἐπομένως οὔτε αὐτός οὔτε οἱ ἀπόγονοί του θά ἔπαυαν νά εἶναι στήν ἐξουσία. Μετά ἀπό αὐτά φρόντισε νά μάθει ποιοί ἀπό τούς Ἕλληνες ἦταν οἱ πιό δυνατοί, γιά νά τούς κάνει φίλους του. Ἀπό τήν ἔρευνά του πληροφορήθηκε ὅτι ξεχώριζαν οἱ Λακεδαιμόνιοι πού ἦταν Δωριεῖς καί οἱ Ἀθηναῖοι πού ἦταν Ἴωνες. Καί οἱ δύο ξεχώριζαν ἀπό τούς ἄλλους: οἱ Ἀθηναῖοι κρατοῦσαν ἀπό τό πελασγικό γένος καί οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπό τό ἑλληνικό. Οἱ πρῶτοι δέν

* Νόμισμα ὁρισμένου βάρους, πού εἶχε ἀξία περίπου ἴση μέ 20 ἀττικές δραχμές.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μετακινήθηκαν ποτέ ἀπό τά μέρη τους, οἱ δεύτεροι ὅμως εἶχαν πολύ περιπλανηθεῖ. Ὅταν βασίλευε ὁ Δευκαλίων κατοικοῦσαν τή Φθιώτιδα καί ὅταν βασίλευε ὁ Δῶρος, γιός τοῦ Ἕλληνα, εἶχαν κατοικήσει τή χώρα πού εἶναι γύρω ἀπό τήν Ὄσσα καί τόν Ὄλυμπο, ἡ ὁποία λέγεται Ἱστιαιῶτις. Ὅταν οἱ Καδμεῖοι τούς ἔδιωξαν ἀπό ἐκεῖ, πῆγαν νά κατοικήσουν στήν Πίνδο, ὅπου ὀνομάστηκαν Μακεδνοί*. Ἀπό ἐκεῖ πάλι πῆγαν στή Δρυοπίδα καί ἀπό τή Δρυοπίδα, ὅταν ἦρθαν στήν Πελοπόννησο, ὀνομάστηκαν Δωριεῖς.

Κεφ. 57-81. Μερικές πληροφορίες γιά τούς Ἕλληνες. Ὁ Κροῖσος ἐκστρατεύει στήν Καππαδοκία. Ὁ Πέρσης βασιλιάς Κύρος ἀντεπιτίθεται.

Κεφ. 82, 83, 85-88, 91. Ὁ Κύρος νικάει καί αἰχμαλωτίζει τόν Κροῖσο

82. Ὁ Κροῖσος ζήτησε λοιπόν τή βοήθεια τῶν συμμάχων καί ἰδίως τῶν Λακεδαιμονίων. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἐκείνη τήν ἐποχή οἱ Σπαρτιάτες ἔτυχε νά βρίσκονται σέ διένεξη μέ τούς Ἀργείους, οἱ ὁποῖοι διεκδικοῦσαν τήν περιοχή τῆς Θυρέας. Οἱ Σπαρτιάτες εἶχαν ἀποσπάσει τή Θυρέα ἀπό τήν Ἀργολίδα, στήν ὁποία ἀνῆκε. Στούς Ἀργείους ἀκόμη ἀνῆκε ὅλη ἡ δυτική περιοχή ὡς τόν Μαλέα, τά Κύθηρα καί τά ἄλλα νησιά. Οἱ Ἀργεῖοι ἔτρεξαν νά ὑπερασπίσουν τό ἔδαφος πού ἤθελαν ν' ἀποσπάσουν οἱ Σπαρτιάτες. Ἄρχισαν διαπραγματεύσεις καί συμφώνησαν νά παρατάξουν τριακόσιους πολεμιστές ἀπό κάθε μεριά καί ὅποιος νικοῦσε θά κρατοῦσε τήν ἀμφισβητούμενη περιοχή. Ὁ ὑπόλοιπος στρατός θά ἔφευγε καί θά γύριζε πίσω στή χώρα του, ὥστε οἱ ἀντίπαλοι νά μήν παρασυρθοῦν καί βοηθήσουν τούς δικούς τους, ἄν τούς ἔβλεπαν νά νικιοῦνται. Ἀφοῦ λοιπόν ἔγινε αὐτή ἡ συμφωνία, οἱ κύριες δυνάμεις τῶν ἀντιπάλων ἔφυγαν καί οἱ ἐπίλεκτοι ἄρχισαν μεταξύ τους τή μάχη πού τελείωσε μέ ἰσοπαλία, γιατί ἀπό τούς ἑξακόσιους ἄνδρες ἔμειναν μόνο τρεῖς, ὁ Ἀλκήνωρ καί ὁ Χρομίος ἀπό τούς Ἀργείους καί ὁ Ὀθρυάδης ἀπό τούς Λακεδαιμονίους· αὐτοί εἶχαν μείνει ὅταν ἔπεσε ἡ νύχτα. Τότε οἱ δύο Ἀργεῖοι, μέ τήν πεποίθηση ὅτι νίκησαν, ἔφυγαν τρεχάτοι γιά τό Ἄργος, ἀλλά ὁ Λακεδαιμόνιος Ὀθρυάδης, ἀφοῦ σκύλεψε τούς νεκρούς τῶν Ἀργείων καί

* Τό ἐπίθ. μακεδνός-ή-όν σημαίνει μακρός ἤ ὑψηλός· πιθανότατα ἀπό αὐτό παράγεται καί τό τοπωνύμιο Μακεδονία.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μετέφερε τά ὅπλα τους στό στρατόπεδό του, γύρισε στό πεδίο τῆς μάχης. Τήν ἄλλη μέρα οἱ ἀντίπαλοι πῆγαν νά δοῦν τί εἶχε ἀπογίνει. Στήν ἀρχή ἐπέμεναν καί οἱ δύο ὅτι εἶχαν νικήσει. Οἱ Ἀργεῖοι, ἐπειδή εἶχαν ἐπιζήσει περισσότεροι δικοί τους, οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐπειδή οἱ δύο αὐτοί, πού εἶχαν ἐπιζήσει, τό εἶχαν βάλει στά πόδια, ἐνῶ ὁ δικός τους στρατιώτης ἔμεινε στό πεδίο τῆς μάχης καί μάλιστα σκύλευσε τά πτώματα τῶν Ἀργείων. Τέλος ἡ φιλονικία ὁδήγησε σέ μάχη, στήν ὁποία ἔπεσαν πολλοί καί ἀπό τίς δυό μεριές, καί νίκησαν οἱ Σπαρτιάτες. Ἀπό τότε οἱ Ἀργεῖοι κουρεύτηκαν*, ἐνῶ πρίν ἦταν ὑποχρεωμένοι νά ἔχουν μακριά μαλλιά κι ἔκαναν νόμο καί κατάρες κανένας Ἀργεῖος νά μήν ἀφήσει τά μαλλιά του νά μεγαλώσουν καί καμιά γυναίκα νά μή φορέσει χρυσαφικά πρίν ξαναπάρουν τή Θυρέα. Οἱ Λακεδαιμόνιοι πάλι ἔκαναν τόν ἀντίθετο νόμο. Ἐνῶ πρίν δέν ἄφηναν μακριά μαλλιά, ἀπό τότε πού ἔγινε ἡ μάχη τῆς Θυρέας ἄρχισαν ν' ἀφήνουν τά μαλλιά τους μακριά. Ὁ Ὀθρυάδης, ὁ ὁποῖος ἀπόμεινε ἀπό τούς τριακόσιους Σπαρτιάτες, αἰσθανόταν ντροπή νά γυρίσει πίσω στή Σπάρτη, ἐνῶ ὅλοι οἱ ἄλλοι στρατιῶτες του σκοτώθηκαν, καί αὐτοκτόνησε μέσα στή Θυρέα.

83. Ἐνῶ λοιπόν αὐτά συνέβαιναν στούς Σπαρτιάτες, ἔφτασε ὁ κήρυκας ἀπό τίς Σάρδεις, παρακαλώντας νά σταλεῖ βοήθεια στόν πολιορκημένο Κροῖσο. Οἱ Λακεδαιμόνιοι, μόλις ἄκουσαν τόν κήρυκα, ἑτοιμάστηκαν νά προσφέρουν τή βοήθειά τους. Ἀλλά, ἐνῶ εἶχαν προετοιμαστεῖ καί τά καράβια ἦταν ἕτοιμα, ἦρθε ἄλλη εἴδηση ὅτι ἔπεσε τό φρούριο τῶν Λυδῶν καί ὅτι ὁ Κροῖσος εἶχε πιαστεῖ αἰχμάλωτος. Οἱ Λακεδαιμόνιοι λυπήθηκαν πολύ γιά τή μεγάλη συμφορά καί σταμάτησαν τίς προετοιμασίες.

85. Ὅσο γιά τόν ἴδιο τόν Κροῖσο, αὐτός ἔπαθε τά ἑξῆς: εἶχε ἕνα παιδί, γιά τό ὁποῖο ἔχω κιόλας μιλήσει, πού κατά τά ἄλλα ἦταν προικισμένο, ἀλλά ἦταν ἄλαλο. Τήν ἐποχή τῆς περασμένης εὐτυχίας του, ὁ Κροῖσος εἶχε κάνει τό πᾶν γιά τό παιδί αὐτό καί εἶχε μάλιστα στείλει νά ζητήσει χρησμό στούς Δελφούς. Ἡ Πυθία τοῦ εἶχε δώσει τήν ἑξῆς ἀπάντηση:

Λυδέ, πού εἶσαι βασιλιάς πολλῶν ἀνθρώπων,
πολύ ἀνόητε Κροῖσε,
νά μήν εὔχεσαι ν' ἀκούσεις στά ἀνάκτορά σου
τήν πολυπόθητη φωνή τοῦ γιοῦ σου.
Εἶναι καλύτερο νά μείνει μακριά σου τό παιδί.
Γιατί θά μιλήσει τήν ἡμέρα τῆς συμφορᾶς σου.

* Τό κούρεμα τῶν μαλλιῶν στήν ἀρχαία Ἑλλάδα ἦταν σημεῖο μεγάλου πένθους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὅταν κυριεύτηκε τό φρούριο, ἕνας ἀπό τούς Πέρσες, πού δέν ἀναγνώρισε τό βασιλιά, ὅρμησε νά τόν σκοτώσει, ἀλλά ὁ Κροῖσος μέσα στή συμφορά του ἀδιαφοροῦσε ἄν θά πεθάνει ἀπό τά χτυπήματά του. Ὅταν τό ἄλαλο παιδί του εἶδε τόν Πέρση στρατιώτη νά ὁρμάει ἐναντίον τοῦ πατέρα του, τό ἔπιασε φόβος μεγάλος καί θλίψη καί ἔβγαλε φωνή μεγάλη: «Ἔ, σύ, μή σκοτώνεις τόν Κροῖσο!» Αὐτά ἦταν τά πρῶτα λόγια πού μπόσεσε ν' ἀρθρώσει καί ἀπό τότε μιλοῦσε ὡς τό τέλος τῆς ζωῆς του.

86. Οἱ Πέρσες λοιπόν κυρίεψαν τίς Σάρδεις καί αἰχμαλώτισαν τόν Κροῖσο, πού βασίλεψε δεκατέσσερα χρόνια καί πολιορκήθηκε δεκατέσσερις μέρες. Καί κατά τό χρησμό κατέλυσε μιά μεγάλη βασιλεία, τή δική του. Οἱ Πέρσες ἀφοῦ ἔπιασαν τόν Κροῖσο τόν ὁδήγησαν στόν Κύρο, ὁ ὁποῖος ἔδωσε διαταγή ν' ἀνάψουν μεγάλη φωτιά καί τόν ἀνέβασαν ἀπάνω δεμένο μέ χειροπέδες καί μαζί του δεκατέσσερις Λυδούς, θέλοντας νά τούς προσφέρει σέ κάποιο θεό σάν πρώτη προσφορά τῆς λείας, εἴτε ἐπειδή τό εἶχε τάμα, εἴτε ἐπειδή εἶχε πληροφορηθεῖ ὅτι ὁ Κροῖσος εἶναι θεοφοβούμενος καί ἤθελε νά δεῖ ἄν κανένας ἀπό τούς θεούς θά τόν ἔσωζε, ὥστε νά μήν καεῖ ζωντανός. Αὐτοί, λένε, ἦταν οἱ σκοποί του. Ἐνῶ ὁ Κροῖσος στεκόταν ἀπάνω στή φωτιά, παρ' ὅλη τήν τρομερή του θέση, θυμήθηκε τά λόγια πού τοῦ εἶχε πεῖ ὁ Σόλων, σάν νά τοῦ τά εἶχε πεῖ κάποιος θεός, ὅτι «κανένας ἄνθρωπος δέν εἶναι εὐτυχής». Τότε βόγγηξε καί ἀναστέναξε καί μετά, ἀφοῦ ἔμεινε σιωπηλός ἀρκετή ὥρα, φώναξε τρεῖς φορές: «Σόλων». Ὁ Κύρος τόν ἄκουσε καί κάλεσε τούς διερμηνεῖς του νά ρωτήσουν τόν Κροῖσο, ποιός ἦταν αὐτός πού φώναζε. Ἐκεῖνος, ἀφοῦ γιά ἀρκετές στιγμές δέν ἀπαντοῦσε, ὕστερα ἀναγκάστηκε νά πεῖ: «Εἶναι αὐτός μέ τόν ὁποῖο ἐγώ θά προτιμοῦσα νά σινομιλοῦν ὅλοι οἱ βασιλιάδες κι ἄν γι' αὐτό πλήρωνα πολλά». Ἀλλά ἐπειδή αὐτά πού ἔλεγε ἦταν ἀκατανόητα γι' αὐτούς, πάλι τόν ρώτησαν τί ἐννοοῦσε. Καί ἐπειδή τόν πίεζαν πολύ, τούς ἐξήγησε ὅτι στίς ἀρχές τῆς βασιλείας του τόν εἶχε ἐπισκεφτεῖ ὁ Σόλων, ἕνας Ἀθηναῖος, πού εἶχε περιφρονήσει ὅλα τά πλούτη πού εἶχε δεῖ, καί τοῦ εἶχε πεῖ πολλά, τά ὁποῖα τοῦ συνέβησαν ἀκριβῶς ὅπως τά εἶχε πεῖ ὁ Ἀθηναῖος, πού δέν εἶχε μιλήσει μόνο προσωπικά γιά τόν Κροῖσο, ἀλλά γιά ὅλο τό γένος τῶν ἀνθρώπων καί μάλιστα γιά κείνους πού φαντάζονται ὅτι εἶναι εὐτυχισμένοι. Ἐνῶ λοιπόν ὁ Κροῖσος τά διηγόταν αὐτά, ἡ φωτιά εἶχε ἀναφτεῖ καί εἶχε ἀρχίσει νά τόν κυκλώνει. Ὅταν ὁ Κύρος ἄκουσε ἀπό τούς διερμηνεῖς τί εἶχε πεῖ ὁ Κροῖσος, μετά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νιωσε καί σκέφτηκε ὅτι καί αὐτός ὁ ἴδιος ἦταν ἄνθρωπος καί ὅτι θά παράδινε ζωντανό στή φωτιά ἄλλον ἄνθρωπο, τοῦ ὁποίου ἄλλοτε ἡ εὐτυχία δέν ἦταν κατώτερη ἀπό τή δική του. Φοβήθηκε μήπως κάποτε τό πληρώσει καί σκέφτηκε ὅτι τίποτα γιά τούς ἀνθρώπους δέν εἶναι βέβαιο. Ἔδωσε διαταγή νά σβήσουν ἀμέσως τή φωτιά καί νά κατεβάσουν τόν Κροῖσο καί τούς ἄλλους πού ἦταν μαζί του. Ἀλλά δέν κατόρθωναν νά σβήσουν τή φωτιά.

87. Τότε, λένε οἱ Λυδοί, ὁ Κροῖσος πού εἶχε καταλάβει ὅτι ὁ Κύρος εἶχε μετανιώσει, βλέποντας τούς ὑπηρέτες νά προσπαθοῦν νά σβήσουν τή φωτιά χωρίς νά τό κατορθώνουν, ἄρχισε νά ἱκετεύει μέ κραυγές τόν Ἀπόλλωνα, φωνάζοντάς του, ἄν ποτε τόν εἶχε εὐχαριστήσει μέ προσφορές, νά τόν σώσει ἀπό τό θάνατο. Ἐνῶ λοιπόν ἱκέτευε μέ δάκρυα τό θεό, ἐκεῖ πού ὁ οὐρανός ἦταν αἴθριος καί δέ φυσοῦσε καθόλου, ἔξαφνα μαζεύτηκαν σύννεφα, σκοτείνιασε ὁ οὐρανός, ἔπιασε μεγάλη θύελλα μέ βροχή καί ἔσβησε ἡ φωτιά. Ἔτσι λοιπόν ὁ Κύρος, ὅταν εἶδε πόσο ὁ Κροῖσος ἦταν ἀγαπημένος τοῦ θεοῦ καί ἀγαθός ἄνθρωπος, ἀφοῦ τόν ἔσωσε ἀπό τή φωτιά, τοῦ εἶπε: «Κροῖσε, ποιός ἄνθρωπος σοῦ ἔβαλε τήν ἰδέα νά ἐκστρατεύσεις ἐναντίον τῆς χώρας μου καί ἀντί φίλος μου νά γίνεις ἐχθρός μου;» Ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε: «Βασιλιά, ὅλα αὐτά τά ἔκανα γιά τήν εὐτυχία τή δική σου καί γιά τή δυστυχία τή δική μου. Αἴτιος ὅλων αὐτῶν εἶναι ὁ θεός τῶν Ἑλλήνων πού μέ παρέσυρε νά ἐκστρατεύσω ἐναντίον σου. Κανείς δέν εἶναι τόσο ἀνόητος ὥστε νά προτιμάει τόν πόλεμο ἀπό τήν εἰρήνη. Ὅσο ὑπάρχει εἰρήνη τά παιδιά κηδεύουν τούς γονεῖς τους, ἐνῶ ὅταν ξεσπάει ὁ πόλεμος οἱ γονεῖς κηδεύουν τά παιδιά τους. Ἀλλά ἔτσι θά τό 'θελαν οἱ θεοί νά γίνουν τά πράγματα».

88. Αὐτά εἶπε ὁ Κροῖσος καί ὁ Κύρος, ἀφοῦ τόν ἔλυσε, τόν ἔβαλε νά καθήσει πλάι του καί τοῦ φέρθηκε μέ μεγάλη εὐγένεια. Τόν κοίταζε μέ μεγάλη περιέργεια καί ὁ ἴδιος καί οἱ ἄλλοι πού ἦταν γύρω του. Ὁ Κροῖσος καθόταν σκεπτικός καί σιωπηλός. Μετά, καθώς γύρισε καί εἶδε τούς Πέρσες νά λεηλατοῦν τήν πρωτεύουσα τῆς Λυδίας, εἶπε: «Βασιλιά, τί πρέπει νά κάνω ἀπό τά δύο, νά σοῦ πῶ τί σκέπτομαι σ' αὐτή τήν περίσταση ἤ νά μή μιλήσω διόλου;» Ὁ Κύρος τόν ἐνθάρρυνε νά πεῖ ὅ,τι ἤθελε. Καί ὁ Κροῖσος τόν ρώτησε: «Ὅλο αὐτό τό πλῆθος τί κάνει ἐκεῖ πέρα τόσο βιαστικά;» Ὁ Κύρος τοῦ ἀποκρίθηκε: «Λεηλατεῖ τήν πόλη σου καί δια-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σκορπίζει τά πλούτη σου». Ὁ Κροῖσος τότε τοῦ εἶπε: «Οὔτε τήν πόλη μου οὔτε τά χρήματά μου ἁρπάζει, ἀφοῦ τίποτα πιά ἀπό αὐτά δέ μοῦ ἀνήκει. Τώρα λεηλατοῦν τά ὅσα ἀνήκουν σέ σένα».

91. Ὅταν οἱ Λυδοί ἔφτασαν στούς Δελφούς καί εἶπαν ὅσα εἶχαν διαταγή νά ποῦν, λέγεται ὅτι ἡ Πυθία τούς ἀποκρίθηκε τά ἀκόλουθα: «Τό πεπρωμένο οὔτε ὁ θεός ἀκόμα μπορεῖ νά τό ἀποφύγει. Ὁ Κροῖσος πλήρωσε τήν ἁμαρτία τοῦ πέμπτου προγόνου του, πού, ἁπλός στρατιώτης τῶν Ἡρακλειδῶν, δέχτηκε νὰ ἐκτελέση γυναικεῖο δολερό σχέδιο, νά σκοτώσει τόν κύριό του καί νά πάρει τήν ἐξουσία χωρίς νά ἔχει κανένα δικαίωμα. Ἄν καί ὁ Λοξίας* ἐπιθυμοῦσε ἡ καταστροφή τῶν Σάρδεων νά μή γίνει στή βασιλεία τοῦ Κροίσου, ἀλλά ὅταν θά βασίλευαν τά παιδιά του, δέν μπόρεσε νά ξεγελάσει τίς μοῖρες. Καθετί στό ὁποῖο αὐτές ὑποχώρησαν, ὁ Ἀπόλλων τό ἔκανε γιά χάρη τοῦ Κροίσου· ἀνέβαλε τήν ἅλωση τῶν Σάρδεων γιά τρία χρόνια· καί αὐτό ὁ Κροῖσος πρέπει νά τό ξέρη, ὅτι πιάστηκε αἰχμάλωτος τρία χρόνια ἀργότερα ἀπ' ὅ,τι εἶχαν ὁρίσει οἱ μοῖρες. Καί ἐκτός ἀπ' αὐτό, ὅταν καιγόταν ἀπάνω στή φωτιά, ὁ θεός ἤρθε καί τόν βοήθησε. Ὅσο γι' αὐτά πού ἔγιναν, ἄδικα ὁ Κροῖσος κατηγορεῖ τό μαντεῖο. Ὁ Λοξίας τοῦ προεῖπε ὅτι, ἄν ἐκστρατεύσει ἐναντίον τῶν Περσῶν, θά καταστρέψει μιά μεγάλη δύναμη. Ὁ Κροῖσος ἄν ἤθελε νά πάρει μιά σωστή ἀπόφαση, ὅταν τοῦ δόθηκε αὐτός ὁ χρησμός, ἔπρεπε νά ξαναστείλει καί νά ρωτήσει γιά ποιά δύναμη ἐπρόκειτο, τήν δική του ἤ τοῦ Κύρου; Ἀλλά ἀφοῦ οὔτε τήν ἔννοια τοῦ χρησμοῦ κατάλαβε, οὔτε ζήτησε νά τοῦ δοθεῖ μιά νέα ξεκάθαρη ἀπάντηση, πρέπει νά θεωρεῖ ὑπεύθυνο τόν ἑαυτό του. Καί ὅταν γιά τελευταία φορά ζήτησε χρησμό καί ὁ Λοξίας εἶπε ὅσα εἶπε γιά ἕνα μουλάρι, οὔτε αὐτά τά κατάλαβε. Ὁ Κύρος ἦταν τό μουλάρι γιά τό ὁποῖο ἔκανε λόγο ὁ χρησμός, γιατί οἱ γονεῖς του ἦσαν ἀπό διαφορετικές ἐθνικότητες. Ἡ μητέρα του ἦταν ἀπό ἀνώτερη τάξη καί ὁ πατέρας του ἀπό κατώτερη. Ἡ μητέρα του ἦταν ἀπό τή Μηδία, κόρη τοῦ Ἀστυάγη, βασιλιᾶ τῶν Μήδων, ἐνῶ ὁ πατέρας του ἦταν Πέρσης, ὑπήκοος τῶν Μήδων. Ἐνῶ λοιπόν ἦταν σ' ὅλα κατώτερος, πῆρε τήν κόρη τοῦ κυρίου του». Αὐτά ἀποκρίθηκε ἡ Πυθία στούς Λυδούς. Κι αὐτοί, ὅταν γύρισαν στίς Σάρδεις, τά εἶπαν στόν Κροῖσο κι ἐκεῖνος ὅταν τ' ἄκουσε, ἀναγνώρισε ὅτι δικό του ἦταν τό σφάλμα καί ὄχι τοῦ θεοῦ.

* Ὁ Ἀπόλλων συσχετίζεται συνήθως μέ τό ἐπίθ. λοξός, ἀπό ὑπαινιγμό πρός τούς διφορούμενους χρησμούς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κεφ. 89-130. Περιγραφή Λυδίας. Γενεαλογία καί παιδική ἡλικία τοῦ Κύρου. Μέ τήν ἐνηλικίωσή του ὀργανώνει ἐπανάσταση ἐναντίον τοῦ Ἀστυάγη.

Κεφ. 131-139. Ἔθιμα Περσῶν

131. Γιά τούς Πέρσες ξέρω ὅτι ἔχουν τά ἑξῆς ἔθιμα: Ἀγάλματα καί ναούς καί βωμούς δέ συνηθίζουν νά κάνουν. Καί ὅσους τά ἔχουν, τούς θεωροῦν ἀνόητους, ἐπειδή, καθώς συμπεραίνω, οἱ Πέρσες δέ νομίζουν, ὅπως νομίζουν οἱ Ἕλληνες, ὅτι οἱ θεοί ἔχουν ἀνθρώπινη μορφή. Οἱ Πέρσες συνηθίζουν νά προσφέρουν θυσίες στό Δία στίς ψηλότερες κορυφές τῶν βουνῶν καί ὀνομάζουν Δία ὅλο τό θόλο τοῦ οὐρανοῦ. Προσφέρουν ἐπίσης θυσίες στόν ἥλιο, στή σελήνη, στή γῆ, στή φωτιά, στό νερό καί στούς ἀνέμους. Στήν ἀρχή ἔκαναν θυσίες μόνο σ' αὐτούς τούς θεούς, ἀλλά ἀργότερα ἔμαθαν ἀπό τούς Ἀσσυρίους καί τούς Ἄραβες νά προσφέρουν θυσίες καί στήν Οὐρανία Ἀφροδίτη, τήν ὁποία οἱ Ἀσσύριοι ὀνομάζουν Μύλιττα, οἱ Ἄραβες Ἀλιλάτ καί οἱ Πέρσες Μίτρα.

132. Οἱ Πέρσες κάνουν θυσίες στούς θεούς αὐτούς μέ τόν ἑξῆς τρόπο: οὔτε βωμούς φτιάνουν, οὔτε φωτιά ἀνάβουν, ὅταν πρόκειται νά κάνουν θυσία, οὔτε κάνουν σπονδές, οὔτε μεταχειρίζονται αὐλούς, οὔτε ταινίες, οὔτε κριθάρι. Ὅποιος θέλει νά προσφέρει θυσία ὁδηγεῖ τό ζῶο σ' ἕνα χῶρο πού ἔχει καθαρθεῖ καί βάζοντας ἀπάνω στήν τιάρα του στεφάνι ἀπό μυρσίνη προσεύχεται στό θεό. Δέν ἐπιτρέπεται ὅμως σ' ἐκεῖνον πού θυσιάζει νά προσεύχεται μόνο γιά τή δική του εὐτυχία, ἀλλά γιά τήν εὐτυχία ὅλων τῶν Περσῶν καί τοῦ βασιλιᾶ, γιατί κι αὐτός περιλαμβάνεται σ' ὅλους τούς Πέρσες. Ἔπειτα, ἀφοῦ κόψει τό ζῶο σέ μικρά κομμάτια καί ψήσει τά κρέατα, κάνει ἕνα στρῶμα ἀπό τό τρυφερότερο χόρτο, συνήθως τριφύλλι, καί τοποθετεῖ ἀπάνω ὅλα τά κρέατα. Ἀφοῦ τά βάλει ἐκεῖ, ὁ μάγος* πού εἶναι παρών, ψέλνει μιά προσευχή, τήν ὁποία οἱ Πέρσες ὀνομάζουν «θεογονία». Ἄν ὁ μάγος δέν εἶναι παρών, δέ συνηθίζουν νά κάνουν θυσίες. Τέλος, ἀφοῦ μείνει λίγο ἀκόμη στόν τόπο τῆς θυσίας, παίρνει τά κρέατα καί τά χρησιμοποιεῖ ὅπως θέλει.

133. Ἀπ' ὅλες τίς ἡμέρες τοῦ χρόνου οἱ Πέρσες θεωροῦν ὅτι πρέ-

* Μάγος ἐδῶ εἶναι συνώνυμο μέ τό ἱερεύς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πει νά γιορτάζει καθένας ἰδιαίτερα τήν ἡμέρα πού γεννήθηκε. Τήν ἡμέρα αὐτή θεωροῦν καθῆκον τους νά προσφέρουν πλούσιο γεῦμα. Οἱ πλούσιοι προσφέρουν ἕνα βόδι, ἕνα ἄλογο, μιά καμήλα καί ἕνα γάιδαρο, ψημένα ὁλόκληρα στό φοῦρνο. Οἱ φτωχοί προσφέρουν μικρά ζῶα. Φαγητά προσφέρουν λίγα, ἀλλά προσφέρουν πολλά γλυκά, τό ἕνα μετά τό ἄλλο. Γι' αὐτό οἱ Πέρσες λένε ὅτι οἱ Ἕλληνες, ὅταν καθίσουν νά φᾶνε, σταματοῦν τό φαγητό τους ἐνῶ πεινοῦν ἀκόμα, γιατί μετά τό δεῖπνο δέν προσφέρεται τίποτα τό ἄξιο λόγου, ἐνῶ ἀσφαλῶς ἄν προσφερόταν τίποτα, δέ θά σταματοῦσαν νά τρῶνε. Στούς Πέρσες ἀρέσει πολύ τό κρασί. Αὐτά τά ἔθιμα τά τηροῦν. Ὅταν μεθύσουν, ἔχουν τή συνήθεια νά συζητοῦν τά σπουδαιότερα πράγματα. Τήν ἄλλη μέρα, ὅταν ἔχουν πιά ξεμεθύσει, ὁ οἰκοδεσπότης, στό σπίτι τοῦ ὁποίου ἔγινε ἡ συζήτηση, ὑποβάλλει στήν κρίση τους τά ὅσα ἀποφάσισαν. Ἄν τά βροῦν λογικά, τά ἐκτελοῦν. Ἄν ὅμως τά βροῦν παράλογα, τά ἀπορρίπτουν. Ἄν τύχει πάλι καί πάρουν καμιά ἀπόφαση ξεμέθυστοι, δέν τήν ἐκτελοῦν πρίν τήν ξανασυζητήσουν μεθυσμένοι.

134. Ἄν συναντηθοῦν δυό Πέρσες στό δρόμο, μπορεῖ κανείς νά καταλάβει ἄν εἶναι ἰσότιμοι μεταξύ τους ἀπό τό ἐξῆς: ἀντί νά μιλήσουν ὁ ἕνας στόν ἄλλο, θά φιληθοῦν στό στόμα· ἄν ὁ ἕνας εἶναι λίγο κατώτερος ἀπό τόν ἄλλο, τότε ὁ κατώτερος φιλεῖ τόν ἄλλο στά μάγουλα· ἄν τέλος εἶναι πολύ κατώτερης τάξης, τότε γονατίζει καί προσκυνάει τόν ἄλλο. Μετά τόν ἑαυτό τους, οἱ Πέρσες ἐκτιμοῦν περισσότερο τούς λαούς πού εἶναι πολύ κοντινοί γείτονές τους, ὕστερα ἐκείνους πού ἔρχονται ἀμέσως μετά ἀπ' αὐτούς καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους τούς τιμοῦν ἀνάλογα μέ τήν ἀπόσταση πού βρίσκονται. Λιγότερο ἐκτιμοῦν τούς λαούς ἐκείνους πού ζοῦν πολύ μακριά, γιατί νομίζουν ὅτι οἱ ἴδιοι εἶναι πολύ καλύτεροι σέ ὅλα καί ἐκτιμοῦν τήν ἀξία τῶν ἄλλων ἀνθρώπων σύμφωνα μέ τόν παραπάνω κανόνα. Ἔτσι θεωροῦν ὅτι ὅσο πιό μακριά ζοῦν οἱ ἄλλοι λαοί, τόσο χειρότεροι εἶναι. Τήν ἐποχή τῆς μηδικῆς κυριαρχίας, οἱ λαοί τῆς αὐτοκρατορίας ἀσκοῦσαν τήν κυριαρχία ὁ ἕνας στόν ἄλλον: οἱ Μῆδοι εἶχαν τή γενική ἐξουσία σέ ὅλους καθώς καί στούς κοντινούς τους γείτονες· αὐτοί στούς γείτονές τους καί οἱ τελευταῖοι στούς παρακάτω, πράγμα πού γινόταν σύμφωνα μέ τήν ἀρχή μέ τήν ὁποία τιμοῦν τούς λαούς οἱ Πέρσες. Ἔτσι, ὅσο ἁπλωναν τήν ἐξουσία τους, ἄφηναν τή διοίκηση στούς ὑποταγμένους λαούς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

135. Ἀπ' ὅλους τούς ἀνθρώπους οἱ Πέρσες εἶναι ἐκεῖνοι πού υἱοθετοῦν πιό εὔκολα ξένες συνήθειες. Θεώρησαν ὅτι ἡ ἐνδυμασία τῶν Μήδων ἦταν καλύτερη ἀπό τή δική τους καί τήν υἱοθέτησαν. Γιά τόν πόλεμο πῆραν τό θώρακα τῶν Αἰγυπτίων.

136. Ἡ μεγαλύτερη ἀντρική ἀρετή, μετά τήν ἀντρεία στή μάχη, εἶναι νά ἔχει κανείς πολλά παιδιά. Κάθε χρόνο ὁ βασιλιάς στέλνει δῶρο σέ κεῖνον πού ἔχει τά περισσότερα· θεωροῦν ὅτι ὁ μεγάλος ἀριθμός σημαίνει μεγάλη δύναμη. Φροντίζουν τά παιδιά τους ἀπό τά πέντε ὡς τά εἴκοσι χρόνια καί τούς μαθαίνουν τρία μόνο πράγματα: ἱππασία, τοξοβολία καί φιλαλήθεια. Προτοῦ γίνει πέντε χρονῶν δέ δείχνουν τό παιδί στόν πατέρα του, ἀλλά μένει μέ τίς γυναῖκες. Καί αὐτό γίνεται γιά νά μή νιώσει ὁ πατέρας καμιά λύπη ἄν τό παιδί πεθάνει μωρό.

137. Ἐπαινῶ αὐτήν τή συνήθεια καί ἐπαινῶ καί τήν ἀκόλουθη: ὅτι γιά ἕνα μόνο φταίξιμο οὔτε ὁ ἴδιος ὁ βασιλιάς μπορεῖ νά καταδικάσει κάποιον σέ θάνατο, οὔτε κανένας ἄλλος Πέρσης μπορεῖ νά ἐπιβάλει ἀνεπανόρθωτη τιμωρία σέ δοῦλο του γιά ἕνα μόνο ἀδίκημα, ἀλλά ἄν, κάνοντας λογαριασμό, βρεῖ ὅτι τά ἀδικήματα τοῦ δούλου εἶναι περισσότερα ἀπό τή δουλειά πού ἔχει προσφέρει, τότε μπορεῖ νά κάνει ὅ,τι θέλει.

138. Δέν τούς ἐπιτρέπεται οὔτε κάν νά μιλοῦν γιά τά ὅσα τούς ἀπαγορεύεται νά κάνουν. Ἡ μεγαλύτερη ἀπρέπεια γιά τούς Πέρσες εἶναι τό ψέμα, καί ἀμέσως ὕστερα τό νά ἔχει κανείς χρέη, γιά ἄλλους πολλούς λόγους καί κυρίως ἐπειδή ἀπό ἀνάγκη, λένε, ὁ ὀφειλέτης θά ὁδηγηθεῖ στό ψέμα. Ὅποιος πάθει λέπρα ἤ λευκά ἐξανθήματα, δέν ἐπιτρέπεται νά μπεῖ σέ πολιτεία οὔτε νά συναναστραφεῖ μέ ἄλλους Πέρσες. Λένε ὅτι ἡ ἀρρώστια πιάνει ἐκεῖνον πού ἁσέβησε στόν ἥλιο. Ἄν πάθει κανένας ξένος τίς ἀρρώστιες αὐτές, τόν διώχνουν ἀπό τή χώρα τους καθώς καί τ' ἄσπρα περιστέρια γιά τόν ἴδιο λόγο. Γιά τά ποτάμια ἔχουν μεγάλο σεβασμό.

139. Καί κάτι ἄλλο ὑπάρχει στούς Πέρσες πού οἱ ἴδιοι δέν τό ἔχουν προσέξει, ἀλλά ἐμεῖς τό παρατηρήσαμε: τά ὀνόματά τους καί οἱ λέξεις πού σημαίνουν κάποιο ἀξίωμα τελειώνουν πάντα μέ τό ἴδιο γράμμα, δηλαδή αὐτό πού οἱ Δωριεῖς ὀνομάζουν «σάν» καί οἱ Ἴωνες «σίγμα». Ἄν ἐρευνήσεις θά βρεῖς ὅτι ὅλα τά ὀνόματα τῶν Περσῶν, χωρίς καμιά ἐξαίρεση, τελειώνουν σέ σίγμα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κεφ. 141-142, 152. Ἴωνες καί Αἰολεῖς ζητοῦν βοήθεια ἀπό τή Σπάρτη· αὐτή ἀρνεῖται

141. Μόλις οἱ Λυδοί νικήθηκαν ἀπό τούς Πέρσες, οἱ Ἴωνες καί οἱ Αἰολεῖς ἔστειλαν κήρυκες στόν Κύρο, στίς Σάρδεις, καί ἤθελαν νά γίνουν ὑπήκοοί του μέ τούς ὅρους, πού ἄλλοτε τούς εἶχε παραχωρήσει καί ὁ Κροῖσος. Ὁ Κύρος, ἀφοῦ ἄκουσε αὐτά πού τοῦ πρότειναν, τούς ἀποκρίθηκε μέ μιά παραβολή: «Κάποιος αὐλητής, εἶπε, ἐνῶ ἔπαιζε αὐλό εἶδε ψάρια στή θάλασσα καί ἄρχισε νά παίζει, νομίζοντας ὅτι θά τά φέρει ἔξω στή στεριά. Ἀλλά καθώς ἡ ἐλπίδα του διαψεύστηκε, πῆρε ἕνα δίχτυ, ἔπιασε πολλά ψάρια καί τά ἔσυρε στή στεριά, ὅπου, καθώς τά ἔβλεπε νά σπαρταροῦν, τούς εἶπε: Πάψτε νά μοῦ χορεύετε, ἀφοῦ οὔτε ὅταν σᾶς ἔπαιζα αὐλό δέ θέλατε νά βγῆτε». Ὁ Κύρος μίλησε ἔτσι στούς Ἴωνες καί τούς Αἰολεῖς, ἐπειδή ὅταν τούς εἶχε στείλει κήρυκες καί τούς εἶχε ζητήσει ν' ἀποσπαστοῦν ἀπό τόν Κροῖσο, δέν τόν εἶχαν ἀκούσει, ἐνῶ τώρα, πού εἶχαν πιά τελειώσει τά πράγματα, ἦταν ἕτοιμοι νά ὑπακούσουν στόν Κύρο. Αὐτά τούς τά ἔλεγε θυμωμένος. Ὅταν αὐτά μαθεύτηκαν στίς πόλεις, ἄρχισαν νά χτίζουν τείχη καί νά συγκεντρώνονται ὅλοι στό Πανιώνιο ἐκτός ἀπό τούς Μιλησίους, γιατί μόνο μ' αὐτούς ὁ Κύρος εἶχε κάμει συνθήκη φιλίας, μέ ὅρους ὅμοιους μ' ἐκείνους τοῦ Κροίσου. Οἱ ὑπόλοιποι Ἴωνες ἀποφάσισαν ἀπό κοινοῦ νά στείλουν κήρυκες στή Σπάρτη καί νά ζητήσουν βοήθεια γιά τούς Ἴωνες.

142. Οἱ Ἴωνες αὐτοί, στούς ὁποίους ἀνήκει τό Πανιώνιο, ἔχουν χτίσει τίς πολιτεῖες τους στό μέρος ὅπου ὑπάρχει ὁ ὡραιότερος οὐρανός καί τό καλύτερο κλίμα, ἀπ' ὅσα ξέρω. Οὔτε οἱ χῶρες πού εἶναι βορινά τῆς Ἰωνίας, οὔτε ἐκεῖνες πού βρίσκονται στά νότια ἤ στ' ἀνατολικά ἤ στά δυτικά μποροῦν νά συγκριθοῦν μαζί της. Γιατί οἱ βορινές ὑποφέρουν ἀπό τό κρύο καί τήν ὑγρασία, οἱ νότιες ἀπό τή ζέστη καί τήν ξηρασία. Οἱ Ἴωνες δέ μιλοῦν ὅλοι τήν ἴδια γλώσσα, ἀλλά ἔχουν τέσσερις διαλέκτους. Πρώτη πολιτεία τους στό νότο εἶναι ἡ Μίλητος, ὕστερα ἔρχεται ἡ Μυοῦς καί ἡ Πριήνη. Αὐτές οἱ δυό βρίσκονται στήν Καρία καί μιλοῦν τήν ἴδια διάλεκτο μέ τούς Ἴωνες. Οἱ ἀκόλουθες πολιτεῖες βρίσκονται στή Λυδία: ἡ Ἔφεσος, ἡ Κολοφῶν, ἡ Λέβεδος, ἡ Τέως, οἱ Κλαζομενές καί ἡ Φώκαια. Οἱ πολιτεῖες αὐτές μιλοῦν τήν ἴδια γλώσσα, πού δέν ἔχει τίποτα τό κοινό μέ τή γλώσσα τῶν τριῶν προηγούμενων. Ὑπάρχουν καί ἄλλες τρεῖς ἰω-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νικές πολιτεῖες. Οἱ δυό εἶναι σέ νησιά, στή Σάμο καί στή Χίο, καί ἡ ἄλλη στήν ἠπειρωτική χώρα, οἱ Ἐρυθρές. Οἱ Χίοι καί οἱ Ἐρυθραῖοι ἔχουν τήν ἴδια γλώσσα, ἐνῶ οἱ Σάμιοι ἔχουν δική τους ξεχωριστή. Ἔτσι, ὑπάρχουν τέσσερις διάλεκτοι.

152. Ὅταν οἱ κήρυκες τῶν Ἰώνων καί τῶν Αἰολέων ἔφτασαν στή Σπάρτη (ὅλα ἔγιναν μέ μεγάλη βιασύνη), ὅρισαν τόν Πύθερμο ἀπό τή Φώκαια γιά νά μιλήσει ἀπό μέρους ὅλων. Ὁ Πύθερμος φόρεσε κόκκινη ἐνδυμασία, ὥστε νά τό μάθουν οἱ Σπαρτιάτες καί νά συγκεντρωθοῦν ὅσο τό δυνατό περισσότεροι στή συνέλευση, παρουσιάσθηκε καί εἶπε πολλά, λέγοντας ὅτι ἔπρεπε οἱ Σπαρτιάτες νά τούς βοηθήσουν. Αὐτά πού εἶπε δέν ἤθελαν νά τ' ἀκούσουν οἱ Λακεδαιμόνιοι καί ἀρνήθηκαν νά βοηθήσουν τούς Ἴωνες. Οἱ Ἴωνες ἀπεσταλμένοι ἔφυγαν, ἀλλά οἱ Λακεδαιμόνιοι, μετά τήν ἄρνησή τους, ἔστειλαν ἀντιπροσώπους τους, μέ καράβι πενηντάκωπο, γιά νά πληροφορηθοῦν, καθώς ἐγώ τουλάχιστο νομίζω, γιά τόν Κύρο καί τήν κατάσταση τῆς Ἰωνίας. Ὅταν ἔφτασαν στή Φώκαια ἔστειλαν τόν καλύτερό τους στίς Σάρδεις, τόν Λακρίνη, γιά νά μεταφέρει στόν Κύρο τό μήνυμα τῶν Λακεδαιμονίων νά μήν καταστρέψει ἑλληνική γῆ, γιατί αὐτό δέ θά τό ἀνεχθοῦν.

Κεφ. 153-216. Οἱ Πέρσες ὑποτάσσουν τή Λυδία καί τήν Ἰωνία, καθώς καί τήν Καρία. Κυριεύουν τή Βαβυλώνα. Ὁ Κύρος ἐκστρατεύει ἐναντίον τῶν Μασσαγετῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΥΤΕΡΠΗ

2

Κεφ. 1 - 5. Βασιλεία τοῦ Ψαμμήτιχου

1. Ὅταν ὁ Κύρος πέθανε, τόν διαδέχτηκε στό θρόνο ὁ Καμβύσης. Ἦταν γιός τοῦ Κύρου καί τῆς Κασσανδάνης, κόρης τοῦ Φαρνάσπη, ἡ ὁποία εἶχε πεθάνει πρίν ἀπό τόν Κύρο πού τήν πένθησε βαριά κι ἔβγαλε διαταγή νά τήν πενθήσουν ὅλοι οἱ ὑπήκοοί του. Ὁ Καμβύσης λοιπόν, γιός τοῦ Κύρου καί αὐτῆς τῆς γυναίκας, θεωροῦσε τούς Ἴωνες καί τούς Αἰολεῖς δούλους του, κληρονομιά ἀπό τόν πατέρα του, καί ὅταν ἔκανε τήν ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Αἰγύπτου, πῆρε μαζί του καί ἄλλους ἀπό τούς λαούς, πού ἐξουσίαζε, καί Ἕλληνες.

2. Προτοῦ γίνει βασιλιάς τους ὁ Ψαμμήτιχος, οἱ Αἰγύπτιοι θαρροῦσαν ὅτι ἦταν ὁ ἀρχαιότερος λαός τοῦ κόσμου. Ὅταν ὁ Ψαμμήτιχος ἔγινε βασιλιάς, θέλησε νά ἐξετάσει ποιοί ἀπό τούς ἀνθρώπους εἶχαν δημιουργηθεῖ πρῶτοι καί ἀπό τότε καί ὕστερα οἱ Αἰγύπτιοι πιστεύουν ὅτι οἱ Φρύγες δημιουργήθηκαν πρίν ἀπ' αὐτούς καί ὅτι οἱ ἴδιοι ἦταν οἱ ἀρχαιότεροι μετά τούς Φρύγες. Ὅταν ὁ Ψαμμήτιχος κατάλαβε ὅτι δέν μποροῦσε νά ἐξακριβώσει ποιοί ἀπό τούς ἀνθρώπους εἶχαν δημιουργηθεῖ πρῶτοι, σοφίστηκε τό ἑξῆς. Πῆρε στήν τύχη δύο νεογέννητα παιδιά καί τά ἔδωσε σ' ἕνα βοσκό γιά νά τά μεγαλώσει ἀνάμεσα στά κοπάδια του καί τοῦ ἔδωσε διαταγή κανείς νά μήν πεῖ μπροστά στά παιδιά οὔτε λέξη. Ἔπρεπε ὁ βοσκός νά τά βάλει σέ μιά καλύβα ἐρημική καί νά τούς πηγαίνει πότε πότε κατσίκες, ὥστε νά ἔχουν ἀρκετό γάλα, καί νά τά φροντίζει, γιά ὅλα τ' ἄλλα. Ὁ Ψαμμήτιχος τά ἔκανε αὐτά καί ἔδινε αὐτές τίς διαταγές, ἐπειδή ἤθελε ν' ἀκούσει τί γλώσσα θά μιλήσουν πρώτη τά παιδιά,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὅταν θά ἔπαυαν νά βγάζουν φωνές χωρίς νόημα. Αὐτό καί ἔγινε. Ὅταν πέρασαν δυό χρόνια κι ὁ βοσκός τά φρόντιζε ὅπως εἶχε διαταγή, ἄνοιξε μιά μέρα τήν πόρτα τῆς καλύβας καί τά δυό παιδιά προχώρησαν πρός αὐτόν μέ τά χεράκια τους τεντωμένα καί φώναξαν «βεκός». Τήν πρώτη φορά πού τ' ἄκουσε ὁ βοσκός δέν ἔδωσε προσοχή, μά καθώς πήγαινε συχνά καί τά φρόντιζε καί τοῦ ἔλεγαν συνεχῶς τήν ἴδια λέξη, τό μήνυσε τοῦ κυρίου του καί, μετά ἀπό διαταγή του, τοῦ τά πῆγε. Ὅταν ὁ Ψαμμήτιχος τ' ἄκουσε ὁ ἴδιος, ζήτησε νά μάθει σέ ποιά γλώσσα ὑπῆρχε ἡ λέξη «βεκός» κι ἔμαθε ὅτι οἱ Φρύγες λένε ἔτσι τό ψωμί. Ἔτσι ὑποχώρησαν οἱ Αἰγύπτιοι πού σκέφτηκαν τό πράγμα καί παραδέχτηκαν ὅτι οἱ Φρύγες ἦταν ἀρχαιότεροί τους. Ὅτι ἔτσι ἔγιναν τά πράγματα τό ἄκουσα ἀπό τούς ἱερεῖς τοῦ Ἡφαίστου στή Μέμφιδα*.

3. Γιά τήν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν τόσα μοῦ εἶπαν, ἀλλά ἄκουσα καί ἄλλα πολλά στή Μέμφιδα, συζητώντας μέ τούς ἱερεῖς τοῦ Ἡφαίστου. Τά ἴδια μοῦ εἶπαν καί στή Θήβα** καί στήν Ἡλιούπολη***, ὅπου πῆγα ἐπίτηδες γιά νά δῶ ἄν θά συμφωνοῦσαν τά ὅσα θά μοῦ ἔλεγαν μέ τὰ ὅσα μοῦ εἶχαν πεῖ στή Μέμφιδα, ἐπειδή λένε ὅτι οἱ Ἡλιουπολίτες ἱερεῖς εἶναι οἱ πιό πολυμαθεῖς ἀπό τούς Αἰγυπτίους. Δέν ἔχω τήν πρόθεση νά πῶ τά ὅσα ἄκουσα γιά τούς θεούς τους, ἐκτός ἀπό τά ὀνόματά τους, γιατί νομίζω ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τά ἴδια πιστεύουν γι' αὐτούς. Ὅσα ἀναφέρω γι' αὐτό τό θέμα,θά τά ἀναφέρω ἐπειδή θά μέ ἀναγκάζει ἡ διήγηση.

4. Ὅσο γιά τά ἀνθρώπινα πράγματα, ὅλα ὅσα μοῦ εἶπαν οἱ ἱερεῖς συμφωνοῦσαν στό ὅτι πρῶτοι ἀπ' ὅλους τούς ἀνθρώπους οἱ Αἰγύπτιοι ἀνακάλυψαν τό ἡλιακό ἔτος καί τό διαίρεσαν σέ δώδεκα μέρη καί σ' ἐποχές. Μοῦ εἶπαν ὅτι κατέληξαν σ' αὐτό τό συμπέρασμα παρατηρώντας τά ἄστρα. Ἐγώ νομίζω ὅτι σ' αὐτόν τόν ὑπολογισμό εἶναι σοφότεροι ἀπό τούς Ἕλληνες, γιατί οἱ Ἕλληνες κάθε τρίτο χρόνο προσθέτουν ἕνα ἐμβόλιμο μήνα, ὥστε νά συμπίπτουν οἱ ἐποχές, ἐνῶ οἱ Αἰγύπτιοι ἔχουν δώδεκα μῆνες ἀπό τριάντα μέρες τόν καθένα, καί κάθε χρόνο προσθέτουν πέντε μέρες ἐπί πλέον καί ἔτσι ὁ κύκλος τῶν ἐποχῶν εἶναι γι' αὐτούς

---

* Πόλη τῆς κάτω Αἰγύπτου, κοντά στό σημερινό Κάιρο.
** Τό σημερινό Λοῦξορ.
*** Τό σημερινό Κάιρο.

Ψηφιοποιήθηκε από τοΝ Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πάντα ὁ ἴδιος. Μοῦ εἶπαν, ἐπίσης, πώς πρῶτοι οἱ Αἰγύπτιοι ἔδωσαν τά δώδεκα ὀνόματα στούς θεούς καί οἱ Ἕλληνες τά πῆραν ἀπό αὐτούς καί ὅτι ἐκεῖνοι πρῶτοι ἀφιέρωσαν στούς θεούς βωμούς καί ἀγάλματα καί ναούς καί πρῶτοι σκάλισαν ζῶα σέ πέτρα. Γιά τά περισσότερα ἀπ' αὐτά, τά ἴδια τά πράγματα μοῦ ἀπέδειξαν ὅτι ἔτσι ἦταν. Ἔλεγαν ὅτι ὁ πρῶτος βασιλιάς τῆς Αἰγύπτου ἦταν ὁ Μήν. Στόν καιρό του, ἐκτός ἀπό τό νομό τῆς Θήβας, ὁλόκληρη ἡ Αἴγυπτος ἦταν βάλτος καί ἀπό τή γῆ πού τώρα βρίσκεται νότια ἀπό τή λίμνη Μοίρη, ἑφτά μέρες ταξίδι ἀναπλέοντας τόν ποταμό ἀπό τή θάλασσα, τίποτα δέν φαινόταν ἐπάνω ἀπό τό νερό.

5. Νομίζω ὅτι μιλοῦσαν σωστά γιά τή χώρα τους. Γιατί εἶναι φανερό, γιά ὅποιον ἄνθρωπο ἔχει παρατηρητικότητα καί νοημοσύνη, ὅτι ἡ Αἴγυπτος, στήν ὁποία οἱ Ἕλληνες ταξιδεύουν μέ καράβια, εἶναι ἐπίκτητη γῆ γιά τούς Αἰγυπτίους καί δῶρο τοῦ ποταμοῦ. Ἀλλά καί ἡ περιοχή ἀπό τή λίμνη Μοίρη μέχρι τριῶν ἡμερῶν ταξίδι στόν ποταμό, γιά τήν ὁποία οἱ ἱερεῖς δέ μοῦ εἶπαν τίποτα, εἶναι ἴδια. Ἡ γεωφυσική ὄψη τῆς Αἰγύπτου εἶναι ἡ ἀκόλουθη. Ἄν ἀπομακρυνθεῖς μέ καράβι ἀπό τήν ἀκτή σέ ἀπόσταση μιᾶς ἡμέρας καί κάτι ταξίδι καί κατεβάσεις βολίδα, θ' ἀνεβάσεις ἀπό τό βυθό λάσπη σέ ἕντεκα ὀργιές βάθος. Αὐτό εἶναι ἀπόδειξη ὡς ποῦ γίνεται ἡ πρόσχωση.

Κεφ. 6-30. Ὁ διάδοχος τοῦ Κύρου Καμβύσης ἐκστρατεύει ἐναντίον τῆς Αἰγύπτου. Μέ τήν εὐκαιρία αὐτή ὁ Ἡρόδοτος ἀρχίζει τήν περιγραφή τῆς Αἰγύπτου καί τῶν Αἰγυπτίων.

Κεφ. 31 - 33, 35, 36 - 47. Ἤθη καί ἔθιμα τῶν Αἰγυπτίων

31. Λοιπόν ὁ Νεῖλος εἶναι γνωστός, ἐκτός βέβαια τοῦ μέρους του πού εἶναι στήν Αἴγυπτο, ὅσο μπορεῖ κανείς νά ταξιδέψει, μέ πλοῖο ἤ πεζός, σέ τέσσερις μῆνες. Τόσον καιρό χρειάζεται, ἄν κανείς λογαριάσει τούς μῆνες πού χρειάζεται, γιά νά πάει ἀπό τήν Ἐλεφαντίνη στούς Αὐτομόλους, ἐκεῖ, ὅπου τό ποτάμι τρέχει ἀπό τή δύση πρός τήν ἀνατολή. Ἀπό ἐκεῖνο τό σημεῖο καί πέρα κανείς δέν μπορεῖ νά πεῖ τίποτα τό βέβαιο, γιατί ἡ χώρα αὐτή εἶναι ἔρημη ἐξαιτίας τῆς μεγάλης ζέστης.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

32. Ἄκουσα ὅμως τά ἀκόλουθα ἀπό μερικούς Κυρηναίους. Μοῦ εἶπαν πώς εἶχαν πάει στό μαντεῖο τοῦ Ἄμμωνα καί μίλησαν μέ τό βασιλιά τῶν Ἀμμωνίων Ἐτέαρχο σάν ἦρθε ὁ λόγος γιά τίς πηγές τοῦ Νείλου, πού κανείς δέν ξέρει γι' αὐτές. Ὁ Ἐτέαρχος τούς εἶπε ὅτι κάποτε εἶχαν ἔρθει κοντά του μερικοί Νασαμῶνες. Ἡ λιβυκή αὐτή φυλή κατοικεῖ στή Σύρτη καί λίγο ἀνατολικότερα. Ὅταν λοιπόν ἔφτασαν αὐτοί καί τούς ρώτησε ἄν εἶχαν νά ποῦν τίποτα περισσότερο γιά τίς ἔρημες περιοχές τῆς Λιβύης, τοῦ ἀποκρίθηκαν ὅτι μερικοί θρασεῖς νέοι, τά παιδιά φυλάρχων τους, ὅταν μεγάλωσαν καί ἀντρώθηκαν, μηχανεύτηκαν πολλά ἄλλα πράγματα, καθώς καί νά βάλουν μεταξύ τους κλῆρο γιά πέντε πού θά ἐρευνοῦσαν τίς ἔρημες περιοχές τῆς Λιβύης καί θά προσπαθοῦσαν νά φτάσουν πιό πέρα ἀπ' ὅ,τι εἶχε φτάσει ποτέ κανείς. Οἱ ἀκτές τῆς Λιβύης στή βόρεια θάλασσα, ἀπό τήν Αἴγυπτο ὡς τό ἀκρωτήριο Σολόεις, ὅπου τελειώνει ἡ Λιβύη, κατοικοῦνται ἀπό τούς Λίβυες καί ἀπό πολλές φυλές Λιβύων, ἐκτός ἀπό τίς περιοχές πού τίς κατέχουν οἱ Ἕλληνες καί οἱ Φοίνικες. Ἀλλά στά μεσόγεια τῆς Λιβύης, πέρα ἀπό τήν περιοχή πού κατοικοῦν οἱ ἄνθρωποι, ζοῦν μόνο ἄγρια θηρία. Πιό βαθιά μέσα, ὑπάρχει ἄμμος καί ἡ χώρα εἶναι ἄνυδρη καί ἀπόλυτα ἔρημη. Ἀφοῦ λοιπόν οἱ φίλοι τους ἀποχαιρέτησαν τούς νέους, αὐτοί, καλά ἐφοδιασμένοι μέ νερό καί τρόφιμα, διέσχισαν πρῶτα τήν κατοικημένη Λιβύη καί ἀφοῦ τήν πέρασαν μπῆκαν στήν περιοχή μέ τά ἄγρια ζῶα καί ἀπό ἐκεῖ διέσχισαν τήν ἔρημο βαδίζοντας μέ κατεύθυνση δυτική. Ἀφοῦ περπάτησαν πολλές μέρες στήν περιοχή πού ἦταν μόνο ἄμμος, εἶδαν κάποτε δέντρα φυτεμένα σέ ἴσιο μέρος. Καί καθώς πλησίασαν καί ἄρχισαν νά κόβουν φροῦτα ἀπό τά δέντρα, τούς ἐπιτέθηκαν κάτι ἀνθρωπάκια κοντότερα ἀπό τό μέτριο ἀνάστημα*, τούς ἔπιασαν καί τούς πῆραν μαζί τους. Οὔτε οἱ Νασαμῶνες μποροῦσαν νά καταλάβουν αὐτούς, οὔτε καί αὐτοί μποροῦσαν νά καταλάβουν τούς Νασαμῶνες. Τούς ὁδήγησαν μέσα ἀπό πάρα πολύ μεγάλους βάλτους καί ὅταν τούς πέρασαν, ἔφτασαν σέ μιά πολιτεία, ὅπου ὅλοι εἶχαν τό ἴδιο μπόι μ' αὐτούς πού τούς εἶχαν πιάσει καί ἦταν μαῦροι. Κοντά στήν πολιτεία κυλοῦσε ἕνα μεγάλο ποτάμι, μέ κατεύθυνση ἀπό δύση πρός ἀνατολή καί εἶχε κροκόδειλους.

33. Ὡς ἐδῶ μοῦ ἀναφέρθηκαν ὅσα εἶπε ὁ Ἐτέαρχος τοῦ Ἀμμωνίου, ἐκτός ἀπό τό ὅτι πρόσθεσε, ὅπως εἶπαν οἱ Κυρηναῖοι, ὅτι οἱ πέντε

* Οἱ Πυγμαῖοι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Νασαμῶνες γύρισαν πίσω στήν πατρίδα τους καί ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς ὅπου εἶχαν πάει ἦταν ὅλοι μάγοι. Γιά τόν ποταμό πού κυλοῦσε κοντά στήν πολιτεία καί ὁ Ἐτέαρχος συμφωνοῦσε ὅτι ἔπρεπε νά εἶναι ὁ Νεῖλος, καθώς ἄλλωστε τό λέει καί ἡ λογική. Ὁ Νεῖλος ρέει ἀπό τή Λιβύη καί τή χωρίζει στή μέση.

35. Ἔρχομαι τώρα νά πῶ περισσότερα γιά τήν Αἴγυπτο, γιατί ἔχει πολύ περισσότερα ἀξιοθαύμαστα πράγματα καί πολύ περισσότερα ἔργα ἄξια νά μνημονευτοῦν ἀπό κάθε ἄλλη χώρα. Ὄχι μόνο ὁ οὐρανός τῆς Αἰγύπτου εἶναι διαφορετικός καί ὁ Νεῖλος συμπεριφέρεται διαφορετικά ἀπό τούς ἄλλους ποταμούς, ἀλλά καί οἱ Αἰγύπτιοι ἔχουν ἀντίθετες ἀπό τούς ἄλλους ἀνθρώπους συνήθειες καί ἔθιμα. Στήν Αἴγυπτο οἱ γυναῖκες πηγαίνουν στήν ἀγορά καί κάνουν ἐμπόριο, ἐνῶ οἱ ἄντρες μένουν στό σπίτι καί ὑφαίνουν. Ὑφαίνουν μέ τό ὑφάδι πρός τά κάτω, ἐνῶ οἱ ἄλλοι λαοί τό βάζουν πρός τά πάνω. Τά φορτώματα οἱ ἄντρες τά σηκώνουν ἀπάνω στό κεφάλι τους, ἐνῶ οἱ γυναῖκες τά βάζουν στούς ὤμους τους.

36. Στίς ἄλλες χῶρες οἱ ἱερεῖς τῶν θεῶν ἔχουν μακριά μαλλιά, ἐνῶ στήν Αἴγυπτο τά κόβουν. Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι ἔχουν συνήθεια ὅταν πενθοῦν νά κόβουν τά μαλλιά τους, ἐνῶ οἱ Αἰγύπτιοι, ὅταν πεθάνει δικός τους, καί τά ἔχουν ἤδη κομμένα, ἀφήνουν τά γένια καί τά μαλλιά τους. Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι ζοῦν ξεχωριστά ἀπό τά ζῶα τους· οἱ Αἰγύπτιοι ζοῦν μαζί τους. Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τρῶνε σιτάρι καί κριθάρι· γιά ἕναν Αἰγύπτιο εἶναι μεγάλη ντροπή νά τρέφεται μ' αὐτά, ἀλλά κάνουν τό ψωμί τους ἀπό ἀσπροσίτι, πού τό λένε ζειά*. Μαλάζουν τό ζυμάρι μέ τά πόδια, ἀλλά τή λάσπη μέ τά χέρια. Οἱ ἄντρες ἔχουν δύο ροῦχα, οἱ γυναῖκες ἕνα. Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι δένουν τούς κρίκους καί τά σχοινιά τοῦ πανιοῦ ἔξω ἀπό τήν κουπαστή, ἐνῶ οἱ Αἰγύπτιοι τά δένουν ἀπό μέσα. Οἱ Ἕλληνες γράφουν τά γράμματά τους καί τούς ἀριθμούς, ὅταν κάνουν λογαριασμό, ἀπό τ' ἀριστερά πρός τά δεξιά, ἐνῶ οἱ Αἰγύπτιοι ἀπό τά δεξιά πρός τ' ἀριστερά· καί ἐνῶ ἔτσι γράφουν, ἰσχυρίζονται ὅτι αὐτοί γράφουν σωστά καί οἱ Ἕλληνες γράφουν παράξενα. Ἔχουν δύο εἰδῶν γράμματα: τά ἱερά γράμματα καί τά κοινά.

---

* Εἶδος κριθαριοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

37. Εἶναι ὑπερβολικά θρῆσκοι, περισσότερο ἀπ' ὅλους τούς ἀνθρώπους καί ἔχουν τ' ἀκόλουθα ἔθιμα. Πίνουν ἀπό χάλκινα ποτήρια πού τά καθαρίζουν κάθε μέρα καί τοῦτο δέ γίνεται ἀπό τόν ἕνα καί ὄχι ἀπό τόν ἄλλο, ἀλλά ἀπ' ὅλους. Φοροῦν ροῦχα ἀπό λινό πάντα φρεσκοπλυμένα καί αὐτό τό προσέχουν πάρα πολύ. Οἱ ἱερεῖς φοροῦν μόνο λινά ροῦχα καί παπούτσια καμωμένα ἀπό φύλλα παπύρου*. Δέν τούς ἐπιτρέπεται νά φοροῦν ἄλλα ροῦχα ἤ ἄλλα παπούτσια. Δυό φορές τήν ἡμέρα καί δυό φορές τή νύχτα κάνουν κρύο λουτρό καί ἔχουν ἄλλες τέτοιες θρησκευτικές συνήθειες χιλιάδες, πού λέει ὁ λόγος. Ἀλλά ἔχουν καί πλεονεκτήματα πολλά, γιατί δέν ἀσχολοῦνται μέ τήν καθημερινή ζωή οὔτε ξοδεύουν τίποτα. Τό ψωμί τους γίνεται ἀπό τίς ἱερές ἐσοδεῖες καί ὁ καθένας ἔχει κάθε μέρα πολύ κρέας βοδιοῦ καί χήνας. Τούς δίνουν καί κρασί ἀπό ἀμπέλι. Ψάρι δέν τούς ἐπιτρέπεται νά τρῶνε. Τά κουκιά δέν τά σπέρνουν στήν Αἴγυπτο, ἀλλά ἄν τύχει καί φυτρώσουν δέν τά τρῶνε οὔτε ὠμά οὔτε ψημένα καί οἱ ἱερεῖς οὔτε νά τά βλέπουν δέ θέλουν, γιατί πιστεύουν ὅτι τό ὄσπριο αὐτό δέν εἶναι καθαρό. Δέν ὑπάρχει ἕνας μόνο ἱερέας γιά κάθε θεό, ἀλλά πολλοί, καί ἕνας τους εἶναι ἀρχιερέας. Κι ὅταν κανένας τους πεθάνει, τόν ἀντικαθιστᾶ τό παιδί του.

38. Πιστεύουν ὅτι τά βόδια ἀνήκουν στό θεό Ἔπαφο καί γι' αὐτό τούς κάνουν τήν ἀκόλουθη δοκιμασία. Κάποιος ἐξετάζει τό ζῶο κι ἄν βρεῖ ἔστω καί μιά μόνο μαύρη τρίχα, χαρακτηρίζει τό ζῶο σάν μή καθαρό. Τό ἐξετάζει πρῶτα ὄρθιο καί ὕστερα ξαπλωμένο ἕνας ἀπό τούς ἱερεῖς, ἐπίτηδες ταγμένος γι' αὐτό, καί ὕστερα τοῦ τραβάει ἔξω τή γλώσσα γιά νά δεῖ ἄν εἶναι κι αὐτή καθαρή, σύμφωνα μέ τά κριτήρια γιά τά ὁποῖα θά μιλήσω ἀλλοῦ. Ἐξετάζει καί τίς τρίχες τῆς οὐρᾶς, ἄν εἶναι φυσιολογικά φυτρωμένες. Ἄν ὅλη αὐτή ἡ ἐξέταση ἀποδείξει τό ζῶο καθαρό, τότε ὁ ἱερέας τό σημαδεύει τυλίγοντας φύλλο παπύρου γύρω ἀπό τά κέρατά του καί τό σφραγίζει. Ἡ βούλα εἶναι καμωμένη ἀπό εἰδικό πηλό πού ἀπάνω του πατάει ὁ ἱερέας τό δαχτυλίδι του. Τότε μόνο παίρνουν τό ζῶο. Ἡ τιμωρία γιά ἱερέα, πού θά θυσιάσει βόδι ἀσφράγιστο, εἶναι θάνατος. Ἔτσι λοιπόν ἐξετάζεται τό ζῶο. Ἡ θυσία γίνεται μέ τόν παρακάτω τρόπο.

---

* Φυτό ἀπό τό ὁποῖο οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι κατασκεύαζαν τό χαρτί γραφῆς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

39. Φέρνουν τό σφραγισμένο ζῶο στό βωμό, ὅπου κάνουν τή θυσία καί ἀνάβουν φωτιά. Ὕστερα κάνουν ἀπάνω στή φωτιά σπονδή μέ κρασί καί τέλος, ἀφοῦ ἐπικαλεσθοῦν τό ὄνομα τοῦ θεοῦ, κόβουν τό κεφάλι τοῦ ζώου. Τό σῶμα του τό γδέρνουν καί τό κεφάλι, ἀφοῦ τό φορτώσουν κατάρες, τό παίρνουν καί ἄν τυχαίνει νά ὑπάρχει ἀγορά καί νά βρίσκονται ἐκεῖ περαστικοί Ἕλληνες ἔμποροι, τούς τό πουλᾶνε. Ἄν ὄχι, τότε ρίχνουν τό κεφάλι στό ποτάμι. Καταριοῦνται τό κεφάλι λέγοντας ὅτι ἄν πρόκειται νά πέσει κανένα κακό σ' αὐτούς πού κάνουν τή θυσία ἤ καί σ' ὁλόκληρη τήν Αἴγυπτο, νά πέσει τό κακό ἐπάνω στό κεφάλι αὐτό. Ὅλοι οἱ Αἰγύπτιοι ἔχουν τίς ἴδιες συνήθειες γιά τή σπονδή καί γιά τό κεφάλι τοῦ ζώου πού θυσιάζεται καί τίς ἀκολουθοῦν σ' ὅλους τούς ναούς καί ἀπό αὐτήν τή συνήθεια προέρχεται τό ὅτι κανείς Αἰγύπτιος δέν τρώει κανενός ζώου τό κεφάλι.

40. Ἀλλά ἡ ἐξαγωγή τῶν ἐντοσθίων καί τό ψήσιμο τοῦ ζώου γίνεται κατά διάφορους τρόπους, ἀνάλογα μέ τό θεό γιά τόν ὁποῖο τό θυσιάζουν. Θά περιγράψω τώρα πῶς κάνουν τή θυσία στή θεά, πού τή θεωροῦν ὡς τή μεγαλύτερη καί γιά τήν ὁποία κάνουν τή μεγαλύτερη ἑορτή. Ἀφοῦ γδάρουν τό βόδι, προσεύχονται καί βγάζουν ὅλα τά ἐντόσθια τῆς κάτω κοιλιᾶς καί ἀφήνουν τά σπλάχνα του καί τό πάχος μέσα στό σῶμα. Κόβουν τά πόδια, τό ψαρονέφρι, τούς ὤμους καί τόν τράχηλο. Ἀφοῦ τά κάμουν αὐτά παραγεμίζουν τό σῶμα τοῦ ζώου μέ ψωμί καθαρό, μέλι, σταφίδες, σύκα, λιβανωτό καί σμύρνα καί ἄλλα μυριστικά· στή συνέχεια καῖνε τό ζῶο ρίχνοντας ταυτόχρονα ἀπάνω του ἄφθονο λάδι. Προτοῦ κάμουν θυσία νηστεύουν καί ἐνῶ καίγεται τό σφαχτάρι, ὅλοι χτυποῦν τό στῆθος τους καί ὅταν τελειώσουν, τότε κάθονται καί τρῶνε τά μέρη τοῦ ζώου πού ἔχουν κρατήσει.

41. Ὅλοι οἱ Αἰγύπτιοι θυσιάζουν λοιπόν τά καθαρά βόδια καί τά μοσχάρια, ἀλλά δέν τούς ἐπιτρέπεται νά θυσιάζουν τίς ἀγελάδες, γιατί εἶναι ἀφιερωμένες στήν Ἶσιδα. Τό ἄγαλμά της εἶναι γυναικεῖο μέ κέρατα ἀγελάδας, ὅπως οἱ Ἕλληνες παριστάνουν τήν Ἰώ. Ὅλοι οἱ Αἰγύπτιοι σέβονται τό ἴδιο τίς ἀγελάδες, περισσότερο ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα κατοικίδια ζῶα. Γι' αὐτό οὔτε Αἰγύπτιος οὔτε Αἰγυπτία θά φιλήσει ποτέ Ἕλληνα στό στόμα οὔτε θά χρησιμοποιήσει μαχαίρι Ἕλληνα, οὔτε σούβλα ἤ χύτρα, οὔτε θά φάει καθαρό κρέας κομμένο μέ ἑλληνικό μαχαίρι. Τά βόδια καί τίς ἀγελάδες πού πεθαίνουν τά θάβουν κατά τόν ἑξῆς τρόπο. Τίς ἀγε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λάδες τίς ρίχνουν στό ποτάμι καί τά βόδια τά θάβουν στά προάστια μέ τό ἕνα ἤ καί μέ τά δύο κέρατα νά ἐξέχουν γιά σημάδι. Ὅταν τό πτῶμα λιώσει καί ἔρθει ἡ στιγμή, πηγαίνει σέ κάθε πολιτεία μιά μεγάλη βάρκα ἀπό τό νησί πού ὀνομάζεται Προσωπίτιδα. Βρίσκεται στό Δέλτα κι ἔχει περίμετρο ἐννέα σχοίνους*. Στό νησί αὐτό ὑπάρχουν πολλές ἄλλες πολιτεῖες ἐκτός ἀπό ἐκείνην ἀπ' ὅπου ξεκινᾶνε οἱ βάρκες γιά νά πάρουν τά ὀστά τῶν ζώων. Τό ὄνομά της εἶναι Ἀτάρβηχη καί ὑπάρχει ἐκεῖ ναός σπουδαῖος τῆς Ἀφροδίτης. Ἀπό τήν Ἀτάρβηχη αὐτή φεύγουν καί πᾶνε σέ ἄλλες πολιτεῖες πολλοί καί ἀφοῦ ξεθάψουν τά ὀστά, τά παίρνουν καί τά θάβουν ὅλα σ' ἕνα μέρος. Ἔτσι θάβουν λοιπόν τά βόδια καί τ' ἄλλα κτήνη, γιατί αὐτός εἶναι ὁ κανόνας, ἐπειδή δέ σκοτώνουν κανένα.

42. Ὅσοι Αἰγύπτιοι ἔχουν ναό ἀφιερωμένο στό Δία τό Θηβαϊκό ἤ ζοῦν στό νομό τῶν Θηβῶν, δέ θυσιάζουν ποτέ ἀρνιά, ἀλλά μόνο κατσίκες· γιατί ἐκτός ἀπό τήν Ἴσιδα καί τόν Ὄσιρη, πού λένε ὅτι εἶναι ὁ Διόνυσος, ὅλοι οἱ Αἰγύπτιοι δέ λατρεύουν τούς ἴδιους θεούς. Τούς δύο ὅμως αὐτούς θεούς ὅλοι τούς λατρεύουν. Ὅσοι ἔχουν ἱερό ἀφιερωμένο στό Μένδη ἤ κατοικοῦν στό νομό τοῦ Μενδησίου, δέν ἀγγίζουν τίς κατσίκες, καί θυσιάζουν μόνο ἀρνιά. Οἱ Θηβαῖοι καί ὅσοι δέν ἀγγίζουν τ' ἀρνιά, ἱστοροῦν τά ἑξῆς γιά νά ἐξηγήσουν τό ἔθιμο αὐτό. Ὁ Ἡρακλῆς ἤθελε ὁπωσδήποτε νά δεῖ τό Δία πού δέν ἤθελε ὅμως νά τοῦ φανερωθεῖ. Καθώς τόν ἐκλιπαροῦσε ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Δίας μηχανεύτηκε νά γδάρει ἕνα κριάρι καί νά τοῦ κόψει τό κεφάλι. Ντύθηκε τήν προβιά καί ἔτσι τοῦ φανερώθηκε. Καί γι' αὐτόν τό λόγο κάνουν οἱ Αἰγύπτιοι τά ἀγάλματα τοῦ Δία μέ πρόσωπο κριοῦ. Ἀπό αὐτούς τό πῆραν οἱ Ἀμμώνιοι, πού εἶναι ἄποικοι Αἰγυπτίων καί Αἰθιόπων καί μιλοῦν μιά γλώσσα πού μοιάζει καί στίς δύο. Θαρρῶ ὅτι καί τό ὄνομά τους Ἀμμώνιοι ἀπό αὐτό τό πῆραν, γιατί οἱ Ἀμμώνιοι ὀνομάζουν τό Δία Ἀμοῦν. Οἱ Θηβαῖοι δέ θυσιάζουν τά κριάρια, ἀλλά εἶναι γι' αὐτούς ἱερά· καί μάλιστα μιά μέρα τό χρόνο, ὅταν εἶναι ἡ ἑορτή τοῦ Δία, τότε σφάζουν ἕνα κριάρι, τό γδέρνουν καί φοροῦν τήν προβιά του στό ἄγαλμα τοῦ Δία καί ὕστερα φέρνουν ἕνα ἄλλο ἄγαλμα, τοῦ Ἡρακλῆ, μπροστά του. Ἀφοῦ τά κάνουν αὐτά, ὅλοι ὅσοι εἶναι γύρω ἀπό τό ναό πενθοῦν τό κριάρι καί ὕστερα τό θάβουν, βάζοντάς το μέσα σέ ξύλινο φέρετρο.

* Μέτρο μετρήσεως ἐδαφικῶν ἐκτάσεων, ἴσο μέ 2 περσικούς παρασάγγες ἤ 60 στάδια.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

43. Γιά τόν Ἡρακλῆ αὐτόν ἄκουσα πώς ἦταν ἕνας ἀπό τούς δώδεκα θεούς. Γιά τόν ἄλλο Ἡρακλῆ, αὐτόν πού ξέρουν οἱ Ἕλληνες, πουθενά στήν Αἴγυπτο δέν μπόρεσα ν' ἀκούσω τίποτα. Τό ὅτι ὅμως δέν εἶναι οἱ Αἰγύπτιοι πού πῆραν ἀπό τούς Ἕλληνες τό ὄνομα Ἡρακλῆς, ἀλλά οἱ Ἕλληνες ἀπό τούς Αἰγυπτίους, δηλαδή ἐκεῖνοι ἀπό τούς Ἕλληνες πού ἔδωσαν τό ὄνομα Ἡρακλῆς στό γιό τοῦ Ἀμφιτρύωνα, ἀποδεικνύεται ἀπό πολλά ἄλλα στοιχεῖα, ἀλλά καί ἀπό τό ἑξῆς: ὅτι καί οἱ δύο γονεῖς τοῦ Ἡρακλῆ, ὁ Ἀμφιτρύων καί ἡ Ἀλκμήνη, ἦταν αἰγυπτιακῆς καταγωγῆς. Ὑπάρχει ὅμως καί ἕνα ἄλλο, ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι λένε πώς δέν ξέρουν τά ὀνόματα οὔτε τοῦ Ποσειδώνα οὔτε τῶν Διοσκούρων, οὔτε τούς συγκαταλέγουν ἀνάμεσα στούς θεούς τους. Ἀλλά ἐάν εἶχαν πάρει τό ὄνομα κανενός θεοῦ ἀπό τούς Ἕλληνες, εἶναι πολύ περισσότερο πιθανό παρά ἀπίθανο ὅτι αὐτῶν τά ὀνόματα θά μνημόνευαν, ἄν ἐκείνη τήν ἐποχή οἱ Αἰγύπτιοι ἦταν ναυτικοί, ὅπως καί μερικοί Ἕλληνες, ὅπως νομίζω ὅτι ἦταν πραγματικά. Αὐτῶν τῶν θεῶν τά ὀνόματα θά εἶχαν πάρει οἱ Αἰγύπτιοι περισσότερο παρά τοῦ Ἡρακλῆ. Ἀλλά ὁ Ἡρακλῆς εἶναι ἕνας ἀρχαῖος θεός τους. Ὅπως λένε οἱ ἴδιοι, δεκαεπτά χιλιάδες χρόνια πρίν ἀπό τή βασιλεία τοῦ Ἄμαση, οἱ ὀχτώ θεοί ἔγιναν δώδεκα, καί ὁ ἕνας ἦταν ὁ Ἡρακλῆς.

44. Θέλοντας νά πληροφορηθῶ γι' αὐτό τό ζήτημα, ὅσο τό δυνατό καλύτερα, ταξίδεψα στήν Τύρο τῆς Φοινίκης, ὅπου εἶχα πληροφορηθεῖ ὅτι ὑπῆρχε ἕνας ναός τοῦ Ἡρακλῆ, πολύ σεβαστός. Τόν εἶδα καί ἦταν στολισμένος μέ πολλά καί πλούσια ἀφιερώματα, ἀλλά θυμᾶμαι δύο στῆλες, μιά ἀπό ἀτόφιο χρυσάφι καί ἄλλη ἀπό σμάραγδο πού ἔλαμπε πολύ τή νύχτα. Μιλώντας μέ τούς ἱερεῖς τοῦ θεοῦ, τούς ρώτησα πόσος καιρός ἦταν πού εἶχε χτιστεῖ ὁ ναός καί κατάλαβα ὅτι δέν συμφωνοῦσαν μέ τούς Ἕλληνες, γιατί μοῦ εἶπαν ὅτι ὁ ναός εἶχε ἱδρυθεῖ ὅταν χτιζόταν ἡ Τύρος καί ἀπό τότε εἶχαν περάσει δύο χιλιάδες τριακόσια χρόνια. Στήν Τύρο εἶδα καί ἄλλο ναό ἀφιερωμένο στόν Θάσιο Ἡρακλῆ. Πῆγα καί στή Θάσο ὅπου βρῆκα καί ἄλλο ναό τοῦ Ἡρακλῆ, τόν ὁποῖο εἶχαν χτίσει Φοίνικες, πού εἶχαν ξεκινήσει ἀναζητώντας τήν Εὐρώπη καί ἱδρυσαν ἀποικία στή Θάσο. Ἀλλά καί αὐτά συνέβησαν πέντε γενεές προτοῦ ἐμφανιστεῖ στήν Ἑλλάδα ὁ Ἡρακλῆς, γιός τοῦ Ἀμφιτρύωνα. Αὐτή λοιπόν ἡ ἔρευνα ἀποδείχνει καθαρά ὅτι ὁ Ἡρακλῆς εἶναι παλιός θεός. Καί νομίζω ὅτι πολύ καλά κάνουν ὅσοι ἀπό τούς Ἕλληνες ἔχουν χτίσει δύο εἰδῶν ναούς, τόν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἕναν ἀφιερωμένο στόν ἀθάνατο Ἡρακλῆ πού τόν λατρεύουν μέ τήν ἐπωνυμία Ὀλύμπιος, τόν ἄλλο στόν Ἡρακλῆ πού τοῦ προσφέρουν θυσίες ὡς ἥρωα.

45. Οἱ Ἕλληνες εἶναι ἀπρόσεκτοι καί λένε καί ἄλλα πολλά, καί ὁ ἀκόλουθος μύθος πού λένε γιά τόν Ἡρακλῆ εἶναι κι αὐτός ἀνόητος. Δηλαδή, ὅτι ὅταν ἔφτασε στήν Αἴγυπτο, οἱ Αἰγύπτιοι τόν στεφάνωσαν καί τόν πῆγαν μέ πομπή νά τόν θυσιάσουν στόν Δία. Στήν ἀρχή ὁ Ἡρακλῆς ἦταν ἥσυχος, ἀλλά ὅταν τόν ἔφεραν μπρός στό βωμό, μεταχειρίστηκε τή δύναμή του καί τούς σκότωσε ὅλους. Ὅταν οἱ Ἕλληνες τά λένε αὐτά, μοῦ φαίνεται ὅτι ἀγνοοῦν ἐντελῶς καί τή φύση τῶν Αἰγυπτίων καί τούς νόμους τους. Ἀφοῦ ἐκτός ἀπό ἀρνιά, βόδια καί μοσχάρια, καί αὐτά καθαρά, καί χῆνες, ἀπαγορεύεται στούς Αἰγυπτίους νά θυσιάζουν ζῶα, πῶς θά θυσίαζαν ἀνθρώπους; Ἀλλά καί κάτι ἄλλο. Ἀφοῦ ἦταν ἕνας ὁ Ἡρακλῆς, καί μάλιστα ἄνθρωπος, ὅπως λένε οἱ Ἕλληνες, πῶς θά εἶχε τή δύναμη νά σκοτώσει πολλές δεκάδες χιλιάδες ἀνθρώπους; Γιά τά ὅσα εἶπα γι' αὐτά, ἄς μέ συγχωρήσουν οἱ θεοί καί οἱ ἥρωες.

46. Οἱ Αἰγύπτιοι, τούς ὁποίους ἀνέφερα πρωτύτερα, δέν θυσιάζουν κατσίκες καί τράγους γιά τόν ἀκόλουθο λόγο: Οἱ Μενδήσιοι θεωροῦν τόν Πάνα ἕναν ἀπό τούς ὀχτώ θεούς καί λένε ὅτι αὐτοί ὑπῆρχαν πρίν ἀπό τούς δώδεκα. Οἱ ζωγράφοι καί οἱ ἀγαλματοποιοί στήν Αἴγυπτο παριστάνουν τόν Πάνα, ὅπως καί οἱ Ἕλληνες, τραγοπρόσωπο καί τραγοπόδαρο, ὄχι ἐπειδή φαντάζονται ὅτι εἶναι ἔτσι. Νομίζουν ὅτι εἶναι σάν τούς ἄλλους θεούς. Τό γιατί τόν παριστάνουν ἔτσι, δέ θά μοῦ ἦταν εὐχάριστο νά τό πῶ. Πάντως, οἱ Μενδήσιοι σέβονται περισσότερο τούς τράγους ἀπό τίς κατσίκες. Στούς βοσκούς τους κάνουν ἰδιαίτερες τιμές καί πιό πολύ σ' ἕναν, κι ὅταν αὐτός πεθάνει, τότε πενθεῖ ὁλόκληρος ὁ νομός τοῦ Μενδησίου. Αἰγυπτιακά ὁ τράγος καί ὁ Πάν λέγεται Μένδης.

Κεφ. 48-53. Μερικές πληροφορίες γιά τούς Αἰγυπτίους καί τούς Ἕλληνες

Κεφ. 54-57. Μαντεῖα - Δωδώνη

54. Γιά τό μαντεῖο τῶν Ἑλλήνων καί τό μαντεῖο τῆς Λιβύης οἱ Αἰγύπτιοι διηγοῦνται τά ἀκόλουθα. Λένε οἱ ἱερεῖς τοῦ Θηβαϊκοῦ Δία ὅτι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οἱ Φοίνικες ἅρπαξαν δύο γυναῖκες ἱέρειες ἀπό τίς Θῆβες καί, καθώς πληροφορήθηκαν, ἡ μιά πουλήθηκε στή Λιβύη καί ἡ ἄλλη στούς Ἕλληνες. Αὐτές οἱ δυό γυναῖκες θά ἦταν πού ἵδρυσαν πρῶτες τά μαντεῖα στή Λιβύη καί στήν Ἑλλάδα. Ὅταν τούς ρώτησα ἀπό ποῦ τά ξέρουν αὐτά καί μιλᾶνε μέ τόση βεβαιότητα, μοῦ εἶπαν ὅτι τήν ἐποχή ἐκείνη εἶχαν κάμει μεγάλη ἔρευνα γιά τίς γυναῖκες αὐτές καί δέν μπόρεσαν νά τίς βροῦν, ἀλλά ἀργότερα πληροφορήθηκαν τά ὅσα μοῦ εἶπαν γι' αὐτές.

55. Αὐτά ἄκουσα ἀπό τούς Θηβαίους ἱερεῖς. Οἱ ἱέρειες ὅμως τῆς Δωδώνης λένε τά ἀκόλουθα. Δύο μαῦρες περιστερές πέταξαν ἀπό τίς Θῆβες τῆς Αἰγύπτου καί ἡ μιά πῆγε στή Λιβύη καί ἡ ἄλλη στή Δωδώνη· ἐκεῖ κάθισε ἀπάνω σέ μιά βαλανιδιά καί τούς εἶπε, μέ ἀνθρώπινη φωνή, ὅτι στό σημεῖο ἐκεῖνο ἀκριβῶς ἔπρεπε ὁπωσδήποτε νά χτιστεῖ μαντεῖο τοῦ Δία. Αὐτοί πού τό ἄκουσαν θεώρησαν ὅτι ἦταν θεία προσταγή καί συμμορφώθηκαν. Τό περιστέρι πού ἔφθασε στή Λιβύη διέταξε τούς Λίβυες νά χτίσουν μαντεῖο τοῦ Ἄμμωνα. Καί αὐτό εἶναι ἀφιερωμένο στόν Δία. Οἱ ἱέρειες τῆς Δωδώνης, πού μοῦ ἔδωσαν αὐτές τίς πληροφορίες, ἦταν ἡ Προμένεια, ἡ πιό ἡλικιωμένη, ἡ Τιμαρέτη, ἡ μεσαία, καί ἡ Νικάνδρα, ἡ πιό νέα. Συμφωνοῦσαν μαζί τους καί οἱ ἄλλοι Δωδωναῖοι πού ἀσχολοῦνταν μέ τό ἱερό*.

56. Ἡ γνώμη μου γι' αὐτά εἶναι ἡ ἀκόλουθη. Ἐάν εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ Φοίνικες ἅρπαξαν τίς δυό ἱέρειες καί πούλησαν τή μιά ἀπ' αὐτές στή Λιβύη καί τήν ἄλλη στήν Ἑλλάδα, τότε νομίζω ὅτι ἐκείνη πού πῆγε στήν τώρα ὀνομαζόμενη Ἑλλάδα, πού πρωτύτερα λεγόταν Πελασγία, πουλήθηκε στή Θεσπρωτία καί μετά, ὅταν ἐργαζόταν δούλη ἐκεῖ, ἵδρυσε ἕνα ἱερό τοῦ Δία κάτω ἀπό μιά βαλανιδιά, γιατί ἦταν φυσικό σάν ἱέρεια τοῦ Δία στίς Θῆβες νά τόν θυμᾶται στόν τόπο ὅπου εἶχε φτάσει. Ὅταν ἔμαθε τά ἑλληνικά, ἵδρυσε καί μαντεῖο. Καί τότε θά διηγήθηκε ὅτι οἱ ἴδιοι Φοίνικες, πού εἶχαν πουλήσει αὐτήν, εἶχαν πουλήσει καί τήν ἀδελφή της στή Λιβύη.

57. Νομίζω ὅτι οἱ Δωδωναῖοι ὀνόμασαν τίς δύο γυναῖκες περιστερές, ἐπειδή ἦταν ξένες καί ἡ λαλιά τους τούς φαινόταν σάν τοῦ πουλιοῦ.

---

* Τό πουλί πού ἐκφράζεται μέ ἀνθρώπινη λαλιά θυμίζει τά λαϊκά μας τραγούδια.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μετά ἀπό καιρό, λένε, ἡ περιστερά μίλησε μέ ἀνθρώπινη φωνή, δηλαδή ὅτι ἡ γυναίκα ἄρχισε νά μιλάει ἑλληνικά. Ὅσο μιλοῦσε ξενικά τούς φαινόταν ὅτι μιλάει τό πουλί, γιατί πῶς μπορεῖ ἕνα περιστέρι νά μιλήσει μέ ἀνθρώπινη φωνή; Ὅταν λένε ὅτι τό περιστέρι ἦταν μαῦρο, θέλουν νά ποῦν ὅτι ἡ γυναίκα ἦταν Αἰγύπτια. Ὁ τρόπος τῆς μαντείας τῆς αἰγυπτιακῆς Θήβας καί τῆς Δωδώνης εἶναι παραπλήσιος. Ἀλλά καί ἡ μαντική, πού γίνεται μέ τά ἱερά σφάγια, ἀπό τήν Αἴγυπτο ἦρθε*.

Κεφ. 58-67. Διάφορα στοιχεῖα πού πῆραν οἱ Ἕλληνες ἀπό τούς Αἰγυπτίους.

Κεφ. 68-70. Ὁ Κροκόδειλος

68. Καί τώρα πῶς εἶναι οἱ κροκόδειλοι. Τούς τέσσερις μῆνες τοῦ χειμώνα δέν τρῶνε τίποτα. Παρ' ὅλο ὅτι εἶναι τετράποδα, ζοῦν στή στεριά καί στό νερό. Τά αὐγά τους τά γεννοῦν στή στεριά καί τά ἀφήνουν. Τόν περισσότερο καιρό τῆς ἡμέρας τόν περνοῦν στή στεριά καί τή νύχτα ὁλόκληρη μέσα στό ποτάμι· γιατί τό νερό εἶναι πιό ζεστό ἀπό τόν ἀέρα τῆς νύχτας κι ἀπό τή δροσιά τῆς αὐγῆς. Ἀπ' ὅσα ζῶα ξέρουμε, εἶναι ἐκεῖνο πού ἀπό πολύ μικρό γίνεται πολύ μεγάλο. Τά αὐγά πού γεννάει δέν εἶναι πολύ μεγαλύτερα ἀπό τά αὐγά τῆς χήνας καί ὁ νεοσσός εἶναι ἀνάλογος μέ τό μέγεθος τοῦ αὐγοῦ, ἀλλά μεγαλώνοντας φτάνει τίς δεκαεπτά πῆχες καί περισσότερο. Ἔχει μάτια σάν τοῦ χοίρου, δόντια πολύ μεγάλα καί εἶναι τό μόνο ἀπ' ὅλα τά ζῶα πού δέν ἔχει γλώσσα, καί μόνο αὐτό ἀπ' ὅλα τά ζῶα δέν κουνάει τήν κάτω σιαγόνα, ἀλλά τήν πάνω τή φέρνει στήν κάτω. Ἔχει νύχια δυνατά καί δέρμα λεπιδωτό στήν πλάτη, πού δέν τό περνάει τίποτα. Μέσα στό νερό δέν βλέπει τίποτα, ἀλλά ἔξω στή στεριά ἔχει πάρα πολύ δυνατό μάτι. Ἐπειδή μένει τόσο πολύ μέσα στό νερό, τό στόμα του εἶναι γεμάτο βδέλλες. Ὅλα τά ἄλλα ζῶα καί τά πουλιά τόν ἀποφεύγουν, ἀλλά τό πουλί τροχίλος τά ἔχει καλά μαζί του ἐπειδή τόν ὠφελεῖ, γιατί ὅταν βγεῖ ὁ κροκόδειλος ἀπό τό νερό καί χάσκει (συνηθίζει νά στρέφει πρός τή δύση), τότε ὁ τροχίλος μπαίνει στό στόμα του καί τρώει τίς βδέλλες. Καί ὁ κροκόδειλος εὐχαριστιέται πού τόν ἀνακουφίζει καί δέν πειράζει τό πουλί.

---

* Ὁ Ἡρόδοτος προσπαθεῖ νά δώσει, ἐδῶ, καί ὀρθολογική ἑρμηνεία τοῦ μύθου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

69. Γιά μερικούς Αἰγυπτίους οἱ κροκόδειλοι εἶναι ἱεροί, ἀλλά γιά ἄλλους δέν εἶναι καί θεωροῦνται βλαβεροί. Οἱ Αἰγύπτιοι, πού ἀπ' ὅλους περισσότερο τούς θεωροῦν ἱερούς, εἶναι ἐκεῖνοι πού κατοικοῦν γύρω ἀπό τίς Θῆβες καί τή λίμνη Μοίρη. Ἐκεῖ ὅλοι ἐξημερώνουν καί τρέφουν ἕναν κροκόδειλο καί στολίζουν τ' αὐτιά του μέ λίθινα χυτά καί χρυσά στολίδια. Τούς βάζουν καί βραχιόλια στά μπροστινά τους πόδια. Τούς τρέφουν μέ ἰδιαίτερη τροφή καί τούς κάνουν ἱερές προσφορές καί τούς περιποιοῦνται, ὥστε νά ζοῦν πολύ εὐχάριστα. Ὅταν ψοφήσουν τούς βαλσαμώνουν καί τούς θάβουν μέσα σέ ἱερά φέρετρα. Οἱ Αἰγύπτιοι πού ζοῦν στήν περιοχή τῆς Ἐλεφαντίνης ὄχι μόνο δέν τούς θεωροῦν ἱερούς, ἀλλά καί τούς τρῶνε. Ἐκεῖ δέ λέγονται κροκόδειλοι, ἀλλά χάμψες. Κροκόδειλους τούς ὀνόμασαν οἱ Ἴωνες, νομίζοντας ὅτι εἶναι τό ἴδιο εἶδος ζώου μέ τίς σαῦρες πού ἔχουν ἐκεῖνοι στούς φράχτες τους.

70. Οἱ Αἰγύπτιοι ἔχουν πολλούς καί διάφορους τρόπους νά πιάνουν τούς κροκόδειλους, ἀλλά θά περιγράψω ἐκεῖνον πού μοῦ φαίνεται ὁ πιό ἀξιοδιήγητος. Δολώνουν ἕνα ἀγκίστρι μέ κρέας πού κόβουν ἀπό τήν πλάτη τοῦ χοίρου καί τό ρίχνουν καταμεσῆς στόν ποταμό καί στέκονται στήν ὄχθη χτυπώντας ἕνα ζωντανό γουρουνάκι. Ὁ κροκόδειλος ἀκούει τά τσιρίσματά του, προχωρεῖ πρός τά ἐκεῖ, συναντάει τό κρέας καί τό καταπίνει. Ὅταν τόν τραβήξουν στή στεριά, τό πρῶτο πού κάνει ὁ ψαράς εἶναι νά τοῦ ρίξει λάσπη στά μάτια· ἅμα τό κάνει αὐτό, τόν καταφέρνει εὔκολα· ἄν δέν τό κάνει, δυσκολεύεται πολύ.

Κεφ. 78-80. Εἰδικό ἔθιμο τῶν Αἰγυπτίων

78. Στά συμπόσια τῶν πλουσίων, ἅμα τελειώσει τό δεῖπνο, ἕνας ὑπηρέτης περιφέρει ἕνα ξύλινο ὁμοίωμα νεκροῦ μέσα στό φέρετρό του, σκαλισμένο καί χρωματισμένο ὅσο τό δυνατό καλύτερα, ὥστε νά μοιάζει ἀληθινό. Εἶναι μία ὧς δύο πῆχες. Τό δείχνει στόν καθένα ἀπό τούς καλεσμένους λέγοντας: «Βλέπε τον αὐτόν καί τρῶγε καί γλέντα, γιατί ὅταν πεθάνεις θά εἶσαι σάν αὐτόν». Αὐτή τή συνήθεια ἔχουν στά συμπόσια.

79. Διατηροῦν τίς πάτριες συνήθειές τους καί δέν προσθέτουν καινούργιες. Ἔχουν πολλές ἀξιομνημόνευτες συνήθειες καί ἰδιαίτερα ἕνα τραγού-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δι, τό Λίνο, πού ἔχει μεγάλη φήμη καί στή Φοινίκη καί στήν Κύπρο κι ἔχει διαφορετικό ὄνομα στά διάφορα ἔθνη. Φαίνεται ὅτι εἶναι ὁ ἴδιος, γιά τόν ὁποῖο καί οἱ Ἕλληνες ἔχουν τραγούδι καί τό ὀνομάζουν Λίνο. Καί γιά ἄλλα πολλά πού ὑπάρχουν στήν Αἴγυπτο ἔχω ἀπορήσει, ἀλλά καί. γι' αὐτό ἀπορῶ, ἀπό ποῦ πῆραν τό Λίνο. Τό Λίνο οἱ Αἰγύπτιοι τόν ὀνομάζουν Μανερῶ. Μοῦ εἶπαν στήν Αἴγυπτο, ὅτι ὁ πρῶτος βασιλιάς τῆς Αἰγύπτου εἶχε ἕνα μοναχογιό πού πέθανε, ὅταν ἦταν ἀκόμα παιδί, καί τιμήθηκε ἀπό τούς Αἰγυπτίους μέ θρῆνο, πού ἦταν τό πρῶτο καί ἔμεινε τό μόνο τραγούδι.

80. Οἱ Αἰγύπτιοι μοιάζουν καί στό ἐξῆς στούς Λακεδαιμονίους, μόνους ἀπ' ὅλους τούς ἄλλους Ἕλληνες: ὅταν οἱ νέοι συναντήσουν μεγαλύτερούς τους στό δρόμο, παραμερίζουν, καί ὅταν εἶναι καθισμένοι σηκώνονται. Ἀλλά σέ τίποτα ἄλλο δέ μοιάζουν στούς Ἕλληνες. Ἀντί νά χαιρετιοῦνται μέ τό ὄνομά τους, ὅταν συναντιοῦνται στό δρόμο, ὑποκλίνονται κατεβάζοντας τό χέρι ὡς τό γόνατο.

Κεφ. 81-123. Ποικίλες πληροφορίες γιά τήν Αἴγυπτο.

Κεφ. 124, 125, 127 - 130. Οἱ Πυραμίδες

124. Ὅσο βασίλευε ὁ Ραμψίνιτος ὑπῆρχε μεγάλη εὐνομία σ' ὁλόκληρη τήν Αἴγυπτο καί μεγάλη εὐημερία. Μετά ὅμως, ὅπως μοῦ εἶπαν οἱ ἱερεῖς, ὅταν βασίλευε ὁ Χέοψ, τούς προκάλεσε κάθε εἴδους δυστυχίες. Ἔκλεισε ὅλους τούς ναούς κι ἔτσι ἐμπόδισε τούς Αἰγυπτίους νά κάνουν τίς θυσίες τους. Ὕστερα ἔβαλε ὅλους τούς Αἰγυπτίους νά δουλεύουν γι' αὐτόν. Ἄλλοι ἔσερναν ὀγκόλιθους ἀπό τά λατομεῖα, πού βρίσκονταν στό ὄρος Ἀράβιο, μέχρι τό Νεῖλο. Οἱ ὀγκόλιθοι μεταφέρονταν στόν ποταμό πάνω σέ βάρκες. Ἀπό ἐκεῖ ἄλλοι τούς παραλάβαιναν καί τούς ἔσερναν πρός τό Λυβικό λεγόμενο ὄρος. Ἐργάζονταν ἑκατό χιλιάδες ἄνθρωποι σέ βάρδιες, τρεῖς μῆνες ἡ καθεμιά. Χρειάστηκαν δέκα χρόνια σκληρῆς δουλειᾶς τοῦ λαοῦ γιά νά κατασκευαστεῖ ὁ δρόμος πού πάνω του ἔσερναν τούς ὀγκόλιθους, ἔργο πού, κατά τή γνώμη μου, δέν εἶναι κατώτερο ἀπό τήν πυραμίδα. (Τό μῆκος τοῦ δρόμου εἶναι πέντε στάδια, τό πλάτος του δέκα ὀργιές, τό ὕψος του, στό πιό ψηλό σημεῖο, ὀχτώ ὀργιές. Εἶναι κατασκευασμένος ἀπό λαξευμένες πέτρες, μέ ἀνάγλυφες παραστάσεις ζώων). Δέκα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χρόνια χρειάστηκαν γιά νά γίνει ὁ δρόμος αὐτός, καί τά ὑπόγεια κτίσματα πού βρίσκονται στό λόφο ὅπου εἶναι ἡ πυραμίδα, καί ὅπου ὁ Χέοψ ἔκανε τόν τάφο του ἕνα νησί, ἀνοίγοντας διώρυγα ἀπό τόν Νεῖλο. Τό χτίσιμο τῆς πυραμίδας κράτησε εἴκοσι χρόνια. Ἔχει τετράγωνη βάση καί κάθε πλευρά ἔχει μῆκος ὀχτώ πλέθρα* καί ὕψος ἴσο. Εἶναι ἀπό λαξευμένες πέτρες ἄριστα συναρμοσμένες. Κανένας ὀγκόλιθος δέν ἔχει μῆκος λιγότερο ἀπό τριάντα πόδια.

125. Τήν πυραμίδα αὐτή τήν κατασκεύασαν μέ τή μέθοδο τῶν ἀναβαθμίδων, πού ἄλλοι τίς λένε ζωνάρια καί ἄλλοι σκαλοπάτια. Ὅταν ἔκαναν τήν πρώτη σειρά στή βάση, σήκωναν τούς ἄλλους ὀγκόλιθους μέ μηχανές κατασκευασμένες μέ κοντά δοκάρια. Γιά τή δεύτερη σειρά σήκωναν τούς ὀγκόλιθους ἀπό τό ἔδαφος. Μετά τοποθετοῦσαν τόν ὀγκόλιθο ἐπάνω στήν πρώτη σειρά, τόν παραλάβαινε ἄλλη μηχανή, πού στηριζόταν ἀπάνω στή δεύτερη σειρά καί τόν τραβοῦσε ἄλλη μηχανή, γιά νά τόν τοποθετήσει στήν τρίτη σειρά. Ὅσα σκαλοπάτια εἶχε ἡ πυραμίδα, τόσες ἦταν καί οἱ μηχανές ἤ ἴσως μποροῦσε νά ἦταν καί μιά μόνο μηχανή πού μετατοπιζόταν εὔκολα καί τήν τοποθετοῦσαν στήν κάθε σειρά, γιά νά τραβήξει ἀπάνω τούς ὀγκόλιθους τῆς ἑπόμενης. Μοῦ εἶπαν καί γιά τούς δύο τρόπους, ὅπως τά λέω ἀκριβῶς. Τήν τελική ἐπεξεργασία τήν ἄρχισαν ἀπό τήν κορυφή τῆς πυραμίδας, ὕστερα ἐξακολούθησάν πρός τά κάτω καί τελευταῖα ἐπεξεργάστηκαν τή βάση. Ὑπάρχει ἐπιγραφή ἀπάνω στήν πυραμίδα μέ αἰγυπτιακά γράμματα, πού ἀναγράφει τά ποσά πού ξοδεύτηκαν σέ ραπανάκια, σέ κρεμμύδια καί σέ σκόρδα γιά τούς ἐργάτες. Καί θυμᾶμαι πολύ καλά ὅτι, ὅπως μοῦ εἶπε ὁ διερμηνέας πού μοῦ διάβαζε τήν ἐπιγραφή, ἀναφέρονταν χίλια ἑξακόσια τάλαντα ἀσήμι. Ἄν αὐτά εἶναι ἀλήθεια, τότε πόσα πρέπει νά ξοδεύτηκαν γιά τό σίδερο μέ τό ὁποῖο δούλευαν, γιά τήν τροφή, γιά τά ροῦχα τῶν ἐργατῶν, ὅσο καιρό χρειάστηκε γιά νά κατασκευαστοῦν τά ἔργα, καί ὅπως νομίζω ἐγώ, γιά νά κόψουν καί νά λαξέψουν τούς ὀγκόλιθους καί γιά νά τούς μετακινήσουν καί ἐπίσης γιά νά κατασκευάσουν τό ὑπόγειο μέρος τῆς πυραμίδας, ὅλος αὐτός ὁ χρόνος δέν εἶναι λίγος.

127. Οἱ Αἰγύπτιοι λένε ὅτι ὁ Χέοψ ἔμεινε στό θρόνο πενήντα χρόνια

* Τό πλέθρο ἰσοδυναμεῖ μέ 30,82 μέτρα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καί ὅταν πέθανε τόν διαδέχτηκε ὁ ἀδελφός του Χεφρήν, ὁ ὁποῖος κυβέρνησε τόν τόπο μέ τόν ἴδιο τρόπο καί ἔχτισε καί αὐτός πυραμίδα πού δέν ἦταν τόσο μεγάλη, τή μέτρησα ὁ ἴδιος· οὔτε ὑπόγεια οἰκήματα ἔχει οὔτε ἔρχεται ὡς αὐτή διώρυγα ἀπό τό Νεῖλο, ὅπως στήν ἄλλη, ὅπου ἀπό χτισμένο αὐλάκι ἔρχεται τό νερό καί τήν τριγυρίζει σάν νησί, καί ὅπου, λένε, κεῖται ὁ Χέοψ. Ἔφτιασε τήν πρώτη βαθμίδα ἀπό ποικιλόχρωμη πέτρα τῆς Αἰθιοπίας κι ἔχτισε τήν πυραμίδα κατά σαράντα πόδια μικρότερη ἀπό τή μεγάλη. Καί οἱ δύο βρίσκονται πάνω στόν ἴδιο λόφο, σέ ὕψος περίπου ἑκατό ποδῶν. Μοῦ εἶπαν ὅτι ὁ Χεφρήν ἔμεινε στό θρόνο πενήντα ἕξι χρόνια.

128. Αὐτά μᾶς κάνουν ἑκατόν ἕξι χρόνια, κατά τά ὁποῖα οἱ Αἰγύπτιοι ὑπέφεραν πολύ καί οἱ ναοί τους κλείστηκαν καί δέν ἄνοιξαν. Τόσο εἶναι τό μίσος τῶν Αἰγυπτίων γι' αὐτούς τούς δύο βασιλιάδες, ὥστε οὔτε τό ὄνομά τους δέ θέλουν ν' ἀναφέρουν, καί τίς πυραμίδες τίς λένε τοῦ βοσκοῦ Φιλίτιου, πού ἐκείνη τήν ἐποχή ἔβοσκε τά ζῶα του στήν περιοχή.

129. Μετά ἀπ' αὐτόν, μοῦ εἶπαν, ἀνέβηκε στό θρόνο ὁ Μυκερίνος, γιός τοῦ Χέοπα. Αὐτοῦ δέν τοῦ ἄρεσαν τά ἔργα τοῦ πατέρα του. Ἄνοιξε τούς ναούς καί ἄφησε τό λαό, πού εἶχε περιέλθει σέ μεγάλη ἀθλιότητα, νά ἐργάζεται καί νά κάνει τίς θυσίες του· ἀπ' ὅλους τούς βασιλιάδες ἦταν ὁ δικαιότερος δικαστής. Κατά τοῦτο, ἀπ' ὅλους ὅσοι κάθισαν στό θρόνο τῆς Αἰγύπτου, αὐτόν ἐπαινοῦν περισσότερο. Ἐκτός ἀπό τό ὅτι ἔκρινε δίκαια, ὅταν κάποιος τόν κατηγοροῦσε γιά τήν ἀπόφαση πού εἶχε βγάλει, τόν ἀποζημίωνε δίνοντάς του δικά του χρήματα, ὥστε νά τοῦ περάσει ὁ θυμός. Ὁ Μυκερίνος, λοιπόν, κυβερνοῦσε μέ τόν καλό αὐτό τρόπο καί εὐεργετοῦσε τό λαό του ὅταν ἄρχισαν τά βάσανά του μέ τό θάνατο τῆς κόρης του, τοῦ μονάκριβου παιδιοῦ τοῦ σπιτιοῦ. Λυπήθηκε τόσο πολύ γιά τό κακό πού τόν βρῆκε καί, θέλοντας νά θάψει τήν κόρη του μέ περισσότερες τιμές ἀπ' ὅποιον ἄλλο, κατασκεύασε μιά ξύλινη κούφια ἀγελάδα, τή χρύσωσε καί μέσα στό κούφιο μέρος ἔβαλε τήν πεθαμένη θυγατέρα του.

130. Αὐτή τήν ἀγελάδα δέν τήν ἔθαψαν, ἀλλά τήν εἶδα καί ἐγώ στή Σάη, στό βασιλικό παλάτι σέ μιά στολισμένη αἴθουσα. Κάθε μέρα καῖνε γύρω της κάθε εἴδους λιβάνια καί ὅλη τή νύχτα ὑπάρχει κοντά της λύχνος ἀναμμένος.

Κεφ. 131-182. Διάφορες πληροφορίες γιά τήν ἱστορία τῶν Αἰγυπτίων καί τόν πολιτισμό τους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΘΑΛΕΙΑ

3

Κεφ. 1-6. Ὁ Καμβύσης, διάδοχος τοῦ Κύρου, ἀποφασίζει νά ἐκστρατεύσει ἐναντίον τῆς Αἰγύπτου.

Κεφ. 6-10, 12. Οἱ Ἄραβες βοηθοῦν τόν Καμβύση

6 Ἐδῶ θέλω νά σημειώσω κάτι πού λίγοι ἀπό κείνους πού πηγαίνουν στήν Αἴγυπτο ἀπό τή θάλασσα ἔχουν ἀναφέρει. Ἀπό ὅλη τήν Ἑλλάδα ἀλλά καί ἀπό τή Φοινίκη εἰσάγονται δυό φορές τό χρόνο μεγάλες στάμνες γεμάτες κρασί καί ὅμως δέν μπορεῖς, πού λέει ὁ λόγος, νά δεῖς στήν Αἴγυπτο οὔτε μιά στάμνα ἀδειανή. Καί θά ρωτήσει κανείς: «Τί γίνονται αὐτές οἱ στάμνες;» Θ' ἀπαντήσω καί σ' αὐτό τό ἐρώτημα. Σέ κάθε πολιτεία ὁ δήμαρχος πρέπει νά συγκεντρώσει τίς στάμνες καί νά τίς στείλει στή Μέμφιδα. Οἱ κάτοικοι τῆς Μέμφιδας πρέπει νά τίς γεμίσουν νερό καί νά τίς μεταφέρουν ἀκριβῶς στά ἄνυδρα αὐτά μέρη τῆς Συρίας. Ἔτσι, ἡ στάμνα πού εἰσάγεται στήν Αἴγυπτο καί ἀδειάζει, πάει στή Συρία καί βρίσκει τίς ἄλλες παλιές στάμνες.

7 Οἱ Πέρσες λοιπόν εἶναι ἐκεῖνοι πού ἄνοιξαν τό δρόμο αὐτό πρός τήν Αἴγυπτο, ὀργανώνοντας, μέ τόν τρόπο πού εἶπα, τόν ἀνεφοδιασμό σέ νερό μόλις τήν κυρίεψαν. Ἀλλά τότε, ἐπειδή δέν ὑπῆρχε ὀργανωμένος ἀνεφοδιασμός νεροῦ, ὁ Καμβύσης ἄκουσε τή συμβουλή τοῦ ξένου ἀπό τήν Ἁλικαρνασσό καί ἔστειλε κήρυκες στό βασιλέα τῶν Ἀράβων καί τοῦ ζήτησε νά μποροῦν νά περνοῦν μέ ἀσφάλεια, καί τότε ἀνταλλάξανε μεταξύ τους ὅρκους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Παιδευτικής Πολιτικής

8. Ἀπό ὅλους τούς λαούς οἱ Ἄραβες σέβονται περισσότερο τό λόγο τους. Δίνουν ὑπόσχεση μέ τόν ἑξῆς τρόπο: Ἀνάμεσα σ' ἐκείνους πού πρόκειται νά ἀνταλλάξουν ὑπόσχεση, στέκεται ἕνας τρίτος πού μέ κοφτερή πέτρα χαρακώνει τήν παλάμη τῶν χεριῶν τους κοντά στόν ἀντίχειρα. Ὕστερα παίρνει λίγο μαλί ἀπό τό ροῦχο τοῦ καθένα καί ἀλείφει μέ τό αἷμα ἑφτά πέτρες τοποθετημένες ἀνάμεσά τους, καί κάνοντάς το αὐτό ἐπικαλεῖται τό Διόνυσο καί τήν Οὐρανία. Ὅταν αὐτός τελειώσει, τότε ἐκεῖνος πού ὁρκίστηκε συνιστᾶ στούς φίλους του τόν ξένο ἤ, ἄν εἶναι συμπολίτης ἐκεῖνος μέ τόν ὁποῖο ἔδωσε τούς ὅρκους, τό συμπολίτη του. Καί οἱ φίλοι θεωροῦν κι αὐτοί τότε ὑποχρέωσή τους νά σεβαστοῦν τούς ὅρκους. Οἱ Ἄραβες πιστεύουν ὅτι ὁ Διόνυσος καί ἡ Οὐρανία εἶναι οἱ μόνοι θεοί καί λένε ὅτι κουρεύουν τά μαλλιά τους ὅπως τά κουρεύει ὁ Διόνυσος. Κουρεύουν τά μαλλιά τους στρογγυλά καί ξυρίζουν τούς κροτάφους τους. Τό Διόνυσο τόν ὀνόμαζαν Ὀροτάλτ καί τήν Οὐρανία Ἀλιλάτ.

9. Ὅταν ὁ ἀρχηγός τῶν Ἀράβων ἔδωσε τό λόγο του στούς κήρυκες τοῦ Καμβύση, ἔκαμε τό ἑξῆς. Γέμισε μέ νερό ἀσκιά ἀπό δέρμα καμήλας καί τά μετέφερε μέ καμῆλες στήν ἄνυδρη περιοχή καί ἐκεῖ περίμενε τό στρατό τοῦ Καμβύση. Αὐτό εἶναι τό πιθανότερο πού ἔγινε, ἀλλά πρέπει ν' ἀναφέρω καί τό λιγότερο πιθανό, ἀφοῦ καί αὐτό λέγεται. Ὑπάρχει στήν Ἀραβία ἕνας μεγάλος ποταμός, ὁ Κόρης, πού χύνεται στή λεγόμενη Ἐρυθρά θάλασσα. Λέγεται λοιπόν ὅτι ὁ βασιλιάς τῶν Ἀράβων ἔφερε τό νερό ἀπό τόν ποταμό αὐτό μέ ἕναν ἀγωγό πού κατασκεύασε ἀπό ἀκατέργαστα δέρματα βοδιῶν καί ἄλλων ζώων πού ἔβαλε νά ράψουν μαζί. Στήν ἄνυδρη περιοχή ἔσκαψε μεγάλες δεξαμενές γιά νά δέχονται τό νερό καί νά τό διατηροῦν. Ἀπό τόν ποταμό ὡς τήν ἄνυδρη περιοχή ἡ ἀπόσταση εἶναι δώδεκα μέρες πορεία καί λέγεται ὅτι ἔφερε τό νερό μέ τρεῖς ἀγωγούς σέ τρία διαφορετικά σημεῖα.

10. Ὁ Ψαμμήνιτος, ὁ γιός τοῦ Ἄμαση, στρατοπέδευσε στό ὀνομαζόμενο Πηλούσιο στόμιο τοῦ Νείλου καί περίμενε ἐκεῖ τόν Καμβύση. Τόν Ἄμαση δέν τόν πρόφτασε ζωντανό ὁ Καμβύσης, ὅταν κίνησε ἐναντίον τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Ἄμασης εἶχε πεθάνει, ἀφοῦ ἔμεινε στό θρόνο σαράντα τέσσερα χρόνια. Στό διάστημα αὐτό τίποτε δέν τοῦ εἶχε συμβεῖ οὔτε εἶχε κάμει κάτι τό ἄξιο λόγου. Ὅταν πέθανε τόν ταρίχεψαν καί τόν ἔθαψαν στόν τάφο πού εἶχε χτίσει ὁ ἴδιος μέσα στόν ἱερό περίβολο. Ὅταν βασί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λευε ὁ Ψαμμήνιτος, ὁ γιός τοῦ Ἄμαση, ἔγινε ἕνα φαινόμενο πού γιά τούς Αἰγυπτίους ἦταν ἐξαιρετικά σπουδαῖο. Ἔβρεξε στίς Θῆβες, ὅπου δέν εἶχε βρέξει ποτέ πρίν οὔτε μετά, ὡς τά χρόνια μου, ὅπως λένε οἱ ἴδιοι οἱ Θηβαῖοι. Πραγματικά δέν βρέχει ποτέ στήν ἄνω Αἴγυπτο. Τότε ὅμως ψιχάλισε στίς Θῆβες*.

12. Εἶδα ἐκεῖ κάτι πολύ παράξενο, γιά τό ὁποῖο μέ πληροφόρησαν οἱ ντόπιοι. Τά ὀστά ὅσων ἔπεσαν στή μάχη ἐκείνη εἶναι χωριστά (τῶν Περσῶν σέ μιά μεριά ὅπως τά εἶχαν συγκεντρώσει τότε καί τῶν Αἰγυπτίων σέ ἄλλη)· καί τά κρανία τῶν Περσῶν εἶναι τόσο λεπτά, ὥστε ἄν θέλεις τά τρυπᾶς ρίχνοντας ἀπάνω τους ἕνα μικρό βότσαλο, ἐνῶ τά κρανία τῶν Αἰγυπτίων εἶναι τόσο σκληρά, ὥστε μόλις πού μπορεῖς νά τά σπάσεις χτυπώντας τα μέ πέτρα. Μοῦ εἶπαν, καί τό πίστεψα πρόθυμα, ὅτι ὁ λόγος εἶναι ὁ ἀκόλουθος. Οἱ Αἰγύπτιοι ἀπό παιδιά ξυρίζουν τά κεφάλια τους καί μέ τόν ἥλιο τά ὀστά τοῦ κεφαλιοῦ γίνονται πιό χοντρά. Γιά τήν ἴδια αἰτία δέν φαλακραίνουν. Στήν Αἴγυπτο βλέπει κανείς τούς λιγότερους φαλακρούς ἀπό ὁποιαδήποτε ἄλλη χώρα. Αὐτή εἶναι ἡ αἰτία πού οἱ Αἰγύπτιοι ἔχουν σκληρά κεφάλια. Ἡ αἰτία πού οἱ Πέρσες ἔχουν λεπτά κεφάλια εἶναι ἡ ἑξῆς: Τό κεφάλι τους εἶναι πάντα στή σκιά, γιατί φοροῦν τιάρες. Ὅτι αὐτά εἶναι ἔτσι τό διαπίστωσα ὁ ἴδιος καί τό εἶδα καί ἀλλοῦ, στήν Πάπρημη, στά ὀστά τῶν Περσῶν πού ἔπεσαν μέ τό γιό τοῦ Δαρείου Ἀχαιμένη, σκοτωμένοι ἀπό τό Λίβυο Ἰνάρο.

Κεφ. 13-38. Ἐκστρατεία τοῦ Καμβύση στήν Αἴγυπτο καί τή Λιβύη.

Κεφ. 39-44. Ἡ Σάμος καί ὁ τύραννος Πολυκράτης

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ

39. Τήν ἐποχή πού ὁ Καμβύσης ἐξεστράτευσε ἐναντίον τῆς Αἰγύπτου, ξεκίνησαν καί οἱ Λακεδαιμόνιοι σέ ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Σάμου καί τοῦ Πολυκράτη, τοῦ γιοῦ τοῦ Αἰάκη, πού εἶχε καταλάβει τήν ἐξουσία μέ ἐπα-

* Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει στή συνέχεια ὅτι ἔγινε μάχη στό Πηλούσιο, ὅπου ὁ Καμβύσης νίκησε τόν Ψαμμήνιτο.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νάσταση. Στήν ἀρχή εἶχε διαιρέσει τήν Σάμο σέ τρία μέρη καί τά μοιράστηκε μέ τούς ἀδελφούς του Παντάγνωτο καί Συλοσώντα, ἀλλά ἀργότερα σκότωσε τόν Παντάγνωτο, ἐξόρισε τό Συλοσώντα κι ἔμεινε μόνος στήν ἐξουσία. Ἀφοῦ κυριάρχησε, δημιούργησε φιλικές σχέσεις μέ τόν βασιλιά τῆς Αἰγύπτου Ἄμαση, στέλνοντάς του δῶρα καί παίρνοντας ἄλλα ἀπό κεῖνον. Σέ λίγο καιρό ἡ δύναμη τοῦ Πολυκράτη μεγάλωσε καί φημίστηκε σ' ὅλη τήν Ἰωνία καί στήν ἄλλη Ἑλλάδα, γιατί ὅπου κι ἄν ἐξεστράτευε νικοῦσε. Εἶχε ἑκατό καράβια μέ πενήντα κουπιά, καί χίλιους τοξότες. Λήστευε ὁποιοδήποτε, χωρίς διάκριση, γιατί ἔλεγε ὅτι ἔκανε μεγαλύτερη εὐχαρίστηση σ' ἕνα φίλο του ἀποδίδοντάς του κάτι πού τοῦ εἶχε πάρει παρά ἄν δέν τοῦ εἶχε πάρει τίποτε. Κυρίεψε πολλά ἀπό τά νησιά καί πολλές ἠπειρωτικές πολιτεῖες. Εἶχε μάλιστα νικήσει σέ ναυμαχία τούς Λεσβίους, πού εἶχαν πάει μέ ὅλο τό στρατό τους νά βοηθήσουν τούς Μιλησίους, καί τούς ἔβαλε δεμένους νά σκάψουν τήν τάφρο γύρω ἀπό τό τεῖχος τῆς Σάμου.

40. Τοῦ Ἄμαση δέν τοῦ ξέφευγε ὅτι ὁ Πολυκράτης ἦταν ὁ εὐνοούμενος τῆς τύχης καί τόν παρακολουθοῦσε μέ προσοχή. Καί ὅταν τόν εὐνόησε ἀκόμη πιό πολύ ἡ τύχη, ὁ Ἄμασης τοῦ ἔγραψε ἕνα μήνυμα καί τό ἔστειλε στή Σάμο: «Ὁ Ἄμασης μηνάει στὸν Πολυκράτη τά ἀκόλουθα. Εἶναι χαρά νά ἀκούει κανείς ὅτι ἕνας φίλος εἶναι εὐτυχής, ἀλλά οἱ μεγάλες ἐπιτυχίες σου δέν μοῦ ἀρέσουν, γιατί ξέρω καλά πόσο φθονερός εἶναι ὁ θεός. Γι' αὐτό καί εὔχομαι, καί γιά μένα καί γιά ὅσους νοιάζομαι, νά ἔχω ἐπιτυχίες, ἀλλά καί ἀποτυχίες, καί ἔτσι νά ζήσω μέ τέτοιες ἐναλλαγές παρά νά ἔχω πάντα ἐπιτυχίες, γιατί δέν ἄκουσα ποτέ γιά κανέναν ἀπό ἐκείνους πού εἶχαν μόνο ἐπιτυχίες, ὅτι δέν πέθανε δυστυχισμένος καί ἐντελῶς καταστρεμμένος. Ἄκουσε λοιπόν τή συμβουλή μου γιά νά φέρεις κάποια ἰσορροπία μέ τήν εὐτυχία σου. Σκέψου ποιό πράγμα σοῦ εἶναι πολύτιμο καί ποιό θά λυπηθεῖς περισσότερο ἄν τό χάσεις καί πέταξέ το μακριά, ὥστε νά μήν τό ξαναδεῖ ποτέ ἄνθρωπος. Ἄν μετά ἀπ' αὐτό ἡ τύχη ἐξακολουθήσει νά σέ εὐνοεῖ χωρίς ἐναλλαγές, τότε ἀκολούθησε πάλι τήν ἴδια συμβουλή μου».

41. Ὁ Πολυκράτης τά διάβασε αὐτά καί κατάλαβε ὅτι ὁ Ἄμασης ἤθελε τό καλό του κι ἔψαχνε νά βρεῖ γιά ποιό ἀπό ὅλα τά πολύτιμα πράγματα πού εἶχε θά λυπόταν περισσότερο, ἄν τό ἔχανε, καί τό βρῆκε. Φο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ροῦσε ἕνα χρυσοδεμένο σφραγιδόλιθο ἀπό σμαράγδι, ἔργο τοῦ Σάμιου Θεοδώρου, γιοῦ τοῦ Τηλεκλῆ. Ὅταν ἀποφάσισε νά στερηθεῖ αὐτόν τό σφραγιδόλιθο, ἔκανε τό ἑξῆς. Ἐπάνδρωσε ἕνα καράβι μέ πενήντα κουπιά καί ἀφοῦ ἐπιβιβάστηκε, ἔδωσε διαταγή νά ξανοιχτεῖ στό πέλαγος. Ὅταν ἀπομακρύνθηκε πολύ ἀπό τό νησί, ἔβγαλε τό δαχτυλίδι καί, ἐνῶ τόν ἔβλεπαν ὅλοι ὅσοι ἦταν στό καράβι, τό ἔριξε στή θάλασσα.

42. Ἀλλά μετά ἀπό πέντε ἕξι μέρες ἔγινε τό ἑξῆς. Ἕνας ψαράς ἔπιασε ἕνα πολύ μεγάλο καί ὡραῖο ψάρι καί θέλησε νά τό χαρίσει στόν Πολυκράτη. Τό πῆγε ὡς τίς πύλες τοῦ παλατιοῦ καί εἶπε ὅτι ἤθελε νά παρουσιαστεῖ στόν Πολυκράτη καί προχώρησε, ἔδωσε τό ψάρι στόν Πολυκράτη καί τοῦ εἶπε: «Βασιλιά μου, ἔπιασα τό ψάρι αὐτό, ἀλλά δέ μοῦ φάνηκε σωστό νά τό πάω στήν ἀγορά, ἄν καί ζῶ ἀπό τοῦτα τά χέρια μου, καί νόμισα ὅτι ἦταν ἀντάξιο τῆς ἐξουσίας σου. Γι' αὐτό τό 'φερα νά σοῦ τό δώσω». Ὁ Πολυκράτης εὐχαριστήθηκε πολύ μέ τά λόγια αὐτά καί τοῦ ἀποκρίθηκε: «Ἔκανες πολύ καλά καί σ' εὐχαριστῶ καί γιά τά λόγια σου καί γιά τό δῶρο καί σέ καλῶ νά δειπνήσεις μαζί μου». Ὁ ψαράς ὑπερηφανεύτηκε πολύ καί γύρισε σπίτι του. Ὅταν οἱ ὑπηρέτες καθάρισαν τό ψάρι, βρῆκαν μέσα στήν κοιλιά του τό δαχτυλίδι τοῦ Πολυκράτη. Καί καθώς τό εἶδαν τό πῆραν ἀμέσως καί τό πῆγαν, ὅλο χαρά, στόν Πολυκράτη καί δίνοντάς του τό δαχυλίδι τοῦ εἶπαν πῶς τό εἶχαν βρεῖ. Τότε τοῦ Πολυκράτη τοῦ φάνηκε σάν κάποια θεία δύναμη νά εἶχε ἐνεργήσει, κι ἔγραψε σ' ἕνα γράμμα τί εἶχε κάνει καί τί τοῦ εἶχε συμβεῖ καί τό ἔστειλε στήν Αἴγυπτο.

43. Ὅταν ὁ Ἄμασης διάβασε τό γράμμα πού τοῦ εἶχε στείλει ὁ Πολυκράτης, κατάλαβε ὅτι εἶναι ἀδύνατον ἄνθρωπος νά ἐμποδίσει ἄλλον ἄνθρωπο νά πάθει ὅ,τι τοῦ μέλλεται, καί ὅτι ὁ Πολυκράτης πού ἦταν σέ ὅλα εὐτυχής σέ σημεῖο νά βρίσκει τά ὅσα ἔχανε, δέ θά εἶχε καλό τέλος. Ἔστειλε κήρυκα στή Σάμο καί διέλυσε τή συνθήκη φιλίας. Τό ἔκανε αὐτό ὥστε, ὅταν μεγάλα δεινά ἔβρισκαν τόν Πολυκράτη, νά μήν πονέσει ἡ ψυχή του γιά ἄνθρωπο πού ἦταν φίλος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κεφ. 44-79. Ἀναφέρονται διάφορα γεγονότα τῆς ἱστορίας τῆς Σάμου καί τῆς Σπάρτης πού συνδυάζονται μέ τήν ἱστορία τῆς περσικῆς αὐτοκρατορίας, ὅπου ὁ ψευτο-Σμέρδης σφετερίζεται τήν ἐξουσία. Οἱ Πέρσες ὀργανώνουν συνωμοσία ἐναντίον τῶν «μάγων», σκοτώνουν τό Σμέρδη καί πολλούς ἄλλους «μάγους».

Κεφ. 80-83. Οἱ Πέρσες ἀρχηγοί συζητοῦν γιά τό καλύτερο πολίτευμα

80. Ὅταν καταλάγιασε ἡ ταραχή καί πέρασαν πέντε μέρες, οἱ ἐπαναστάτες ἔκαμαν συμβούλιο γιά τήν ὅλη κατάσταση καί εἶπαν πράγματα πού ἴσως μερικοί Ἕλληνες δέν θά τά πιστέψουν, ἀλλά εἶναι βέβαιο ὅτι τά εἶπαν. Ὁ Ὀτάνης εἶπε ὅτι ἔπρεπε οἱ Πέρσες οἱ ἴδιοι ν' ἀποφασίζουν γιά τά πολιτικά ζητήματα. Εἶπε τά ἀκόλουθα: «Ἡ γνώμη μου εἶναι ὅτι δέν πρέπει νά ἔχουμε πιά ἕνα μόνο μονάρχη. Δέν εἶναι οὔτε εὐχάριστο οὔτε σωστό. Εἴδατε σέ ποιά ἄκρα ἔσπρωξε τόν Καμβύση ἡ ἀλαζονεία του καί ὑποφέρατε ἀπό τήν ἀλαζονεία τοῦ μάγου. Πῶς λοιπόν ἡ μοναρχία μπορεῖ νά εἶναι ἕνα πράγμα σωστό, ἀφοῦ ἐπιτρέπει στό μονάρχη νά κάνει ἀνεξέλεγκτα ὅ,τι θέλει; Ἄν γίνει μονάρχης ὁ ἄριστος τῶν ἀνθρώπων, θά ἀλλάξει ἀμέσως συμπεριφορά. Ἡ θέση του αὐτή θά τόν γεμίσει ὑπεροψία καί ὁ φθόνος εἶναι μέσα στή φύση τοῦ ἀνθρώπου. Μέ τά δύο αὐτά εἶναι γεμάτος ἀπό κακία, καί πότε παραζαλισμένος ἀπό ὑπεροψία, πότε ἀπό φθόνο κάνει πολλά ἄδικα πράγματα, ἄν καί ἕνας τύραννος δέν θά ἔπρεπε νά νιώθει φθόνο, ἀφοῦ τά ἔχει ὅλα, ἀλλά εἶναι μέσα στή φύση του ν' ἀποδείχνει στούς ὑπηκόους του τό ἀντίθετο. Αἰσθάνεται φθόνο γιά τούς καλύτερους πολίτες πού βλέπει νά ζοῦν γύρω του καί χαίρεται γιά τούς χειρότερους, ἀλλά καί εἶναι πάρα πολύ πρόθυμος ν' ἀκούει διαβολές. Τό πιό ἀνάρμοστο ὅμως ἀπό ὅλα εἶναι ὅτι ἄν κανείς τόν κολακεύει μέ μέτρο, θυμώνει ἐπειδή δέν εἶναι ἀρκετή ἡ κολακεία. Ἄν πάλι τόν κολακεύει κανείς πολύ, θυμώνει γιά τήν ὑπερβολή. Ἀλλά τώρα θά ἐξηγήσω τό χειρότερο. Ἀνατρέπει πατροπαράδοτα ἔθιμα καί σκοτώνει ἀνθρώπους χωρίς νά τούς δικάσει. Ἐνῶ ἄν τό πλῆθος ἔχει τήν ἐξουσία, τότε πρῶτ' ἀπ' ὅλα τό πολίτευμα ἔχει τό ὡραιότερο ὄνομα: ἰσονομία. Ὕστερα δέν μπορεῖ νά κάνει τίποτε ἀπό τά ὅσα κάνει ὁ τύραννος. Μέ κλῆρο ὁρίζονται οἱ ἄρχοντες καί αὐτοί πρέπει νά λογοδοτήσουν καί κάθε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀπόφασή τους πρέπει νά ἐγκριθεῖ ἀπό τό λαό. Ἡ γνώμη μου λοιπόν εἶναι νά καταργήσουμε τή μοναρχία καί νά δώσουμε τήν ἐξουσία στό πλῆθος, γιατί ἀπό τούς πολλούς πηγάζει κάθε ἐξουσία». Αὐτή ἦταν ἡ γνώμη τοῦ Ὀτάνη.

81. Ὁ Μεγάβυζος πρότεινε ὀλιγαρχία, λέγοντας τά ἀκόλουθα: «Τά ὅσα εἶπε ὁ Ὀτάνης γιά τήν κατάργηση τῆς τυραννίας, τά υἱοθετῶ κι ἐγώ, ἀλλά νομίζω ὅτι σφάλλει ὅταν σᾶς συμβουλεύει νά δώσετε τήν ἐξουσία στό λαό. Δέν εἶναι ἡ καλύτερη λύση. Δέν ὑπάρχει τίποτε πιό ἀσύνετο καί πιό ἀλαζονικό ἀπό ἕνα ἀπαίδευτο πλῆθος. Εἶναι ἀδύνατο νά ὑποστηριχτεῖ ὅτι γιά ν' ἀποφύγουμε τήν ἀλαζονεία ἑνός τυράννου πρέπει νά πέσουμε στήν ἀχαλίνωτη ἀλαζονεία τοῦ πλήθους. Ὁ τύραννος ὅ,τι κάνει τό κάνει ἐνσυνείδητα, ἐνῶ τό πλῆθος οὔτε αὐτό δέν κάνει. Πῶς θά τό μποροῦσε, ἀφοῦ δέν ἔμαθε τίποτε ποτέ του, οὔτε ξέρει τίποτε τό σωστό ἀπ' τόν ἴδιο τόν ἑαυτό του καί ὅταν ἀναμιχτεῖ στά πράγματα, σπρώχνει ἀσυλλόγιστα σάν πλημμυρισμένος χείμαρρος. Ὅσοι λοιπόν θέλουν τό κακό τῶν Περσῶν ἄς προτιμοῦν τή δημοκρατία. Ἐμεῖς ἄς διαλέξουμε μιάν ὁμάδα ἀπό τούς καλύτερους πολίτες καί ἄς τούς παραδώσουμε τήν ἐξουσία. Θά εἴμαστε κι ἐμεῖς μεταξύ τους, καί εἶναι φυσικό οἱ καλύτεροι πολίτες νά παίρνουν τίς καλύτερες ἀποφάσεις». Αὐτήν τή γνώμη εἶπε ὁ Μεγάβυζος. Τρίτος μίλησε ὁ Δαρεῖος καί εἶπε τά ἑξῆς:

82. «Τά ὅσα εἶπε ὁ Μεγάβυζος γιά τή δημοκρατία νομίζω ὅτι εἶναι σωστά, ἀλλά ὄχι καί τά ὅσα εἶπε γιά τήν ὀλιγαρχία. Ἔχομε τρία εἴδη πολιτεύματος καί ἄς πῶ ὅτι καί τά τρία εἶναι ἄριστα, δημοκρατία, ὀλιγαρχία καί μοναρχία. Λέω λοιπόν ὅτι τό τελευταῖο ὑπερέχει πολύ ἀπό τά ἄλλα. Ἂν ὁ ἄνθρωπος πού εἶναι μονάρχης εἶναι ἄριστος, τίποτε καλύτερο δέν μπορεῖ νά βρεθεῖ. Ἔχοντας τόσες ἀρετές, θά φροντίζει μέ τόν καλύτερο τρόπο γιά τά συμφέροντα τοῦ λαοῦ καί τά ὅσα θά σχεδιάζει ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ θά μένουν μυστικά. Στήν ὀλιγαρχία, ὅταν πολλοί προσφέρουν τίς ὑπηρεσίες τους στό κοινό, δημιουργοῦνται, συνήθως, μεταξύ τους μεγάλες ἔχθρες. Ὁ καθένας ἀπό τούς ὀλιγαρχικούς θέλει νά εἶναι ὁ ἡγέτης καί νά ἐπιβάλλει τή γνώμη του. Ἔτσι δημιουργοῦνται μεταξύ τους μεγάλες ἐχθρότητες, πού γεννοῦν ἐπαναστάσεις κι ἀπό τίς ἐπαναστάσεις ὁδηγοῦνται σέ φόνους κι ἀπό τούς φόνους ξεπηδάει ἡ μοναρχία καί αὐτό σημαίνει ὅτι αὐτή εἶναι τό καλύτερο πολίτευμα. Ἂν πάλι ὁ

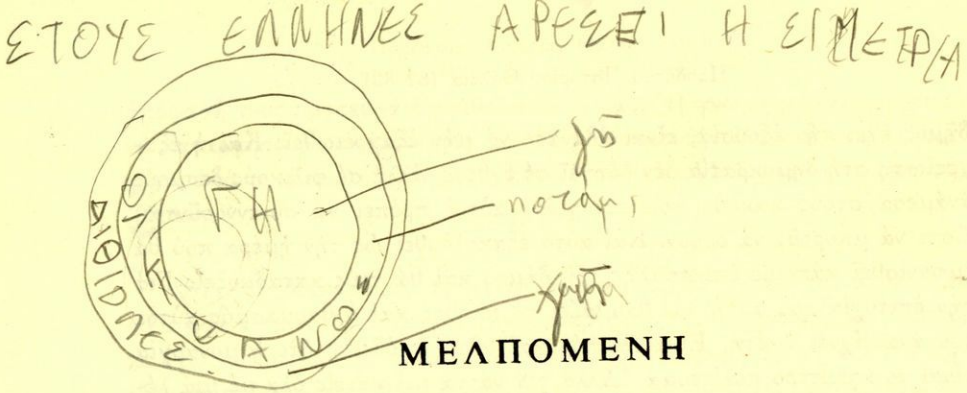
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δῆμος ἔχει τήν ἐξουσία, εἶναι ἀδύνατο νά μήν ἐξαχρειωθεῖ. Καί ἡ ἐξαχρείωση στή δημοκρατία δέν ὁδηγεῖ σέ ἔχθρες, ἀλλά σέ φιλικούς δεσμούς ἀνάμεσα στούς κακούς πολίτες, γιατί αὐτοί πρέπει νά συνεννοοῦνται, ὥστε νά μποροῦν νά δροῦν. Καί αὐτό ἐξακολουθεῖ ὡς τήν ἡμέρα πού θά ἐμφανισθεῖ κάποιος ἐπικεφαλῆς τοῦ δήμου καί θά τούς καταδιώξει. Γιά τήν ἐπιτυχία του αὐτή τόν θαυμάζει τό πλῆθος καί ὁ θαυμασμός αὐτός τόν ἀναδείχνει ἡγέτη. Εἶναι λοιπόν καί αὐτό ἀπόδειξη ὅτι ἡ μοναρχία εἶναι τό καλύτερο πολίτευμα. Ἀλλά γιά νά τά πεῖ κανείς ὅλα μέ μιά λέξη, πῶς μᾶς δόθηκε ἡ ἐλευθερία καί ποιός μᾶς τήν ἔδωσε; Ὁ δῆμος; Ἡ ὀλιγαρχία; Ἤ ἕνας μονάρχης; Πιστεύω, λοιπόν, ὅτι ἀφοῦ ἡ ἐλευθερία μᾶς δόθηκε ἀπό ἕναν ἄνθρωπο, πρέπει νά διατηρήσουμε τή μοναρχία καί, ἐκτός ἀπ' αὐτό, νά μήν καταργήσουμε τούς πάτριους νόμους ὅταν ἔχουν καλῶς. Δέ θά εἶναι καλύτερα».

83. Αὐτές οἱ τρεῖς γνῶμες διατυπώθηκαν καί οἱ ἄλλοι τέσσερις συνωμότες ὑποστήριξαν τή γνώμη τοῦ Δαρείου. Ὅταν ὁ Ὀτάνης, πού ζητοῦσε δημοκρατία γιά τούς Πέρσες, εἶδε ὅτι ἀπορρίφθηκε ἡ γνώμη του, μίλησε πάλι καί εἶπε: «Σύντροφοι, εἶναι φανερό ὅτι ἕνας ἀπό ἐμᾶς πρέπει νά γίνει βασιλιάς, εἴτε μέ κλῆρο, εἴτε μέ τήν ψῆφο τοῦ περσικοῦ λαοῦ, εἴτε μέ ὅποιον ἄλλο τρόπο. Ὅσο γιά μένα δέ θά φιλοδοξήσω νά συναγωνιστῶ, γιατί δέ θέλω οὔτε νά ἐξουσιάζω οὔτε νά ἐξουσιάζουμαι. Καί ἀποσύρομαι μέ αὐτό τόν ὅρο, νά μήν ἔχει ἐξουσία ἀπάνω μου κι ἀπάνω στούς ἀπογόνους μου ὅποιος ἀπό σᾶς γίνει βασιλιάς». Ὅταν τά εἶπε αὐτά καὶ οἱ ἄλλοι ἔξι δέχτηκαν, δέ συναγωνίστηκε μαζί τους καί παραμέρισε. Καί σήμερα ἀκόμα ἡ οἰκογένειά του εἶναι στήν Περσία ἡ μόνη ἐλεύθερη καί δέχεται μόνο ὅσες διαταγές θέλει, ἀλλά δέν πρέπει νά παραβαίνει τούς νόμους τῶν Περσῶν.

Κεφ. 84 - 160. Ἀρχίζει ἡ ἐξιστόρηση τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου, περιγράφεται ἡ ὀργάνωση τοῦ περσικοῦ κράτους καί ἀναφέρονται οἱ πρῶτες ἐπεκτατικές βλέψεις τοῦ Δαρείου πρός τήν Ἑλλάδα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

4

Κεφ. 1 - 19. Οἱ Σκύθες, καταγωγή καί σκυθική μυθολογία.

Κεφ. 19 - 25, 27 - 29. Οἱ Σκύθες νομάδες

19. Πέρα ἀπό τόν ποταμό Παντικάπη, πρός τήν ἀνατολή καί μετά τούς Σκύθες γεωργούς, ζοῦν οἱ Σκύθες νομάδες. Αὐτοί οὔτε σπέρνουν οὔτε ὀργώνουν. Ἡ περιοχή δέν ἔχει δέντρα ἐκτός ἀπό τήν Ὑλαία. Οἱ νομάδες αὐτοί κατοικοῦν μιά χώρα πού ἐκτείνεται ἀνατολικά δεκατέσσερις μέρες πορεία ὡς τό ποταμό Γέρρο.

20. Πέρα ἀπό τόν Γέρρο ποταμό ὑπάρχει ἡ περιοχή πού λέγεται βασιλική καί ζοῦν ἐκεῖ οἱ καλύτεροι καί περισσότεροι Σκύθες, πού θεωροῦν τούς ἄλλους Σκύθες δούλους τους. Ἡ χώρα τους πρός τό νότο φτάνει ὡς τήν Ταυρική, πρός τήν ἀνατολή ὡς τήν τάφρο ἐκείνη πού εἶχαν σκάψει οἱ γιοί τῶν τυφλῶν δούλων καί ὡς τό ἐμπορικό κέντρο πού ὀνομάζεται Κρημνοί τῆς Μαιώτιδας λίμνης. Ἡ χώρα τους ἐκτείνεται καί ὡς τόν ποταμό Τάναη. Πέρα ἀπό τούς βασιλικούς Σκύθες, στό βορρά, ζοῦνε οἱ Μελάγχλαινοι, πού εἶναι κι αὐτοί ξεχωριστό ἔθνος καί ὄχι Σκύθες. Πέρα ἀπό τούς Μελάγχλαινους ὑπάρχει, ὅσο τουλάχιστο ξέρουμε, χώρα ἀκατοίκητη ἀπό ἀνθρώπους, μέ λίμνες.

21. Ὅταν διαβεῖ κανείς τόν Τάναη, στήν ἄλλη ὄχθη δέν εἶναι πιά ἡ Σκυθία. Ἡ πρώτη χώρα εἶναι τῶν Σαυροματῶν πού ἀρχίζει ἀπό τό μυχό τῆς λίμνης Μαιώτιδας καί ἐκτείνεται πρός τό βορρά δεκαπέντε μέρες πορεία. Ἐκεῖ δέν ὑπάρχουν οὔτε ἄγρια οὔτε ἥμερα δέντρα. Πέρα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀπ' αὐτούς, δεύτερη χώρα εἶναι ἐκείνη πού κατοικεῖται ἀπό τούς Βουδίνους, περιοχή σκεπασμένη ἀπό δάση μέ λογιῶν λογιῶν δέντρα.

22. Ἀπό τή χώρα τῶν Βουδίνων πρός τό βορρά πρῶτα ὑπάρχει μιά ἔρημη περιοχή, ἑφτά μέρες δρόμο. Μετά ἀπό τήν ἔρημο αὐτή, λοξοδρομώντας ἀνατολικά, βρίσκεται ἡ χώρα πού κατοικεῖται ἀπό τούς Θυσσαγέτες, πολυάριθμη καί χωριστή φυλή πού ζοῦν ἀπό τό κυνήγι τους. Γείτονές τους εἶναι οἱ ὀνομαζόμενοι Ἰύρκες, πού ζοῦν κι αὐτοί ἀπό τό κυνήγι τους. Κυνηγοῦν μέ τόν ἑξῆς τρόπο. Ὁ κυνηγός παραμονεύει ἀπάνω σ' ἕνα δέντρο, γιατί ἡ περιοχή εἶναι πυκνοφυτεμένη, ἐνῶ τό ἄλογό του, γυμνασμένο, κάθεται μέ τήν κοιλιά γιά νά μή φαίνεται, καθώς καί ὁ σκύλος του. Ὅταν δεῖ τό ζῶο, ἀπάνω ἀπό τό δέντρο, τοῦ ρίχνει ἕνα βέλος, καβαλικεύει τό ἄλογό του καί ἀρχίζει νά τό κυνηγάει, ἐνῶ ὁ σκύλος του ἀκολουθεῖ ἀπό κοντά τό λαβωμένο ζῶο. Πέρα ἀπ' αὐτούς, λοξοδρομώντας πρός τήν ἀνατολή, ζοῦν ἄλλοι Σκύθες πού ἐπαναστάτησαν ἐναντίον τῶν βασιλικῶν Σκυθῶν καί γι' αὐτόν τό λόγο πῆγαν κι ἔζησαν στήν περιοχή ἐκείνη.

23. Ὡς τή χώρα τῶν Σκυθῶν αὐτῶν ὅσοι τόποι ἀναφέρθηκαν εἶναι πεδινοί, μέ πλούσια γῆ. Ἀπό ἐκεῖ ὅμως καί πέρα εἶναι τραχιά καί ὅλο πέτρες. Ὅταν περάσει κανείς μεγάλη ἀπόσταση ἀπό τήν τραχιά αὐτή περιοχή, φτάνει στίς ὑπώρειες ψηλῶν βουνῶν, ὅπου ζοῦν ἄνθρωποι πού, καθώς λέγεται, εἶναι φαλακροί ἀπό τότε πού γεννιοῦνται, ἄντρες καί γυναῖκες. Ἔχουν τή μύτη πλακουτσωτή καί μακρύ σαγόνι. Μιλοῦν γλώσσα δική τους. Φοροῦν τά ἴδια ροῦχα μέ τούς Σκύθες καί τρέφονται ἀπό δέντρα. Τό δέντρο αὐτό τό λένε ποντικό καί εἶναι μεγάλο σά μιά συκιά περίπου καί ὁ καρπός του εἶναι ὅσο ἕνα κουκί, καί ἔχει κουκούτσι. Ὅταν ὁ καρπός αὐτός ὡριμάσει, τόν βάζουν σέ πάνινες σακκοῦλες καί τόν λιώνουν καί τρέχει ἕνα πηχτό καί μαῦρο ζουμί πού τό λένε ἄσχυ. Τό ζουμί αὐτό τό γλείφουν ἤ τό ἀνακατεύουν μέ γάλα καί τό πίνουν. Ἀπό τό κατακάθι κάνουν μιά πίτα καί τήν τρῶνε. Στά μέρη τους δέν ὑπάρχουν βοσκές. Ὁ καθένας ζεῖ κάτω ἀπό ἕνα δέντρο πού τό χειμώνα τό σκεπάζουν μέ ἕνα περικάλυμμα λευκό, στεγανό καί τό καλοκαίρι τό βγάζουν. Κανείς δέν τούς βλάπτει, γιατί θεωροῦνται ἱεροί, δέν ἔχουν κανένα πολεμικό ὅπλο καί λύνουν τίς διαφορές τῶν γειτόνων τους. Ἄν ποτε καταφύγει σ' αὐτούς κανένας φυγάδας, κανείς δέν τόν καταδιώκει πιά. Ὀνομάζονται Ἀργιππαῖοι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

24. Ὡς τούς φαλακρούς αὐτούς εἶναι πολύ γνωστή ἡ περιοχή καί οἱ κάτοικοι πού βρίσκονται πρίν ἀπ' αὐτούς, γιατί πολλοί Σκύθες ταξιδεύουν ἐκεῖ καί δέν εἶναι δύσκολο νά πάρει κανείς πληροφορίες ἀπ' αὐτούς, ἀλλά καί ἀπό Ἕλληνες πού πηγαίνουν ἐκεῖ ἀπό τό ἐμπορικό λιμάνι τοῦ Βορυσθένη* καί ἀπό τά ἄλλα κέντρα τοῦ Πόντου. Ὅσοι Σκύθες πηγαίνουν σ' ἐκεῖνα τά μέρη, ἔχουν μαζί τους ἑφτά διερμηνεῖς γιά ἑφτά γλῶσσες, ὅταν διαπραγματεύονται.

25. Ὡς ἐκεῖ λοιπόν ἔχομε πληροφορίες, ἀλλά πέρα ἀπό τούς φαλακρούς κανείς δέν ξέρει νά πεῖ τί ἀκριβῶς ὑπάρχει, γιατί ὑπάρχουν ψηλά βουνά, ἀπάτητα, πού φράζουν τό δρόμο καί κανείς δέν μπορεῖ νά τά περάσει. Οἱ ἴδιοι αὐτοί οἱ φαλακροί λένε, ἀλλά ἐγώ δέν τούς πιστεύω, ὅτι στά βουνά ζοῦν κατσικοπόδαροι ἄνθρωποι καί ὅτι πέρα ἀπό αὐτούς ὑπάρχουν ἄλλοι πού κοιμοῦνται ἕξι μῆνες τό χρόνο. Αὐτά ἐγώ δέν τά παραδέχομαι. Ξέρουμε ἀκόμη ὅτι ἀνατολικά ἀπό τούς φαλακρούς ζοῦν οἱ Ἰσσηδόνες, ἀλλά στά βορινά κανείς δέν ξέρει τίποτε ἀκριβῶς οὔτε γιά τούς φαλακρούς οὔτε γιά τούς Ἰσσηδόνες, παρά μόνο τά ὅσα λένε αὐτοί οἱ ἴδιοι.

27. Αὐτούς λοιπόν τούς ξέρουμε. Πιό πέρα πρός τό βορρά, οἱ Ἰσσηδόνες εἶναι ἐκεῖνοι πού λένε ὅτι ὑπάρχουν μονόφθαλμοι ἄνθρωποι καί γρύπες πού φυλάγουν τό χρυσάφι. Ἀπό αὐτούς τό ἔχουν ἀκούσει οἱ Σκύθες καί ἀπό τούς Σκύθες ἐμεῖς οἱ ἄλλοι καί τούς ὀνομάζομε μέ τή σκυθική λέξη Ἀριμασπούς. «Ἄριμα» σημαίνει σκυθικά «ἕνα» καί «σποῦ» σημαίνει «μάτι».

28. Σ' ὅλη αὐτήν τή χώρα πού περιέγραψα, ὁ χειμώνας εἶναι πολύ βαρύς. Ὀκτώ μῆνες στούς δώδεκα τό κρύο εἶναι ἀφόρητο καί ἄν χύσεις νερό στό χῶμα δέ θά γίνει λάσπη. Γιά νά κάνεις λάσπη πρέπει ν' ἀνάψεις φωτιά. Ἡ θάλασσα παγώνει καθώς καί ὁ Κιμμέριος Βόσπορος ὁλόκληρος*. Ἔτσι, οἱ Σκύθες πού ζοῦνε πέρα ἀπό τήν τάφρο περνοῦν ἀπάνω στόν πάγο μέ τά ἅρματά τους καί εἰσβάλλουν στή χώρα πού κατοικοῦν οἱ Σίνδοι. Ἔτσι, λοιπόν τούς ὀχτώ μῆνες εἶναι χειμώνας, ἀλλά καί τούς ἄλλους τέσσερις μῆνες κάνει κρύο. Στά μέρη αὐτά ὁ χειμώνας δέν εἶναι

---

* Ὁ Δνείπερος.

* Στήν Ἀζοφική θάλασσα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὅπως παντοῦ ἀλλοῦ. Διαφέρει ὁ χειμώνας στούς τόπους αὐτούς ἀπό τούς χειμῶνες ἄλλων τόπων στό ὅτι τό χειμώνα δέ βρέχει σχεδόν καθόλου, ἐνῶ τό καλοκαίρι ἡ βροχὴ δέ σταματάει. Καί τήν ἐποχή πού ἀλλοῦ βροντάει καί ἀστράφτει, στήν περιοχή ἐκείνη δέ γίνονται αὐτά τά πράγματα, ἐνῶ τό καλοκαίρι γίνονται πολύ συχνά. Ἂν ξεσπάσουν βροντές τό χειμώνα, αὐτό θεωρεῖται θεῖο σημάδι. Τό ἴδιο καί ὅταν γίνεται σεισμός, εἴτε χειμώνα εἴτε καλοκαίρι, στή Σκυθία τό θεωροῦν θεῖο σημάδι. Τά ἄλογα μποροῦν καί ἀντέχουν στό κρύο, ἐνῶ τά γαϊδούρια καί τά μουλάρια δέν τό ἀντέχουν καθόλου. Παντοῦ ἀλλοῦ τά ἄλογα ὅταν μένουν στό κρύο ξεπαγιάζουν, ἐνῶ τά γαϊδούρια καί τά μουλάρια τό ἀντέχουν.

29. Ἐξαιτίας τοῦ ψύχους νομίζω ὅτι ἐκεῖ ὑπάρχουν βόδια δίχως κέρατα. Ἔρχεται νά τό μαρτυρήσει κι ἕνας στίχος τοῦ Ὁμήρου, ὁ ἑξῆς:

Καί ἡ Λιβύη, ὅπου τ' ἀρνιά γεννιοῦνται μέ κέρατα.

Καλά εἶπε ὅτι στά θερμά κλίματα τά κέρατα μεγαλώνουν γρήγορα, ἐνῶ στά ψυχρὰ κλίματα ἤ δέν φυτρώνουν διόλου ἤ ἄν φυτρώσουν, μόλις πού βγαίνουν.

Κεφ. 30 - 58. Σκυθικές φυλές, χάρτες τοῦ Κόσμου, ποταμοί τῆς Σκυθίας.

Κεφ. 59 - 63, 67, 68, 71. Ἔθιμα Σκυθῶν

59. Οἱ Σκύθες λοιπόν ἔχουν μεγάλο πλοῦτο. Ὅσο γιά τά ἤθη καί τά ἔθιμά τους θά τά περιγράψω τώρα. Οἱ μόνοι θεοί τούς ὁποίους λατρεύουν εἶναι ἡ Ἑστία κυρίως καί μετά ὁ Δίας καί ἡ Γῆ. Θεωροῦν ὅτι ἡ Γῆ εἶναι γυναίκα τοῦ Δία. Μετά εἶναι ὁ Ἀπόλλων, ἡ Οὐρανία Ἀφροδίτη, ὁ Ἡρακλῆς καί ὁ Ἄρης. Τούς θεούς αὐτούς τούς λατρεύουν ὅλοι οἱ Σκύθες, ἀλλά οἱ ὀνομαζόμενοι βασιλικοί Σκύθες κάνουν θυσίες καί στόν Ποσειδώνα. Στή σκυθική γλώσσα ἡ Ἑστία ὀνομάζεται Ταβιτή, ὁ Δίας λέγεται, πολύ σωστά νομίζω, Παπαῖος, ἡ Γῆ λέγεται Ἀπή, ὁ Ἀπόλλων Γοιτόσυρος, ἡ Οὐρανία Ἀφροδίτη Ἀργίμπασα, ὁ Ποσειδῶν Θαγιμασάδας. Δέ χτίζουν ναούς ἤ βωμούς οὔτε κάνουν ἀγάλματα στούς θεούς τους ἐκτός ἀπό τό θεό Ἄρη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

60. Κάνουν ὅλοι τίς ἴδιες θυσίες γιά ὅλους τούς θεούς καί μέ τόν ἑξῆς τρόπο. Τό σφαχτάρι μένει ὄρθιο μέ δεμένα τά δυό μπροστινά πόδια. Ἐκεῖνος πού κάνει τή θυσία καί στέκεται πίσω ἀπό τό ζῶο τραβάει ἀπότομα τό σκοινί μέ τό ὁποῖο εἶναι δεμένα τά πόδια τοῦ ζώου καί, καθώς τοῦτο πέφτει, ὁ θύτης κάνει ἐπίκληση στό θεό, στόν ὁποῖο γίνεται ἡ θυσία. Ὕστερα βάζει γύρω ἀπό τό λαιμό τοῦ ζώου μιά θηλιά, χώνει ἀνάμεσα στό σκοινί καί στό λαιμό τοῦ ζώου ἕνα ξύλο καί τό στρίβει ὥσπου νά πνίξει τό ζῶο. Οὔτε φωτιά ἀνάβει οὔτε προσφέρει τίποτα στό θεό οὔτε κάνει σπονδή. Ἀλλά ἀφοῦ πνίξει τό ζῶο, τό γδέρνει καί ἀρχίζει νά τό ψήνει.

61. Ἐπειδή στή Σκυθία δέν ὑπάρχουν διόλου ξύλα, ψήνουν τά κρέατα μέ τόν ἑξῆς τρόπο. Ὅταν γδάρουν τά σφαχτάρια, ἀφαιροῦν ὅλο τό κρέας καί ἀφήνουν μόνο τά κόκαλα. Ἔπειτα, ἄν ἔχουν, τά βάζουν σέ χύτρες ντόπιες πού μοιάζουν μέ τίς λεσβιακές χύτρες, μέ τή διαφορά ὅτι εἶναι ἀρκετά πιό μεγάλες. Βάζουν τά κρέατα μέσα, ἀνάβοντας φωτιά μέ τά κόκαλα τῶν ζώων. Ἄν πάλι δέν ἔχουν χύτρες, τότε γεμίζουν τήν κοιλιά τοῦ ζώου μέ κρέατα, τ' ἀνακατεύουν μέ νερό καί ἀνάβουν φωτιά μέ τά κόκαλα πού καίγονται πολύ καλά. Οἱ κοιλιές χωροῦν εὔκολα ὅλο τό κρέας χωρίς τά κόκαλα. Ἔτσι καί τό βόδι καί τά ἄλλα ζῶα δίνουν τόν τρόπο νά ψηθοῦν τά ἴδια. Ὅταν τό κρέας ψηθεῖ, ὁ θύτης κόβει καὶ παίρνει γιὰ πρωτεῖα μέρος ἀπό τό κρέας καί τά σπλάχνα καί τά ρίχνει μπροστά του. Θυσιάζουν καὶ τ' ἄλλα ζῶα, ἀλλά κυρίως τά ἄλογα.

62. Στούς ἄλλους θεούς λοιπόν ἔτσι κάνουν θυσία καί αὐτά τά ζῶα θυσιάζουν. Γιά τόν Ἄρη κάνουν τά ἑξῆς. Σέ κάθε νομό διοικητικῆς περιοχῆς ἱδρύουν ἕνα ἱερό τοῦ Ἄρη πού τό φτιάχνουν μέ δεμάτια φρύγανα καί εἶναι τετράγωνο, μέ μῆκος τρία στάδια καί ἄλλο τόσο φάρδος. Τό ὕψος του εἶναι μικρότερο. Ἀπάνω σ' αὐτά τά δεμάτια κατασκευάζουν ἕνα τετράγωνο δάπεδο, τοῦ ὁποίου οἱ πλευρές εἶναι κάθετες καί μόνο ἀπό τή μιά πλευρά, πού εἶναι λοξή, μπορεῖ κανείς ν' ἀνέβει. Κάθε χρόνο φέρνουν καί ρίχνουν ἑκατόν πενήντα φορτώματα φρύγανα, γιατί μέ τό χειμώνα φυραίνουν. Ἐπάνω στόν ὄγκο αὐτό βάζουν ἕνα ἀρχαῖο σιδερένιο μικρό ξίφος καί αὐτό εἶναι σύμβολο τοῦ Ἄρη. Σ' αὐτὸ τὸ ξίφος κάθε χρόνο θυσιάζουν καί ἄλλα ζῶα, ἀλλά καί ἄλογα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

63. Αὐτές λοιπόν εἶναι οἱ θυσίες πού κάνουν. Χοίρους δέ συνηθίζουν νά ἔχουν, οὔτε καί τούς θέλουν κάν στόν τόπο τους.

67. Οἱ Σκύθες ἔχουν πολλούς μάντεις πού μεταχειρίζονται γιά τή μαντική τους πολλές βέργες ἀπό ἰτιά μέ τόν ἑξῆς τρόπο. Παίρνουν δεμάτια μεγάλα ἀπό τέτοιες βέργες, τά βάζουν χάμω καί τά λύνουν· ὕστερα παίρνουν μιά μιά τίς βέργες καί λένε τίς μαντεῖες τους κι ἐνῶ μιλᾶνε τίς συγκεντρώνουν πάλι ἀπάνω στό χῶμα. Αὐτός εἶναι ὁ πατροπαράδοτος τρόπος τῆς μαντικῆς τους. Οἱ Ἐνάρεις, οἱ ἀνδρόγυνοι, ἰσχυρίζονται πώς ἡ ἴδια ἡ Ἀφροδίτη τούς ἔδωσε τή μαντική· αὐτοί κάνουν τίς μαντεῖες τους μὲ τό φλοιό τῆς φιλύρας. Σκίζουν τό φλοιό τῆς φιλύρας σέ τρεῖς λουρίδες, τίς τυλίγουν στά δάχτυλά τους καί μετά τίς ξετυλίγουν, λέγοντας τίς μαντεῖες.

68. Ὅταν ἀρρωστήσει ὁ βασιλιάς τῶν Σκυθῶν, στέλνει καί φέρνουν τρεῖς ἀπό τούς μάντεις, τούς καλύτερους, πού κάνουν τίς μαντεῖες τους μέ τόν τρόπο πού εἶπα. Τίς περισσότερες φορές λένε ὅτι ὁ τάδε, καί ὀνομάζουν ἕναν ἀπό τούς πολίτες, πῆρε ψεύτικο ὅρκο στή βασιλική ἑστία. Συνήθεια στούς Σκύθες, ὅταν θέλουν νά πάρουν φοβερὸ ὅρκο, εἶναι νά ὁρκιστοῦν στή βασιλικὴ ἑστία. Φέρνουν ἀμέσως ἐκεῖνον πού κατάγγειλαν οἱ μάντεις, τοῦ λένε πώς ἡ μαντική τόν δείχνει ἐπίορκο, πού ὁρκίστηκε στή βασιλική ἑστία καί γι' αὐτό εἶναι ἄρρωστος ὁ βασιλιάς. Ἐκεῖνος ἀρνιέται καί λέει ὅτι δέν πῆρε ψεύτικο ὅρκο καί φωνάζει. Ὅταν αὐτός ἀρνηθεῖ, τότε ὁ βασιλιάς καλεῖ διπλάσιους μάντεις καί ἄν αὐτοί, κάνοντας τήν ἴδια μαντική, ποῦν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐπίορκος, τοῦ κόβουν ἀμέσως τό κεφάλι καί ἡ περιουσία του μοιράζεται μέ κλῆρο στούς πρώτους μάντεις. Ἄν ὅμως οἱ δεύτεροι μάντεις τόν κηρύξουν ἀθῶο, τότε φωνάζουν ἄλλους μάντεις καί ὕστερα ἄλλους. Ἄν οἱ περισσότεροι ἀπό τούς μάντεις τόν βροῦν ἀθῶο, τότε πρέπει νά τιμωρηθοῦν οἱ πρῶτοι μάντεις.

71. Οἱ τάφοι τῶν βασιλιάδων τους βρίσκονται στούς Γέρρους, ὥς ἐκεῖ πού ὁ Βορυσθένης εἶναι ἀκόμη πλωτός. Ἐκεῖ, ὅταν πεθάνει ὁ βασιλιάς τους, σκάβουν ἕναν πολύ μεγάλο λάκκο τετράγωνο καί, ὅταν τόν ἑτοιμάσουν, παίρνουν τό νεκρό καί τόν ἀλείφουν μέ κερί, ἀφοῦ πρίν τοῦ ἄνοιξαν τήν κοιλιά, τήν καθάρισαν καί τή γέμισαν μὲ κομμένο κύπερο*, μέ θυ-

* Κύπερο ἤ κύπειρος· ἀρωματικό φυτό πού χρησιμοποιόταν γιά ταρίχευση (βαλσάμωμα).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μάρι καί μέ σπόρο ἀπό σέλινο καί ἄνηθο καί τήν ἔραψαν πάλι, καί τόν μεταφέρουν μέ ἁμάξι σέ ἄλλη φυλή. Ἐκεῖνοι πού παίρνουν τό νεκρό, κάνουν τά ἴδια, ὅπως καί οἱ βασιλικοὶ Σκύθες. Κόβουν ἕνα κομμάτι ἀπό τό αὐτί τους, κουρεύονται, σκίζουν τίς σάρκες τους στά χέρια, πληγώνουν τή μύτη καί τό μέτωπό τους καί τρυποῦν τό ἀριστερό τους χέρι μέ βέλος. Ἔπειτα μεταφέρουν τό νεκρό ἀπάνω στό ἁμάξι σέ μιάν ἄλλη φυλή τους. Τόν ὁδηγοῦν ἐκεῖνοι πού τόν παρέλαβαν. Ὅταν γυρίσουν ὅλες τίς φυλές ὁδηγώντας τό νεκρό, φτάνουν στούς Γέρρους, πού εἶναι τό τελευταῖο ὑπήκοο ἔθνος, ὅπου βρίσκονται οἱ τάφοι. Ἐκεῖ τοποθετοῦν τό νεκρό στόν τάφο του, ἀπάνω σ' ἕνα στρῶμα ἀπό φύλλα, καρφώνουν στό χῶμα κοντάρια δεξιά καί ἀριστερά ἀπό τό νεκρό, τά συνδέουν μέ ξύλα ἀπό πάνω καί τά σκεπάζουν μέ καλαμιές. Ἀφοῦ τά κάνουν αὐτά ρίχνουν ὅλοι χῶμα πολύ καί συναγωνίζονται πρόθυμα σ' αὐτό γιά νά ὑψώσουν ὅσο τό δυνατό μεγαλύτερο τύμβο.

Κεφ. 72 - 129. Ὁ Δαρεῖος περνάει στήν Εὐρώπη καί κατασκευάζει γέφυρα στόν Ἴστρο (Δούναβη). Ἔκταση Σκυθίας καί σύμμαχοι Σκυθῶν. Ὁ Δαρεῖος ἐκστρατεύει ἐναντίον τους.

Κεφ. 129 - 132. Οἱ Σκύθες καταπονοῦν τόν Δαρεῖο μέ τήν πολεμική τους. — Τοῦ στέλνουν συμβολικά δῶρα

129. Ὅταν οἱ Σκύθες ἔκαναν ἐπιθέσεις ἐναντίον τοῦ στρατοπέδου τοῦ Δαρείου, συναντοῦσαν ἕνα ἐμπόδιο πού ὠφελοῦσε τούς Πέρσες καί πού εἶναι πολύ παράξενο, καί θά τό ἀναφέρω. Ἦταν ἡ φωνή τῶν γαϊδουριῶν κι ἡ θέα τῶν μουλαριῶν· γιατί στή Σκυθία δέν ὑπάρχουν οὔτε γαϊδούρια οὔτε μουλάρια, ὅπως τό ἔχω κιόλας πεῖ. Σ' ὁλόκληρη τή σκυθική γῆ δέν ὑπάρχει οὔτε γαϊδούρι οὔτε μουλάρι ἐξαιτίας τοῦ κρύου. Τά γαϊδούρια, γκαρίζοντας, ἔφερναν σύγχυση στό ἱππικό τῶν Σκυθῶν· καί καθώς πολλές φορές ἔκαναν ἐπίθεση ἐναντίον τῶν Περσῶν, ὅταν τά ἄλογα ἄκουγαν τό γκάρισμα τῶν γαϊδουριῶν, ταράζονταν, ἔκαναν πίσω τρομαγμένα μέ τά αὐτιά στητά, γιατί ποτέ δέν εἶχαν ἀκούσει τέτοια φωνή ζώου καί ποτέ δέν τό εἶχαν δεῖ. Οἱ Πέρσες κατά τοῦτο εἶχαν μιά μικρή ἐπιτυχία στόν πόλεμο.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

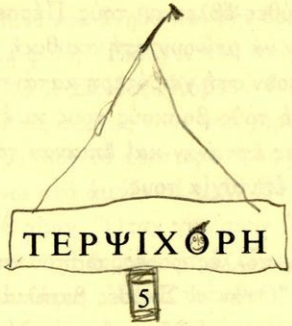
130. Ὅταν οἱ Σκύθες ἔβλεπαν τούς Πέρσες σέ μεγάλη σύγχυση, θέλοντας νά τούς κάνουν νά μείνουν στή σκυθική γῆ ὅσο τό δυνατό περισσότερο καί ἔτσι νά φτάσουν στή χειρότερη κατάντια, ἔκαναν τό ἑξῆς: ἄφηναν μερικά ζῶα τους μέ τούς βοσκούς τους κι ἐκεῖνοι πήγαιναν σ' ἄλλη περιοχή. Τότε οἱ Πέρσες ἔφταναν καί ἔπιαναν τά ζῶα, καί ἔτσι ἔπαιρναν πάλι θάρρος μέ τήν ἐπιτυχία τους.

131. Αὐτό γινόταν πολλές φορές, ὥσπου στό τέλος ὁ Δαρεῖος βρέθηκε σέ δύσκολη θέση. Ὅταν οἱ Σκύθες βασιλιάδες τό πληροφορήθηκαν, ἔστειλαν στό Δαρεῖο κήρυκα μέ δῶρα ἕνα πουλί, ἕνα ποντίκι, ἕνα βάτραχο καί πέντε βέλη. Οἱ Πέρσες ρώτησαν τόν κήρυκα τί σήμαιναν τά δῶρα αὐτά καί ἐκεῖνος τούς ἀποκρίθηκε πώς μόνη ἐντολή εἶχε νά τούς φέρει τά δῶρα καί νά φύγει ἀμέσως· καί πρόσθεσε ὅτι ἄν οἱ Πέρσες ἦταν ἔξυπνοι, θά μποροῦσαν νά καταλάβουν τί σημασία εἶχαν τά δῶρα. Τό ἄκουσαν οἱ Πέρσες κι ἔκαναν συμβούλιο.

132. Ἡ γνώμη τοῦ Δαρείου ἦταν ὅτι οἱ Σκύθες τοῦ παραδίνονταν, προσφέροντας «γῆν καί ὕδωρ». Τό συμπέραινε ἀπό τό ὅτι τό ποντίκι ζεῖ μέσα στή γῆ καί τρώει ὅ,τι καί ὁ ἄνθρωπος, ὁ βάτραχος ζεῖ μέσα στό νερό, τό πουλί μοιάζει πολύ μέ ἄλογο στό σχῆμα, καί τά πέντε βέλη σήμαιναν πώς τοῦ παραδίνουν τή δύναμή τους. Αὐτή ἦταν ἡ γνώμη τοῦ Δαρείου, ἀλλά ὁ Γωβρύας, ἕνας ἀπό τούς ἑφτά πού εἶχαν ἀνατρέψει τούς μάγους, ἔδωσε ἑρμηνεία διαφορετική: «Ἄν, Πέρσες, δέ γίνετε πουλιά νά πετάξετε στόν οὐρανό ἤ ποντίκια γιά νά ἐξαφανιστεῖτε κάτω ἀπό τή γῆ ἤ βάτραχοι γιά νά πηδήξετε μέσα στίς λίμνες, δέ θά γυρίσετε στά σπίτια σας, γιατί θά σᾶς χτυπήσουν τά βέλη αὐτά».

Κεφ. 133 - 205. Ὑποχώρηση τοῦ Δαρείου πού βρίσκει ἀνέπαφη τή γέφυρα τοῦ Ἴστρου, χάρη στούς Ἴωνες καί ἰδίως στόν τύραννο τῆς Μιλήτου Ἱστιαῖο. Στοιχεῖα γιά τή Λιβύη καί λαοί της. Περσική ἐκστρατεία στή Λιβύη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κεφ. 1 - 34. Ὁ Δαρεῖος πληροφορεῖται ὅτι ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου Ἱστιαῖος ὀχυρώνει τήν τοποθεσία Μύρκινο, στή Θράκη. Ἀπό φόβο μήπως ὁ Ἱστιαῖος στραφεῖ ἐναντίον του, ὁ Δαρεῖος τόν καλεῖ κοντά του, στά Σοῦσα, καί τόν κρατεῖ ἐκεῖ μέ πρόφαση ὅτι χρειάζεται τίς συμβουλές του. Ἐσωτερικές ταραχές στή Νάξο δίνουν λαβή στόν Ἀρισταγόρα — τοποτηρητή τοῦ Ἱστιαίου στή Μίλητο — νά ζητήσει περσική βοήθεια ἐναντίον τῆς Νάξου. Τό ἐγχείρημα τοῦ Ἀρισταγόρα ἀποτυχαίνει.

Κεφ. 35 - 36. Ὁ Ἱστιαῖος στέλνει ἀπό τά Σοῦσα μήνυμα στόν Ἀρισταγόρα, πού ἀποφασίζει νά ἐπαναστατήσει ἐναντίον τῶν Περσῶν

35. Ὁ Ἀρισταγόρας* δέν μποροῦσε νά ἐκπληρώσει τήν ὑπόσχεση πού εἶχε δώσει στόν Ἀρταφέρνη. Τόν πίεζαν πολύ τά χρέη γιά τήν ἐκστρατεία πού ἔπρεπε νά ἐξοφλήσει καί φοβόταν μήπως μέ τήν ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας καί τίς διαβολές τοῦ Μεγαβάτη χάσει τήν ἐξουσία του στή Μίλητο. Ἕνεκα λοιπόν αὐτοῦ τοῦ φόβου σκεπτόταν νά ἐπαναστατήσει. Συνέπεσε νά φτάσει κοντά του ὁ ἀγγελιαφόρος τοῦ Ἱστιαίου**, πού εἶχε δερματόστικτο στό κεφάλι τό μήνυμα τοῦ Ἱστιαίου, πού τοῦ ἔλεγε νά ἐπαναστατήσει ἐναντίον τοῦ βασιλιᾶ. Ὁ Ἱστιαῖος, θέλοντας νά στείλει μήνυμα στόν Ἀρισταγόρα νά ἐπαναστατήσει, δέν εἶχε κανένα ἄλλο μέσο νά τό στείλει, γιατί ὁ δρόμος εἶχε φρουρές. Πῆρε τόν πιό πιστό του

---

* Γαμπρός καί τοποτηρητής τοῦ Ἱστιαίου.

** Τύραννος τῆς Μιλήτου πού εἶχε ἀναγκαστεῖ ἀπό τό Δαρεῖο νά μένει κοντά του μόνιμα, στά Σοῦσα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δοῦλο, τοῦ ξύρισε τό κεφάλι, δερματόστιξε στό κρανίο του τό μήνυμα καί περίμενε νά φυτρώσουν οἱ τρίχες. Μόλις φύτρωσαν, τόν ἔστειλε γρήγορα στή Μίλητο. Δέν τοῦ ἔδωσε καμιάν ἄλλη ἐντολή παρά, ὅταν φτάσει στή Μίλητο, νά πεῖ τοῦ Ἀρισταγόρα νά τοῦ ξυρίσει τό κεφάλι καί νά τό ἐξετάσει. Τά δερματοστίγματα ὑπέδειχναν, ὅπως εἶπα καί πρίν, ἐπανάσταση. Αὐτό τό ἔκαμε ὁ Ἱστιαῖος ἐπειδή θεωροῦσε μεγάλη δυστυχία νά εἶναι ἀναγκασμένος νά μένει στά Σοῦσα καί εἶχε τήν ἐλπίδα ὅτι, ἄν γινόταν καμιά ἐπανάσταση, θά τόν ἔστελναν στά παράλια, ἀλλά, σκεπτόταν, ἄν δέν ἐπιχειροῦσε τίποτε ἡ Μίλητος, δέν ὑπῆρχε πιθανότητα νά πάει ποτέ ἐκεῖ.

36. Αὐτές οἱ σκέψεις ἔκαμαν τόν Ἱστιαῖο νά στείλει τό μήνυμα αὐτό στόν Ἀρισταγόρα, πού τά σχέδιά τους συνέπιπταν. Ὁ Ἀρισταγόρας συσκέφτηκε μέ τούς μελλοντικούς στασιαστές του, ἐκθέτοντας τίς σκέψεις του καί τό μήνυμα τοῦ Ἱστιαίου. Ὅλοι συμφώνησαν μέ τή γνώμη του ὅτι ἔπρεπε νά γίνει ἐπανάσταση, ἐκτός ἀπό τόν ἱστορικό Ἑκαταῖο, πού δέν ἄφηνε νά ξεκινήσουν τόν πόλεμο ἐναντίον τοῦ βασιλιᾶ τῶν Περσῶν. Τούς εἶπε πόσα ἔθνη ἐξουσίαζε ὁ Δαρεῖος καί πόση δύναμη εἶχε. Ἀλλά ἐπειδή δέν μποροῦσε νά τούς πείσει, δευτερολόγησε καί τούς συμβούλεψε νά προσπαθήσουν πρῶτα νά ἐπικρατήσουν στή θάλασσα. Εἶπε ὅτι δέν ἔβλεπε ποιός ἄλλος τρόπος ὑπῆρχε νά γίνει τέτοιο πράγμα (ἤξερε πόσο ἀδύνατη ἦταν ἡ Μίλητος) παρά νά μποροῦσαν νά οἰκειοποιηθοῦν τό θησαυρό τοῦ μαντείου τῶν Βραγχιδῶν*, πού εἶχε ἀφιερώσει ὁ Λυδός Κροῖσος. Μέ τά χρήματα αὐτά θ' ἀποκτοῦσαν τήν ὑπεροχή στή θάλασσα, θά εἶχαν αὐτοί τά χρήματα καί δέ θά προλάβαιναν ἔτσι οἱ ἐχθροί τους νά τά πάρουν. Τά χρήματα αὐτά ἦταν πάρα πολλά, ὅπως τό εἶπα καί πρίν. Δέν ἄκουσαν τή συμβουλή τοῦ Ἑκαταίου, ἀλλά ἀποφάσισαν νά ἐπαναστατήσουν καί ἔστειλαν ἄνθρωπό τους στή Μυούντα, στό στρατό πού γύριζε ἀπό τή Νάξο καί βρισκόταν ἐκεῖ, γιά νά προσπαθήσουν νά πιάσουν τούς ἀρχηγούς τοῦ στόλου.

Κεφ. 37-48. Ὁ Ἀρισταγόρας πηγαίνει στή Σπάρτη γιά νά ζητήσει βοήθεια γιά τήν ἐπαναστατημένη Ἰωνία.

---

* Οἱ Βραγχίδες ἦταν ξακουστοί μάντεις πού διατηροῦσαν ἕνα περίφημο Μαντεῖο, ὅπου εἶχαν προσφερθεῖ πολλά καί πολύτιμα ἀφιερώματα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κεφ. 49-51. Ἡ Σπάρτη ἀρνεῖται νά στείλει βοήθεια

49. Ὁ Ἀρισταγόρας λοιπόν ὁ Μιλήσιος ἔφτασε στή Σπάρτη, ἐνῶ βασιλιάς ἦταν ὁ Κλεομένης. Ὅταν, ὅπως λένε οἱ Λακεδαιμόνιοι, συναντήθηκε μέ τό βασιλιά, εἶχε μιά χάλκινη πλάκα μέ χαραγμένο ἀπάνω της τό χάρτη ὅλης τῆς γῆς μέ ὅλες τίς θάλασσες καί ὅλους τούς ποταμούς. Ὁ Ἀρισταγόρας εἶπε τά ἑξῆς στόν Κλεομένη: «Κλεομένη, μήν ἀπορήσεις μέ τή βιασύνη μου νά ἔρθω ἐδῶ. Συμβαίνουν τά ἑξῆς. Οἱ ἀπόγονοι τῶν Ἰώνων εἶναι δοῦλοι ἀντί νά εἶναι ἐλεύθεροι, καί αὐτό εἶναι πόνος καί ντροπή μεγάλη γιά μᾶς, ἀλλά καί γιά σᾶς πού εἴσαστε οἱ πρῶτοι στήν Ἑλλάδα. Τώρα λοιπόν στό ὄνομα τῶν θεῶν τῶν Ἑλλήνων ἀπαλλάξετε ἀπό τή δουλεία τούς Ἴωνες, πού εἶναι ἀπό τό ἴδιο αἷμα μέ σᾶς. Σᾶς εἶναι εὔκολο νά τό κατορθώσετε, γιατί οἱ βάρβαροι δέν εἶναι γενναῖοι, ἐνῶ ἐσεῖς ἔχετε φτάσει στήν ψηλότερη κορυφή τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς. Τά ὅπλα τους εἶναι τά ἑξῆς: ἔχουν τόξα καί κοντάρια μικρά. Ὅταν πᾶνε στή μάχη φοροῦν φαρδιές βράκες καί μυτερούς σκούφους στό κεφάλι. Ἔτσι, εἶναι εὔκολο νά τούς νικήσει κανείς. Τά πλούτη τῆς περιοχῆς, τήν ὁποία ἐξουσιάζουν, εἶναι περισσότερα ἀπό τά πλούτη ὅλων τῶν ἄλλων περιοχῶν τοῦ κόσμου, ἀρχίζοντας ἀπό τό χρυσάφι, τό ἀσήμι καί τό χαλκό, τά κεντητά ὑφάσματα, τά ὑποζύγια καί τούς δούλους. Ἄν τό θελήσετε, ὅλα αὐτά θά εἶναι δικά σας. Γειτονεύουν μεταξύ τους, ὅπως ἐγώ θά δείξω. Γείτονες τῶν Ἰώνων εἶναι οἱ Λυδοί, πού κατοικοῦν πλούσια χώρα καί ἔχουν πολλά χρήματα (καί λέγοντάς τα ἔδειχνε τίς περιοχές στό χάρτη πού ἦταν χαραγμένος στήν πλάκα) καί κοντά στούς Λυδούς αὐτούς, ἔλεγε ὁ Ἀρισταγόρας, εἶναι οἱ γείτονές τους Φρύγες, στ' ἀνατολικά, πού ἔχουν τά περισσότερα ζῶα καί τήν πιό εὔφορη γῆ, ὅσο ἐγώ τουλάχιστο ξέρω. Γείτονες τῶν Φρυγῶν εἶναι οἱ Καππαδόκες, πού ἐμεῖς τούς ὀνομάζουμε Συρίους. Μ' αὐτούς γειτονεύουν οἱ Κίλικες πού φτάνουν ὡς τή θάλασσα αὐτήν, ὅπου βρίσκεται τό νησί Κύπρος. Οἱ Κίλικες πληρώνουν πεντακόσια τάλαντα ἐτήσιο φόρο στό βασιλιά. Μέ τούς Κίλικες αὐτούς συνορεύουν οἱ Ἀρμένιοι, πού ἔχουν καί αὐτοί πολλά κοπάδια. Μέ τούς Ἀρμενίους οἱ Ματιηνοί, πού ἔχουν τήν περιοχή αὐτή. Γειτονεύει μ' αὐτούς ἡ Κισσία, ὅπου κοντά στόν ποταμό Χοάσπη εἶναι τά Σοῦσα πού κατοικεῖ ὁ μεγάλος βασιλιάς καί ἔχει ἐκεῖ τούς θησαυρούς του*. Ἄν κυριέψετε τά Σοῦσα,

* Ἡ ἀπαρίθμηση τῶν περιοχῶν αὐτῶν εἶναι γεωγραφικά σωστή.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θά μπορεῖτε νά παραβάλλετε τά πλούτη σας μέ τά πλούτη τοῦ Δία. Γιατί γιά μιά περιοχή μικρή, φτωχή καί μέ σύνορα στενά νά ὑποχρεώνεστε ν' ἀντιμετωπίζετε σέ μάχες καί τούς Μεσσηνίους, πού ἔχουν τήν ἴδια μέ σᾶς δύναμη, καί τούς Ἀρκάδες καί τούς Ἀργείους, πού δέν ἔχουν τίποτε πού νά μπορεῖ νά συγκριθεῖ μέ τό χρυσάφι ἤ τό ἀσήμι, δηλαδή πράγματα γιά τά ὁποῖα εἶναι κανείς πρόθυμος ν' ἀγωνιστεῖ καί νά πεθάνει; Ὅταν λοιπόν σᾶς δίνεται ἡ εὐκαιρία νά κατακτήσετε εὔκολα τήν Ἀσία, τί ἄλλο θά προτιμήσετε;» Ὁ Κλεομένης τοῦ ἀποκρίθηκε: «Ξένε, Μιλήσιε, θά σοῦ ἀπαντήσω σέ δύο μέρες».

50. Τόσα εἶπαν τότε, ἀλλά ὅταν ἦρθε ἡ μέρα πού ἔπρεπε ὁ Κλεομένης νά δώσει ἀπάντηση καί ὅταν βρέθηκαν στόν τόπο πού εἶχαν ὁρίσει, ὁ Κλεομένης ρώτησε τόν Ἀριστα γόρα πόσων ἡμερῶν ἀπόσταση ἦταν ἀπό τήν παραλία τῆς Ἰωνίας ὡς τήν ἕδρα τοῦ βασιλιᾶ. Καί ὁ Ἀριστα γόρας πού ἦταν ἔξυπνος καί τόν εἶχε ὡς τότε ξεγελάσει, σ' αὐτό ἔκαμε λάθος. Γιατί ἐνῶ δέν ἔπρεπε νά πεῖ τήν ἀλήθεια, ἀφοῦ ἤθελε νά παρασύρει τούς Σπαρτιάτες στήν Ἀσία, τήν εἶπε, λέγοντας ὅτι ἡ ἀπόσταση ἦταν τριῶν μηνῶν. Τότε, ἐνῶ ὁ Ἀριστα γόρας ἤθελε νά τοῦ περιγράψει τήν πορεία, ὁ Κλεομένης, διακόπτοντάς τον, τοῦ εἶπε: «Ξένε Μιλήσιε, νά βρίσκεσαι ἔξω ἀπό τά σύνορα τῆς Σπάρτης προτοῦ δύσει ὁ ἥλιος. Τά ὅσα λές δέν θά τ' ἀκούσουν εὐχάριστα οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἀφοῦ θέλεις νά τούς ὁδηγήσεις σέ ἀπόσταση τριῶν μηνῶν πορεία ἀπό τή θάλασσα».

51. Αὐτά εἶπε ὁ Κλεομένης καί γύρισε στό σπίτι του. Ὁ Ἀριστα γόρας πῆρε κλαδί ἐλιᾶς καί πῆγε ἱκέτης στό σπίτι τοῦ Κλεομένη. Ὅταν μπῆκε παρακαλοῦσε τόν Κλεομένη νά τόν ἀκούσει σάν ἱκέτη, ἀφοῦ διώξει τό παιδί του, γιατί ἦταν μαζί του ἡ κόρη του ἡ Γοργώ. Ἦταν τό μόνο του παιδί, ὀχτώ ἤ ἐννέα ἐτῶν. Ὁ Κλεομένης τοῦ εἶπε νά μιλήσει ἐλεύθερα χωρίς νά ἐμποδίζεται ἀπό τό παιδί. Τότε ὁ Ἀριστα γόρας ἄρχισε μέ τήν ὑπόσχεση νά τοῦ δώσει δέκα τάλαντα, ἄν ἔκανε ὅ,τι τοῦ ζητοῦσε. Ὁ Κλεομένης ἀρνήθηκε καί ὁ Ἀριστα γόρας αὔξησε τό ποσό ὡς τά πενήντα τάλαντα, καί τότε τό παιδί φώναξε: «Πατέρα, ἄν δέ φύγεις ἀπό κοντά του, ὁ ξένος θά σέ διαφθείρει». Ὁ Κλεομένης εὐχαριστήθηκε μέ τή συμβουλή τοῦ παιδιοῦ του καί πῆγε σέ ἄλλο διαμέρισμα καί ἔτσι ὁ Ἀριστα γόρας ἀναγκάστηκε νά φύγει ἀπό τή Σπάρτη, χωρίς νά μπορέσει νά πεῖ περισσότερα γιά τήν πορεία πού θά τούς ὁδηγοῦσε ὡς τό βασιλιά.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κεφ. 52 - 54. Ἡ βασιλική ὁδός ἀπό τίς Σάρδεις στά Σοῦσα.

Κεφ. 55 - 64. Ὁ Ἀρισταγόρας πηγαίνει στήν Ἀθήνα πού ἔχει ἀπελευθερωθεῖ ἀπό τήν τυραννία τῶν Πεισιστρατιδῶν

55. Διωγμένος ἀπό τή Σπάρτη ὁ Ἀρισταγόρας πῆγε στήν Ἀθήνα πού ἔχει ἐλευθερωθεῖ ἀπό τούς τυράννους της ὡς ἑξῆς: Ὅταν ὁ γιός τοῦ Πεισίστρατου καί ἀδελφός τοῦ Ἱππία, Ἵππαρχος, πού εἶχε δεῖ πολύ καθαρά στόν ὕπνο του ποιά τύχη τόν περίμενε, δολοφονήθηκε ἀπό τόν Ἀριστογείτονα καί τόν Ἁρμόδιο, πού ἦταν Γεφυραῖοι* τήν καταγωγή, οἱ Ἀθηναῖοι ἔζησαν ὑπό τυραννία ἄλλα τέσσερα χρόνια καί ἡ τυραννία ἦταν πιό σκληρή, ἀπ' ὅ,τι πρίν.

56. Τό ὄνειρο πού εἶχε δεῖ ὁ Ἵππαρχος ἦταν τό ἑξῆς: τή νύχτα τῆς παραμονῆς τῶν Παναθηναίων ὁ Ἵππαρχος εἶδε στόν ὕπνο του νά στέκεται πλάι του ἕνας ψηλός καί ὡραῖος ἄντρας καί νά τοῦ λέει αὐτά τά αἰνιγματικά:

Ὑπόφερε, λιοντάρι, τ' ἀνυπόφορα πού θά πάθεις
μέ καρτερική ψυχή.
Κανείς ἀπό τούς ἀνθρώπους πού ἀδικοῦν,
τήν τιμωρία δέ θά ξεφύγει.

Μόλις ξημέρωσε, παρουσιάστηκε καί ρώτησε τούς ὀνειροκρίτες· ἀλλά μετά ξεχνώντας τ' ὄνειρό του, πῆγε νά ἑτοιμάσει τήν πομπή, ὅπου καί τόν σκότωσαν.

57. Οἱ Γεφυραῖοι, οἰκογένεια ἀπό τήν ὁποία κατάγονταν οἱ φονεῖς τοῦ Ἱππάρχου, ὅπως λένε οἱ ἴδιοι, κατάγονται ἀπό τήν Ἐρέτρια, ἀλλά ὅπως τό ἐξακρίβωσα μετά ἀπό ἔρευνες, ἦταν Φοίνικες ἀπό ἐκείνους πού εἶχαν ἔρθει μέ τόν Κάδμο στήν περιοχή πού σήμερα λέγεται Βοιωτία. Ἐγκαταστάθηκαν ἐκεῖ καί τούς δόθηκε ἡ περιοχή τῆς Τανάγρας. Ἀπό τή Βοιωτία πρῶτοι διώχτηκαν ἀπό τούς Ἀργείους οἱ Καδμεῖοι καί μετά οἱ Βοιωτοί ἔδιωξαν τούς Γεφυραίους, πού κατέφυγαν στήν Ἀθήνα. Οἱ Ἀθηναῖοι δέχτηκαν νά γίνουν οἱ Γεφυραῖοι πολίτες, ἀλλά μέ τόν ὅρο νά ἀποκλείονται ἀπό ὁρισμένα ἀνάξια λόγου ἀξιώματα.

---

* Γέφυρα· ἀρχαῖο ὄνομα τῆς Τανάγρας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

58. Οἱ Φοίνικες αὐτοί πού εἶχαν ἔρθει μέ τόν Κάδμο καί πού ἀνάμεσά τους ἦταν καί οἱ Γεφυραῖοι, ἀφοῦ ἐγκαταστάθηκαν στή χώρα αὐτή, δίδαξαν τούς Ἕλληνες πολλά καί μάλιστα καί τά γράμματα πού, ὅπως πιστεύω, δέν τά ἤξεραν πρίν. Στήν ἀρχή ἦταν τά γράμματα πού χρησιμοποιοῦν ὅλοι οἱ Φοίνικες, ἀλλά μέ τόν καιρό ἄλλαξε ἡ προφορά καί μαζί ἡ μορφή τῶν γραμμάτων. Γείτονες τῶν Φοινίκων στά περισσότερα μέρη ἦταν Ἕλληνες Ἴωνες· αὐτοί διδάχτηκαν ἀπό τούς Φοίνικες τά γράμματα καί ἀφοῦ τά ἄλλαξαν λίγο, τά μεταχειρίζονταν. Τά ὀνόμασαν, καί τοῦτο ἦταν σωστό ἀφοῦ τά εἶχαν φέρει στήν Ἑλλάδα οἱ Φοίνικες, φοινικικά γράμματα. Καί τά βιβλία οἱ Ἴωνες ἀπό τά παλιά τά χρόνια τά ὀνομάζουν διφθέρες, γιατί ἄλλοτε ὁ πάπυρος ἦταν σπάνιος καί μεταχειρίζονταν δέρματα ἀπό κατσίκι ἤ ἀπό πρόβατο. Ἀκόμα, ὅσο ξέρω, πολλοί ἀπό τούς βαρβάρους γράφουν σέ τέτοιες διφθέρες.

59. Ὁ ἴδιος ἔχω δεῖ κάδμεια γράμματα στό ἱερό τοῦ Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνα στή βοιωτική Θήβα, γραμμένα ἀπάνω σέ τρεῖς τρίποδες. Μοιάζουν πολύ μέ τά ἰωνικά γράμματα. Στόν ἕνα ἀπό τούς τρίποδες ὑπάρχει τό ἀκόλουθο ἐπίγραμμα:

Μ' ἀφιέρωσε ὁ Ἀμφιτρύων, λάφυρο ἀπό τούς
Τηλεβοεῖς.

Αὐτό εἶναι ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Λαΐου, γιοῦ τοῦ Λαβδάκου, ἐγγόνου τοῦ Πολύδωρου καί δισεγγόνου τοῦ Κάδμου.

60. Στόν ἄλλο τρίποδα ὑπάρχει σέ ἑξάμετρο τό ἀκόλουθο ἐπίγραμμα:

Ὁ πυγμάχος Σκαῖος, μετά τή νίκη του μ' ἀφιέρωσε
σ' ἐσένα Ἀπόλλωνα τοξότη, ἀτίμητη προσφορά.

Αὐτός ὁ Σκαῖος θά εἶναι ὁ γιός τοῦ Ἱπποκόωντα, ἄν εἶναι αὐτός πού πρόσφερε τό ἀφιέρωμα καί ὄχι ἄλλος συνονόματός του, πού θά ἦταν συνομήλικος τοῦ Οἰδίποδα τοῦ Λαΐου.

61. Στόν τρίτο τρίποδα ὑπάρχει, ἐπίσης σέ ἑξάμετρο, τό ἀκόλουθο:

Ὁ ἴδιος ὁ μονάρχης Λαοδάμας μ' ἀφιέρωσε στόν
τοξότη Ἀπόλλωνα, ἀτίμητη προσφορά.

Ὅσο βασίλευε αὐτός ὁ Λαοδάμας τοῦ Ἐτεοκλῆ, οἱ Ἀργεῖοι ἔδιωξαν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τούς Καδμείους κι αὐτοί πῆγαν στούς Ἐγχελεῖς. Οἱ Γεφυραῖοι πού ἔμειναν, ἀργότερα ἀναγκάστηκαν ἀπό τούς Βοιωτούς νὰ φύγουν καί πῆγαν στήν Ἀθήνα. Στήν Ἀθήνα ἔχουν ναούς ἐντελῶς χωριστά ἀπό τούς ἄλλους Ἀθηναίους καί ἐκτός ἀπό ἄλλους ναούς καί τό ναό τῆς Ἀχαίας Δήμητρας, ὅπου γίνονται καί μυστικές τελετές.

62. Διηγήθηκα λοιπόν ποιό ἦταν τό ὄνειρο τοῦ Ἱππάρχου καί ποιά ἡ καταγωγή τῶν Γεφυραίων, τῶν δολοφόνων τοῦ Ἱππάρχου. Πρέπει τώρα, μετά ἀπ' αὐτά, νά συνεχίσω τή διήγησή μου ἀπό ἐκεῖ πού τήν ἄφησα, πῶς ἐλευθερώθηκε ἡ Ἀθήνα ἀπό τούς τυράννους. Τύραννος ἦταν ὁ Ἱππίας πού ἦταν σκληρός πρός τούς Ἀθηναίους ἐξαιτίας τοῦ φόνου τοῦ Ἱππάρχου. Οἱ Ἀλκμεωνίδες, Ἀθηναῖοι τό γένος, εἶχαν φύγει ἀπό τήν πολιτεία, γιά νά γλιτώσουν ἀπό τούς Πεισιστρατίδες. Ὅταν μαζί μέ ἄλλους Ἀθηναίους φυγάδες ἐπιχείρησαν νά ἐπιστρέψουν, δέν μπόρεσαν· νικήθηκαν ὅταν προσπάθησαν νά κατέβουν νά ἐλευθερώσουν τήν Ἀθήνα· τότε ὀχύρωσαν τό Λειψύδριο* πάνω ἀπό τήν Παιονία. Ἐδῶ οἱ Ἀλκμεωνίδες μηχανεύονταν καθετί ἐναντίον τῶν Πεισιστρατιδῶν καί πῆραν ἐργολαβικά ἀπό τούς Ἀμφικτίονες τήν οἰκοδόμηση τοῦ ναοῦ τῶν Δελφῶν, αὐτοῦ πού ὑπάρχει τώρα καί πού τότε δέν ὑπῆρχε ἀκόμα. Καθώς ἀπό πάντα ἦταν πλούσιοι καί σπουδαῖοι ἄνθρωποι, ἔχτισαν ἕνα ναό καθ' ὅλα ὡραιότερο ἀπό τό πρόπλασμά του καί ἐνῶ μποροῦσαν νά τόν χτίσουν ἀπό πώρινο λίθο, ἔκαμαν τήν πρόσοψη ἀπό μάρμαρο τῆς Πάρου.

63. Ὅπως διηγοῦνται οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Ἀλκμεωνίδες αὐτοί ὅσο ἔμειναν στούς Δελφούς δωροδόκησαν τήν Πυθία καί τήν ἔπεισαν κάθε φορά πού θά ἔρχονταν Σπαρτιάτες, εἴτε ἰδιῶτες εἴτε ἐπίσημοι ἀπεσταλμένοι, νά ζητήσουν χρησμό, νά τούς λέει ὅτι πρέπει νά ἐλευθερώσουν τήν Ἀθήνα. Οἱ Λακεδαιμόνιοι, καθώς τούς δινόταν πάντα ἡ ἴδια ἀπόκριση, ἔστειλαν τόν Ἀγχιμόλιο τοῦ Ἀστέρα, ἀπό τούς καλύτερους πολίτες, μέ στρατό νά διώξει τούς Πεισιστρατίδες ἀπό τήν Ἀθήνα, μόλο πού εἶχαν μέ τούς Πεισιστρατίδες δεσμούς φιλίας στενούς. Ἀλλά θεωροῦσαν σπουδαιότερη τήν ὑπακοή τους στό θεό παρά τίς σχέσεις τους μέ τούς ἀνθρώπους. Ἔστειλαν τόν Ἀγχιμόλιο καί τό στρατό του μέ καράβια. Ὁ Ἀγχιμόλιος ἔφτασε στό Φάληρο κι ἀποβίβασε τό στρατό του. Οἱ Πεισιστρατίδες τό εἶχαν πληροφορηθεῖ ἀπό πρίν καί εἶχαν καλέσει βοήθεια ἀπό τή

* Βρισκόταν στήν Πάρνηθα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Θεσσαλία, γιατί εἶχαν κάμει συμμαχία μέ τούς Θεσσαλούς πού ἀνταποκρίθηκαν στό αἴτημα καί ἀποφάσισαν νά στείλουν χίλιους ἱππεῖς μέ τόν ἴδιο τό βασιλιά τους Κινέα ἀπό τούς Γόννους. Ὅταν οἱ Πεισιστρατίδες ἐξασφάλισαν τή συμμαχία τους, μηχανεύτηκαν τό ἑξῆς: ἔκοψαν τά δέντρα σέ ὅλη τήν πεδιάδα τοῦ Φαλήρου γιά νά μπορεῖ νά τή διατρέξει ἱππικό καί ἔκαναν ἐπίθεση μέ τό θεσσαλικό ἱππικό ἐναντίον τοῦ στρατοπέδου τοῦ ἐχθροῦ. Τό ἱππικό σκότωσε πολλούς Λακεδαιμονίους, μεταξύ τους καί τόν Ἀγχιμόλιο, ἐνῶ τούς ἄλλους πού σώθηκαν τούς ἀνάγκασαν νά ξαναμποῦν στά πλοῖα τους. Ἔτσι τελείωσε ἡ πρώτη ἐκστρατεία τῶν Λακεδαιμονίων. Ὁ τάφος τοῦ Ἀγχιμολίου βρίσκεται στήν Ἀλωπεκή* τῆς Ἀττικῆς κοντά στό ναό τοῦ Ἡρακλῆ, στό Κυνόσαργες.

64. Μετά ἀπ' αὐτά οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔκαναν δεύτερη ἐκστρατεία μέ μεγαλύτερες δυνάμεις καί ὅρισαν στρατηγό τῆς ἐκστρατείας τό βασιλιά τους Κλεομένη τοῦ Ἀναξανδρίδη. Δέν τούς ἔστειλαν ἀπό θάλασσα ἀλλά ἀπό στεριά. Ὅταν ἔκαναν εἰσβολή στήν Ἀττική, πρῶτα τούς χτύπησε τό θεσσαλικό ἱππικό, τό ὁποῖο ὅμως σέ λίγο τράπηκε σέ φυγή, χάνοντας σαράντα πολεμιστές. Οἱ ὑπόλοιποι, ὅσοι σώθηκαν, ἔφυγαν ὅπως ἦταν πίσω στή Θεσσαλία. Ὁ Κλεομένης ἔφτασε στήν Ἀθήνα καί μέ ὅσους Ἀθηναίους ἤθελαν νά ἀπελευθερωθοῦν, πολιόρκησε τούς τυράννους πού εἶχαν ὀχυρωθεῖ στό Πελασγικό τεῖχος**.

Κεφ. 65 - 77. Μεταρρύθμιση τοῦ Κλεισθένη στήν Ἀθήνα, πού ἀρχίζει ν' ἀποκτᾶ δύναμη.

Κεφ. 78. Ἀνάπτυξη τῆς Ἀθήνας χάρη στό φιλελεύθερο καθεστώς της

78. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἄρχισαν ν' ἀποκτοῦν δύναμη. Εἶναι φανερό ὄχι μόνο μέ τό παράδειγμα αὐτό, ἀλλά γενικά ὅτι ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου εἶναι πράγμα πολύ σπουδαῖο, γιατί οἱ Ἀθηναῖοι ὅσο εἶχαν τήν τυραννία, δέν ἦταν διόλου καλύτεροι ἀπό τούς γείτονές τους στά πολεμικά ἔργα· ἀλλά ὅταν ἐλευθερώθηκαν ἀπό τούς τυράννους, γρήγορα ἔγιναν πολύ

* Δῆμος τῆς Ἀθήνας.

** Μέρος τοῦ τείχους τῆς ἀκροπόλεως.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καλύτεροι ἀπό τούς ἄλλους. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὅσο ἦταν σκλαβωμένοι, δέν ἐνδιαφέρονταν νά εἶναι γενναῖοι, γιατί μόνο ὁ ἀφέντης τους θά ὠφελιόταν, ἐνῶ μόλις ἐλευθερώθηκαν, ὁ καθένας προσπαθοῦσε νά κάμει ὅ,τι καλύτερο μποροῦσε γιά τόν ἑαυτό του.

Κεφ. 79 - 96. Ἡ Σπάρτη προτείνει στούς συμμάχους νά ἐπιβληθεῖ πάλι τυραννία στήν Ἀθήνα. Διαμαρτύρεται ἡ Κόρινθος.

Κεφ. 97 - 103. Ἡ Ἀθήνα βοηθεῖ τούς Ἴωνες. Στέλνει ἐκστρατευτικό σῶμα καί πυρπολεῖ τίς Σάρδεις

97. Τήν ἐποχή ἀκριβῶς πού πῆραν αὐτή τήν ἀπόφαση,* ἡ ὁποία τούς καθιστοῦσε ὕποπτους στούς Πέρσες, ὁ Ἀρισταγόρας ἀπό τή Μίλητο, πού τόν εἶχε διώξει ἀπό τή Σπάρτη ὁ Λακεδαιμόνιος Κλεομένης, ἔφτασε στήν Ἀθήνα, πού ἦταν ἀπό τίς ἄλλες πολιτεῖες ἡ πιό δυνατή. Ὁ Ἀρισταγόρας ἐμφανίστηκε στό δῆμο καί εἶπε τά ἴδια μέ τά ὅσα εἶχε πεῖ στή Σπάρτη γιά τά ἀγαθά πού βρίσκονταν στήν Ἀσία καί γιά τόν τρόπο πού πολεμοῦσαν οἱ Πέρσες, πού δέν εἶχαν οὔτε ἀσπίδα οὔτε δόρυ καί ἦταν εὔκολο νά τούς νικήσει κανείς. Αὐτά ἔλεγε καί πρόσθετε ὅτι οἱ Μιλήσιοι ἦταν ἄποικοι τῶν Ἀθηναίων καί ἦταν φυσικό, αὐτοί πού εἶχαν τόση δύναμη, νά πᾶνε νά τούς βοηθήσουν. Δέν παρέλειψε καμιά ὑπόσχεση, ἐπιμένοντας πάρα πολύ, ὥσπου τούς ἔπεισε. Εἶναι εὐκολότερο νά παραπλανήσεις πολλούς παρά ἕναν, ἀφοῦ ὁ Ἀρισταγόρας δέν μπόρεσε νά πείσει τόν Κλεομένη, πού ἦταν ἕνας, ἀλλά τό κατάφερε σέ τριάντα χιλιάδες Ἀθηναίους. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπόν πείστηκαν καί ψήφισαν νά στείλουν εἴκοσι καράβια βοήθεια στούς Ἴωνες. Ὅρισαν στρατηγό τῆς ἀποστολῆς τόν Μελάνθιο, ἕναν ἀπό τούς πιό σημαίνοντες πολίτες. Μέ τά καράβια αὐτά ἄρχισαν πολλά δεινά καί γιά τούς Ἕλληνες καί γιά τούς βαρβάρους.

98. Ὁ Ἀρισταγόρας ξεκίνησε πιό πρίν κι ἔφτασε στή Μίλητο. Σκέφτηκε ἕνα σχέδιο πού δέ θά ὠφελοῦσε διόλου τούς Ἴωνες (τό ἤθελε ὄχι τόσο γιά νά τούς ὠφελήσει, ἀλλά κυρίως γιά νά βλάψει τόν Δαρεῖο).

* Οἱ Ἀθηναῖοι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἔστειλε ἕναν ἄνθρωπό του στούς Παίονες στή Φρυγία, πού τούς εἶχε αἰχμαλωτίσει ὁ Μεγάβαζος στόν ποταμό Στρυμόνα καί τούς εἶχε μεταφέρει στή Φρυγία καί κατοικοῦσαν σέ χωριστό χωριό. Ὁ ἀπεσταλμένος ὅταν ἔφτασε ἐκεῖ στούς Παίονες, τούς εἶπε: «Παίονες, μέ ἔστειλε ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου Ἀρισταγόρας γιά νά σᾶς σώσει, ἄν ἀκούσετε τά ὅσα σᾶς συμβουλεύει. Ἡ Ἰωνία ὁλόκληρη εἶναι τώρα ἐπαναστατημένη ἐναντίον τοῦ βασιλιᾶ καί τοῦτο εἶναι εὐκαιρία γιά νά σωθεῖτε κι ἐσεῖς καί νά γυρίσετε στήν πατρίδα σας. Ὡς τή θάλασσα θά φροντίσετε ἐσεῖς πῶς θά φτάσετε. Ἀπό τή θάλασσα καὶ πέρα εἶναι δική μας δουλειά». Τά ἄκουσαν αὐτά οἱ Παίονες, τά δέχτηκαν μέ πολύ μεγάλη προθυμία καί, παίρνοντας τίς γυναῖκες καί τά παιδιά, ἔφυγαν πρός τή θάλασσα. Μερικοί ὅμως δείλιασαν καί δέν ξεκίνησαν. Ὅταν οἱ Παίονες ἔφτασαν στή θάλασσα, πέρασαν στή Χίο καί ἐνῶ ἦταν ἐκεῖ, πολυάριθμο περσικό ἱππικό πού τούς καταδίωκε ἔφτασε στήν παραλία. Ἐπειδή δέν τούς εἶχαν προλάβει οἱ Πέρσες, μήνυσαν στούς Παίονες στή Χίο νά γυρίσουν πίσω. Οἱ Παίονες δέ δέχτηκαν νά ὑπακούσουν, ἀλλὰ ἀπό τή Χίο οἱ Χίοι τούς πέρασαν στή Λέσβο καί οἱ Λέσβιοι τούς πῆγαν στό Δορίσκο*. Ἀπό ἐκεῖ πεζοπορώντας ἔφτασαν στήν Παιονία.

99. Ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ἔφτασαν μέ εἴκοσι καράβια καί μέ πέντε τριήρεις τῶν Ἐρετριέων, οἱ ὁποῖοι δέν ἐκστρατεύανε γιά χάρη τῶν Ἀθηναίων, ἀλλά γιατί ἤθελαν ν' ἀνταποδώσουν στούς Μιλησίους τή βοήθεια πού ἐκεῖνοι τούς εἶχαν δώσει (οἱ Μιλήσιοι τούς εἶχαν βοηθήσει στόν πόλεμο πού ἔκαναν ἐναντίον τῶν Χαλκιδέων, ἐνῶ οἱ Σάμιοι εἶχαν βοηθήσει τούς Χαλκιδεῖς ἐναντίον τῶν Ἐρετριέων καί τῶν Μιλησίων) καί ἔφτασαν κι ἄλλοι σύμμαχοι, ὁ Ἀρισταγόρας ὀργάνωσε ἐκστρατεία γιά νά χτυπήσει τίς Σάρδεις. Ὁ ἴδιος δέν ἀκολούθησε τήν ἐκστρατεία. Ἔμεινε στή Μίλητο ἀλλά ὅρισε στρατηγούς τόν ἀδελφό του Χαροπίνο καί ἕναν ἀπό τούς ἄλλους πολίτες, τόν Ἑρμόφαντο.

100. Ὅταν ἔφτασαν στήν Ἔφεσο μέ τίς δυνάμεις αὐτές, ἄφησαν τά καράβια στήν τοποθεσία Κορησσό τῆς Ἐφέσου καί προχώρησαν μέ πολλές δυνάμεις στό ἐσωτερικό, ὁδηγημένοι ἀπό τούς Ἐφεσίους. Πορεύονταν ἀκολουθώντας τόν ποταμό Καΰστριο καί κατόπι διάβηκαν τό βουνό

* Ἀρχαία πόλη τῆς Θράκης στίς ἐκβολές τοῦ Ἔβρου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τμῶλο, ἔφτασαν στίς Σάρδεις καί τίς κυρίεψαν ἐκτός ἀπό τήν ἀκρόπολη, πού τήν ὑπερασπιζόταν ὁ ἴδιος ὁ Ἀρταφέρνης μέ ἀρκετό στρατό.

101. Ὁ λόγος γιά τόν ὁποῖο δέν ἐλεηλάτησαν τήν πολιτεία,ὅταν τήν κυρίεψαν, ἦταν ὁ ἑξῆς. Τά περισσότερα ἀπό τά σπίτια στίς Σάρδεις ἦταν ἀπό καλάμια καί ὅσα ἦταν χτισμένα μέ τοῦβλα, εἶχαν κι αὐτά στέγες καλαμένιες. Ἔτσι, ὅταν ἕνας στρατιώτης ἔβαλε φωτιά σέ ἕνα ἀπό τά σπίτια, ἀμέσως ἀπό σπίτι σέ σπίτι ἡ φωτιὰ ἁπλώθηκε σ' ὅλη τήν πολιτεία. Καθώς καιγόταν ἡ πολιτεία, οἱ Λυδοί καί ὅσοι Πέρσες ἦταν στήν πολιτεία, ἐπειδή εἶχαν περικυκλωθεῖ ἀπό τή φωτιά πού εἶχε ἀρχίσει ἀπό τίς μακρινές συνοικίες καί δέν εἶχαν ἀπό ποῦ νά φύγουν, ἄρχισαν νά συγκεντρώνονται στήν ἀγορά καί κοντά στόν ποταμό Πακτωλό*, πού ἔρχεται ἀπό τό βουνό Τμῶλο καί κατεβάζει ψήγματα χρυσοῦ. Ὕστερα χύνεται στόν ποταμό Ἕρμο πού ἐκβάλλει στή θάλασσα. Στίς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ αὐτοῦ καί στήν ἀγορά συναθροίστηκαν νά ἀμυνθοῦν. Οἱ Ἴωνες, βλέποντας ἕνα μέρος τοῦ ἐχθροῦ ἕτοιμο ν' ἀμυνθεῖ καί ἄλλο ἰσχυρότερο ἕτοιμο νά τούς ἐπιτεθεῖ, φοβήθηκαν καί ὑποχώρησαν στόν Τμῶλο καί, ὅταν νύχτωσε, γύρισαν πίσω στά καράβια τους.

102. Ἔτσι πυρπολήθηκαν οἱ Σάρδεις καί ὁ ναός μιᾶς τοπικῆς θεᾶς, τῆς Κυβήβης, κι αὐτό εἶχάν στό νοῦ τους οἱ Πέρσες ἀργότερα, ὅταν γιά ἀντεκδίκηση ἔκαψαν τούς ναούς τῶν Ἑλλήνων. Ὅταν ἔγιναν αὐτά καί τά πληροφορήθηκαν οἱ Πέρσες, πού ἦταν πέρα ἀπό τόν ποταμό Ἅλη, συγκεντρώθηκαν καί πῆγαν νά βοηθήσουν τούς Λυδούς. Τούς Ἴωνες δέν τούς βρῆκαν πιά στίς Σάρδεις, ἀλλά τούς κυνήγησαν κατά πόδι καί τούς ἔφτασαν στήν Ἔφεσο. Οἱ Ἴωνες τούς ἀντιτάχθηκαν καί πολέμησαν, ἀλλά νικήθηκαν οἰκτρά. Οἱ Πέρσες σκότωσαν πολλούς καί ὀνομαστούς καί μεταξύ τους καί τόν Εὐαλκίδη, στρατηγό τῶν Ἐρετριέων πού εἶχε κερδίσει πολλά στεφάνια σέ ἀγῶνες καί τόν εἶχε ἐξυμνήσει πολύ ὁ Σιμωνίδης ὁ Κεῖος**. Ὅσοι Ἴωνες γλίτωσαν ἀπό τή μάχη, σκορπίστηκαν στίς διάφορες πολιτεῖες.

---

* Τό ὄνομα Πακτωλός ἔγινε παροιμιακό καί σημαίνει ἀφθονία σέ πλούτη (χρυσό).

** Περίφημος ποιητής πού ἔγραψε τό ἐπιτάφιο ἐπίγραμμα γιά τούς Σπαρτιάτες στίς Θερμοπύλες.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

103. Ἔτσι λοιπόν πολέμησαν τότε, ἀλλά ὕστερα οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκατέλειψαν ἐντελῶς τούς Ἴωνες καί ἐνῶ ὁ Ἀρισταγόρας τούς παρακαλοῦσε κι ἔστελνε πολλούς ἀπεσταλμένους, τοῦ ἀποκρίθηκαν ὅτι δέ θά τούς βοηθήσουν. Οἱ Ἴωνες, παρ' ὅλο πού στερήθηκαν τή συμμαχία τῶν Ἀθηναίων, δέ σταμάτησαν τίς προετοιμασίες τους γιά νά πολεμήσουν τό βασιλιά· σέ τέτοιο σημεῖο εἶχαν φτάσει οἱ σχέσεις τους μέ τόν Δαρεῖο. Πῆγαν μέ στόλο στόν Ἑλλήσποντο καί μπόρεσαν νά πάρουν μέ τό μέρος τους τό Βυζάντιο καί ὅλες τίς ἄλλες πόλεις τῆς περιοχῆς. Ἔπειτα βγῆκαν ἀπό τόν Ἑλλήσποντο καί κατάφεραν νά προσεταιριστοῦν τό μεγαλύτερο μέρος τῆς Καρίας. Ἀκόμη καί ἡ Καῦνος, πού πρῶτα δέν ἤθελε νά γίνει σύμμαχός τους, δέχτηκε, ὅταν ἔκαψαν τίς Σάρδεις.

Κεφ. 105. Θυμός τοῦ Δαρείου

105. Ὅταν ὁ Δαρεῖος ἔμαθε ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι καί οἱ Ἴωνες εἶχαν κυριέψει καί εἶχαν κάψει τίς Σάρδεις καί ὅτι ψυχή ὅλης αὐτῆς τῆς ἐκστρατείας καί τῆς συνεργασίας ἦταν ὁ Μιλήσιος Ἀρισταγόρας, λένε ὅτι δέν ἔκανε κανένα λόγο γιά τούς Ἴωνες, γιατί ἤξερε καλά ὅτι δέ θά ἔμεναν ἀτιμώρητοι γιά τήν ἐκδίκησή τους, ἀλλά ρώτησε ποιοί εἶναι οἱ Ἀθηναῖοι. Ὅταν τόν πληροφόρησαν, ζήτησε τό τόξο του, πέρασε ἕνα βέλος καί τόξεψε πρός τόν οὐρανό, λέγοντας, καθώς πετοῦσε τό βέλος στόν ἀέρα: «Δία, ἄς μοῦ δοθεῖ χάρη νά ἐκδικηθῶ τούς Ἀθηναίους». Καί ἀφοῦ τό εἶπε διέταξε ἕναν ὑπηρέτη του νά τοῦ λέει τρεῖς φορές πρίν ἀπό τό δεῖπνο: «Δέσποτα, μή λησμονεῖς τούς Ἀθηναίους».

Κεφ. 106 - 126. Ἡ ἐπανάσταση τῆς Ἰωνίας ἀποτυχαίνει. Ὑποτάσσεται καί ἡ Κύπρος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΡΑΤΩ

6

Κεφ. 1 - 42. Συνέπειες τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἰωνίας. Ὑποτάσσονται τά νησιά τοῦ Αἰγαίου καί οἱ πόλεις τοῦ Ἑλλησπόντου.

Κεφ. 43 - 45. Πρώτη περσική ἐκστρατεία στήν Ἑλλάδα μέ ἀρχηγό τόν Μαρδόνιο. — Καταστροφή τοῦ στόλου στόν Ἄθωνα

43. Μέ τήν ἄνοιξη, ἐνῶ οἱ ἄλλοι στρατηγοί εἶχαν ἀπολυθεῖ ἀπό τό βασιλιά, ὁ Μαρδόνιος τοῦ Γωβρύα κατέβαινε στήν παράλια περιοχή, ἔχοντας στίς διαταγές του πάρα πολύ μεγάλο στρατό καί πολύ μεγάλο στόλο. Ὁ Μαρδόνιος ἦταν νέος καί μόλις εἶχε παντρευτεῖ τήν κόρη τοῦ Δαρείου Ἀρτοζώστρα. Ὅταν ὁ Μαρδόνιος ἔφτασε στήν Κιλικία, μπῆκε σ' ἕνα καράβι καί ξεκίνησε μέ τόν ὑπόλοιπο στόλο, ἐνῶ ἄλλοι ἀξιωματικοί ὁδηγοῦσαν τό πεζικό στόν Ἑλλήσποντο. Καθώς παρέπλεε τίς ἀσιατικές ἀκτές, ὁ Μαρδόνιος ἔφτασε στήν Ἰωνία. Ἐδῶ θ' ἀναφέρω κάτι πολύ σπουδαῖο γιά ὅσους Ἕλληνες δέν πιστεύουν ὅτι ὁ Ὀτάνης στό συμβούλιο τῶν ἑφτά Περσῶν εἶπε ὅτι ἔπρεπε νά ἐγκαθιδρυθεῖ δημοκρατία στήν Περσία. Ὁ Μαρδόνιος ἔδιωξε ὅλους τούς τυράννους κι ἐγκατέστησε δημοκρατίες σ' ὅλες τίς πολιτεῖες. Μετά πῆγε στόν Ἑλλήσποντο. Ὅταν συγκεντρώθηκαν πολλά καράβια καί πάρα πολύς στρατός, πέρασαν μέ τά καράβια τόν Ἑλλήσποντο καί διασχίζοντας τήν Εὐρώπη πορεύονταν ἐναντίον τῆς Ἐρέτριας καί τῆς Ἀθήνας.

44. Οἱ δυό αὐτές πολιτεῖες ἦταν τό πρόσχημα τῆς ἐκστρατείας,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐνῶ σκοπός τους ἦταν νά ὑποτάξουν ὅσο περισσότερες ἑλληνικές πολιτεῖες μποροῦσαν. Μέ τό στόλο τους ὑπέταξαν τή Θάσο, πού δέν ἀντιστάθηκε καί μέ τό πεζικό τους πρόσθεσαν καί τούς Μακεδόνες στούς ἄλλους ὑπόδουλους λαούς πού εἶχαν κιόλας κατακτήσει. Ὅλες τίς φυλές πού βρίσκονται πρίν ἀπό τή Μακεδονία τίς εἶχαν κιόλας ὑποδουλώσει. Ἀπό τή Θάσο ὁ στόλος ξεκίνησε ἀκολουθώντας τίς ἀκτές ὥς τήν πολιτεία Ἄκανθο καί ἀπό ἐκεῖ προχώρησαν πρός τόν Ἄθωνα. Ἐνῶ τόν παρέπλεαν, ἄρχισε νά φυσάει βοριάς ἐξαιρετικά δυνατός καί σκόρπισε τό στόλο τους, ρίχνοντας πολλά καράβια στά βράχια τοῦ Ἄθωνα. Λέγεται ὅτι τά καράβια πού καταστράφηκαν ἦταν τριακόσια καί ὅτι χάθηκαν περισσότεροι ἀπό εἴκοσι χιλιάδες ἄνθρωποι. Ἐπειδή γύρω ἀπό τόν Ἄθωνα ἡ θάλασσα εἶναι γεμάτη ἀπό θαλάσσια θηρία, ἄλλους τούς κομμάτιασαν τά θηρία αὐτά, ἄλλοι σκοτώθηκαν ἀπάνω στά βράχια, ἄλλοι δέν ἤξεραν νά κολυμπήσουν καί πνίγηκαν καί ἄλλοι πέθαναν ἀπό τό κρύο.

45. Αὐτά ἔπαθε ὁ στόλος τους. Ὁ Μαρδόνιος καί ὁ στρατός στρατοπέδευαν στή Μακεδονία καί ἐκεῖ νύχτα τούς ἔκαναν ἐπίθεση οἱ Βρύγοι Θράκες. Οἱ Βρύγοι σκότωσαν πολλούς καί τόν ἴδιο τόν Μαρδόνιο τόν τραυμάτισαν, δέν μπόρεσαν ὅμως ν' ἀποφύγουν τήν ὑποδούλωση, γιατί ὁ Μαρδόνιος δέν ἐγκατέλειψε τά μέρη αὐτά, παρά ἀφοῦ τούς ὑποδούλωσε. Ἀφοῦ τούς ὑπέταξε, πῆρε τό στρατό του καί γύριζε πίσω, ὕστερα ἀπό τό πάθημα τοῦ πεζικοῦ του ἀπό τούς Βρύγους καί τήν καταστροφή τοῦ στόλου του στόν Ἄθωνα. Ἔτσι, μετά τήν ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας τό ἐκστρατευτικό σῶμα γύρισε πίσω στήν Ἀσία.

Κεφ. 46 - 93. Διάφορα γεγονότα στήν Ἑλλάδα. Ἔριδες μεταξύ ἑλληνικῶν πόλεων. Προετοιμασίες δεύτερης περσικῆς ἐκστρατείας στήν Ἑλλάδα.

Κεφ. 94 - 97, 99 - 103. Δεύτερη ἐκστρατεία τῶν Περσῶν στήν Ἑλλάδα. Οἱ Πέρσες ἀποβιβάζονται στό Μαραθώνα

94. Οἱ Ἀθηναῖοι βρίσκονταν σέ πόλεμο μέ τούς Αἰγινῆτες, ἐνῶ ὁ βασιλιάς τῶν Περσῶν προετοιμαζόταν, ἀφοῦ μάλιστα εἶχε τόν ὑπηρέτη

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πού τοῦ θύμιζε πάντα νά μήν ξεχνᾶ τούς Ἀθηναίους, καί τούς Πεισιστρατίδες πού ἦταν κοντά του καί τοῦ κακολογοῦσαν τούς Ἀθηναίους. Ἐκτός ἀπ' αὐτό ὁ Δαρεῖος εἶχε σκοπό νά ὑποδουλώσει τήν Ἑλλάδα μέ πρόφαση ὅτι ἐπιτίθεται ἐναντίον ἐκείνων πού δέν εἶχαν δώσει «γῆν καί ὕδωρ». Τόν Μαρδόνιο, πού εἶχε ἀποτύχει στήν πρώτη ἐκστρατεία, τόν ἔπαψε ἀπό στρατηγό, καί ὅρισε ἄλλους στρατηγούς γιά τήν ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Ἐρέτριας καί τῆς Ἀθήνας. Ἦταν ὁ Μῆδος Δάτης καί ὁ Ἀρταφέρνης, γιός τοῦ Ἀρταφέρνη, ἀνιψιός του. Τούς ἔδωσε ἐντολή νά ἐξανδραποδίσουν τήν Ἀθήνα καί τήν Ἐρέτρια καί νά τοῦ φέρουν μπροστά του τά ἀνδράποδα.

95. Οἱ διορισμένοι ἀπό τό βασιλιά στρατηγοί πορεύονταν καί ἔφτασαν στήν πεδιάδα τῶν Ἀλῶν, στήν Κιλικία μέ στρατό πολύ καί καλά ἐφοδιασμένο. Ἐνῶ στρατοπέδευαν ἐκεῖ, ἔφτασε καί ἐνώθηκε μαζί τους ὁ στόλος ὁλόκληρος, πού εἶχε διαταχτεῖ κάθε πόλη νά ἑτοιμάσει, καθώς καί τά καράβια γιά τή μεταφορά τῶν ἵππων, πού ὁ Δαρεῖος εἶχε δώσει ἐντολή στούς φόρου ὑποτελεῖς του νά τά ἑτοιμάσουν ἕνα χρόνο πρίν. Ἐπιβίβασαν τά ἄλογα στά τελευταῖα καί τό πεζικό στά ἄλλα πλοῖα καί ξεκίνησαν μέ ἑξακόσιες τριήρεις γιά τήν Ἰωνία. Δέν τράβηξαν παραλιακά, μέ κατεύθυνση τόν Ἑλλήσποντο καί τή Θράκη, ἀλλά ξεκινώντας ἀπό τή Σάμο ἔπλεαν ἀνάμεσα ἀπό τά νησιά πού βρίσκονται κοντά στήν Ἰκαρία. Φοβόνταν, νομίζω, νά περιπλεύσουν τόν Ἄθωνα, ἐπειδή τόν προηγούμενο χρόνο, πού τό ἐπιχείρησαν, ἔπαθαν μεγάλη συμφορά. Ἀλλά καί ἡ Νάξος τούς ἀνάγκαζε σ' αὐτόν τό δρόμο, γιατί δέν τήν εἶχαν ἀκόμα κυριέψει.

96. Ὅταν πέρασαν τό Ἰκάριο πέλαγος καί ἔφτασαν στή Νάξο (ἦταν ὁ πρῶτος ἀντικειμενικός σκοπός τῆς ἐκστρατείας τῶν Περσῶν), οἱ Νάξιοι, οἱ ὁποῖοι δέν εἶχαν ξεχάσει τί εἶχαν πάθει τήν πρώτη φορά, ἔφυγαν στά βουνά καί οὔτε ἀντιστάθηκαν. Οἱ Πέρσες ὑποδούλωσαν ὅσους ἔπιασαν κι ἔβαλαν φωτιά καί στούς ναούς καί στήν πολιτεία. Ὕστερα ἔφυγαν γιά τ' ἄλλα νησιά.

97. Ἐνῶ οἱ Πέρσες τά ἔκαναν αὐτά, οἱ Δήλιοι ἐγκατέλειψαν τή Δῆλο καί κατέφυγαν στήν Τῆνο. Ὅταν ὁ στόλος πλησίασε στή Δῆλο, ὁ Δάτης πού προπορευόταν, δέν ἄφησε τά καράβια νά πιάσουν στό νησί, ἀλλά τά ἔστειλε στή Ρήνεια. Ὅταν πληροφορήθηκε ποῦ ἦταν οἱ Δήλιοι,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τούς ἔστειλε κήρυκα καί τούς μήνυσε τά ἑξῆς: «Ἄνθρωποι ἱεροί, γιατί φύγατε ἀφοῦ δέν ξέρετε κάν τούς σκοπούς μου; Ἐγώ ὁ ἴδιος ἔχω ἀρκετή φρόνηση καί οἱ ἐντολές τοῦ βασιλιᾶ μου εἶναι, νά μήν πάθει τίποτε ὁ τόπος ὅπου γεννήθηκαν δυό θεοί, οὔτε ὁ τόπος οὔτε οἱ κάτοικοι. Λοιπόν, γυρίστε τώρα στά σπίτια σας καί μείνετε στό νησί σας». Αὐτά μήνυσε μέ κήρυκα στούς Δηλίους καί μετά διέταξε κι ἔβαλαν τριακόσια τάλαντα λιβανωτό ἀπάνω στό βωμό καί θυμίασε.

98. Ἀφοῦ τά ἔκανε αὐτά ὁ Δάτης, ἔφυγε μέ τόν στόλο πρῶτα γιά τήν Ἐρέτρια, ἔχοντας μαζί του καί Ἴωνες καί Αἰολεῖς. Μετά τήν ἀναχώρησή του ἔγινε σεισμός στή Δῆλο γιά πρώτη φορά, ὅπως ἔλεγαν οἱ Δήλιοι, καί τελευταία ὡς σήμερα. Ἴσως αὐτό νά ἦταν ἕνα σημεῖο μέ τό ὁποῖο ὁ θεός ἔδειχνε στούς ἀνθρώπους τά μελλούμενα κακά. Ὅσο βασίλευαν ὁ Δαρεῖος τοῦ Ὑστάσπη καί ὁ γιός του Ξέρξης καί ὁ ἔγγονός του Ἀρταξέρξης, στίς τρεῖς αὐτές γενεές, ἡ Ἑλλάδα ἔπαθε περισσότερα κακά παρά στίς εἴκοσι γενεές πρίν ἀπό τό Δαρεῖο. Πολλά ἀπό τά κακά αὐτά εἶχαν αἰτία τούς Πέρσες καί ἄλλα εἶχαν αἰτία τούς πολέμους πού ἔκαναν μεταξύ τους οἱ κορυφαῖες πολιτεῖες τῆς Ἑλλάδος. Ἔτσι δέν εἶναι διόλου περίεργο πού σείστηκε ἡ Δῆλος, ἡ ὁποία ποτέ πρίν δέν εἶχε σειστεῖ. Σ' ἕνα χρησμό λεγόταν γιά τή Δῆλο:

Θά σείσω τήν Δῆλο πού δέ σείστηκε ποτέ.

Στή γλώσσα μας τά ὀνόματα τῶν βασιλιάδων αὐτῶν σημαίνουν, Δαρεῖος: ὁ δραστήριος, Ξέρξης: ὁ πολεμιστής, Ἀρταξέρξης: ὁ μεγάλος πολεμιστής· καί καλά θά ἔκαναν οἱ Ἕλληνες νά τούς ὀνομάζουν ἔτσι στή γλώσσα τους.

99. Ὅταν οἱ βάρβαροι ἔφυγαν ἀπό τή Δῆλο, ἔπιασαν στ' ἄλλα νησιά, ὅπου πῆραν στρατό καί ὁμήρους, παιδιά νησιωτῶν. Ὅταν, περιπλέοντας τά νησιά, ἔφτασαν στήν Κάρυστο (ἐπειδή οἱ Καρύστιοι δέν ἔδωσαν ὁμήρους καί ἔλεγαν ὅτι ἡ πολιτεία τους δέν θά ἔπαιρνε μέρος σέ ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν γειτόνων της, ἐννοώντας τήν Ἐρέτρια καί τήν Ἀθήνα), οἱ Πέρσες τούς πολιόρκησαν καί ρήμαξαν τή γῆ τους, ὡσότου καί οἱ Καρύστιοι ἀναγκάστηκαν ν' ἀσπαστοῦν τή θέληση τῶν Περσῶν.

100. Ὅταν οἱ Ἐρετριεῖς πληροφορήθηκαν ὅτι ἡ ἐκστρατεία στρε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φόταν ἐναντίον τους, ζήτησαν ἀπό τούς Ἀθηναίους νά τούς βοηθήσουν. Οἱ Ἀθηναῖοι δέν τούς ἀρνήθηκαν βοήθεια καί τούς ἔστειλαν τούς τέσσερις χιλιάδες κληρούχους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στά χωράφια τῶν «ἱπποβοτῶν»* Χαλκιδέων. Οἱ Ἐρετριεῖς ὅμως δέν εἶχαν σταθερή ἀπόφαση, γιατί ἐνῶ ζητοῦσαν βοήθεια ἀπό τήν Ἀθήνα, μελετοῦσαν δύο δαφορετικά σχέδια. Μερικοί ἀπ' αὐτούς ἤθελαν νά ἐγκαταλείψουν τήν πόλη καί νά καταφύγουν στά βουνά τῆς Εὔβοιας. Ἄλλοι, λογαριάζοντας ὅτι θά εἶχαν νά ὠφεληθοῦν ἀπό τούς Πέρσες, σχεδίαζαν προδοσία. Τά ἔμαθε αὐτά ἕνας ἀπό τούς πιό σπουδαίους Ἐρετριεῖς, ὁ Αἰσχίνης τοῦ Νόθωνα, τά εἶπε ὅλα στούς Ἀθηναίους πού εἶχαν ἔρθει καί τούς συμβούλεψε νά γυρίσουν στόν τόπο τους γιά νά μήν καταστραφοῦν κι αὐτοί. Καί οἱ Ἀθηναῖοι ἄκουσαν τή συμβουλή τοῦ Αἰσχίνη.

101. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπόν πέρασαν στόν Ὠρωπό κι ἔτσι σώθηκαν. Οἱ Πέρσες ἦρθαν ἀπό θάλασσα καί ἄραξαν στήν Ἐρετρική γῆ, στίς τοποθεσίες Ταμύνες, Χοιρέες καί Αἰγίλια. Μόλις κατέλαβαν αὐτά τά μέρη, ἀποβίβασαν ἀμέσως ἱππικό κι ἑτοιμάζονταν νά κάνουν ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλά οἱ Ἐρετριεῖς δέν εἶχαν σκοπό νά βγοῦν καί νά δώσουν μάχη. Ἡ κύρια φροντίδα τους ἦταν πῶς νά προστατέψουν τά τείχη τους, γιατί εἶχε ὑπερνικήσει ἡ γνώμη νά μήν ἐγκαταλείψουν τήν πόλη. Ἔγιναν πολλές ἐπιθέσεις ἐναντίον τοῦ τείχους καί ἐπί ἕξι μέρες σκοτώνονταν πολλοί κι ἀπό τίς δυό μεριές· ἀλλά τήν ἕβδομη μέρα ὁ Εὔφορβος τοῦ Ἀλκιμάχου καί ὁ Φίλαγρος τοῦ Κυνέα, ἀπό τούς πιό σπουδαίους πολίτες, πρόδωσαν τήν πόλη στούς Πέρσες. Ἐκεῖνοι τότε μπῆκαν μέσα, σύλησαν τούς ναούς καί τούς ἔκαψαν, ἐκδικούμενοι γιά τούς ναούς πού εἶχαν καεῖ στίς Σάρδεις, καί ὑποδούλωσαν τόν πληθυσμό κατά τίς ἐντολές τοῦ Δαρείου.

102. Ἀφοῦ κυρίεψαν τήν Ἐρέτρια, ἔμειναν ἐκεῖ λίγες μέρες καί ὕστερα ξεκίνησαν γιά τήν Ἀττική, γεμάτοι ἐνθουσιασμό, νομίζοντας ὅτι θά κάμουν καί στούς Ἀθηναίους τά ὅσα εἶχαν κάμει στούς Ἐρετριεῖς. Ἐπειδή ὁ Μαραθών εἶναι τό καλύτερο μέρος τῆς Ἀττικῆς γιά νά κινηθεῖ ἱππικό καί βρίσκεται πολύ κοντά στήν Ἐρέτρια, ἐκεῖ ὁδήγησε τούς Πέρσες ὁ Ἱππίας τοῦ Πεισιστράτου.

---

* Ἱπποβότες (=ἱπποτρόφοι)· τάξη εὐγενῶν στή Χαλκίδα, πού ἦταν πολύ πλούσιοι καί σέ θέση νά τρέφουν (βόσκουν) πολλά ἄλογα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

103. Ὅταν τό πληροφορήθηκαν οἱ Ἀθηναῖοι, ἔστειλαν κι αὐτοί στρατό στόν Μαραθώνα. Ἀρχηγοί τοῦ στρατοῦ ἦταν δέκα στρατηγοί. Ὁ δέκατος ἦταν ὁ Μιλτιάδης, γιός τοῦ Κίμωνα τοῦ Στησαγόρα, πού ἀναγκάστηκε νά φύγει ἀπό τήν Ἀθήνα γιά νά σωθεῖ ἀπό τόν Πεισίστρατο τοῦ Ἱπποκράτη. Κι ἐνῶ ὁ Κίμων ἦταν ἐξόριστος, συνέβηκε νά νικήσει στούς Ὀλυμπιακούς στό τέθριππο. Τήν ἴδια νίκη εἶχε ἐπιτύχει καί ὁ ὁμομήτριος ἀδελφός του Μιλτιάδης. Στήν ἑπόμενη Ὀλυμπιάδα εἶχε πάλι νικήσει μέ τά ἴδια ἄλογα, ἀλλά δέχτηκε ν' ἀνακηρυχθεῖ νικητής ὁ Πεισίστρατος, καί χαρίζοντάς του τή νίκη μπόρεσε νά γυρίσει στήν Ἀθήνα μέ ἐγγύηση γιά τή ζωή του. Ἀφοῦ νίκησε καί ἄλλη φορά στήν ἑπόμενη Ὀλυμπιάδα μέ τά ἴδια ἄλογα, τόν σκότωσαν οἱ γιοί τοῦ Πεισίστρατου, ὅταν ὁ Πεισίστρατος δέν ὑπῆρχε πιά. Ἔβαλαν ἀνθρώπους τους καί τόν παραφύλαξαν τή νύχτα κοντά στό πρυτανεῖο. Ὁ τάφος τοῦ Κίμωνα βρίσκεται μπροστά στήν πόλη, πέρα ἀπό τήν ὁδό πού περνάει ἀπό τό προάστιο πού ὀνομάζεται Κοίλη*. Τά ἄλογα πού τοῦ ἔδωσαν τρεῖς Ὀλυμπιακές νίκες τά ἔθαψαν ἀπέναντί του. Καί τά ἄλογα τοῦ Εὐαγόρα τοῦ Λακεδαιμόνιου νίκησαν τρεῖς φορές, ἀλλά περισσότερες νίκες δέ νίκησαν ἄλλα ἄλογα. Ὁ μεγαλύτερος γιός τοῦ Κίμωνα, ὁ Στησαγόρας, ἦταν τότε στή Χερσόνησο κοντά στό θεῖο του Μιλτιάδη, ὁ νεώτερος ἦταν μέ τόν Κίμωνα στήν Ἀθήνα καί εἶχε τό ὄνομα τοῦ Μιλτιάδη, πού εἶχε ἱδρύσει τήν ἀποικία στή Χερσόνησο.

Κεφ. 105-117. Ἡ Μάχη στό Μαραθώνα

105. Πρίν φύγουν οἱ στρατηγοί ἀπό τήν Ἀθήνα γιά τό Μαραθώνα, ἔστειλαν στή Σπάρτη ἕναν κήρυκα, τόν Φειδιππίδη, πού ἦταν ταχυδρόμος στό ἐπάγγελμα. Καθώς εἶπε ὁ ἴδιος ὁ Φειδιππίδης στούς Ἀθηναίους, ὅταν βρισκόταν στό ὄρος Παρθένιο, πάνω ἀπό τήν Τεγέα, συναντήθηκε μέ τό θεό Πάνα, πού τόν φώναξε μέ τό ὄνομά του καί τοῦ παράγγειλε νά ρωτήσει τούς Ἀθηναίους γιατί δέν τόν τιμοῦν καθόλου, ἐνῶ αὐτός ἦταν εὐνοϊκός μαζί τους καί τούς εἶχε φανεῖ πολλές φορές χρήσιμος καί θά τούς φαινόταν καί στό μέλλον. Καί ὅλα αὐτά, ὅταν ἀποκαταστάθηκαν πιά τά πράγματα, οἱ Ἀθηναῖοι τά πίστεψαν καί ἱδρυσαν ναό στόν Πάνα κάτω ἀπό τήν ἀκρόπολη. Ἀπό τήν παραγγελία αὐτή καί ὕστερα τόν τιμοῦν κάθε χρόνο μέ θυσία καί λαμπαδηφορία.

---

* Νοτιανατολική συνοικία τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

106. Ὁ Φειδιππίδης, αὐτός πού στάλθηκε ἀπό τούς στρατηγούς, τότε πού εἶπε ὅτι συναντήθηκε μέ τόν Πάνα, τήν ἑπόμενη τῆς ἀναχώρησής του ἔφτασε στή Σπάρτη. Πῆγε καί βρῆκε τούς ἄρχοντες καί τούς εἶπε: «Λακεδαιμόνιοι, οἱ Ἀθηναῖοι σᾶς ζητοῦν βοήθεια. Μήν ἀνεχθεῖτε μιά πόλη ἀρχαιότατη στήν Ἑλλάδα νά ὑποδουλωθεῖ στούς βαρβάρους. Ἡ Ἐρέτρια ἔχει κιόλας ὑποδουλωθεῖ καί ἡ Ἑλλάδα ἔγινε ἀσθενέστερη κατά μιά σπουδαία πολιτεία». Ὁ Φειδιππίδης τούς εἶπε τά ὅσα εἶχε ἐντολή νά πεῖ καί οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀποφάσισαν νά βοηθήσουν τούς Ἀθηναίους, ἀλλά δέν τούς ἦταν δυνατό νά στείλουν ἀμέσως βοήθεια, γιά νά μήν παραβοῦν τό ἔθιμο. Ἦταν ἡ ἔνατη μέρα τοῦ μήνα καί εἶπαν ὅτι δέ θά ξεκινοῦσαν σ' ἐκστρατεία τήν ἔνατη τοῦ μήνα, γιατί δέν ἦταν πανσέληνος.

107. Οἱ Σπαρτιάτες λοιπόν περίμεναν τήν πανσέληνο, ἐνῶ ὁ Ἱππίας ὁδηγοῦσε τούς βαρβάρους στόν Μαραθώνα. Τήν προηγούμενη νύχτα εἶχε δεῖ στ' ὄνειρό του ὅτι κοιμόταν μέ τή μάνα του. Συμπέρανε ἀπό τό ὄνειρο ὅτι, ὅταν πάει στήν Ἀθήνα, θά πάρει τήν ἐξουσία καί ὅτι θά τελειώσει ὑπέργηρος πιά ἐκεῖ τή ζωή του. Αὐτό τό συμπέρασμα ἔβγαλε ἀπό τό ὄνειρο. Ἔδωσε ὁδηγίες στούς Πέρσες ν' ἀφήσουν τούς Ἐρετριεῖς δούλους στό νησί πού ὀνομάζεται Αἰγιλία καί ἀνήκει στούς Στυρεῖς καί νά πᾶνε ν' ἀγκυροβολήσουν τά καράβια τους στόν Μαραθώνα. Ὅταν βγῆκαν στή στεριά οἱ βάρβαροι, τούς παρέταξε. Ἐνῶ τούς παρέτασσε ἄρχισε νά φταρνίζεται καί νά βήχει πολύ πιό δυνατά ἀπό ὅ,τι συνήθως· κι ἐπειδή ἦταν κιόλας πολύ γέρος καί τά περισσότερα ἀπό τά δόντια του κουνιόνταν, ἀπό τό δυνατό βήχα ἕνα δόντι του ἔπεσε στήν ἄμμο. Προσπάθησε ἐπίμονα νά τό βρεῖ. Ἀλλά καθώς δέν ἔβρισκε τό δόντι, ἀναστέναξε καί εἶπε στούς γύρω του. «Ἡ γῆ αὐτή δέν εἶναι δική μας, οὔτε καί θά μπορέσουμε νά τήν ὑποτάξουμε. Ὅσος τόπος μοῦ ἀναλογεῖ, τόν πῆρε τό δόντι μου».

108. Ἔτσι θεώρησε ὁ Ἱππίας ὅτι ἐπαληθεύτηκε τ' ὄνειρό του. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν παραταχθεῖ στό τέμενος τοῦ Ἡρακλῆ καί ἐκεῖ πῆγαν νά τούς βοηθήσουν μέ ὅλες τους τίς δυνάμεις οἱ Πλαταιεῖς, πού εἶχαν κιόλας στενές φιλικές σχέσεις μέ τούς Ἀθηναίους, οἱ ὁποῖοι πάλι εἶχαν κάνει πολλά γι' αὐτούς. Πιεζόμενοι πολύ ἀπό τούς Θηβαίους, οἱ Πλαταιεῖς εἶχαν πρῶτα προσφερθεῖ στούς Λακεδαιμονίους καί στόν Κλεομένη τοῦ Ἀναξανδρίδη, πού ἔτυχε νά βρίσκονται στήν περιοχή· ἀλλά οἱ Λακεδαι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μόνιοι ἀπορρίπτοντας τήν προσφορά τούς εἶπαν: «Ἐμεῖς κατοικοῦμε μακριά ἀπό σᾶς καί ἡ βοήθειά μας θά σᾶς ἔρχεται ἄκαιρα. Θά ὑπάρχει καιρός νά σᾶς ὑποδουλώσουν πολλές φορές, προτοῦ κάν ἐμεῖς τό πληροφορηθοῦμε. Σᾶς συμβουλεύουμε λοιπόν νά προσφερθεῖτε στούς Ἀθηναίους, πού εἶναι γείτονές σας καί θά μποροῦν νά σᾶς βοηθήσουν». Αὐτά συμβούλευαν οἱ Λακεδαιμόνιοι τούς Πλαταιεῖς ὄχι ἀπό ἀγαθά αἰσθήματα, ἀλλά ἐπειδή ἤθελαν νά ἔχουν οἱ Ἀθηναῖοι προστριβές μέ τούς Βοιωτούς. Αὐτά τούς συμβούλεψαν λοιπόν οἱ Λακεδαιμόνιοι καί οἱ Πλαταιεῖς ἀκολούθησαν τή συμβουλή. Ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ἔκαναν θυσίες στούς δώδεκα θεούς, οἱ Πλαταιεῖς κάθισαν ἱκέτες στό βωμό καί προσφέρθηκαν στούς Ἀθηναίους. Ὅταν τά πληροφορήθηκαν οἱ Θηβαῖοι, ἐξεστράτευσαν ἐναντίον τῶν Πλαταιέων, τούς ὁποίους οἱ Ἀθηναῖοι βοήθησαν. Κι ἐνῶ ἐπρόκειτο νά γίνει σύγκρουση, μερικοί Κορίνθιοι πού ἔτυχε νά εἶναι ἐκεῖ, μπῆκαν στή μέση καί τούς συμφιλίωσαν, ὁρίζοντας τά σύνορα τῆς περιοχῆς, μέ τόν ὅρο οἱ Θηβαῖοι ν' ἀφήσουν ἀνενόχλητους ὅσους Βοιωτούς δέν ἤθελαν νά μετέχουν στό κοινό τῶν Βοιωτῶν. Αὐτά ἀποφάσισαν οἱ Κορίνθιοι κι ἔφυγαν. Ἀλλά οἱ Βοιωτοί τή στιγμή πού ἀποσύρονταν οἱ Ἀθηναῖοι, τούς ἔκαμαν ἐπίθεση, μά νικήθηκαν στή μάχη. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι πέρασαν τά σύνορα πού οἱ Κορίνθιοι εἶχαν ὁρίσει γιά τούς Πλαταιεῖς καί ὅρισαν τόν Ἀσωπό ποταμό καί τίς Ὑσιές ὡς σύνορο τῶν Θηβαίων πρός τούς Πλαταιεῖς. Ἔτσι λοιπόν προσφέρθηκαν οἱ Πλαταιεῖς στούς Ἀθηναίους καί πῆγαν τότε νά τούς βοηθήσουν στόν Μαραθώνα.

109. Οἱ γνῶμες τῶν Ἀθηναίων στρατηγῶν διχάζονταν, γιατί μερικοί δέν ἤθελαν νά δώσουν μάχη, ἐπειδή ὁ στρατός τους ἦταν μικρός γιά ν' ἀντιπαραταχτεῖ στή στρατιά τῶν Μήδων, ἐνῶ ἄλλοι, μέ τό Μιλτιάδη, ἤθελαν νά δώσουν τή μάχη. Καθώς διχάστηκαν, νικοῦσε ἡ χειρότερη γνώμη. Τότε ἦταν κι ἕνας ἐνδέκατος ψηφοφόρος πού ἐκλεγόταν ἀπό τούς Ἀθηναίους γιά νά εἶναι πολέμαρχος (ἄλλοτε οἱ Ἀθηναῖοι ἔδιναν στόν πολέμαρχο ἴση ψῆφο μέ τούς στρατηγούς). Τότε πολέμαρχος ἦταν ὁ Καλλίμαχος ἀπό τίς Ἀφίδνες*. Πῆγε καί τόν βρῆκε ὁ Μιλτιάδης καί τοῦ εἶπε τά ἑξῆς: «Ἀπό σένα, Καλλίμαχε, ἐξαρτᾶται ἤ νά ὑποδουλώσεις τήν Ἀθήνα ἤ νά τήν κάμεις ἐλεύθερη πολιτεία καί νά ἀφήσεις ἔτσι μνήμη δοξασμένη, τέτοια πού οὔτε ὁ Ἁρμόδιος καί ὁ Ἀριστογείτων δέν ἄφησαν.

---

* Τά γνωστά Κιοῦρκα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Γιατί ἀπό τότε πού ὑπάρχουν οἱ Ἀθηναῖοι, τώρα διατρέχουν τόν μεγαλύτερο κίνδυνο. Ἂν ὑποκύψουν στούς Μήδους εἶναι φανερό τί θά πάθουν, ὅταν παραδοθοῦν στόν Ἱππία. Ἂν ὅμως ἡ πόλη νικήσει, τότε μπορεῖ νά γίνει ἡ πρώτη ἀπό τίς ἑλληνικές πόλεις. Καί τώρα θά σοῦ πῶ πῶς εἶναι δυνατά αὐτά καί πῶς ἐσύ μπορεῖς ν' ἀποφασίσεις. Εἴμαστε δέκα στρατηγοί καί οἱ γνῶμες μας ἔχουν διχαστεῖ καί οἱ μισοί λένε νά δώσουμε μάχη, οἱ ἄλλοι λένε ὄχι. Ἂν δέ δώσουμε μάχη, φοβᾶμαι ὅτι θά πέσει μεγάλη διχόνοια, πού θά κλονίσει τό φρόνημα τῶν Ἀθηναίων καί θά μηδίσουν. Ἂν δώσουμε μάχη προτοῦ πέσει τέτοια διχοστασία ἀνάμεσα στούς Ἀθηναίους, τότε, ἄν οἱ θεοί δέ μεροληπτήσουν, θά νικήσουμε στή σύγκρουση αὐτή. Αὐτά ὅλα εἶναι τώρα δική σου εὐθύνη καί ἀπό σένα ἐξαρτιοῦνται. Ἂν δεχτεῖς τή γνώμη μου, τότε ἡ πατρίδα σου θά εἶναι ἐλεύθερη καί θά γίνει πρώτη πόλη στήν Ἑλλάδα· ἄν πάλι δεχτεῖς τή γνώμη τῶν ἀντιθέτων, τότε θά σοῦ συμβοῦν τά ἐνάντια ἀπό τά ἀγαθά πού σοῦ ἀπαρίθμησα».

110. Μέ αὐτά τά λόγια προσεταιρίστηκε ὁ Μιλτιάδης τόν Καλλίμαχο· καί ὅταν προστέθηκε ἡ γνώμη τοῦ πολέμαρχου, ἀποφασίστηκε νά πολεμήσουν. Μετά, οἱ στρατηγοί πού εἶχαν τή γνώμη ὅτι ἔπρεπε νά δοθεῖ μάχη, ὅταν ἐρχόταν ἡ ἡμέρα πού εἶχαν τήν ἀρχιστρατηγία, παραχωροῦσαν τή θέση τους στόν Μιλτιάδη. Ὁ Μιλτιάδης τό δεχόταν, ἀλλά δέν θέλησε νά δώσει μάχη προτοῦ ἔρθει κανονικά ἡ ἡμέρα τῆς δικῆς του ἀρχιστρατηγίας*.

111. Ὅταν λοιπόν ἦρθε ἡ σειρά του, τότε οἱ Ἀθηναῖοι παρατάχθηκαν γιά μάχη ὡς ἑξῆς: Στή δεξιά πτέρυγα ἀρχηγός ἦταν ὁ πολέμαρχος Καλλίμαχος. Τέτοιος ἦταν τότε ὁ νόμος τῶν Ἀθηναίων, νά εἶναι ὁ πολέμαρχος στή δεξιά πτέρυγα. Ἀρχίζοντας ἀπ' αὐτόν ἀκολουθοῦσαν οἱ φυλές κατά τήν ἀριθμητική σειρά τους, ἡ μιά μετά τήν ἄλλη. Τελευταῖοι παρατάχθηκαν οἱ Πλαταιεῖς, στήν ἀριστερή πτέρυγα. Ἀπό τή μάχη αὐτή καί ὕστερα, ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι κάνουν τίς μεγάλες γιορτές τους κάθε πέντε χρόνια, ὁ Ἀθηναῖος κήρυκας εὔχεται οἱ θεοί νά δίνουν τά ἴδια ἀγαθά καί στούς Ἀθηναίους καί στούς Πλαταιεῖς. Ὅταν παρατάχθηκαν οἱ Ἀθηναῖοι στό Μαραθώνα συνέβηκε τό ἑξῆς: ἐπειδή τό μέτωπό τους εἶχε τό

* Ὅταν ἦταν καί οἱ δέκα στρατηγοί μαζί, καθένας μέ τή σειρά στρατηγοῦσε μιά μέρα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἴδιο μῆκος μέ τή μηδική παράταξη, στή μέση εἶχε μικρό βάθος καί στό σημεῖο αὐτό τό μέτωπο ἦταν πολύ ἀδύνατο, ἐνῶ οἱ δυό πτέρυγες εἶχαν βάθος καί ἦταν ἰσχυρές.

112. Ὅταν λοιπόν παρατάχτηκαν καί οἱ θυσίες φάνηκαν εὐνοϊκές, τότε οἱ Ἀθηναῖοι ξεκίνησαν τρέχοντας ἐναντίον τῶν βαρβάρων. Ἡ ἀπόσταση πού χώριζε τίς δύο παρατάξεις δέν ἦταν λιγότερη ἀπό ὀκτώ στάδια*. Οἱ Πέρσες, βλέποντάς τους νά ὁρμοῦν τρέχοντας, ἑτοιμάστηκαν ν' ἀντισταθοῦν. Νόμιζαν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν τρελαθεῖ κι ὅδευαν στόν ὄλεθρο, καθώς τούς ἔβλεπαν λίγους νά τρέχουν χωρίς νά ἔχουν οὔτε ἱππικό οὔτε τοξότες. Αὐτά σκέπτονταν οἱ βάρβαροι. Ἀλλά οἱ Ἀθηναῖοι ὅρμησαν σέ πυκνή τάξη καί ὅταν συγκρούστηκαν μέ τούς βαρβάρους πολέμησαν ὑπέροχα. Πρῶτοι ἀπ' ὅλους τούς Ἕλληνες, ὅσο ἐγώ ξέρω, ἐπέπεσαν τρέχοντας ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, καί πρῶτοι ἀναχαίτισαν τήν μηδική στολή καί τούς ἄνδρες πού τή φοροῦσαν. Πρίν οἱ Ἕλληνες καί μόνο τό ὄνομα τῶν Μήδων ὅταν ἄκουγαν, τούς ἔπιανε τρόμος.

113. Ἡ μάχη τοῦ Μαραθώνα κράτησε πολύ. Στή μέση τῆς παράταξεως νικοῦσαν οἱ βάρβαροι, ἐκεῖ ὅπου ἦταν παραταγμένοι οἱ ἴδιοι οἱ Πέρσες καί οἱ Σάκες. Σέ ἐκεῖνο τό σημεῖο νικοῦσαν οἱ βάρβαροι καί ἀφοῦ ἄνοιξαν ρῆγμα, τούς καταδίωξαν στό ἐσωτερικό. Ἀλλά στίς δύο πτέρυγες νικοῦσαν οἱ Ἀθηναῖοι καί οἱ Πλαταιεῖς. Αὐτοί νικοῦσαν καί ἀφήνοντας τούς βαρβάρους νά φεύγουν, οἱ δυό πτέρυγες ἑνώθηκαν καί στράφηκαν ἐναντίον ἐκείνων πού εἶχαν νικήσει στή μέση, καί νίκησαν οἱ Ἀθηναῖοι. Ἐνῶ οἱ Πέρσες ἔφευγαν, τούς ἀκολούθησαν σφάζοντάς τους ὡσότου ἔφτασαν στή θάλασσα, ὅπου ἀναζητοῦσαν φωτιά γιά νά κάψουν τά καράβια πού ἔπιαναν.

114. Στή μάχη αὐτή σκοτώθηκε ὁ πολέμαρχος Καλλίμαχος, ἀφοῦ πολέμησε γενναῖα. Ἀπό τούς στρατηγούς σκοτώθηκε ὁ Στησίλαος τοῦ Θρασύλου. Ἐπίσης σκοτώθηκε ὁ Κυνέγειρος τοῦ Εὐφορίωνα**, ἐνῶ κρατοῦσε ἀπό τήν πρύμνη ἕνα καράβι· τοῦ ἔκοψαν τά χέρια του μέ τσεκούρι. Σκοτώθηκαν κι ἄλλοι Ἀθηναῖοι, πολλοί καί ὀνομαστοί.

---

* Περίπου 1480 μέτρα.

** Ἀδελφός τοῦ ποιητῆ Αἰσχύλου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

115. Ἑπτά ἀπό τά καράβια μπόρεσαν νά κυριέψουν οἱ Ἀθηναῖοι. Μέ τά ὑπόλοιπα οἱ βάρβαροι ἀνέκρουσαν πρύμνη καί ἀφοῦ πῆραν ἀπό τό νησί, ὅπου τούς εἶχαν ἀφήσει, τούς δούλους τῆς Ἐρέτριας, περιέπλευσαν τό Σούνιο, μέ σκοπό νά προλάβουν νά φτάσουν στήν Ἀθήνα πρίν ἀπό τούς Ἀθηναίους. Στήν Ἀθήνα διατυπώθηκε ἡ κατηγορία ὅτι οἱ Ἀλκμεωνίδες τό μηχανεύτηκαν αὐτό καί τούς τό εἶπαν. Αὐτοί θά εἶχαν συνεννοηθεῖ μέ τούς Πέρσες νά τούς κάμουν σημάδι, ὑψώνοντας ἀσπίδα, ὅταν οἱ Πέρσες θά ἦταν κιόλας στά καράβια τους.

116. Οἱ Πέρσες λοιπόν περιέπλεαν τό Σούνιο, ἀλλά οἱ Ἀθηναῖοι, ὅσο πιό γρήγορα κρατοῦσαν τά πόδια τους, ἔτρεξαν στήν πολιτεία καί μπόρεσαν νά φτάσουν πρίν ἀπό τούς βαρβάρους. Ξεκινώντας ἀπό τό ἱερό τοῦ Ἡρακλῆ στό Μαραθώνα, ἔφτασαν σέ ἄλλο ἱερό τοῦ Ἡρακλῆ στό Κυνόσαργες. Οἱ βάρβαροι ἔφτασαν ὡς τό Φάληρο (αὐτό ἦταν τότε τό λιμάνι τῆς Ἀθήνας), σταμάτησαν λίγο ἐκεῖ καί ξεκίνησαν πίσω γιά τήν Ἀσία.

117. Στή μάχη τοῦ Μαραθώνα σκοτώθηκαν ἕξι χιλιάδες τετρακόσιοι περίπου βάρβαροι καί ἑκατόν ἐνενήντα δύο Ἀθηναῖοι. Τόσοι σκοτώθηκαν ἀπό τίς δύο παρατάξεις. Συνέβηκε κι ἕνα παράξενο περιστατικό. Ὁ Ἀθηναῖος Ἐπίζηλος τοῦ Κουφαγόρα, ἐνῶ πολεμοῦσε γενναῖα, ἀπό κοντινή ἀπόσταση, ἔχασε τό φῶς του χωρίς νά χτυπηθεῖ πουθενά στό σῶμα, οὔτε ἀπό κοντά οὔτε ἀπό μακριά, καί ἀπό τότε ἔμεινε σ' ὅλη του τή ζωή τυφλός. Ἄκουσα νά λέγεται τό ἑξῆς γι' αὐτό πού ἔπαθε. Τοῦ φάνηκε πώς εἶδε ἀντίκρυ του ἕναν ὁπλίτη πολύ μεγαλόσωμο, πού τό γένι του σκέπαζε τήν ἀσπίδα του. Τό φάντασμα αὐτό πέρασε κοντά του χωρίς νά τόν ἀγγίξει τόν ἴδιο, ἀλλά σκότωσε τόν πλαϊνό του. Αὐτά ἔμαθα ὅτι ἔλεγε ὁ Ἐπίζηλος.

Κεφ. 119-120. Ἐπιστροφή τοῦ Δάτη καί τοῦ Ἀρταφέρνη στή Μικρά Ἀσία. — Καθυστερημένη ἄφιξη τῶν Σπαρτιατῶν στό πεδίο τῆς μάχης

119. Ὁ Δάτης καὶ ὁ Ἀρταφέρνης, ὅταν ἔφτασαν στήν Ἀσία μέ τό στόλο, πῆραν τούς ὑπόδουλους Ἐρετριεῖς καί τούς ὁδήγησαν στά Σοῦσα. Προτοῦ αἰχμαλωτισθοῦν, ὁ βασιλιάς Δαρεῖος τούς εἶχε μεγάλο θυμό, ἐπει-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δή πρῶτοι τόν ἀδίκησαν, ἀλλά ὅταν τούς εἶδε νά ὁδηγοῦνται μπροστά του, ὑποχείριούς του, δέν τούς πείραξε· τούς ἔστειλε μόνο στήν περιοχή τῆς Κισσίας, στά κτήματά του πού ὀνομάζονται Ἀρδέρικκα κι ἀπέχουν ἀπό τά Σοῦσα διακόσια δέκα στάδια καί σαράντα στάδια ἀπό τό πηγάδι πού βγάζει τρία διαφορετικά εἴδη: ἄσφαλτο, ἁλάτι καί λάδι, πού τά παίρνουν μέ τόν ἑξῆς τρόπο: Γιά τήν ἄντληση μεταχειρίζονται ἕνα γεράνι, στοῦ ὁποίου τήν ἄκρη ἀντί γιά κουβά δένουν μισό ἀσκί. Τό βουτοῦν γιά νά γεμίσει καί ὕστερα τό ἀδειάζουν σέ μιά δεξαμενή. Ἀπό αὐτή χύνεται ἀλλοῦ, ὅπου παίρνει τρεῖς μορφές. Ἡ ἄσφαλτος καί τό ἁλάτι πήζουν ἀμέσως καί τό λάδι τό βάζουν σέ ἀγγεῖα. Εἶναι μαῦρο κι ἔχει βαριά μυρωδιά* καί οἱ Πέρσες τό ὀνομάζουν ραδινάκη. Ἐκεῖ ἐγκατέστηκε ὁ βασιλιάς Δαρεῖος τούς Ἐρετριεῖς, πού ὡς τήν ἐποχή μου κατοικοῦσαν τή χώρα αὐτή καί διατηροῦσαν τή γλώσσα τους. Αὐτά ἔγιναν μέ τούς Ἐρετριεῖς.

120. Οἱ Λακεδαιμόνιοι μετά τήν πανσέληνο ἔστειλαν δυό χιλιάδες στρατό στήν Ἀθήνα καί βιάζονταν τόσο πολύ νά φτάσουν, ὥστε τούς χρειάστηκαν μόνο δυό μέρες πορεία ἀπό τή Σπάρτη στήν Ἀττική. Ἔφτασαν ὅμως μετά τή μάχη καί ζήτησαν νά δοῦν Μήδους. Τούς πῆγαν στόν Μαραθώνα καί τούς εἶδαν. Μετά ἐπαίνεσαν τούς Ἀθηναίους γιά τό κατόρθωμά τους καί γύρισαν πίσω.

Κεφ. 121 - 140. Ἀλκμεωνίδες. Ἐκστρατεία τοῦ Μιλτιάδη στήν Πάρο.

---

1. Πρόκειται γιά πετρέλαιο, πού ἀφθονεῖ στά μέρη αὐτά.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΟΛΥΜΝΙΑ

7

Κεφ. 1-11. Ἑτοιμασίες γιά νέα ἐκστρατεία στήν Ἑλλάδα. Ὁ Ξέρξης διαδέχεται τόν Δαρεῖο.

Μόνο Ανάγνωση

Κεφ. 12-23. Ὄνειρο τοῦ Ξέρξη. Προετοιμασίες στόν Ἄθωνα

12. Καί μετά ἦρθε ἡ νύχτα καί τά ὅσα εἶχε πεῖ ὁ Ἀρτάβανος* δέν ἄφηναν τόν Ξέρξη νά ἡσυχάσει. Τή νύχτα σκέφτηκε τό πράγμα καί βρῆκε πώς δέν εἶχε κανένα συμφέρον νά ἐκστρατεύσει ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ὅταν πῆρε αὐτή τήν ἀπόφαση ἀποκοιμήθηκε. Κάποια στιγμή τῆς νύχτας εἶδε αὐτό τό ὄνειρο, καθώς λένε οἱ Πέρσες. Τοῦ φάνηκε ὅτι στάθηκε ἀπό πάνω του ἄνθρωπος ὡραῖος καί ψηλός καί τοῦ εἶπε: «Ἀλλάζεις γνώμη, Πέρση, νά μήν ὁδηγήσεις τό στράτευμά σου ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας, ἐνῶ ἔδωσες κιόλας διαταγή στούς Πέρσες νά συγκεντρώσουν στρατό; Δέν κάνεις καλά ν' ἀλλάζεις γνώμη καί δέ θά ἔχεις κανένα νά σέ ἐπιδοκιμάσει. Ἀκολούθησε τό δρόμο πού διάλεξες, ὅταν ἀποφάσιζες μέ τό φῶς τῆς ἡμέρας». Ὅταν ὁ ἄνθρωπος τά εἶπε αὐτά, φάνηκε στόν Ξέρξη ὅτι πέταξε μακριά.

13. Ὅταν φώτισε ἡ μέρα ὁ Ξέρξης δέν ἔκανε κανένα λόγο γιά τό ὄνειρό του αὐτό. Συγκέντρωσε σέ συμβούλιο τούς Πέρσες πού εἶχε συγκαλέσει καί πρίν καί εἶπε τά ἀκόλουθα: «Πέρσες, συμπαθᾶτε με πού ἀλ-

---

* Ἀδελφός τοῦ Δαρείου, θεῖος τοῦ Ξέρξη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λάζω γνώμη. Δέν ἔχω ἀκόμα φτάσει στήν ἀπαιτούμενη ὡριμότητα καί ὅσοι μέ παρωθοῦν νά ἐπιχειρήσω τά ὅσα θέλουν νά ἐπιχειρήσω, δέ μοῦ ἀφήνουν οὔτε στιγμή ἡσυχία. Ὅταν ἄκουσα τά λόγια τοῦ Ἀρτάβανου ἀμέσως τά νιάτα μου κόχλασαν σέ βαθμό, ὥστε νά ἐκστομίσω λόγια ἀνάρμοστα ἐναντίον ἀνθρώπου μεγαλύτερού μου. Τώρα ὅμως σκέφτηκα καλύτερα καί θά ἀκολουθήσω τή συμβουλή του. Ἀφοῦ λοιπόν ἄλλαξα γνώμη καί δέν θά ἐκστρατεύσω ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας, μήν ἑτοιμάσετε τίποτε». Ὅταν οἱ Πέρσες τ' ἄκουσαν αὐτά χάρηκαν πολύ καί τόν προσκύνησαν.

14 Ἀλλά ὅταν ξανανύχτωσε, τό ἴδιο ὅραμα ἦρθε στόν Ξέρξη, ἐνῶ κοιμόταν, καί τοῦ εἶπε: «Γιέ τοῦ Δαρείου, ἔτσι παρουσιάζεσαι στούς Πέρσες νά ἐγκαταλείπεις τήν ἐκστρατεία καί νά περιφρονεῖς τά λόγια μου σάν νά μήν τά ἄκουσες; Τώρα μάθε τοῦτο: Ἄν δέν ξεκινήσεις ἀμέσως, τότε θά πάθεις τά ἑξῆς: ὅπως ἔγινες μέγας καί πολύς σέ λίγο χρονικό διάστημα, ἔτσι καί θά ταπεινωθεῖς πολύ σύντομα».

15 Ὁ Ξέρξης καταφοβισμένος πετάχτηκε ἀπό τό κρεβάτι του κι ἔστειλε ἄνθρωπο νά καλέσει εὐθύς τόν Ἀρτάβανο. Καί ὅταν αὐτός ἔφτασε τοῦ εἶπε: «Ἀρτάβανε, τή στιγμή ἐκείνη δέ μίλησα φρόνιμα, ὅταν ἀποκρίθηκα μέ ἀνόητα λόγια στίς καλές σου συμβουλές. Ὕστερα ἀπό λίγον καιρό ἄλλαξα γνώμη καί κατάλαβα ὅτι δέν ἔπρεπε ν' ἀναλάβω τέτοιο ἐγχείρημα, ὅπως τό εἶπες. Ἀλλά δέ μοῦ εἶναι πιά δυνατό νά κρατήσω τήν ἀπόφασή μου, γιατί μόλις ἄλλαξα γνώμη καί μετάνιωσα, ἔρχεται καί μέ ταράζει ἕνα ὄνειρο πού δέν εἶναι διόλου σύμφωνο μέ τήν ἀπόφασή μου. Τώρα μάλιστα ἄρχισε καί τίς ἀπειλές. Ἄν τό ὄνειρο μοῦ τό στέλνει κανένας θεός πού τό θέλημά του εἶναι νά γίνει ἡ ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας, τότε θά παρουσιαστεῖ καί σ' ἐσένα τό ἴδιο ὄνειρο καί θά σοῦ δώσει τίς ἴδιες διαταγές. Νομίζω ὅτι αὐτά θά γίνουν ἄν πάρεις ὅλα μου τά ἐμβλήματα καί, ἀφοῦ τά ντυθεῖς, ἀνεβεῖς στό θρόνο μου καί ὕστερα κοιμηθεῖς στό κρεβάτι μου».

16 Αὐτά εἶπε ὁ Ξέρξης καί ὁ Ἀρτάβανος δέν πείστηκε μέ τό πρῶτο στή διαταγή αὐτή, ἐπειδή δέ θεωροῦσε τόν ἑαυτό του ἄξιο νά καθίσει στό βασιλικό θρόνο. Τέλος ὅμως ἀναγκάστηκε νά κάνει τά ὅσα ἤθελε ὁ Ξέρξης, ἀλλά τοῦ εἶπε τά ἀκόλουθα: «Κρίνω, βασιλιά μου, ὅτι εἶναι ἐξίσου καλό νά σκέπτεται κανείς ὀρθά καί νά εἶναι πρόθυμος νά ἀκολουθήσει

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σωστές συμβουλές. Κι ἐσένα, ἐνῶ ἔχεις καί τά δυό, σέ παρασύρουν τά λόγια ἀνθρώπων κακῶν, ὅπως γίνεται μέ τή θάλασσα, πού ἐνῶ εἶναι χρησιμότατη σέ ὅλους τούς ἀνθρώπους, ἄνεμοι φυσοῦνε πάνω της καί δέν τήν ἀφήνουν νά δείχνει τήν πραγματική της φύση. Ἐγώ δέ λυπήθηκα τόσο ὅταν ἄκουσα τά πικρά σου λόγια, ὅσο ὅταν, ἐνῶ οἱ Πέρσες εἶχαν νά διαλέξουν ἀνάμεσα σέ δύο γνῶμες, μία πού θά μεγάλωνε τήν περηφάνειά τους καί μία πού θά τήν κατέστρεφε καί ἐννοοῦσε πώς εἶναι κακό νά μαθαίνει ἡ ψυχή διαρκῶς νά ζητάει περισσότερα ἀπ' ὅσα ἔχει, ἐσύ προτίμησες τή χειρότερη καί γιά σένα καί γιά τούς Πέρσες. Καί τώρα πού προτίμησες τήν καλύτερη γνώμη καί ἀκύρωσες τήν ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, λές ὅτι ἕνα ὄνειρο, σταλμένο ἀπό θεό, δέ σ' ἀφήνει νά παρατήσεις τήν ἐκστρατεία. Ἀλλά τίποτε, παιδί μου, τό θεϊκό δέν ὑπάρχει σ' αὐτό. Τά ὄνειρα πού ἔρχονται στούς ἀνθρώπους θά σοῦ πῶ ἐγώ τί εἶναι, πού εἶμαι στά χρόνια πολύ μεγαλύτερος ἀπό σένα. Τά ὄνειρα πού βλέπουμε εἶναι συνήθως τά ὅσα μᾶς ἀπασχολοῦν τήν ἡμέρα* κι ἐμεῖς τίς προηγούμενες μέρες μ' αὐτή τήν ἐκστρατεία εἴχαμε διαρκῶς νά κάνουμε. Ἂν τό πράγμα δέν εἶναι ὅπως ἐγώ σοῦ τό λέω, ἀλλά εἶναι κάτι σταλμένο ἀπό τό θεό, τότε μ' αὐτά πού εἶπες βρῆκες τήν καλύτερη λύση. Ἂς μοῦ παρουσιαστεῖ,ὅπως σοῦ παρουσιάστηκε κι ἐσένα,κι ἄς μέ διατάξει. Καί δέ θά μοῦ παρουσιαστεῖ καλύτερα ἄν φορῶ τά ροῦχα σου καί ὄχι τά δικά μου ἤ ἄν βρίσκουμαι στό δικό σου κρεβάτι καί ὄχι στό δικό μου, ἄν θέλει νά μοῦ παρουσιαστεῖ. Δέν μπορεῖ ὅ,τι εἶναι αὐτό πού σοῦ παρουσιάζεται νά εἶναι τόσο ἀνόητο, ὥστε βλέποντας ἐμένα νά νομίσει ὅτι εἶσαι ἐσύ, ἐπειδή θά φορῶ τά ροῦχα σου. Ἂν ἐμένα δέν μοῦ πεῖ τίποτα οὔτε μέ ἀξιώσει μέ τήν παρουσία του, οὔτε ἄν τά δικά μου ροῦχα φορῶ οὔτε ἄν τά δικά σου, καί παρουσιαστεῖ σέ σένα, αὐτό πρέπει νά μάθουμε. Ἐάν παρουσιάζεται συνεχῶς, τότε κι ἐγώ ὁ ἴδιος θά παραδεχτῶ ὅτι εἶναι κάτι θεϊκό. Ἀλλ' ἄν σοῦ φαίνεται ὅτι πρέπει νά γίνουν τά πράγματα ἔτσι καί δέν ὑπάρχει τρόπος νά τά ἀποφύγω καί πρέπει νά κοιμηθῶ στό κρεβάτι σου, τότε θά τό κάμω κι ἄς ἔρθει τό ὄνειρο νά μοῦ παρουσιαστεῖ. Ὡς τότε θά πιστεύω στή γνώμη μου».

17 Ἀφοῦ τά εἶπε ὅλα αὐτά ὁ Ἀρτάβανος, μέ τήν ἐλπίδα ὅτι θ' ἀποδείξει στόν Ξέρξη ὅτι τά ὅσα ἔλεγε δέν ἦταν τίποτε, ἔκανε ὅ,τι τόν

* Προσπάθεια ὀρθολογικῆς ἐξηγήσεως τῶν ὀνείρων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἶχε διατάξει ὁ βασιλιάς. Φόρεσε τά ροῦχα τοῦ Ξέρξη, κάθισε στό βασιλικό θρόνο καί καθώς μετά ἀπ' αὐτά ἔπεσε στό κρεβάτι, τοῦ ἦρθε στόν ὕπνο του τό ἴδιο ὄνειρο πού εἶχε δεῖ καί ὁ Ξέρξης· στάθηκε ἀπό πάνω ἀπό τόν Ἀρτάβανο καί τοῦ εἶπε τά ἑξῆς: «Ἐσύ εἶσαι λοιπόν ἐκεῖνος πού ἀπό ἐνδιαφέρον γιά τόν Ξέρξη τόν ἀποτρέπεις νά ἐκστρατεύσει στήν Ἑλλάδα; Ἀλλά οὔτε ἀργότερα οὔτε καί τώρα θά μπορέσεις νά ἀποτρέψεις ἐκεῖνο πού πρέπει νά γίνει. Ὁ Ξέρξης ξέρει κιόλας τί μέλλει νά πάθει, ἄν δέν ὑπακούσει».

18. Αὐτά φάνηκε τοῦ Ἀρτάβανου ὅτι τοῦ ἔλεγε τό φάντασμα καί ὅτι ἐπρόκειτο νά τοῦ κάψει τά μάτια μέ πυρωμένα σίδερα. Τότε ὁ Ἀρτάβανος ἔβγαλε φωνή μεγάλη, πετάχτηκε ἀπό τό κρεβάτι, ἔτρεξε καί κάθισε κοντά στόν Ξέρξη καί τοῦ διηγήθηκε μέ ὅλες τίς λεπτομέρειες τό ὄνειρο πού εἶχε δεῖ καί τοῦ εἶπε μετά τά ἑξῆς: «Βασιλιά μου, ἐγώ σάν ἄνθρωπος πού εἶδα πολλούς καί μεγάλους νά πέφτουν ἐξαιτίας πιό μικρῶν, δέν σ' ἄφηνα ν' ἀκολουθήσεις τήν ὁρμή τῆς νιότης σου, γιατί ξέρω ὅτι εἶναι κακό νά ἐπιθυμεῖ κανείς πολλά. Καί τοῦτο γιατί θυμόμουν ποιά ἦταν ἡ τύχη τῆς ἐκστρατείας τοῦ Κύρου ἐναντίον τῶν Μασσαγετῶν, τί ἔγινε μέ τήν ἐκστρατεία τοῦ Καμβύση ἐναντίον τῶν Αἰθιόπων καί ὅτι εἶχα ἐκστρατεύσει μαζί μέ τόν Δαρεῖο ἐναντίον τῶν Σκυθῶν. Ξέροντάς τα αὐτά, εἶχα τή γνώμη ὅτι ἄν ἔμενες ἥσυχος θά ἦσουν ὁ πιό εὐτυχισμένος ἀπό τούς ἀνθρώπους. Ἀλλά ἀφοῦ ἐκδηλώνεται κάποια θεϊκή παρόρμηση καί, καθώς φαίνεται, εἶναι γραφτό ἀπό θεία δύναμη νά πάθουν κάποια καταστροφή οἱ Ἕλληνες, ἀλλάζω κι ἐγώ τή γνώμη μου. Πές στούς Πέρσες τά ὅσα σοῦ μηνάει ὁ θεός καί διάταξέ τους νά ἐκτελέσουν τίς πρῶτες ὁδηγίες σου καί κάνε ὥστε, ἄν τό θέλει ὁ θεός, νά μή γίνει καμιά ἀπό μέρους σου παράλειψη». Ὅταν εἰπώθηκαν αὐτά, εἶχαν πάρει θάρρος καί οἱ δύο ἀπό τ' ὄνειρο, ἦρθε γρήγορα ἡ μέρα καί ὁ Ξέρξης τά εἶπε ὅλα στούς Πέρσες, καί ὁ Ἀρτάβανος, πού πρίν ἦταν ὁ μόνος ἀντίθετος, τώρα ἔδειχνε τή μεγαλύτερη προθυμία.

19. Καθώς ὁ Ξέρξης εἶχε ἀποφασίσει τήν ἐκστρατεία, εἶδε τρίτο ὄνειρο, πού οἱ μάγοι ὅταν τό ἄκουσαν ἔκριναν ὅτι ἀφοροῦσε ὁλόκληρη τή γῆ, ὅτι θά ὑποδουλώσει ὅλους τούς ἀνθρώπους. Τό ὄνειρο ἦταν τό ἑξῆς: Φάνηκε στόν Ξέρξη ὅτι ἦταν στεφανωμένος μέ κλαρί ἐλιᾶς καί ὅτι τά κλαράκια πού ξεκινοῦσαν ἀπό τό στεφάνι σκέπαζαν τή γῆ ὁλόκληρη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὕστερα τό στεφάνι ἐξαφανίστηκε. Ὅταν οἱ μάγοι ἑρμήνεψαν τό ὄνειρο, ὅλοι οἱ Πέρσες πού εἶχαν συγκεντρωθεῖ ἔφυγαν ἀμέσως ὁ καθένας στήν ἐπαρχία του, γιά νά ἐκτελέσει μέ προθυμία τίς διαταγές τοῦ Ξέρξη, θέλοντας ὁ καθένας νά πάρει τά δῶρα πού εἶχε ὑποσχεθεῖ ὁ βασιλιάς. Ἔτσι ἔκανε ὁ Ξέρξης τή μεγάλη ἐπιστράτευση ἀπό ὅλες τίς ἐπαρχίες τῆς ἠπείρου.

20. Ἀπό τήν ἐποχή πού ὑπέταξε τήν Αἴγυπτο, ὁ Ξέρξης ἑτοίμαζε τέσσερα χρόνια τό στρατό του καί φρόντιζε ὅλη τήν προετοιμασία καί στό τέλος τοῦ πέμπτου χρόνου ξεκίνησε μέ πλῆθος στρατό. Ἀπό ὅσες ἐκστρατεῖες ξέρω ἐγώ, αὐτή ἦταν πολύ μεγαλύτερη, τόσο ὥστε μπροστά της καί ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου ἐναντίον τῶν Σκυθῶν νά φαίνεται μηδαμινή, καθώς καί ἐκείνη τῶν Σκυθῶν ὅταν, καταδιώκοντας τούς Κιμμέριους ὡς τή Μηδική, κατέκτησαν καί κατοίκησαν τά περισσότερα μέρη τῆς ἄνω Ἀσίας, πράγμα γιά τό ὁποῖο θέλησε ἀργότερα ὁ Δαρεῖος νά τούς τιμωρήσει· τό ἴδιο, καθώς λένε, καί ἡ ἐκστρατεία πού, κατά τήν παράδοση, ἔκαναν οἱ Ἀτρεῖδες στό Ἴλιο, ἀλλά καί ἡ ἐκστρατεία πού ἔκαναν, πρίν ἀπό τά Τρωικά, οἱ Μυσοί καί οἱ Τευκροί πού διάβηκαν στήν Εὐρώπη, περνώντας τό Βόσπορο, καί κατέκτησαν ὅλους τούς Θράκες καί προχώρησαν ὡς τό Ἰόνιο πέλαγος, φτάνοντας πρός τό νότο ὡς τόν ποταμό Πηνειό.

21. Ὅλες αὐτές οἱ ἐκστρατεῖες καί ἄλλες πού ἔγιναν πρίν ἀπό αὐτές, δέν εἶναι ἄξιες νά συγκριθοῦν μέ τούτη τή μιά. Γιατί, ποιό ἀπό τά ἔθνη τῆς Ασίας δέν πῆρε μαζί του ὁ Ξέρξης; Καί ποιό πόσιμο νερό ἄφησε ὁ στρατός του, ἐκτός ἀπό τούς μεγάλους ποταμούς; Ἄλλοι λαοί τοῦ προμήθεψαν καράβια, ἄλλοι πεζικό, ἄλλοι ἱππικό, ἄλλοι ἐκτός ἀπό τό στρατό τοῦ προμήθεψαν ἱππαγωγά καράβια, ἄλλοι καράβια μακρόστενα γιά τίς γέφυρες, ἄλλοι τρόφιμα καί πλοῖα.

22. Ἀλλά καί κάτι ἄλλο ἑτοίμαζε ἐπί τρία χρόνια ὁ Ξέρξης στόν Ἄθωνα, ἐξαιτίας τῆς συμφορᾶς κατά τήν πρώτη ἐκστρατεία, ὅταν προσπάθησαν νά περιπλεύσουν τό ἀκρωτήριο. Στήν Ἐλαιούντα τῆς Χερσονήσου ναυλοχοῦσαν καράβια πού ξεκινοῦσαν ἀπό ἐκεῖ μέ ἀνθρώπους ἀπό τά διάφορα ἔθνη καί κάτω ἀπό τό μαστίγιο ἔσκαβαν διώρυγα. Αὐτούς διαδέχονταν ἄλλοι. Ἔσκαβαν καί οἱ κάτοικοι γύρω ἀπό τόν Ἄθωνα. Στό ἔργο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐπιστατοῦσαν οἱ Πέρσες Βουβάρης τοῦ Μεγαβάζου καί Ἀρταχαίης τοῦ Ἀρταίου.

23. Ὁ Ἄθωνας εἶναι βουνό μεγάλο καί ὀνομαστό, πού φτάνει ὡς τή θάλασσα καί εἶναι κατοικημένο. Τό βουνό σχηματίζει ἕνα εἶδος χερσονήσου μέ ἰσθμό, πού ἔχει πλάτος ὡς δώδεκα στάδια. Ὁ ἰσθμός εἶναι ἐπίπεδος μέ χαμηλούς λόφους καί χωρίζει τή θάλασσα τῆς Ἀκάνθου ἀπό τή θάλασσα τῆς Τορώνης. Στόν ἰσθμό αὐτό, πού καταλήγει ὁ Ἄθωνας, ὑπάρχει ἡ ἑλληνική πολιτεία Σάνη. Οἱ πολιτεῖες πού βρίσκονται πέρα ἀπό τή Σάνη, ἐπάνω στόν Ἄθωνα, αὐτές πού οἱ Πέρσες ἤθελαν νά μεταβάλουν ἀπό ἠπειρωτικές σέ νησιωτικές, εἶναι οἱ ἀκόλουθες: τό Δίο, ἡ Ὀλόφυξος, τό Ἀκρόθωο, ἡ Θύσσος καί οἱ Κλεωνές. Αὐτές εἶναι οἱ πολιτεῖες τοῦ Ἄθωνα. Οἱ βάρβαροι ἔσκαβαν ἐκεῖ, ἀφοῦ μοίρασαν τή δουλειά κατά ἔθνη. Ὅταν ἔφθασαν στήν πόλη Σάνη εὐθυγράμμισαν τή διώρυγα καί ὅταν βάθυνε πολύ, ἐκεῖνοι πού ἦταν στό βάθος ἔσκαβαν, ἐνῶ ἄλλοι παράδιναν τό ἐξορυσσόμενο χῶμα σέ ἄλλους πού στέκονταν ψηλότερα, σέ πλατύσκαλα, καί αὐτοί πάλι ἔπαιρναν τό χῶμα καί τό ἔδιναν σέ ἄλλους, ὡς ὅτου τό χῶμα ἔφτανε στούς πιό ψηλά· αὐτοί τό ἔπαιρναν καί τό πετοῦσαν. Ὅλοι ὅσοι δούλευαν, ἐκτός ἀπό τούς Φοίνικες, εἶχαν διπλή δουλειά, γιατί οἱ κατωφέρειες τῆς διώρυγας γκρεμίζονταν. Αὐτό τούς συνέβαινε γιατί ἔσκαβαν στό ἴδιο πλάτος καί ἀπάνω καί στό βάθος. Οἱ Φοίνικες ὅμως, ὅπως σέ ὅλα τους τά ἔργα ἀποδείχθηκαν πιό ἐπιτήδειοι, ἔτσι καί σ' αὐτό τό ἔργο. Τό τμῆμα τῆς διώρυγας πού τούς ἔλαχε νά σκάψουν, ἄρχισαν νά τό σκάβουν σέ διπλάσιο πλάτος ἀπό ὅσο χρειαζόταν νά γίνει ἡ διώρυγα καί ὅσο προχωροῦσαν στό βάθος τόσο στένευαν τό πλάτος, ἔτσι ὥστε στό κάτω μέρος νά ἔχει τό ἴδιο πλάτος μέ τό ὑπόλοιπο ἔργο. Ὑπάρχει ἐκεῖ ἕνα λιβάδι καί ἐκεῖ γινόταν ἀγορά. Τούς ἐρχόταν ἀπό τήν Ἀσία σιτάρι ἄφθονο καί ἀλεσμένο.

24. Ὅπως τουλάχιστον ἐγώ νομίζω, ὁ Ξέρξης διέταξε νά σκάψουν τή διώρυγα μόνο καί μόνο ἀπό ὑπεροψία, θέλοντας νά ἐπιδείξει τή δύναμή του καί ν' ἀφήσει στή μνήμη τῶν ἀνθρώπων ἕνα μεγάλο ἔργο. Μποροῦσαν χωρίς κόπο οἱ Πέρσες νά σύρουν τά καράβια τους ἐπάνω ἀπό τόν ἰσθμό. Ἔδωσε ὅμως διαταγή νά σκάψουν διώρυγα ἀπό θάλασσα σέ θάλασσα, τόσο πλατιά, ὥστε νά χωροῦν μαζί δυό καράβια τό ἕνα πλάι στό ἄλλο. Αὐτοί πού εἶχαν διαταγή νά σκάψουν τή διώρυγα, εἶχαν ἐπίσης

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διαταγή νά κατασκευάσουν γέφυρα πάνω στόν ποταμό Στρυμόνα*.

25. Αὐτά εἶχε διατάξει γιά ἐκεῖ. Γιά τίς γέφυρες ἔβαλε νά ἑτοιμάσουν σκοινιά ἀπό πάπυρο κι ἀπό λινάρι καί γι' αὐτή τή δουλειά ἀγγάρεψε τούς Φοίνικες καί τούς Αἰγυπτίους. Ἔδωσε διαταγή ν' ἀποθηκεύσουν καί τρόφιμα ὥστε νά μήν πεινάσει ὁ στρατός οὔτε τά ὑποζύγια καθώς θά βάδιζαν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας. Μετά ἀπό μελέτη διάλεξε τίς πιό κατάλληλες τοποθεσίες καί ἀπ' ὅλα τά μέρη τῆς Ἀσίας, μέ βάρκες καί πλωτά μέσα, μετέφεραν τρόφιμα σ' ἐκεῖνα τά σημεῖα. Τά περισσότερα τρόφιμα τά ἀποθήκευσε στήν τοποθεσία τῆς Θράκης πού ὀνομάζεται Λευκή Ἀκτή. Ἄλλοι πῆραν διαταγή νά κάνουν ἀποθῆκες στήν Τυρόδιζα τῆς Περίνθου, ἄλλοι στόν Δορίσκο, ἄλλοι στήν Ἠιόνα τοῦ Στρυμόνος καί ἄλλοι στή Μακεδονία.

Κεφ. 24-200. Μεγάλες προετοιμασίες τοῦ Ξέρξη πού διαρκοῦν τρία χρόνια. Ὁ στρατός του συγκεντρώνεται στίς Σάρδεις καί περνάει στήν Εὐρώπη διαβαίνοντας τό Βόσπορο ἐπάνω σέ δύο γέφυρες. Στρατός καί στόλος τοῦ Ξέρξη προχωροῦν ἀπό τή Θράκη καί τή Μακεδονία στή Θεσσαλία καί φθάνουν στά ὅρια τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας. Οἱ Θερμοπύλες φρουροῦνται ἀπό 300 Σπαρτιάτες μέ ἀρχηγό τόν Λεωνίδα καί ἄλλους 7 000 Ἕλληνες. Ὁ ἑλληνικός στόλος πηγαίνει στό ἀκρωτήριο τῆς Εὔβοιας Ἀρτεμίσιο, γιά νά ἐμποδίσει τήν κάθοδο τοῦ στόλου τοῦ Ξέρξη.

Κεφ. 201-228. Ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν

480 π.Χ.

201. Ὁ βασιλιάς Ξέρξης λοιπόν εἶχε στρατοπεδέψει στήν Τραχινία τῆς Μαλίδας καί οἱ Ἕλληνες ἦταν στά στενά. Ὁ τόπος αὐτός ὀνομάζεται ἀπό ὅλους τούς Ἕλληνες Θερμοπύλες, ἀλλά οἱ ντόπιοι καί οἱ γείτονες τόν ὀνομάζουν Πύλες. Εἶχαν λοιπόν στρατοπεδέψει οἱ δύο στρατοί στήν περιοχή αὐτή. Ὁ Ξέρξης κατεῖχε τά βορινά ὡς τήν Τραχίνα καί οἱ Ἕλληνες τή στεριά πρός τά νοτιοδυτικά.

202. Στό χῶρο αὐτόν εἶχαν συγκεντρωθεῖ γιά ν' ἀντισταθοῦν στόν

* Στή χερσόνησο τοῦ Ἄθωνα φαίνονται καί σήμερα ἴχνη τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἔργου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πέρση οἱ ἀκόλουθοι Ἕλληνες. Τριακόσιοι Σπαρτιάτες ὁπλίτες. Χίλιοι Τεγεάτες καί Μαντινεῖς, μισοί καί μισοί. Ἑκατόν εἴκοσι πολεμιστές ἀπό τόν Ὀρχομενό τῆς Ἀρκαδίας καί χίλιοι ἀπό τήν ὑπόλοιπη Ἀρκαδία. Τόσοι ἦταν οἱ Ἀρκάδες. Ἀπό τήν Κόρινθο ἦταν τετρακόσιοι, ἀπό τή Φλειούντα διακόσιοι καί ἀπό τίς Μυκῆνες ὀγδόντα. Αὐτοί ὅλοι ἦταν ἀπό τήν Πελοπόννησο. Ἀπό τή Βοιωτία ἦταν ἑφτακόσιοι Θεσπιεῖς καί τετρακόσιοι Θηβαῖοι.

203. Εἶχαν ζητήσει βοήθεια ἀπό τούς Ὀπούντιους Λοκρούς, πού εἶχαν ἔρθει μέ ὅλο τους τό στρατό, καί ἀπό τούς Φωκεῖς, πού εἶχαν στείλει χίλιους πολεμιστές. Οἱ ἴδιοι οἱ Ἕλληνες τούς εἶχαν μέ κήρυκες καλέσει νά ἔρθουν, λέγοντάς τους ὅτι ἦταν ἡ προφυλακή τοῦ ὑπόλοιπου στρατοῦ, ὅτι ὁ ὑπόλοιπος στρατός ἔρχεται ἀπό μέρα σέ μέρα, ὅτι ἡ θάλασσα εἶναι δική τους καί φρουρεῖται ἀπό τούς Ἀθηναίους καί τούς Αἰγινῆτες καί τούς ἄλλους πού ἀνῆκαν στίς ναυτικές δυνάμεις καί ὅτι δέν ὑπάρχει κανένας κίνδυνος. Δέν ἦταν θεός αὐτός πού ἐρχόταν ἐνάντια στήν Ἑλλάδα, ἀλλά ἄνθρωπος, ἔλεγαν, καί οὔτε ὑπάρχει οὔτε θά ὑπάρξει θνητός πού μαζί μέ τά καλά νά μήν ἔχει ἀπό τότε πού γεννήθηκε καί τήν κακή του μοίρα. Καί ὅσο πιό μεγάλος εἶναι, τόσο πιό μεγάλες οἱ δυστυχίες. Πρέπει λοιπόν κι ὁ ἐπιδρομέας, σάν θνητός, νά πέσει μιά μέρα ἀπό τή δόξα του. Οἱ Λοκροί καί οἱ Φωκεῖς πείστηκαν καί ἔστειλαν βοήθεια στήν Τραχίνα.

204. Ὑπῆρχαν στό ἑλληνικό στρατόπεδο καί ἄλλοι στρατηγοί, ἕνας ἀπό τήν κάθε πολιτεία, ἐκεῖνος ὅμως πού ἦταν ἀπ' ὅλους σεβαστός καί εἶχε τή γενική ἀρχηγία ἦταν ὁ Λακεδαιμόνιος Λεωνίδας, γιός τοῦ Ἀναξανδρίδη, πού χωρίς νά τό περιμένει εἶχε γίνει βασιλιάς τῆς Σπάρτης.

205. Εἶχε δύο μεγαλύτερους ἀδελφούς, τόν Κλεομένη καί τόν Δωριέα καί οὔτε τοῦ εἶχε περάσει ἀπό τό μυαλό ἡ βασιλεία. Ὅταν ὅμως πέθανε ὁ Κλεομένης χωρίς ν' ἀφήσει ἀρσενικό κληρονόμο καί δέν ὑπῆρχε πιά ὁ Δωριεύς, γιατί εἶχε κι αὐτός πεθάνει στή Σικελία, ἡ βασιλεία περιῆλθε στόν Λεωνίδα, τόσο ἐπειδή εἶχε γεννηθεῖ πρίν ἀπό τόν Κλεόμβροτο (πού ἦταν ὁ νεώτερος γιός τοῦ Ἀναξανδρίδη), ὅσο κι ἐπειδή εἶχε πάρει γυναίκα τήν κόρη τοῦ Κλεομένη. Αὐτός λοιπόν πῆγε στίς Θερμοπύλες μέ τούς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τριακόσιους πού διάλεξε, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ὅλοι γιούς. Εἶχε παραλάβει μαζί του καί Θηβαίους, τούς ὁποίους ἀνέφερα ὅταν ἀπαρίθμησα τίς δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων καί ἀρχηγός τους ἦταν ὁ Λεοντιάδης, γιός τοῦ Εὐρύμαχου. Ὁ λόγος γιά τόν ὁποῖο ἐπέμεινε νά πάρει μαζί του, ἀπό ὅλους τούς ἄλλους Ἕλληνες, Θηβαίους, ἦταν ὅτι τούς κατηγοροῦσαν πολύ ὅτι θά μήδιζαν. Τούς ζήτησε λοιπόν νά στείλουν στρατό, θέλοντας νά δεῖ ἄν θά συμπολεμήσουν ἤ ἄν θά ἀποσχιστοῦν φανερά ἀπό τή συμμαχία τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Θηβαῖοι ἔστειλαν στρατό, ἀλλά οἱ σκοποί τους ἦταν ἄλλοι.

206. Αὐτούς λοιπόν μέ τόν Λεωνίδα, ἔστειλαν πρώτους οἱ Σπαρτιάτες, ὥστε βλέποντάς τους νά στείλουν στρατό καί οἱ ἄλλοι σύμμαχοι καί νά μήν περάσουν μέ τό μέρος τοῦ ἐχθροῦ, ἄν πληροφοριόνταν ὅτι οἱ Σπαρτιάτες δίσταζαν. Μετά ἀπ' αὐτή τήν πρώτη ἀποστολή οἱ Σπαρτιάτες, πού γιόρταζαν τά Κάρνεια* καί τούς ἦταν αὐτό ἐμπόδιο, λογάριαζαν, ἀφοῦ τελειώσουν τίς γιορτές, ν' ἀφήσουν μιά φρουρά στή Σπάρτη καί νά πᾶνε ὅλοι μαζί στίς Θερμοπύλες. Καί οἱ ἄλλοι σύμμαχοι λογάριαζαν τό ἴδιο νά κάνουν, γιατί εἶχε συμπέσει νά ἑορτάζουν καί αὐτοί τήν Ὀλυμπιάδα. Νομίζοντας ὅτι ἡ ἐξέλιξη τῶν ἐπιχειρήσεων στίς Θερμοπύλες δέ θά ἦταν τόσο γρήγορη, εἶχαν στείλει προφυλακές.

207. Αὐτά εἶχαν στό νοῦ τους νά κάνουν. Στίς Θερμοπύλες ὅμως οἱ Ἕλληνες, ὅταν ὁ Πέρσης πλησίασε στά στενά, κατατρόμαξαν κι ἄρχισαν νά σκέπτονται νά φύγουν. Οἱ περισσότεροι ἀπό τούς Πελοποννησίους εἶχαν τή γνώμη νά πᾶνε στήν Πελοπόννησο καί νά φρουρήσουν τόν Ἰσθμό, ἀλλά ὁ Λεωνίδας, ἐπειδή ἀγανάκτησαν οἱ Φωκεῖς καί οἱ Λοκροί μέ αὐτήν τή γνώμη, ἀποφάσισε νά μείνουν ἐκεῖ καί νά στείλουν ἀπεσταλμένους στίς διάφορες πόλεις νά ζητήσουν βοήθεια, γιατί ἦταν λίγοι γιά νά ἀποκρούσουν τό στρατό τῶν Μήδων.

208. Ἐνῶ συσκέπτονταν, ὁ Ξέρξης ἔστειλε ἕναν καβαλάρη νά δεῖ πόσοι εἶναι καί τί κάνουν. Εἶχε ἀκούσει, ὅσο βρισκόταν ἀκόμα στή Θεσσαλία, ὅτι στό σημεῖο ἐκεῖνο εἶχε συγκεντρωθεῖ λίγος στρατός μέ ἐπικεφαλῆς Λακεδαιμονίους καί ἀρχηγό τό Λεωνίδα, ἀπόγονο τοῦ Ἡρακλῆ.

* Γιορτή στίς δωρικές πολιτεῖες καί κυρίως στή Σπάρτη πρός τιμή τοῦ Καρνείου Ἀπόλλωνα· διαρκοῦσε 9 ἡμέρες τό μήνα πού, γι' αὐτό, λεγόταν Καρνεῖος (15 Αὐγούστου - 15 Σεπτεμβρίου).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καθώς πλησίαζε ὁ καβαλάρης στό στρατόπεδο, δέν μποροῦσε νά δεῖ ὅλον τό στρατό, γιατί δέν τοῦ ἦταν δυνατό νά βλέπει ἐκείνους πού ἦταν πίσω ἀπό τό τεῖχος πού εἶχαν χτίσει. Μόνο ἐκείνους πού ἦταν ἔξω ἀπό τό τεῖχος μποροῦσε νά δεῖ καί τά ὅπλα τους, πού εἶχαν ἐναποθέσει μπροστά στό τεῖχος. Ἐκείνη τήν ἡμέρα ἔτυχε νά φρουροῦν ἔξω ἀπό τό τεῖχος οἱ Λακεδαιμόνιοι. Ἄλλους ἔβλεπε νά γυμνάζονται καί ἄλλους νά χτενίζουν τά μαλλιά τους. Αὐτά βλέποντας ὁ καβαλάρης ἀπόρησε καί μετροῦσε πόσοι ἦταν. Ἀφοῦ τά παρατήρησε ὅλα προσεχτικά, γύρισε πίσω ἀνενόχλητος. Κανείς δέν τόν κυνήγησε καί κανείς δέν τοῦ ἔδωσε προσοχή. Γύρισε πίσω καί εἶπε στόν Ξέρξη ὅλα ὅσα εἶδε.

209. Τά ἄκουγε ὁ Ξέρξης καί δέν μποροῦσε νά καταλάβει τί συνέβαινε, ὅτι δηλαδή οἱ Σπαρτιάτες ἑτοιμάζονταν νά σκοτωθοῦν καί νά σκοτώσουν ὅσους μποροῦσαν. Αὐτά πού ἔκαναν τοῦ φαίνονταν γελοῖα καί ζήτησε τό Δημάρατο,* τό γιό τοῦ Ἀρίστωνα, πού ἦταν στό στρατόπεδο. Ὅταν ὁ Δημάρατος παρουσιάστηκε, ὁ Ξέρξης τόν ρώτησε γιά ὅλα αὐτά, θέλοντας νά καταλάβει τί ἔκαναν οἱ Λακεδαιμόνιοι. Καί ὁ Δημάρατος τοῦ εἶπε: «Σοῦ μίλησα καί πρωτύτερα, ὅταν ξεκινήσαμε γιά τήν Ἑλλάδα, γιά τούς ἄντρες αὐτούς καί γέλασες ὅταν σοῦ εἶπα ὅτι ἔβλεπα πῶς θά ἐξελιχτοῦν τά πράγματα. Μοῦ εἶναι πολύ δύσκολο, βασιλιά μου, νά σοῦ λέω τήν ἀλήθεια. Ἀλλά ἄκουσέ την καί τώρα. Οἱ ἄντρες αὐτοί πῆραν θέσεις γιά νά μᾶς ἐμποδίσουν νά περάσουμε ἀπό τή στενωπό καί γι' αὐτό ἑτοιμάζονται. Ἔχουν τή συνήθεια, ὅταν πρόκειται νά ριψοκινδυνέψουν τή ζωή τους, νά χτενίζουν τά μαλλιά τους. Μάθε καί τοῦτο, βασιλιά. Ἄν τούς νικήσεις αὐτούς καί ὅσους ἄλλους ἔχουν μείνει στή Σπάρτη, καμιά ἄλλη φυλή ἀνθρώπων δέ θά μπορεῖ νά σοῦ ἀντισταθεῖ. Τώρα βρίσκεσαι μπροστά στήν πολιτεία πού εἶναι ἡ καλύτερη τῶν Ἑλλήνων καί μπροστά στούς γενναιότερους ἄντρες». Τά λεγόμενα τοῦ Δημάρατου ὁ Ξέρξης δέν μποροῦσε νά τά πιστέψει καί τόν ρώτησε γιά δεύτερη φορά πῶς, ἐνῶ ἦταν τόσο λίγοι, θά πολεμοῦσαν ἐναντίον τῆς στρατιᾶς του. Καί ὁ Δημάρατος εἶπε: «Βασιλιά, μεταχειρίσου με σάν ψεύτη, ἄν τά πράγματα δέ γίνουν ὅπως τά λέω».

210. Τά εἶπε αὐτά, ἀλλά δέν ἔπεισε τόν Ξέρξη πού περίμενε τέσσε-

* Βασιλιάς τῆς Σπάρτης πού αὐτοεξορίστηκε καί κατέφυγε στά Σοῦσα. Ὅταν ὁ Ξέρξης ξεκίνησε γιά τήν ἐκστρατεία του πῆρε τόν Δημάρατο μαζί του, ὡς σύμβουλο.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρις μέρες, ἐλπίζοντας πάντα ὅτι οἱ Ἕλληνες θά τραποῦν σέ φυγή. Τήν πέμπτη μέρα, καθώς δέν ἔφευγαν, τοῦ φάνηκαν ἀναιδέστατα παράτολμοι. Θύμωσε κι ἔστειλε ἐναντίον τους τούς Μήδους καί Κισσίους, μέ ἐντολή νά τούς πιάσουν ζωντανούς καί νά τούς φέρουν μπροστά του. Καθώς οἱ Μῆδοι ἔκαναν ἔφοδο ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, σκοτώθηκαν πολλοί, ἀλλά δέν ὑποχωροῦσαν παρ' ὅλο ὅτι κακοπάθαιναν. Ἔτσι ἔγινε φανερό σέ ὅλους καί πρό πάντων στό βασιλιά, ὅτι μαζί του βρίσκονταν πολλοί ἄνθρωποι ἀλλά λίγοι ἄντρες. Ἡ συμπλοκή κράτησε ὅλη τή μέρα.

211. Οἱ Μῆδοι, πού εἶχαν κακοπαθήσει, ὑποχώρησαν καί τότε οἱ Πέρσες, αὐτοί τούς ὁποίους ὁ βασιλιάς ἀποκαλοῦσε ἀθάνατους καί εἶχαν ἀρχηγό τόν Ὑδάρνη, τούς ἀντικατέστησαν καί ἔκαμαν ἐπίθεση, νομίζοντας ὅτι εὔκολα θά νικήσουν. Ἀλλά ὅταν ἦρθαν στά χέρια μέ τούς Ἕλληνες, δέν μπόρεσαν νά κατορθώσουν τίποτε περισσότερο ἀπό τούς Μήδους, γιατί πολεμοῦσαν σέ στενωπό, εἶχαν δόρατα κοντύτερα ἀπό τά δόρατα τῶν Ἑλλήνων καί δέν μποροῦσαν νά χρησιμοποιήσουν τήν ἀριθμητική τους ὑπεροχή. Οἱ Λακεδαιμόνιοι πολεμοῦσαν λαμπρά, δείχνοντας ὅλη τους τήν πολεμική τέχνη ἐναντίον ἐκείνων πού δέν ἤξεραν νά πολεμοῦν. Ἔστρεφαν τίς πλάτες σάν νά ἐπρόκειτο δῆθεν νά φύγουν καί ὅταν οἱ βάρβαροι, βλέποντάς τους νά φεύγουν, ἔκαναν ἔφοδο μέ φωνές καί θόρυβο, τότε ἐκεῖνοι, τή στιγμή πού πλησίαζε ὁ ἐχθρός, ἔκαναν μεταβολή, ἀντιμετώπιζαν τούς βαρβάρους, τούς ἔκαναν ἐπίθεση καί σκότωναν ἀναρίθμητο πλῆθος ἀπ' αὐτούς. Σκοτώνονταν καί Σπαρτιάτες ἀλλά λίγοι. Ἐπειδή οἱ Πέρσες δέν μποροῦσαν νά κυριέψουν τό στενό, εἴτε κάνοντας ἐπίθεση κατά τάγματα εἴτε διαφορετικά, ὑποχώρησαν.

212. Λέγεται ὅτι ἐνῶ διεξαγόταν ἡ μάχη καί τήν παρακολουθοῦσε ὁ βασιλιάς, τρεῖς φορές ἀναπήδησε ἀπό τό θρόνο του ἀπό φόβο γιά τό στρατό του. Ἔτσι πολέμησαν ἐκείνη τήν ἡμέρα· καί τήν ἑπόμενη οἱ βάρβαροι δέν μπόρεσαν νά κατορθώσουν τίποτε περισσότερο. Μέ τήν ἐλπίδα ὅτι οἱ ἀντίπαλοί τους ἦταν λίγοι καί ὅτι, καταπληγωμένοι, δέ θά ἦταν σέ θέση νά ἀντισταθοῦν, ἐξακολουθοῦσαν τίς ἐπιθέσεις. Οἱ Ἕλληνες παραταγμένοι κατά τάγματα καί συγκροτημένοι κατά πόλεις, ἔμπαιναν ὁ καθένας μέ τή σειρά του στή μάχη, ἐκτός ἀπό τούς Φωκεῖς. Αὐτούς τούς εἶχαν παρατάξει στό βουνό γιά νά φρουροῦν τό μονοπάτι. Ὅταν οἱ Πέρσες εἶδαν ὅτι δέν ἔκαναν τίποτε καλύτερο ἀπό τήν προηγούμενη, ὑποχώρησαν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

213. Ἀλλά ἐνῶ ὁ βασιλιάς δέν ἤξερε τί νά κάνει μ' αὐτή τήν κατάσταση, ὁ Ἐφιάλτης, γιός τοῦ Εὐρύδημου, Μαλιεύς, παρουσιάστηκε μπροστά του, ἐλπίζοντας πώς θά πάρει σπουδαία ἀμοιβή ἀπό τό βασιλιά, καί τοῦ ἀποκάλυψε ὅτι ὑπῆρχε μονοπάτι, πού περνοῦσε ἀπό τό βουνό κι ὁδηγοῦσε στίς Θερμοπύλες, μονοπάτι πού ἔγινε αἰτία νά σκοτωθοῦν οἱ Ἕλληνες πού ἔμειναν ἐκεῖ. Ἀργότερα ὁ Ἐφιάλτης φοβήθηκε τούς Λακεδαιμονίους καί ἔφυγε στή Θεσσαλία. Ἀλλά παρ' ὅλο τοῦτο ἐπικηρύχθηκε ἀπό τούς Πυλαγόρους* καί τούς Ἀμφικτίονες πού συγκεντρώθηκαν στίς Θερμοπύλες. Χρόνια ἀργότερα γύρισε στήν Ἀντίκυρα, ὅπου τόν σκότωσε ὁ Τραχίνιος Ἀθηνάδης. Ὁ Ἀθηνάδης αὐτός σκότωσε τόν Ἐφιάλτη γιά ἄλλο λόγο, τόν ὁποῖο θ' ἀναφέρω παρακάτω, ἀλλά οἱ Λακεδαιμόνιοι τόν τίμησαν παρ' ὅλα αὐτά. Ἔτσι πέθανε ἀργότερα ὁ Ἐφιάλτης.

214. Ὑπάρχει καί μιά ἄλλη ἐκδοχή, ὅτι ὁ Ὀνήτης, γιός τοῦ Φαναγόρα ἀπό τήν Κάρυστο, καί ὁ Κορυδαλλός ἀπό τήν Ἀντίκυρα εἶναι ἐκεῖνοι πού ἀποκάλυψαν στό βασιλιά τό μονοπάτι καί ὁδήγησαν τούς Πέρσες ἀπό τό βουνό, ἀλλά ἐγώ δέν τήν πιστεύω. Πρέπει νά λάβει ὑπόψη του κανείς τό ἑξῆς: ὅτι οἱ Πυλαγόροι τῶν Ἑλλήνων δέν ἐπικήρυξαν οὔτε τόν Ὀνήτη οὔτε τόν Κορυδαλλό, ἀλλά τόν Ἐφιάλτη τόν Τραχίνιο καί ὁπωσδήποτε θά εἶχαν σωστές πληροφορίες. Καί ξέρουμε ὅτι ὁ Ἐφιάλτης ἔφυγε στή Θεσσαλία γι' αὐτόν τό λόγο. Ὁ Ὀνήτης βέβαια καί χωρίς νά εἶναι ἀπό τή Μαλία μποροῦσε νά ξέρει τό μονοπάτι, ἄν εἶχε ζήσει στήν περιοχή. Ἀλλά ὁ Ἐφιάλτης εἶναι ἐκεῖνος πού τούς ὁδήγησε ἀπό τό βουνό στό μονοπάτι καί αὐτόν κατηγορῶ.

215. Τοῦ Ξέρξη τοῦ ἄρεσαν πολύ τά ὅσα ὑποσχόταν νά κάνει ὁ Ἐφιάλτης. Χάρηκε εὐθύς πολύ κι ἔστειλε τόν Ὑδάρνη μέ τή μονάδα πού διοικοῦσε. Ἔφυγαν ἀπό τό στρατόπεδο τήν ὥρα πού βράδιαζε. Τό μονοπάτι αὐτό τό εἶχαν βρεῖ οἱ ντόπιοι Μαλιεῖς καί ὅταν τό βρῆκαν τό ἔδειξαν στούς Θεσσαλούς γιά νά ἐπιτεθοῦν αὐτοί ἐναντίον τῶν Φωκέων, ὅταν οἱ Φωκεῖς ἔφραξαν μέ τεῖχος τή στενωπό καί προστατεύονταν ἔτσι ἀπό τίς ἐπιδρομές τους. Ἀλλ' ἀπό ἐκεῖνο τόν καιρό εἶχε καταδειχθεῖ ὅτι τό μονοπάτι δέν εἶχε καμιά χρησιμότητα γιά τούς Μαλιεῖς.

---

* Πυλαγόρας· ὁ ἀντιπρόσωπος μιᾶς ἑλληνικῆς πόλης στό Ἀμφικτυονικό Συνέδριο.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

216. Τό μονοπάτι λοιπόν αὐτό ἀρχίζει ἀπό τόν ποταμό Ἀσωπό πού περνάει ἀπό τό φαράγγι. Τό ὄνομα τοῦ βουνοῦ καί τοῦ μονοπατιοῦ εἶναι τό ἴδιο, Ἀνόπαια. Αὐτή λοιπόν ἡ Ἀνόπαια, πηγαίνει ράχη ράχη στό βουνό καί φτάνει στήν πολιτεία Ἀλπηνό, πού εἶναι ἡ πρώτη πολιτεία τῶν Λοκρῶν πρός τή Μαλίδα, περνώντας ἀπό τό βράχο πού ὀνομάζεται Μελάμπυγος κι ἀπό τήν κατοικία τῶν Κερκώπων, ὅπου εἶναι καί τό πιό στενό της τμῆμα.

217. Ἀπ' αὐτό τό μονοπάτι οἱ Πέρσες, ἀφοῦ διάβηκαν τόν Ἀσωπό, πορεύτηκαν ὅλη νύχτα, ἔχοντας δεξιά τά βουνά τῶν Οἰταίων καί ἀριστερά τά βουνά τῶν Τραχινίων. Εἶχε κιόλας φέξει ὅταν ἔφτασαν στήν κορυφή τοῦ βουνοῦ. Στό σημεῖο αὐτό τοῦ βουνοῦ φρουροῦσαν, ὅπως εἶπα καί πρωτύτερα, χίλιοι Φωκεῖς ὁπλίτες πού φύλαγαν τό ἔδαφός τους καί τό μονοπάτι. Τή στενωπό κάτω ἀπό τό βουνό τή φρουροῦσαν οἱ Ἕλληνες πού εἶπα, τό μονοπάτι τοῦ βουνοῦ τό φρουροῦσαν οἱ Φωκεῖς πού εἶχαν ἐθελοντικά προσφερθεῖ στό Λεωνίδα.

218. Οἱ Φωκεῖς τούς ἔνιωσαν ν' ἀνεβαίνουν ἀπό τό ἐξῆς: τούς Πέρσες τούς ἔκρυβε τό δάσος ἀπό βαλανιδιές πού σκεπάζει τό βουνό· ἦταν ἀπόλυτη ἡσυχία κι ὅμως γινόταν θόρυβος πολύς ἀπό τά φύλλα πού πατοῦσαν. Οἱ Φωκεῖς ἔτρεξαν στά ὅπλα καί ἀμέσως παρουσιάστηκαν μπροστά τους οἱ βάρβαροι, πού σάστισαν βλέποντας ἄντρες μέ τά ὅπλα τους. Ἔλπιζαν ὅτι δέ θά βροῦν ἐμπόδιο καί ἔβρισκαν μπροστά τους στρατό. Ὁ Ὑδάρνης φοβήθηκε μήπως οἱ Φωκεῖς ἦταν Λακεδαιμόνιοι καί ρώτησε τόν Ἐφιάλτη πόσος ἦταν ὁ στρατός αὐτός καί, ὅταν τό πληροφορήθηκε, παρέταξε τούς Πέρσες γιά μάχη. Οἱ Φωκεῖς, κάτω ἀπό τά πολλά καί πυκνά βέλη, ἔφυγαν καί πῆγαν στήν κορυφή τοῦ βουνοῦ, νομίζοντας ὅτι ἡ ἐπίθεση γινόταν εἰδικά ἐναντίον τους κι ἑτοιμάστηκαν γιά θάνατο. Οἱ Φωκεῖς τό εἶχαν ἀποφασίσει, ἀλλά οἱ Πέρσες, τούς ὁποίους ὁδηγοῦσε ὁ Ἐφιάλτης καί ὁ Ὑδάρνης, δέν τούς λογάριασαν καί ἄρχισαν νά κατεβαίνουν γρήγορα τό βουνό.

219. Στούς Ἕλληνες πού ἦταν στίς Θερμοπύλες ὁ μάντης Μεγιστίας, ἐξετάζοντας τά ἐντόσθια ἑνός ζώου, εἶπε ὅτι μαζί μέ τήν αὐγή θά ἐρχόταν ὁ θάνατός τους. Ὕστερα μερικοί αὐτόμολοι τούς εἶπαν πώς οἱ Πέρσες τούς περικύκλωναν. Τούς τό εἶπαν ὅταν ἦταν ἀκόμα νύχτα καί

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τρίτοι ἤρθαν νά τούς τό ποῦν στρατιῶτες, πού ἦταν σκοποί στά ὑψώματα τήν ὥρα πού χάραζε ἡ μέρα. Τότε οἱ Ἕλληνες ἔκαναν σύσκεψη καί οἱ γνῶμες διχάστηκαν. Ἄλλοι δέν ἤθελαν νά ἐγκαταλείψουν τή θέση τους καί ἄλλοι εἶχαν τήν ἀντίθετη γνώμη. Μετά τή σύσκεψη χωρίστηκαν. Ἄλλοι ἔφυγαν καί πῆγαν ὁ καθένας στήν πολιτεία του καί ἄλλοι μέ τόν Λεωνίδα ἑτοιμάστηκαν νά μείνουν.

220. Λένε ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Λεωνίδας τούς ἔδιωξε γιά νά μή σκοτωθοῦν, ἀλλά γι' αὐτόν καί τούς ἄλλους Σπαρτιάτες πού ἦταν ἐκεῖ θά ἦταν ἀτιμωτικό νά ἐγκαταλείψουν τή θέση πού εἶχαν ἔρθει νά φρουρήσουν. Ἡ γνώμη τήν ὁποία ἐγώ ἀσπάζομαι εἶναι ἡ ἀκόλουθη: ὁ Λεωνίδας, ὅταν εἶδε πόσο ἀπρόθυμοι ἦταν οἱ σύμμαχοι καί πόσο δέν ἤθελαν νά ριψοκινδυνέψουν μαζί του, ἔδωσε διαταγή νά φύγουν, ἔκρινε ὅμως πώς θά ἦταν ἀτιμωτικό νά φύγει ὁ ἴδιος. Μένοντας ἐξασφάλιζε μεγάλη δόξα γιά τόν ἑαυτό του καί δέν προκαλοῦσε καμιά βλάβη στήν τύχη τῆς Σπάρτης. Καί πράγματι, ὅταν οἱ Σπαρτιάτες εἶχαν ζητήσει χρησμό γιά τόν πόλεμο αὐτόν, μόλις εἶχε ἀρχίσει, ἡ Πυθία τούς εἶχε πεῖ ὅτι ἤ ἡ πολιτεία τους θά κυριευόταν ἀπό τούς βαρβάρους ἤ θά σκοτωνόταν ὁ βασιλιάς τους. Αὐτά τούς εἶχε πεῖ σέ ἑξάμετρο. Ὁ χρησμός ἦταν ὁ ἀκόλουθος:

Σεῖς πού κατοικεῖτε στήν εὐρύχωρη Σπάρτη,
ἤ στά χέρια τῶν Περσῶν ἡ πολιτεία σας θά πέσει,
ἤ, ἄν δέν πέσει, ἡ Λακεδαίμων θά πενθήσει
τό θάνατο τοῦ βασιλιᾶ της πού κατάγεται ἀπό τόν Ἡρακλῆ.
Οὔτε ταύρων οὔτε λιονταριῶν μανία θά μπορέσει
νά τόν συγκρατήσει τόν ἐχθρό, γιατί ἔχει τή δύναμη τοῦ Δία.
Καί, σοῦ τό λέω, ὁ Δίας δέν θά σταματήσει προτοῦ κομματιάσει
τόν ἕναν ἀπό τούς δύο.

Αὐτά θά θυμόταν ὁ Λεωνίδας καί θέλοντας νά ἐξασφαλίσει τή δόξα μόνο γιά τούς Σπαρτιάτες, μᾶλλον ἔδιωξε τούς συμμάχους παρά ἔφυγαν ἐκεῖνοι ἄπρεπα.

221. Ἀπόδειξη πολύ σοβαρή ὅτι ἔτσι ἔγιναν τά πράγματα εἶναι καί τό ἑξῆς. Ὁ Λεωνίδας εἶναι βέβαιο ὅτι ἔδιωξε καί τό μάντη Μεγιστία ἀπό τήν Ἀκαρνανία πού λέγεται ὅτι ἦταν ἀπόγονος τοῦ Μελάμποδα, αὐτόν πού εἶχε δεῖ στό σφαχτάρι τί ἐπρόκειτο νά τούς συμβεῖ, καί αὐτό τό ἔκανε γιά νά μή σκοτωθεῖ κι αὐτός μαζί τους. Ἐκεῖνος ὅμως παρ' ὅλο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πού τόν ἔδιωξε δέν ἔφυγε, ἀλλά ἔδιωξε τό γιό του, πού ἦταν τό μοναδικό του παιδί.

222. Οἱ σύμμαχοι λοιπόν τούς ὁποίους ἔδιωξε ὁ Λεωνίδας ὑπάκουσαν καί ἔφυγαν καί μόνοι οἱ Θεσπιεῖς καί οἱ Θηβαῖοι ἔμειναν μέ τούς Λακεδαιμονίους. Ἀπ' αὐτούς οἱ Θηβαῖοι ἔμειναν παρά τή θέλησή τους (τούς κρατοῦσε ὁ Λεωνίδας σάν ὁμήρους), ἀλλά οἱ Θεσπιεῖς ἔμειναν ἐπειδή τό ἤθελαν πολύ. Εἶπαν πώς δέ θά ἔφευγαν καί δέ θ' ἄφηναν τόν Λεωνίδα καί τούς ὁπλίτες του πίσω. Ἔμειναν καί σκοτώθηκαν μαζί τους. Ἀρχηγός τους ἦταν ὁ Δημόφιλος τοῦ Διαδρόμου.

223. Ὁ Ξέρξης, ἀφοῦ ἔκαμε σπονδές ὅταν ἀνέτειλε ὁ ἥλιος, περίμενε ὡς τήν ὥρα πού γεμίζει ἡ ἀγορά καί τότε νά ἐξαπολύσει τήν ἐπίθεσή του. Αὐτό τόν εἶχε συμβουλέψει ὁ Ἐφιάλτης, γιατί ἡ κάθοδος ἀπό τό βουνό εἶναι συντομότερη καί πολύ λιγότερος ὁ δρόμος παρά ἄν ἀνέβει κανείς κάνοντας γύρο. Οἱ βάρβαροι πού ἦταν μέ τόν Ξέρξη ἔκαναν ἐπίθεση καί οἱ Ἕλληνες μέ τό Λεωνίδα ἔκαναν ἔξοδο θανάτου καί προχώρησαν πολύ πιό ἔξω ἀπό τή στενωπό, πρός τό φαρδύτερο μέρος τοῦ αὐχένα. Τίς προηγούμενες μέρες φύλαγαν τό τεῖχος καί πολεμοῦσαν μέσα στά στενά, ἀλλά τώρα πολεμοῦσαν ἔξω ἀπό τά στενά καί ἔπεφτε ἀμέτρητο πλῆθος βαρβάρων, γιατί πίσω τους οἱ ἀρχηγοί τῶν μονάδων τούς ἀνάγκαζαν μέ μαστίγια νά προχωροῦν ὅλο καί πιό μπροστά. Πολλοί ἀπ' αὐτούς ἔπεφταν στή θάλασσα καί πνίγονταν καί πολλοί περισσότεροι καταπατιόνταν ζωντανοί ἀπό τούς ἄλλους. Κανείς δέν νοιαζόταν γιά ὅποιον σκοτωνόταν. Ξέροντας πώς τούς περιμένει ὁ θάνατος ἀπό ἐκείνους πού τούς εἶχαν κυκλώσει ἀπό τό βουνό, οἱ Ἕλληνες πολεμοῦσαν μέ τή μεγαλύτερη παλικαριά ἐναντίον τῶν βαρβάρων, μή λογαριάζοντας τόν κίνδυνο.

224. Τῶν περισσότερων γρήγορα ἔσπασαν τά δόρατά τους, ἀλλά πολεμοῦσαν τούς Πέρσες μέ τά σπαθιά. Στή μάχη ἀπάνω ἔπεσε ὁ Λεωνίδας πού πολέμησε πάρα πολύ γενναῖα καί μαζί του πολλοί ὀνομαστοί Σπαρτιάτες πού τά ὀνόματά τους, ἐπειδή φάνηκαν ἄξιοι, τά ἔμαθα, καθώς καί τά ὀνόματα τῶν τριακοσίων. Καί ἀπό τούς Πέρσες ἔπεσαν πολλοί καί ὀνομαστοί. Ἀνάμεσά τους δύο γιοί τοῦ Δαρείου, ὁ Ἀβροκόμης καί ὁ Ὑπεράνθης πού τούς εἶχε γεννήσει ἡ Φραταγούνη, κόρη τοῦ Ἀρτάνη. Ὁ Ἀρτάνης ἦταν ἀδελφός τοῦ Δαρείου καί γιός τοῦ Ὑστάσπη, γιοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ Ἀρσάμη. Εἶχε δώσει τή θυγατέρα του στό Δαρεῖο μέ ὅλη του τήν περιουσία, γιατί δέν εἶχε ἄλλο παιδί.

225. Δύο ἀδελφοί τοῦ Ξέρξη σκοτώθηκαν λοιπόν πολεμώντας γύρω ἀπό τό νεκρό τοῦ Λεωνίδα. Γινόταν πεισματική μάχη ἀνάμεσα σέ Πέρσες καί Ἕλληνες πού μπόρεσαν, ἀφοῦ ἀπώθησαν τέσσερις φορές τούς βαρβάρους, νά πάρουν τό νεκρό τοῦ Λεωνίδα. Ἡ μάχη ἐξακολούθησε ὡσότου ἔφτασαν οἱ Πέρσες πού ἦταν μέ τόν Ἐφιάλτη. Ὅταν τό ἔνιωσαν οἱ Ἕλληνες, ἄλλαξε ἡ ὄψη τῆς μάχης. Ὑποχώρησαν στό πιό στενό μέρος, πέρασαν μέσα στό τεῖχος καί πῆγαν καί πῆραν θέση ὅλοι, ἐκτός ἀπό τούς Θηβαίους, στόν μικρό λόφο πού βρίσκεται στήν εἴσοδο, ὅπου σήμερα εἶναι τό πέτρινο λιοντάρι, μνημεῖο τοῦ Λεωνίδα. Σ' ἐκεῖνο τό μέρος πολεμώντας μέ τά μαχαίρια τους, πού τούς εἶχαν μείνει, καί μέ τά χέρια καί μέ τά δόντια, τούς σκότωσαν οἱ βάρβαροι ρίχνοντας βέλη, ἄλλοι καθώς ἔρχονταν ἀπό τό τεῖχος πού γκρέμισαν καί ἄλλοι καθώς τούς εἶχαν κυκλώσει ἀπό παντοῦ.

226. Οἱ Λακεδαιμόνιοι καί οἱ Θεσπιεῖς πολέμησαν πολύ γενναῖα, ἀλλά πιό παλικαρίσια ἀπ' ὅλους πολέμησε ὁ Σπαρτιάτης Διηνέκης, πού, καθώς λένε, εἶπε τό ἑξῆς προτοῦ ἀρχίσει ἡ μάχη μέ τούς Μήδους. Πληροφορήθηκε ἀπό ἕναν Τραχίνιο ὅτι, ὅταν οἱ βάρβαροι ρίξουν τά βέλη τους, θά εἶναι τόσο πολλά πού θά σκιάσουν τόν ἥλιο. Τότε ὁ Διηνέκης περιφρονώντας τό πλῆθος τῶν Μήδων εἶπε ὅτι ὁ Τραχίνιος τοῦ ἔφερε καλά νέα, γιατί ἄν οἱ Μῆδοι ἔκρυβαν τόν ἥλιο, τότε θά πολεμοῦσαν στή σκιά καί ὄχι κάτω ἀπό τόν καυτερό ἥλιο. Αὐτά τά λόγια καί ἄλλα παρόμοια λένε ὅτι ἄφησε ὁ Λακεδαιμόνιος Διηνέκης, γιά νά θυμοῦνται οἱ ἐπερχόμενες γενεές.

227. Μετά τό Διηνέκη λένε ὅτι πολέμησαν πολύ γενναῖα δύο ἀδελφοί Λακεδαιμόνιοι, ὁ Ἀλφεός καί ὁ Μάρων, παιδιά τοῦ Ὀρσιφάντη. Ἀπό τούς Θεσπιεῖς ἐκεῖνος πού πολέμησε καλύτερα ἦταν ὁ Διθύραμβος τοῦ Ἁρματίδη.

228. Τούς ἔθαψαν ἐπί τόπου, ἐκεῖ πού ἔπεσαν αὐτοί καί ὅσοι εἶχαν σκοτωθεῖ προτοῦ διώξει ὁ Λεωνίδας τόν ὑπόλοιπο στρατό. Στόν τάφο τους ὑπάρχει τό ἐπίγραμμα:

Ἐναντίον τριῶν ἑκατομμυρίων πολέμησαν κάποτε
τέσσερις χιλιάδες ἀπό τήν Πελοπόννησο.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αὐτό τό ἐπίγραμμα εἶναι γιά ὅλους ὅσους σκοτώθηκαν. Γιά τούς Σπαρτιάτες ὑπάρχει τό ἀκόλουθο ἐπίγραμμα:

Ξένε, μήνυσε στούς Σπαρτιάτες πώς ἐδῶ εἴμαστε θαμμένοι
ὑπακούοντας στίς προσταγές τους.
Ὦ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῇδε
κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι.

Αὐτό εἶναι τό ἐπίγραμμα γιά τούς Λακεδαιμονίους. Γιά τό μάντη Μεγιστία ὑπάρχει τό ἀκόλουθο ἐπίγραμμα:

Τό μνῆμα αὐτό εἶναι τοῦ δοξασμένου Μεγιστία
πού σκότωσαν οἱ Μῆδοι σάν πέρασαν τό Σπερχειό,
τοῦ μάντη πού ἤξερε καλά πώς ἔρχεται ὁ θάνατος,
ἀλλά δέν θέλησε νά ἐγκαταλείψει μόνο τό βασιλιά τῆς Σπάρτης.

Τά ἐπιγράμματα καί οἱ στῆλες, ἐκτός ἀπό τό ἐπίγραμμα γιά τόν Μεγιστία, εἶναι ἀφιερώματα τῶν Ἀμφικτιόνων γιά τούς νεκρούς. Τό ἐπίγραμμα γιά τόν Μεγιστία τό ἔγραψε ὁ Σιμωνίδης*, γιός τοῦ Λεωπρέπη, πού εἶχε δεσμό φιλίας μαζί του.

Κεφ. 234-238. Διάλογος μεταξύ Ξέρξη, Δημαράτου καί Ἀχαιμένη

234. Ἔτσι πολέμησαν οἱ Ἕλληνες στίς Θερμοπύλες. Ὁ Ξέρξης φώναξε τό Δημάρατο καί τοῦ ἔκανε ἐρωτήσεις ἀρχίζοντας ἀπ' αὐτή: «Δημάρατε, εἶσαι τίμιος ἄνθρωπος καί τό βλέπω, γιατί ὅσα εἶχες πεῖ συνέβηκαν. Ἀλλά τώρα πές μου· πόσοι εἶναι οἱ ὑπόλοιποι Λακεδαιμόνιοι καί πόσοι ἀπ' αὐτούς εἶναι τόσο καλοί πολεμιστές, ἤ εἶναι ὅλοι τους;» Ὁ Δημάρατος ἀποκρίθηκε: «Βασιλιά, οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶναι πολλοί καί οἱ πολιτεῖες τους πολλές. Θά σοῦ πῶ αὐτό πού θέλεις νά μάθεις. Στή Λακεδαίμονα ὑπάρχει μιά πολιτεία, ἡ Σπάρτη, πού ἔχει γύρω στίς ὀχτώ χιλιάδες ἄντρες· ὅλοι τους εἶναι ἰσάξιοι μέ αὐτούς πού πολέμησαν ἐδῶ. Οἱ ἄλλοι Λακεδαιμόνιοι δέν εἶναι σάν αὐτούς ἐδῶ, πάντως εἶναι ἀντρεῖοι». Σ' αὐτά εἶπε ὁ Ξέρξης: «Δημάρατε, μέ ποιό τρόπο θά καταβάλουμε τούς ἀνθρώπους αὐτούς μέ τό λιγότερο κόπο; Λέγε μου, ἐσύ πού ἤσουν βασιλιάς τους ξέρεις ποιά εἶναι ἡ νοοτροπία τους».

* Καί τά τρία ἐπιγράμματα εἶναι τοῦ Σιμωνίδη τοῦ Κείου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

235. Στήν ἐρώτηση τοῦ Ξέρξη ὁ Δημάρατος ἀποκρίθηκε: «Βασιλιά μου, ἄν θέλεις νά σοῦ δώσω συμβουλή, πρέπει ἐγώ νά σοῦ δώσω τήν καλύτερη. Στεῖλε τριακόσια καράβια τοῦ στόλου σου στή Λακωνική. Ὑπάρχει κοντά στίς ἀκτές τῆς Λακωνικῆς ἕνα νησί πού τό ὄνομά του εἶναι Κύθηρα, γιά τό ὁποῖο ὁ σοφότερος ἀπό τούς Λακεδαιμονίους, ὁ Χίλων*, εἶπε ὅτι θά ἦταν κέρδος μεγάλο γιά τούς Σπαρτιάτες ἄν τό νησί αὐτό βρισκόταν στό βυθό τῆς θάλασσας παρά στήν ἐπιφάνειά της, γιατί φοβόταν μήπως ἀπό τό νησί αὐτό ξεκινήσει κάτι ὅμοιο μ' ἐκεῖνο πού ἐγώ θά σοῦ προτείνω. Δέν εἶχε προβλέψει τή δική σου ἐκστρατεία, ἀλλά φοβόταν κάθε ἐκστρατεία. Μέ ὁρμητήριο αὐτό τό νησί ν' ἀπειλεῖς τούς Λακεδαιμονίους. Ὅταν ὁ πόλεμος γίνει γειτονάς τους, δέ θά σταθοῦν ἐμπόδιο καί οὔτε θά στείλουν πεζικό νά βοηθήσει τήν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα, ὅταν θά τήν ὑποδουλώνεις. Καί ὅταν ὑποδουλωθεῖ ἡ ὑπόλοιπη Ἑλλάδα, θά μείνει μόνο ἡ Λακωνική πού θά εἶναι ἀδύνατη. Ἄν δέν κάνεις αὐτά πού σοῦ λέω, πρέπει νά περιμένεις ὅτι θά συμβοῦν τά ἑξῆς: Ἡ Πελοπόννησος ἔχει ἕναν ἰσθμό πολύ στενό· ἐκεῖ ὅλοι οἱ Πελοποννήσιοι θά συμπολεμήσουν ἐναντίον σου καί θά γίνουν μάχες πολύ πιό σκληρές ἀπ' αὐτές πού ἔγιναν. Ἄν ὅμως κάνεις αὐτό πού σέ συμβουλεύω, τότε χωρίς μάχη θά καταληφθεῖ ὁ ἰσθμός καί οἱ ἄλλες πολιτεῖες θά προσχωρήσουν».

236. Μετά τόν Δημάρατο μίλησε ὁ Ἀχαιμένης, ἀδελφός τοῦ Ξέρξη καί ἀρχηγός τοῦ στόλου, πού ἔτυχε νά εἶναι ἐκεῖ καί φοβήθηκε μήπως ὁ Ξέρξης πειστεῖ καί κάμει αὐτά. «Βασιλιά, βλέπω πώς ἀκοῦς ἕναν ἄνθρωπο πού φθονεῖ τίς ἐπιτυχίες σου καί ἴσως εἶναι προδότης. Ὁ τρόπος αὐτός εἶναι ἀγαπητός στούς Ἕλληνες. Φθονοῦν ὅποιον εὐτυχεῖ καί μισοῦν τόν καλύτερο. Ἐάν μετά τά ὅσα μᾶς ἔτυχαν καί χάσαμε τετρακόσια καράβια, πάρεις ἄλλα τριακόσια καί τά στείλεις νά περιπλεύσουν τήν Πελοπόννησο, τότε οἱ ἀντίπαλοί σου γίνονται ἰσόπαλοι μαζί σου. Ἑνωμένος, ὁ στόλος μας εἶναι μεγάλη ἀπειλή γι' αὐτούς καί δέν μποροῦν νά τοῦ ἀντισταθοῦν. Ὅλος ὁ στόλος θά στηρίξει τό πεζικό καί τό πεζικό θά στηρίξει τό στόλο, ἄν προχωρήσουν μαζί. Ἄν ὅμως διασπάσεις τίς δυνάμεις σου, οὔτε ἐσύ θά μπορεῖς νά εἶσαι χρήσιμος στό στόλο σου οὔτε ὁ στόλος σου σ' ἐσένα. Σκέψου καλά τή δική σου θέση καί μήν ἀσχολεῖσαι μέ τήν κατάσταση τῶν ἐχθρῶν, ποῦ θά σοῦ ἀντισταθοῦν, τί θά κάνουν

* Ἕνας ἀπό τούς Ἑπτά σοφούς, καταγόμενος ἀπό τή Σπάρτη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καί πόσοι εἶναι. Ἐκεῖνοι εἶναι ἱκανοί νά φροντίζουν γιά τόν ἑαυτό τους καθώς κι ἐμεῖς γιά τούς ἑαυτούς μας. Ἄν οἱ Λακεδαιμόνιοι παραταχτοῦν ἐναντίον τῶν Περσῶν σέ μάχη, δέ θά μπορέσουν νά ἐπανορθώσουν τό πάθημά τους».

237. Ὁ Ξέρξης τοῦ ἀποκρίθηκε: «Ἀχαιμένη, θαρρῶ πώς εἶναι σωστά αὐτά πού λές καί αὐτό θά κάμω. Ὁ Δημάρατος δίνει τή συμβουλή πού θεωρεῖ καλύτερη γιά μένα, ἡ δική σου ὅμως εἶναι καλύτερη. Δέ δέχομαι ὅμως ὅτι ἐπειδή μοῦ δίνει τέτοια συμβουλή δέν εὐνοεῖ τήν ἐκστρατεία μου, καί τοῦτο τό συμπεραίνω ἀπό τά ὅσα μοῦ ἔχει ὡς τώρα πεῖ, ἀλλά καί ἀπό τό ἑξῆς: ἕνας πολίτης πράγματι μπορεῖ νά φθονήσει ἄλλο συμπολίτη του πού εὐτυχεῖ καί μπορεῖ νά τηρεῖ δυσμενή σιγή· οὔτε κι ἄν ὁ συμπολίτης του τοῦ ζητήσει συμβουλή θά θελήσει νά τοῦ πεῖ τήν καλύτερη γνώμη, ἐκτός ἄν εἶναι ἄνθρωπος μέ ἐξαιρετικές ἀρετές, ἀλλά τέτοιος ἄνθρωπος εἶναι σπάνιος. Ὅμως ἕνας ξένος πού συνδέεται μέ δεσμούς φιλίας μέ ἄλλον ξένο, χαίρεται πολύ μέ τήν ἐπιτυχία τοῦ φίλου του κι ἄν τοῦ ζητηθεῖ συμβουλή, θά δώσει τήν καλύτερη. Ἔτσι λοιπόν διατάζω ἀπό ἐδῶ κι ἐμπρός νά μήν κατηγορεῖ κανείς τόν Δημάρατο πού εἶναι ξένος μου».

238. Ἀφοῦ τά εἶπε αὐτά ὁ Ξέρξης, πέρασε ἀνάμεσα στούς νεκρούς καί ἐπειδή εἶχε ἀκούσει ὅτι ὁ Λεωνίδας ἦταν βασιλιάς καί στρατηγός τῶν Λακεδαιμονίων, ἔδωσε διαταγή νά τοῦ κόψουν τό κεφάλι καί νά τό στήσουν πάνω σ' ἕνα κοντάρι. Εἶναι φανερό καί ἀπό ἄλλες ἐνδείξεις ἀλλά καί ἀπό αὐτή τήν πράξη ὅτι ἀπ' ὅλους τούς ἐχθρούς του ὁ Λεωνίδας, ὅταν ζοῦσε, εἶχε προκαλέσει τό θυμό τοῦ Ξέρξη, γιατί ἀλλιῶς ὁ βασιλιάς ποτέ δέν θά ἔκανε τέτοια ἱεροσυλία στό νεκρό, γιατί ἀπ' ὅσο ξέρω, οἱ Πέρσες τιμοῦν ἰδιαίτερα τήν παλικαριά στόν πόλεμο. Ἔγινε λοιπόν ἐκεῖνο πού εἶχε διατάξει ὁ Ξέρξης*.

* Τό σχόλιο τοῦ Ἡροδότου εἶναι ὑποτιμητικό γιά τόν Ξέρξη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΟΥΡΑΝΙΑ

8

Κεφ. 1-48. Μετά τή μάχη τῶν Θερμοπυλῶν καί ἐνῶ ὁ Ξέρξης κατεβαίνει ἀπό τή Βοιωτία πρός τήν Ἀττική, ὁ ἑλληνικός στόλος φεύγει ἀπό τό Ἀρτεμίσιο, ὅπου ναυμάχησε μέ ἐπιτυχία ἐναντίον τῶν Περσῶν, καί συγκεντρώνεται στή Σαλαμίνα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκαταλείπουν τήν πολιτεία τους καί μεταφέρουν τά γυναικόπαιδά τους στή Σαλαμίνα, τήν Αἴγινα καί τήν Τροιζήνα. Στό μεταξύ οἱ Σπαρτιάτες, μέ ἄλλους Πελοποννησίους, χτίζουν τεῖχος στόν Ἰσθμό. Στή Σαλαμίνα οἱ Ἕλληνες ἀρχηγοί τοῦ στόλου διχάζονται. Ἄλλοι λένε ὅτι πρέπει ὁ στόλος νά πάει στόν Ἰσθμό, ἄλλοι — καί κυρίως ὁ Θεμιστοκλῆς — ἐπιμένουν νά μείνει ὁ στόλος στή Σαλαμίνα, ὥστε ν' ἀντιμετωπίσει τούς Πέρσες στή στενή θάλασσα τοῦ νησιοῦ, ὅπου ὁ μεγάλος ἀριθμός τῶν πλοίων τοῦ Ξέρξη θά εἶναι, γι' αὐτόν, μειονέκτημα καί ὄχι πλεονέκτημα. Ἡ πρόβλεψη τοῦ Θεμιστοκλῆ ἐπαληθεύεται μέ τή λαμπρή νίκη τῶν Ἑλλήνων.

Κεφ. 49-64. Κατάληψη τῆς Ἀθήνας ἀπό τόν Ξέρξη. Συμβούλιο Ἑλλήνων στρατηγῶν, παρέμβαση Θεμιστοκλῆ

49. Ὅταν ἔφτασαν στή Σαλαμίνα οἱ στρατηγοί τῶν πολιτειῶν αὐτῶν*, ἔκαμαν συμβούλιο. Ὁ Εὐρυβιάδης** τούς πρότεινε ὅποιος θέλει νά μιλήσει καί νά προτείνει ποιό μέρος, ἀπό ὅσα κρατοῦσαν ἀκόμη, θεωροῦσε τό καλύτερο γιά νά γίνει ναυμαχία. Τήν Ἀττική τήν εἶχαν κιόλας ἐγκαταλείψει καί θά συζητοῦσαν γιά ἄλλες περιοχές. Οἱ περισσότεροι πού

---

* Κατάλογος τῶν διαφόρων αὐτῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἀναφέρεται στίς παραγρ. 42-48.

** Σπαρτιάτης στρατηγός, ἀρχηγός ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μίλησαν συμφώνησαν νά πλεύσουν στόν Ἰσθμό καί νά ναυμαχήσουν κοντά στίς ἀκτές τῆς Πελοποννήσου γιά τόν ἀκόλουθο λόγο: ἄν νικηθοῦν στή Σαλαμίνα θά τούς πολιορκήσουν στό νησί, ὅπου καμιά βοήθεια δέν μποροῦσε νά τούς ἔρθει, ἐνῶ ἄν νικηθοῦν στόν Ἰσθμό, θά κατεύφευγαν στούς δικούς τους.

50. Αὐτά ἔλεγαν οἱ στρατηγοί ἀπό τήν Πελοπόννησο, ὅταν ἔφτασε ἕνας Ἀθηναῖος πού ἀνάγγειλε ὅτι οἱ βάρβαροι μπῆκαν στήν Ἀττική καί ὅτι τήν πυρπολοῦν ὁλόκληρη. Πραγματικά ὁ στρατός μέ τόν Ξέρξη, πού εἶχε πάει στή Βοιωτία, εἶχε βάλει φωτιά στίς Θεσπιές, πού οἱ κάτοικοί της εἶχαν φύγει στήν Πελοπόννησο, καί στίς Πλαταιές καί εἶχε φτάσει στήν Ἀθήνα καί κατέστρεφε τά πάντα. Ἔκαψαν τίς Θεσπιές καί τίς Πλαταιές, γιατί πληροφορήθηκαν ἀπό τούς Θηβαίους ὅτι οἱ δυό αὐτές πολιτεῖες δέν εἶχαν μηδίσει.

51. Ἀπό τότε πού οἱ βάρβαροι διάβηκαν τόν Ἑλλήσποντο ἀπό ὅπου ξεκίνησαν καί ὅπου ἔμειναν ἕνα μήνα, ὥσπου νά περάσουν ἀπό τήν Ἀσία στήν Εὐρώπη, χρειάστηκαν ἄλλους τρεῖς μῆνες γιά νά φτάσουν στήν Ἀττική, τήν ἐποχή πού ἄρχοντας στήν Ἀθήνα ἦταν ὁ Καλλιάδης. Κυρίεψαν ἔρημη τήν πολιτεία καί βρῆκαν λίγους Ἀθηναίους, διαχειριστές τοῦ ναοῦ, καί μερικούς φτωχούς πού εἶχαν κάνει φράχτη στήν ἀκρόπολη μέ σανίδες καί ξύλα καί προσπαθοῦσαν νά ἀμυνθοῦν ἐναντίον τῶν εἰσβολέων. Δέν εἶχαν φύγει γιά τή Σαλαμίνα, ἐπειδή ἦταν φτωχοί, ἀλλά καί γιατί νόμιζαν πώς εἶχαν καταλάβει τό χρησμό πού εἶχε δώσει ἡ Πυθία, ὅτι τό ξύλινο τεῖχος δέ θά κυριευτεῖ καί ὅτι αὐτό ἦταν τό ἀσφαλές καταφύγιο καί ὄχι τά καράβια.

52. Οἱ Πέρσες ἐγκαταστάθηκαν στό λόφο πού εἶναι ἀντίκρυ ἀπό τήν ἀκρόπολη, πού οἱ Ἀθηναῖοι τόν ὀνομάζουν Ἄρειο πάγο, καί τήν πολιόρκησαν μέ τόν ἑξῆς τρόπο: Ἔδεναν στουπιά στά βέλη τους, τούς ἔβαζαν φωτιά καί τά ἔριχναν ἀπάνω στό φράχτη. Ἀλλά οἱ πολιορκημένοι Ἀθηναῖοι ἀμύνονταν, ἄν καί ἡ κατάστασή τους ἦταν ἀπελπιστική καί τό φράγμα τους εἶχε ὑποχωρήσει. Οὔτε δέχτηκαν προτάσεις τῶν Πεισιστρατιδῶν γιά νά συνθηκολογήσουν, ἀλλά ἀντιστέκονταν βρίσκοντας διάφορους τρόπους· καί ὅταν οἱ βάρβαροι ζύγωναν στίς πύλες, κυλοῦσαν ἀπάνω τους μεγάλες πέτρες. Γιά ἀρκετό χρονικό διάστημα ὁ Ξέρξης δέν ἤξερε τί νά κάνει γιά νά τούς ὑποτάξει.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

53. Ἀλλά μέ τόν καιρό οἱ βάρβαροι βρῆκαν τρόπο νά μποῦν ἀπό μέρος ἀπάτητο. Ἔπρεπε νά βγεῖ ἀληθινός ὁ χρησμός ὅτι ὁλόκληρη ἡ ἠπειρωτική Ἀττική θά ἔπεφτε στά χέρια τῶν Περσῶν. Μπροστά στήν ἀκρόπολη, ἀλλά πίσω ἀπό τίς πύλες κι ἀπό τά σκαλιά τῆς ἀνόδου, σ' ἕνα σημεῖο πού δέν τό φύλαγαν οὔτε θεωροῦσαν ὅτι θά μποροῦσε ν' ἀνεβεῖ ἄνθρωπος ἀπό ἐκεῖ, ἀνέβηκαν μερικοί κοντά στό ἱερό τῆς Ἀγλαύρου, κόρης τοῦ Κέκροπα, παρ' ὅλο πού τό μέρος ἦταν ἀπόκρημνο. Καθώς οἱ Ἀθηναῖοι τούς εἶδαν ἀνεβασμένους στήν ἀκρόπολη, ἄλλοι ἄρχισαν νά ρίχνονται ἀπό τό τεῖχος καί νά σκοτώνονται καί ἄλλοι κατέφυγαν στό ναό. Οἱ Πέρσες πού εἶχαν ἀνεβεῖ, πρῶτα πῆγαν στίς πύλες καί τίς ἄνοιξαν καί σκότωναν τούς ἱκέτες. Ὅταν τούς σκότωσαν ὅλους, σύλησαν τό ναό καί ἔβαλαν φωτιά στήν ἀκρόπολη.

54. Ὅταν κυρίεψε ὁλόκληρη τήν Ἀθήνα, ὁ Ξέρξης ἔστειλε στά Σοῦσα, στόν Ἀρτάβανο, ἕναν ἱππέα νά τοῦ ἀναγγείλει τήν ἐπιτυχία του. Τήν ἄλλη μέρα ὁ Ξέρξης κάλεσε κοντά του τούς φυγάδες Ἀθηναίους πού τόν ἀκολουθοῦσαν καί τούς διέταξε ν' ἀνεβοῦν στήν ἀκρόπολη καί νά κάμουν θυσία κατά τά δικά τους ἔθιμα. Ἴσως ἔδωσε τέτοια διαταγή, ἐπειδή εἶχε δεῖ κάποιο ὄνειρο, ἴσως πάλι ἐπειδή εἶχε μετανοήσει πού ἔκαψε τό ναό. Οἱ Ἀθηναῖοι φυγάδες συμμορφώθηκαν μέ τή διαταγή.

55. Ἐδῶ θά πῶ τό λόγο γιά τόν ὁποῖο τά ἀνέφερα αὐτά. Στήν ἀκρόπολη ὑπάρχει ναός τοῦ Ἐρεχθέα, πού καθώς λέγεται τόν γέννησε ἡ γῆ. Στό ναό ὑπάρχει μιά ἐλιά καί μιά ἁρμυρή πηγή. Κατά τά ὅσα λένε οἱ Ἀθηναῖοι, αὐτά εἶναι μαρτύρια ἀπό τήν ἔριδα τοῦ Ποσειδώνα καί τῆς Ἀθηνᾶς, ὅταν διεκδικοῦσαν τή χώρα. Ἔτυχε ἡ ἐλιά αὐτή νά καεῖ μέ τόν ὑπόλοιπο ναό ἀπό τούς βαρβάρους· ἀλλά τήν ἐπόμενη τῆς πυρκαϊᾶς, ὅταν κατά διαταγή τοῦ βασιλιᾶ ἀνέβηκαν οἱ Ἀθηναῖοι στό ἱερό γιά νά κάμουν θυσία, εἶδαν ἕνα χλωρό βλαστάρι ὡς μιά πήχη νά ἔχει ξεπεταχτεῖ ἀπό τόν κορμό. Αὐτά εἶπαν.

56. Ὅταν τά ἔμαθαν αὐτά οἱ Ἕλληνες στή Σαλαμίνα, ὅτι κυριεύτηκε καί ἡ ἀκρόπολη τῆς Ἀθήνας, θορυβήθηκαν τόσο πολύ, ὥστε μερικοί ἀπό τούς στρατηγούς οὔτε περίμεναν νά τελειώσει ἡ σύσκεψη, ἀλλά ἔτρεχαν στά καράβια καί ὕψωναν τά πανιά γιά νά εἶναι ἕτοιμοι νά φύγουν. Οἱ ἄλλοι πού εἶχαν μείνει, ἀποφάσισαν νά ναυμαχήσουν ἐμπρός ἀπό τόν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἰσθμό. Ἔπεσε ἡ νύχτα, διαλύθηκε τό συμβούλιο καί ὁ καθένας γύρισε στό καράβι του.

57. Ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς γύρισε στό καράβι του, ἕνας Ἀθηναῖος, ὁ Μνησίφιλος, τόν ρώτησε τί εἶχε ἀποφασιστεῖ. Ὅταν πληροφορήθηκε ὅτι εἶχε ἀποφασιστεῖ νά μεταφερθεῖ ὁ στόλος στόν Ἰσθμό καί νά ναυμαχήσει κοντά στήν Πελοπόννησο, τοῦ εἶπε: «Ἂν φύγουν τά καράβια ἀπό τή Σαλαμίνα, τότε δέ θά ἔχεις νά πολεμήσεις γιά καμιά πατρίδα. Ὅλοι θά φύγουν ὁ καθένας γιά τήν πολιτεία του καί οὔτε ὁ Εὐρυβιάδης θά μπορέσει νά τούς συγκρατήσει οὔτε ἄλλος κανείς ἄνθρωπος, ὥστε νά μή σκορπίσουν καί χαθεῖ ἡ Ἑλλάδα ἀπό κακή ἀπόφαση. Ἂν ὑπάρχει κανένας τρόπος πήγαινε καί προσπάθησε ν' ἀλλάξεις τήν ἀπόφαση, κι ἄν μπορεῖς μετάπεισε τόν Εὐρυβιάδη, ὥστε ν' ἀλλάξει γνώμη καί νά μείνουμε ἐδῶ».

58. Ὁ Θεμιστοκλῆς βρῆκε τή συμβουλή πολύ σωστή, δέν ἀποκρίθηκε τίποτε καί πῆγε στό καράβι τοῦ Εὐρυβιάδη. Ὅταν ἔφτασε, εἶπε ὅτι θέλει νά συζητήσει μαζί του ἕνα κοινό ζήτημα. Τότε ὁ Εὐρυβιάδης τόν κάλεσε νά μπεῖ στό καράβι καί νά τοῦ πεῖ ὅ,τι ἤθελε. Ὁ Θεμιστοκλῆς κάθισε κοντά του καί τοῦ εἶπε, σάν νά ἦταν δικές του σκέψεις, τά ὅσα εἶχε ἀκούσει ἀπό τόν Μνησίφιλο. Πρόσθεσε καί ἄλλα πολλά ὡσότου τόν ἔπεισε πώς ἔπρεπε νά βγεῖ ἀπό τό καράβι του καὶ νά συγκεντρώσει τούς στρατηγούς σέ συμβούλιο.

59. Ὅταν συγκεντρώθηκαν καί προτοῦ ὁ Εὐρυβιάδης τούς ἐξηγήσει γιά ποιό λόγο εἶχε συγκαλέσει τό συμβούλιο, ὁ Θεμιστοκλῆς εἶπε πολλά, ἐπιθυμώντας ζωηρά νά τούς πείσει. Ἐνῶ μιλοῦσε, ὁ Κορίνθιος στρατηγός Ἀδείμαντος τοῦ Ὠκύτου τοῦ εἶπε: «Θεμιστοκλῆ, στούς δημόσιους ἀγῶνες ὅσοι ξεκινοῦν πρίν ἀπό τήν ὥρα, δέρνονται». Ὁ Θεμιστοκλῆς γιά νά δικαιολογηθεῖ ἀποκρίθηκε: «Ἀλλά καί ὅσοι ἀργοποροῦν δέν βραβεύονται».

60. Ἔτσι ἀποκρίθηκε μαλακά στόν Κορίνθιο. Στόν Εὐρυβιάδη δέν ἐπανέλαβε τίποτε ἀπό τά ὅσα τοῦ εἶχε πεῖ πρίν, ὅτι δηλαδή ἄν φύγουν ἀπό τή Σαλαμίνα θά σκορπίσουν. Δέ θά ἦταν σωστό νά κατηγορήσει τούς συμμάχους μπροστά τους. Μεταχειρίστηκε ἄλλα ἐπιχειρήματα καί εἶπε τά ἑξῆς: «Στό χέρι σου εἶναι τώρα νά σώσεις τήν Ἑλλάδα, ἄν πεισθεῖς στά λόγια μου καί ναυμαχήσεις μένοντας ἐδῶ καί ἄν ἀντισταθεῖς σ' ἐκεί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ
ΤΟΥ ΞΕΡΞΗ ΚΑΤΑ ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΑΣ
(480 π.Χ.)
Πορεία Περσικού Στρατού
Πλοΐς Περσικού Στόλου
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΘΡΑΚΗ
ΘΕΣΣΑΛΙΑ
ΗΠΕΙΡΟΣ
ΑΧΑΙΑ
ΑΤΤΙΚΗ
ΒΟΙΩΤΙΑ
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ
ΑΡΚΑΔΙΑ
ΜΕΣΣΗΝΙΑ
ΛΑΚΩΝΙΚΗ
ΑΡΓΟΛΙΣ
ΑΙΤΩΛΙΑ
ΑΚΑΡΝΑΝΙΑ
ΦΡΥΓΙΑ
ΜΥΣΙΑ
ΑΙΟΛΙΣ
ΙΩΝΙΑ
ΔΩΡΙΣ
ΚΥΚΛΑΔΕΣ
ΣΠΟΡΑΔΕΣ
ΚΡΗΤΗ
ΚΕΡΚΥΡΑ
ΛΕΥΚΑΣ
ΙΘΑΚΗ
ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ
ΖΑΚΥΝΘΟΣ
ΘΑΣΟΣ
ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ
ΙΜΒΡΟΣ
ΛΗΜΝΟΣ
ΤΕΝΕΔΟΣ
ΛΕΣΒΟΣ
ΣΚΥΡΟΣ
ΧΙΟΣ
ΣΑΜΟΣ
ΑΝΔΡΟΣ
ΤΗΝΟΣ
ΙΚΑΡΙΑ
ΜΥΚΟΝΟΣ
ΔΗΛΟΣ
ΚΕΩΣ
ΚΥΘΝΟΣ
ΣΕΡΙΦΟΣ
ΠΑΡΟΣ
ΣΙΦΝΟΣ
ΝΑΞΟΣ
ΑΜΟΡΓΟΣ
ΜΗΛΟΣ
ΘΗΡΑ
ΚΩΣ
ΡΟΔΟΣ
Όλυμπος
Πήλιον
Όσσα
Πίνδος
Όρος Ίδη
Όρος Μυκάλη
Όρος Λάτμος
Όρος Αθως
Όρος Αντανδρος
Όρος Μαλέας
Όρος Ταίναρον
Όρος Πάρνηθος
Όρος Αιγάλεως
Θερμοπύλαι
Αρτεμίσιον Άκρ.
Σαλαμίς
Αίγινα
Μαραθών
Δεκέλεια
Σούνιον
Άκρ. Σαρπηδόνια Άκρα
Άκρ. Καναστραίον
Άκρ. Άθως
Άκρ. Άμπελος
Άκρ. Ταίναρον
Άκρ. Μαλέας
Άκρ. Σκορπεύς
Άκρ. Ποσειδώνιον
Άκρ. Λέκτον
Άκρ. Μυκάλη
Άκρ. Ποσειδών
Άκρ. Τεμπάνιον
Άκρ. Ίρις
Άκρ. Ίρις
Άκρ. Ίρις

νους πού θέλουν νά σέ πείσουν νά πᾶς τό στόλο στόν Ἰσθμό. Ἄκουσε καί σύγκρινε. Ἄν ναυμαχήσεις στόν Ἰσθμό, τότε θά συγκρουσθεῖς σέ ἀνοιχτό πέλαγος, πράγμα πού πολύ λίγο μᾶς συμφέρει, ἀφοῦ ἔχουμε βαρύτερα ἀλλά καί λιγότερα καράβια. Θά χάσεις τή Σαλαμίνα καί τά Μέγαρα καί τήν Αἴγινα, ἀκόμα κι ἄν ὑπερτερήσουμε σέ ἄλλο σημεῖο. Ἐκτός ἀπό αὐτό, μαζί μέ τό ναυτικό τους θ' ἀκολουθήσει καί ὁ πεζός στρατός καί ἔτσι σύ ὁ ἴδιος θά τούς ἔχεις ὁδηγήσει πρός τήν Πελοπόννησο καί θά ριψοκινδυνέψεις ὁλόκληρη τήν Ἑλλάδα. Ἄν κάνεις αὐτό πού ἐγώ λέω, τότε θά ἔχεις πολλά πλεονεκτήματα. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα ναυμαχώντας σέ στενό μέρος μέ λίγα καράβια ἐναντίον πολλῶν καί ἄν τά πράγματα ἐξελιχθοῦν, ὅπως γίνονται συνήθως στόν πόλεμο, θά νικήσουμε. Πλεονέκτημα γιά μᾶς εἶναι ἡ ναυμαχία σέ στενό μέρος, ἐνῶ πλεονέκτημα γιά κείνους εἶναι ὁ ἀγώνας στά ἀνοιχτά. Θά σώσουμε τή Σαλαμίνα ὅπου ἔχουν καταφύγει οἱ γυναῖκες καί τά παιδιά μας. Ἀλλά σκέψου καί τοῦτο πού σᾶς ἀφορᾶ περισσότερο ἀπ' ὅλα. Τό ἴδιο θά προστατέψεις τήν Πελοπόννησο ναυμαχώντας ἐδῶ, ὅπως θά τήν προστάτευες ἄν ναυμαχοῦσες στόν Ἰσθμό, καί ἄν πάρεις τή σωστή ἀπόφαση δέ θά ὁδηγήσεις τούς βαρβάρους στήν Πελοπόννησο. Ἄν, ὅπως τό ἐλπίζω, νικήσουμε μέ τά καράβια μας, οἱ βάρβαροι δέ θά πορευτοῦν πρός τόν Ἰσθμό οὔτε θά προχωρήσουν πέρα ἀπό τήν Ἀττική. Θά φύγουν ἄτακτα κι ἔτσι θά ὠφεληθοῦμε, γιατί θά κρατήσουμε τά Μέγαρα καί τήν Αἴγινα καί τή Σαλαμίνα ὅπου, κατά ἕνα χρησμό*, θά νικήσουμε τούς ἐχθρούς μας. Ὅσοι παίρνουν σωστές ἀποφάσεις συνήθως πετυχαίνουν, ὅσοι ὅμως δέν παίρνουν, συνήθως οὔτε καί τό θεό δέν ἔχουν συμπαραστάτη τους.

61. Ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς τά εἶπε αὐτά, πάλι μίλησε ὁ Κορίνθιος Ἀδείμαντος, λέγοντάς του νά σωπάσει, ἀφοῦ δέν εἶχε πιά πατρίδα, καί θέλοντας νά ἐμποδίσει τόν Εὐρυβιάδη νά βάλει σέ ψηφοφορία πρόταση ἀνθρώπου πού δέν εἶχε πατρίδα. Εἶπε ὅτι προτοῦ νά ἐκφράσει μιά γνώμη, ἔπρεπε ὁ Θεμιστοκλῆς νά πεῖ ποιά πολιτεία ἀντιπροσωπεύει. Τά ἔλεγε αὐτά ἐπειδή οἱ Πέρσες εἶχαν κυριέψει καί κατεῖχαν τήν Ἀθήνα. Ἀλλά τότε ὁ Θεμιστοκλῆς ἀποκρίθηκε σ' αὐτόν καί στούς Κορινθίους μέ πολλά καί αὐστηρά λόγια, λέγοντας ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν πολύ μεγαλύτερη πολιτεία καί γῆ ἀπό τούς Κορίνθιους, ὅσο θά εἶχαν διακόσια καράβια

* Πρόκειται γιά τό χρησμό πού ἀναφέρεται στό ἕβδομο βιβλίο (141).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἁρματωμένα, πού ἐναντίον τους καμιά ἑλληνική πολιτεία δέ θά μποροῦσε ν' ἀντισταθεῖ.

62. Ἀφοῦ τά εἶπε αὐτά γύρισε στόν Εὐρυβιάδη καί τοῦ μίλησε πολύ αὐστηρά: «Ἐσύ, ἄν μείνεις ἐδῶ, θά εἶσαι ἄντρας γενναῖος, ἄν ὄχι, τότε θά καταστρέψεις τήν Ἑλλάδα, γιατί ἀπό τά καράβια μας καί μόνο ἐξαρτᾶται ὁλόκληρος ὁ πόλεμος. Ἀλλ' ἄκουσέ με. Καί ἄν δέ θελήσεις νά πάρεις τέτοια ἀπόφαση, τότε ἐμεῖς, ὅπως εἴμαστε, θά πάρουμε τίς οἰκογένειές μας καί θά πᾶμε στή Σίρη τῆς Ἰταλίας, πού ἀπό τόν παλιό καιρό εἶναι δική μας καί ὑπάρχει χρησμός πού λέει ὅτι πρέπει νά ἱδρύσουμε ἐκεῖ ἀποικία. Καί τότε σεῖς, ἀπομονωμένοι ἀπό συμμάχους σάν κι ἐμᾶς, θά θυμηθεῖτε τά λόγια μου».

63. Μέ τά λόγια αὐτά τοῦ Θεμιστοκλῆ μεταπείστηκε ὁ Εὐρυβιάδης. Ἔχω τή γνώμη πώς μεταπείστηκε ἀπό φόβο μήπως τόν ἐγκαταλείψουν οἱ Ἀθηναῖοι, ἄν μετέφερε τόν πόλεμο στόν Ἰσθμό. Γιατί ἄν ἔφευγαν οἱ Ἀθηναῖοι, τότε οἱ ὑπόλοιποι δέ θά ἦταν ἀξιόμαχοι. Προτίμησε λοιπόν νά μείνει ἐκεῖ καί ἐκεῖ νά ναυμαχήσει.

64. Ἔτσι οἱ Ἕλληνες πού ἦταν στή Σαλαμίνα, μετά ἀπ' αὐτήν τή λογομαχία καί μετά τήν ἀπόφαση τοῦ Εὐρυβιάδη, ἄρχισαν νά ἑτοιμάζονται γιά νά ναυμαχήσουν. Ἦρθε ἡ μέρα καί καθώς πρόβαινε ὁ ἥλιος, ἔγινε σεισμός καί στή γῆ καί στή θάλασσα. Τότε ἀποφάσισαν νά παρακαλέσουν ὅλους τούς θεούς καί νά ἐπικαλεστοῦν τή συμμαχία τῶν Αἰακιδῶν*. Ἔτσι σκέφτηκαν καί ἐκτέλεσαν τήν ἀπόφασή τους. Ἔκαναν εὐχές σ' ὅλους τούς θεούς καί κάλεσαν σέ βοήθεια τόν Αἴαντα καί τόν Τελαμώνα καί ἔστειλαν καράβι στήν Αἴγινα νά φέρει τά ἀγάλματα τοῦ Αἰακοῦ καί τῶν ἄλλων Αἰακιδῶν.

Κεφ. 70-82. Οἱ Σπαρτιάτες ὀχυρώνουν τόν Ἰσθμό.—Ὁ Θεμιστοκλῆς στέλνει παραπλανητικό μήνυμα στόν Ξέρξη

70. Ὅταν δόθηκε ἡ σχετική διαταγή, ὁ στόλος πῆγε καί παρατάχθηκε μπροστά στή Σαλαμίνα καί τά καράβια μπῆκαν στή σειρά μέ κάθε ἄνεση. Δέν πρόφτασαν τότε ν' ἀρχίσουν ναυμαχία, γιατί τέλειωνε ἡ μέρα

* Ἀπόγονοι τοῦ μυθικοῦ ἥρωα Αἰακοῦ πού ἦταν μέ τό Μίνωα καί τό Ραδάμανθη δικαστής στόν Ἅδη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κι ἔπεφτε νύχτα καί γι' αὐτό προετοιμάστηκαν γιά τήν ἐπομένη. Τούς Ἕλληνες τούς ἔπιασε φόβος καί ἀμηχανία καί περισσότερο τούς Πελοποννήσιους. Αὐτοί ἔνιωθαν ἀμηχανία ἐπειδή, συγκεντρωμένοι στή Σαλαμίνα, θά ναυμαχοῦσαν γιά τή γῆ τῶν Ἀθηναίων κι ἄν τούς νικοῦσαν οἱ Πέρσες, τότε θά βρίσκονταν ἀποκλεισμένοι καί πολιορκημένοι στή Σαλαμίνα, ἀφήνοντας τήν πατρίδα τους ἀνυπεράσπιστη.

71. Ἐκείνη τή νύχτα τό πεζικό τῶν βαρβάρων κινήθηκε πρός τήν Πελοπόννησο. Εἶχε ὡστόσο γίνει καθετί τό δυνατό, ὥστε νά ἐμποδιστεῖ ὁ βάρβαρος νά εἰσβάλει ἀπό στεριά στήν Πελοπόννησο. Μόλις ἔμαθαν οἱ Πελοποννήσιοι τό θάνατο τοῦ Λεωνίδα καί ὅσων ἦταν μαζί του στίς Θερμοπύλες, ἔτρεξαν ἀπ' ὅλες τίς πολιτεῖες καὶ συγκεντρώθηκαν στόν Ἰσθμό. Ἀρχηγός τους ἦταν ὁ Κλεόμβροτος τοῦ Ἀναξανδρίδη, ἀδελφός τοῦ Λεωνίδα. Ἐγκαταστάθηκαν στόν Ἰσθμό καί ἔφραξαν τή Σκειρωνίδα ὁδό* καί μετά ἀπό αὐτό, καθώς ἀποφάσισαν σέ συμβούλιο, ἄρχισαν νά χτίζουν τεῖχος στόν Ἰσθμό. Καθώς ἦταν πολλές δεκάδες χιλιάδες ἄνθρωποι καί ὅλοι δούλευαν, ἡ δουλειά προχωροῦσε. Ἔφερναν πέτρες καί τοῦβλα καί ξύλα καί καλάθια μέ ἄμμο καί δέν σταματοῦσαν στιγμή, οὔτε νύχτα οὔτε μέρα.

72. Οἱ Ἕλληνες πού πῆγαν μέ ὅλο τό στρατό τους στόν Ἰσθμό ἦταν οἱ ἑξῆς: οἱ Λακεδαιμόνιοι καί οἱ Ἀρκάδες ὅλοι, οἱ Ἠλεῖοι, οἱ Κορίνθιοι, οἱ Σικυώνιοι, οἱ Ἐπιδαύριοι, οἱ Φλειάσιοι, οἱ Τροιζήνιοι καί οἱ Ἑρμιονεῖς. Αὐτοί ἦταν ὅσοι βοήθησαν καί ἀνησύχησαν πολύ γιά τήν Ἑλλάδα πού κινδύνευε. Οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι δέν νοιάζονταν, μόλο πού οἱ Ὀλυμπιακοί ἀγῶνες καί τά Κάρνεια εἶχαν τελειώσει.

73. Τήν Πελοπόννησο τήν κατοικοῦν ἑφτά ἔθνη. Δύο εἶναι γηγενή καί κατοικοῦν στό ἔδαφος πού καί παλαιότερα κατοικοῦσαν, οἱ Ἀρκάδες καί οἱ Κυνούριοι. Ἕνα ἀπό τά ἔθνη, οἱ Ἀχαιοί, δέ βγῆκε ἀπό τήν Πελοπόννησο, ἀλλά ἔφυγε ἀπό τήν περιοχή πού κατοικοῦσε, γιά νά ἐγκατασταθεῖ σέ ἄλλη. Τά τέσσερα ἄλλα ἔθνη, ἀπό τά ἑφτά, ἔχουν ἔρθει ἀπ' ἔξω· εἶναι οἱ Δωριεῖς, οἱ Αἰτωλοί, οἱ Δρύοπες καί οἱ Λήμνιοι. Οἱ Δωριεῖς ἔχουν πολλές καί σπουδαῖες πολιτεῖες, οἱ Αἰτωλοί ἔχουν μόνο τήν

* Τή σημερινή Κακιά Σκάλα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἤλιδα, οἱ Δρύοπες ἔχουν τήν Ἑρμιόνη καί τήν Ἀσίνη, πού εἶναι κοντά στήν Καρδαμύλη τῆς Λακωνικῆς. Οἱ Λήμνιοι ἔχουν ὅλη τήν περιοχή τῶν Παρωρεατῶν. Οἱ Κυνούριοι εἶναι αὐτόχθονες καί, ὡς φαίνεται, οἱ μόνοι Ἴωνες, ἀλλά ἔχουν ἐκδωριστεῖ καί ἀφομοιωθεῖ μέ τόν καιρό, ἐπειδή ἐξουσιάζονταν ἀπό τούς Ἀργείους, ὅταν λέγονταν Ὀρνεάτες καί ἦταν περίοικοί τους. Οἱ ὑπόλοιπες πόλεις τῶν ἑφτά αὐτῶν ἐθνῶν, πού δέν ἀνέφερα, εἶχαν διαλέξει τήν οὐδετερότητα. Κι ἄν πρέπει κανείς νά πεῖ τήν ἀλήθεια, μένοντας οὐδέτερες ἔπαιρναν τό μέρος τοῦ ἐχθροῦ.

74. Οἱ Ἕλληνες πού εἶχαν συγκεντρωθεῖ στόν Ἰσθμό, σ' αὐτό τό ἔργο καταπιάστηκαν. Ἦταν ὁ ὑπέρ πάντων ἀγώνας καί δέν εἶχαν ἐλπίδα ὅτι θά νικήσει ὁ στόλος τους. Ὅταν οἱ Ἕλληνες τῆς Σαλαμίνας τά πληροφορήθηκαν αὐτά, φοβήθηκαν πολύ ὄχι τόσο γιά τόν ἑαυτό τους ὅσο γιά τήν Πελοπόννησο. Στήν ἀρχή μιλοῦσαν ψιθυριστά ὁ ἕνας στόν ἄλλο καί ἀπορροῦσαν μέ τήν ἀβουλία τοῦ Εὐρυβιάδη, ἀλλά τέλος τό πράγμα ξέσπασε ἀνοιχτά. Ἔγινε ξανά συμβούλιο καί εἰπώθηκαν πάλι πολλά γιά τό ἴδιο θέμα. Ἄλλοι ἔλεγαν ὅτι ἔπρεπε νά πᾶνε στήν Πελοπόννησο καί ἐκεῖ νά πολεμήσουν γιά νά τήν ὑπερασπίσουν καί νά μήν κινδυνέψουν γιά χώρα πού τήν εἶχε κιόλας κυριέψει ὁ ἐχθρός, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Αἰγινῆτες καί οἱ Μεγαρεῖς ἔλεγαν ὅτι ἔπρεπε νά μείνουν ἐκεῖ πού ἦταν καί νά πολεμήσουν.

75. Ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς εἶδε πώς νικοῦσε ἡ γνώμη τῶν Πελοποννησίων, βγῆκε χωρίς νά τόν νιώσουν ἀπό τό συνέδριο κι ἔστειλε μέ βάρκα στό στρατόπεδο τῶν Μήδων ἕναν ἄνθρωπο, ἀφοῦ τοῦ εἶπε τί ἔπρεπε ἀκριβῶς νά μηνύσει στούς βαρβάρους. Τό ὄνομά του ἦταν Σίκιννος· ἦταν ὑπηρέτης τοῦ Θεμιστοκλῆ καί παιδαγωγός τῶν παιδιῶν του. Ἀργότερα ὁ Θεμιστοκλῆς τόν ἔκαμε πολίτη τῶν Θεσπιῶν, ἐπειδή ἡ πολιτεία αὐτή δεχόταν πολίτες, καί τοῦ ἔδωσε πολλά χρήματα. Ὁ Σίκιννος ἔφτασε μέ βάρκα καί εἶπε τά ἀκόλουθα στούς στρατηγούς τῶν βαρβάρων: «Μέ στέλνει ὁ στρατηγός τῶν Ἀθηναίων κρυφά ἀπό τούς ἄλλους Ἕλληνες (εἶναι εὐνοϊκά διατεθειμένος γιά τό βασιλιά σας κι ἐπιθυμεῖ περισσότερο τή δική σας ἐπιτυχία παρά τή δική τους) νά σᾶς πῶ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔχουν πολύ φοβηθεῖ καί εἶναι ἀποφασισμένοι νά σηκωθοῦν νά φύγουν. Τώρα σᾶς παρουσιάζεται εὐκαιρία νά κάνετε ἕνα πολύ σπουδαῖο κατόρθωμα, ἄν δέν τούς ἀφήσετε νά ξεφύγουν. Δέν ὁμονοοῦν καί δέ θά σᾶς ἀντισταθοῦν·

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θά τούς δεῖτε νά πιαστοῦν σέ ναυμαχία μεταξύ τους, ὅσοι εἶναι μέ τό μέρος σας μ' ἐκείνους πού εἶναι ἐναντίον σας. Αὐτά τούς εἶπε κι ἔφυγε ἀμέσως.

76. Οἱ στρατηγοί πίστεψαν τό μήνυμα καί γρήγορα ἀποβίβασαν πολλούς Πέρσες στό νησάκι Ψυττάλεια πού βρίσκεται ἀνάμεσα στή Σαλαμίνα καί στή στεριά. Ἐπίσης τά μεσάνυχτα ἐπέκτειναν τή δυτική πτέρυγα τοῦ στόλου τους καί κύκλωσαν τή Σαλαμίνα. Ἀναπτύχτηκαν καί τά καράβια πού ἦταν παραταγμένα κοντά στήν Κέο καί τήν Κυνόσουρα καί κρατοῦσαν ἔτσι μέ τό στόλο ὅλο τόν πορθμό ὡς τή Μουνιχία. Ἀραίωναν τά πλοῖα τους, ὥστε οἱ Ἕλληνες νά μήν μπορέσουν νά ξεφύγουν, ν' ἀποκλειστοῦν στή Σαλαμίνα, πληρώνοντας ἔτσι τήν ἐπιτυχία πού εἶχαν στό Ἀρτεμίσιο. Ἀποβίβασαν Πέρσες στό νησάκι Ψυττάλεια, ὥστε, ὅταν θά γινόταν ναυμαχία καί οἱ ναυαγοί καί τά ναυάγια θά ξέπεφταν ἐκεῖ (ἐπειδή τό νησί βρισκόταν κοντά στό μέρος ὅπου θά γινόταν ἡ ναυμαχία), νά περισυλλέξουν τούς φίλους καί νά σκοτώσουν τούς ἐχθρούς. Ὅλα αὐτά τά ἔκαναν μέ ἀπόλυτη σιγή, ὥστε νά μήν τούς ἀντιληφτοῦν οἱ ἀντίπαλοι. Αὐτά ἔκαναν ὅλη τή νύχτα χωρίς διόλου νά κοιμηθοῦν.

77. Δέν ἔχω τίποτε νά πῶ ἐναντίον τῶν χρησμῶν, ὅτι δέ λένε ἀλήθεια καί δέ θέλω οὔτε νά δοκιμάσω νά τούς ἀμφισβητήσω, ὅταν βλέπω ὅτι εἶναι τόσο καθαροί:

Ὅταν τήν ἱερή ἀκτή τῆς χρυσοσπαθούσας Ἄρτεμης
γεφυρώσουν μέ καράβια ὡς τή θαλασσοδαρμένη
τήν Κυνόσουρα,
ὅταν μέ τρελές ἐλπίδες κάψουν τή φημισμένη Ἀθήνα,
τότε ἡ θεία Δίκη θά σβήσει τό φοβερό Κόρο,
τῆς Ὕβρης γιό,
πού μανιασμένα θέλει ὅλα νά τά ὑποτάξει.
Ὁ χαλκός θά χτυπήσει τό χαλκό καί μ' αἷμα ὁ Ἄρης
τή θάλασσα θά κοκκινίσει. Τότε τή λευτεριά
τῆς Ἑλλάδας
θά φέρουν ὁ παντεπόπτης Δίας κι ἡ σεβάσμια Νίκη.

Ὅταν ὁ Βάκης* μιλάει γιά τέτοια πράγματα τόσο καθαρά, οὔτε ἐγώ τολμῶ ν' ἀμφισβητήσω τούς χρησμούς οὔτε ἄλλοι δέχομαι νά τό κάνουν.

78. Στή Σαλαμίνα οἱ στρατηγοί συζητοῦσαν ἀδιάκοπα. Δέν ἤξεραν ὅτι οἱ βάρβαροι τούς εἶχαν περικυκλώσει, ἀλλά νόμιζαν πώς ὁ ἐχθρικός στόλος βρισκόταν ἐκεῖ πού ἦταν τήν προηγούμενη μέρα.

* Περίφημος μάντης.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

79. Εἶχαν μαζευτεῖ νά συσκεφθοῦν, ὅταν ἀπό τήν Αἴγινα ἔφτασε ὁ Ἀθηναῖος Ἀριστείδης, γιός τοῦ Λυσίμαχου, πού τόν εἶχε ἐξοστρακίσει ὁ δῆμος. Ἀπ' ὅ,τι ἔχω πληροφορηθεῖ γι' αὐτόν, τόν θεωρῶ τόν ἄριστο καί τόν πιό δίκαιο Ἀθηναῖο. Ὁ Ἀριστείδης λοιπόν στάθηκε ἔξω ἀπό τό συμβούλιο καί κάλεσε τόν Θεμιστοκλῆ, πού δέν ἦταν φίλος του ἀλλά μεγάλος ἀντίπαλός του. Ἀλλά μπροστά στήν ἔκταση τοῦ κινδύνου τά ξέχασε ὅλα καί τόν κάλεσε, θέλοντας νά μιλήσει μαζί του. Εἶχε κιόλας ἀκούσει ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι ἤθελαν γρήγορα νά μεταφέρουν τό στόλο στόν Ἰσθμό. Καθώς βγῆκε ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἀριστείδης τοῦ εἶπε τά ἑξῆς: «Ἔχουμε χρέος ἐμεῖς πού εἴμαστε ἀντίπαλοι, νά συναγωνιζόμαστε καί σέ ἄλλες περιστάσεις ἀλλά καί σέ τούτη, ποιός ἀπό τούς δυό θά ὠφελήσει τήν πατρίδα του περισσότερο. Τώρα σοῦ λέω ὅτι τό ἴδιο θά εἶναι ἄν οἱ Πελοποννήσιοι ποῦνε πολλά ἤ λίγα γιά νά μεταφέρουν τό στόλο στήν Πελοπόννησο. Εἶδα μέ τά μάτια μου ὅ,τι θά σοῦ πῶ. Ἀκόμα κι ἄν τό θέλουν, οὔτε οἱ Κορίνθιοι οὔτε ὁ Εὐρυβιάδης θά μπορέσουν νά φύγουν. Εἴμαστε περικυκλωμένοι ἀπό τόν ἐχθρό. Πήγαινε μέσα καί πές τους το».

80. Ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ ἀποκρίθηκε: «Ἡ συμβουλή σου εἶναι σωστή καί τά νέα πού ἔφερες καλά. Τά ὅσα εὐχόμουν καί ἤθελα νά γίνουν, ἐσύ τά εἶδες. Μάθε ὅτι ἐξαιτίας μου κάνουν οἱ Μῆδοι τά ὅσα κάνουν, γιατί ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες δέν ἤθελαν νά παραταχτοῦν σέ μάχη, ἔπρεπε νά ἐξαναγκασθοῦν νά τό κάνουν. Ἀλλ' ἀφοῦ ἦρθες νά μᾶς πεῖς τό καλό αὐτό νέο, πήγαινε καί πές το ἐσύ ὁ ἴδιος, γιατί ἄν ἐγώ τό πῶ αὐτό, θά φανῶ πώς λέω φανταστικά πράγματα καί δέ θά μπορέσω νά πείσω τούς Ἕλληνες πώς πράγματι οἱ βάρβαροι μᾶς κύκλωσαν. Πήγαινε λοιπόν ἐσύ νά τούς τό ἀναγγείλεις καί νά τούς ἐξηγήσεις τήν κατάσταση. Καί ὅταν τούς τό πεῖς, ἄν σέ πιστέψουν, τόσο τό καλύτερο, ἄν πάλι δέ σέ πιστέψουν, τό ἀποτέλεσμα γιά μᾶς θά εἶναι τό ἴδιο. Δέ θά μπορέσουν νά ξεφύγουν, ἐάν ἔχουμε κυκλωθεῖ ἀπό παντοῦ, ὅπως λές».

81. Ὁ Ἀριστείδης παρουσιάστηκε στό συμβούλιο καί τά ἀνέφερε αὐτά, ἀφοῦ εἶπε ὅτι εἶχε ἔρθει ἀπό τήν Αἴγινα καί εἶχε μόλις γλυτώσει ἀπό τόν ἐχθρικό στόλο πού φρουροῦσε τό νησί. Ὁλόκληρο τό στρατόπεδο τῶν Ἑλλήνων ἦταν κυκλωμένο ἀπό τό στόλο τοῦ Ξέρξη. Τούς συμβούλεψε λοιπόν νά ἑτοιμαστοῦν ν' ἀποκρούσουν ἐπίθεση τοῦ ἐχθροῦ. Ἀφοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τά εἶπε αὐτά ἀποσύρθηκε, ἀλλά οἱ ἄλλοι ἄρχισαν καί πάλι νά συζητοῦν, γιατί οἱ περισσότεροι ἀπό τούς στρατηγούς δέν πίστευαν τήν πληροφορία.

82. Δέν τήν πίστευαν, ὡσότου ἔφτασε ἕνα πλοῖο μέ Τηνίους πού αὐτομόλησε μέ κυβερνήτη τόν Παναίτιο τοῦ Σωσιμένη καί τούς φανέρωσε ὅλη τήν ἀλήθεια. Γιά τήν πράξη τους αὐτή ἀναγράφηκε τό ὄνομα τῶν Τηνίων στόν τρίποδα τῶν Δελφῶν ἀνάμεσα στούς Ἕλληνες πού νίκησαν τό βάρβαρο. Μέ τό καράβι αὐτό πού αὐτομόλησε στή Σαλαμίνα καί τό ἄλλο ἀπό τή Λῆμνο πού εἶχε αὐτομολήσει στό Ἀρτεμίσιο, τό ἑλληνικό ναυτικό μετροῦσε τριακόσια ὀγδόντα καράβια. Πρωτύτερα ἔλειπαν δύο καράβια γιά νά συμπληρωθεῖ ὁ ἀριθμός αὐτός.

Κεφ. 83-93 καί 95-96. Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας

83. Οἱ Ἕλληνες πίστεψαν τά ὅσα ἔλεγαν οἱ Τήνιοι καί ἑτοιμάστηκαν νά ναυμαχήσουν. Ἐρχόταν ἡ αὐγή καί συγκεντρώθηκαν τά πληρώματα. Ὁ Θεμιστοκλῆς μίλησε ὡραιότερα ἀπ' ὅλους καί ἔκανε σύγκριση τῆς καλύτερης διαγωγῆς μέ τή χειρότερη σ' ὅτι ἀφορᾶ τό φυσικό καί τούς ὅρους ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου*. Ἔπειτα τούς πρότρεψε νά διαλέξουν τό καλύτερο καί ἀφοῦ τελείωσε τό λόγο του ἔδωσε διαταγή νά μποῦνε στά καράβια. Καθώς ἐπιβιβάζονταν ἔφθασε ἀπό τήν Αἴγινα τό καράβι πού εἶχε πάει νά φέρει τούς Αἰακίδες. Τότε οἱ Ἕλληνες παρέταξαν τό στόλο τους.

84. Μόλις παρατάχτηκαν, οἱ βάρβαροι τούς ἔκαναν ἐπίθεση. Ὅλοι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἀνάκρουσαν πρύμνη κι ἄρχισαν νά ὑποχωροῦν πρός τήν ἀκτή, ὁ Ἀθηναῖος ὅμως Ἀμεινίας, ἀπό τό δῆμο τῆς Παλλήνης, ἔκανε ἐπίθεση μέ τό ἔμβολο ἐναντίον ἐχθρικοῦ καραβιοῦ. Ὅταν τό πλοῖο συγκρούστηκε καί δέν μποροῦσαν νά τό χωρίσουν, τότε οἱ ἄλλοι ἔτρεξαν νά βοηθήσουν τόν Ἀμεινία καί ἄρχισε ἡ συμπλοκή. Ἔτσι λένε οἱ Ἀθηναῖοι πώς ἄρχισε ἡ ναυμαχία, ἐνῶ οἱ Αἰγινῆτες λένε πώς τή ναυμαχία τήν ἄρχισε τό αἰγινήτικο καράβι, πού εἶχε πάει νά φέρει τούς Αἰακίδες. Ὑπάρχει καί ἄλλη ἐκδοχή, ὅτι φάνηκε ἕνα φάντασμα γυναίκας πού ἔδωσε διαταγή τόσο δυνατή, ὥστε νά τήν ἀκούσει ὅλο τό ἑλληνικό στρατόπεδο,

* Φυσικό: ἀντρεία ἤ δειλία· ὅροι ζωῆς: ἐλευθερία ἤ δουλεία.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀφοῦ ὅμως κατηγόρησε πρῶτα τούς Ἕλληνες λέγοντάς τους: «Δυστυχισμένοι, ὡς πότε θά ὑποχωρεῖτε;»

85. Ἀπέναντι ἀπό τούς Ἀθηναίους εἶχαν παραταχθεῖ οἱ Φοίνικες (αὐτοί κατεῖχαν τήν πτέρυγα πρός τήν Ἐλευσίνα, δυτικά) καί ἀπέναντι ἀπό τούς Λακεδαιμονίους οἱ Ἴωνες, παραταγμένοι πρός τά ἀνατολικά, πρός τόν Πειραιά. Λίγοι ἀπό τούς Ἴωνες δέν πολέμησαν καλά, ὅπως εἶχε ζητήσει ὁ Θεμιστοκλῆς, ἐνῶ οἱ περισσότεροι ἔκαναν τό ἀντίθετο. Θά μποροῦσα ν' ἀναφέρω πολλά ὀνόματα Ἰώνων κυβερνητῶν πού αἰχμαλώτισαν ἑλληνικά καράβια, ἀλλά δέ θά τό κάμω ἐκτός μόνο γιά τό Θεομήστορα, γιό τοῦ Ἀνδροδάμαντα, καί τόν Φύλακο, γιό τοῦ Ἱστιαίου, πού ἦταν καί οἱ δύο Σάμιοι. Ἀναφέρω τά δύο αὐτά ὀνόματα μόνο ἐπειδή ὁ Θεομήστωρ γιά τήν πράξη του αὐτή ἔγινε τύραννος τῆς Σάμου χάρη στούς Πέρσες καί ὁ Φύλακος ἀνακηρύχτηκε εὐεργέτης τοῦ βασιλιᾶ, πού τοῦ χάρισε μιά μεγάλη περιοχή. Οἱ εὐεργέτες τοῦ βασιλιᾶ ὀνομάζονται περσικά ὀροσάγγες*.

86. Αὐτά συνέβηκαν μέ αὐτούς τούς δύο. Στή Σαλαμίνα βυθίστηκαν τά περισσότερα ἀπό τά περσικά καράβια, ἄλλα ἀπό τούς Ἀθηναίους, ἄλλα ἀπό τούς Αἰγινῆτες. Οἱ Ἕλληνες πολεμοῦσαν κρατώντας τήν παράταξή τους, ἐνῶ οἱ βάρβαροι δέν κρατοῦσαν τάξη οὔτε πολεμοῦσαν μέ κανένα σχέδιο. Ἔμελλε λοιπόν νά τούς συμβεῖ ὅ,τι συνέβηκε παρ' ὅλο πού πολέμησαν πολύ καλύτερα ἀπ' ὅ,τι εἶχαν πολεμήσει στήν Εὔβοια. Ὁ καθένας τους ἔδειχνε μεγαλύτερο ζῆλο καί φοβόταν τόν Ξέρξη, νομίζοντας πώς ὁ βασιλιάς αὐτόν παρακολουθοῦσε.

87. Γιά τούς ἄλλους δέν ξέρω νά πῶ μέ ἀκρίβεια πῶς πολέμησαν, Ἕλληνες ἤ βάρβαροι, μέ τήν Ἀρτεμισία ὅμως ἔγινε αὐτό πού προκάλεσε μεγάλη εὔνοια τοῦ βασιλιᾶ. Ὅταν ὁ στόλος τοῦ βασιλιᾶ βρέθηκε σέ μεγάλη σύγχυση, τό καράβι τῆς Ἀρτεμισίας τό κυνηγοῦσε ἕνα ἀθηναϊκό. Ἡ Ἀρτεμισία δέν μποροῦσε νά ξεφύγει, γιατί μπροστά της ἦταν ἄλλα μηδικά καράβια, καί τό δικό της ἦταν τό περισσότερο ἐκτεθειμένο. Τότε ἀποφάσισε νά κάνει κάτι πού τήν ἔσωσε. Καθώς καταδιωκόταν ἀπό τό ἀθηναϊκό καράβι, ἔκανε ἐπίθεση μέ τό ἔμβολο ἐναντίον φιλικοῦ καραβιοῦ

* Περσική λέξη πού χρησιμοποιεῖται γιά τούς σωματοφύλακες ἤ τούς εὐεργέτες τοῦ βασιλιᾶ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀπό τήν Κάλυνδο, ὅπου βρισκόταν ὁ βασιλιάς τῶν Καλυνδίων Δαμασίθυμος. Δέν ξέρω νά πῶ ἄν εἶχαν φιλονικήσει, ὅταν βρίσκονταν ἀκόμα στόν Ἑλλήσποντο, οὔτε ἄν ἡ Ἀρτεμισία τό εἶχε σχέδιο νά τό κάνει αὐτό ἤ ἄν ἔτυχε νά βρεθεῖ μπροστά της τό καράβι τῶν Καλυνδίων. Καθώς ἔκανε ἐπίθεση μέ τό ἔμβολο καί βύθισε τό καράβι, εἶχε διπλό ὄφελος ἀπ' αὐτό. Ὁ τριήραρχος τοῦ ἀθηναϊκοῦ καραβιοῦ, βλέποντας τό καράβι τῆς Ἀρτεμισίας νά κάνει ἐπίθεση σέ βαρβαρικό καράβι, νόμισε πώς ἦταν ἤ ἑλληνικό καράβι ἤ καράβι πού εἶχε αὐτομολήσει καί τούς βοηθοῦσε· ἔτσι, ἄλλαξε κατεύθυνση καί στράφηκε ἐναντίον ἄλλων καραβιῶν.

88. Μέ αὐτό πού ἔκαμε μπόρεσε νά ξεφύγει καί νά μή σκοτωθεῖ, ἀλλά μέ τό κακό πού εἶχε προκαλέσει κέρδισε τήν ἐκτίμηση τοῦ Ξέρξη. Λέγεται ὅτι ὁ βασιλιάς, πού ἔβλεπε τή ναυμαχία, παρατήρησε τό καράβι αὐτό πού ἔκανε ἐπίθεση μέ τό ἔμβολο καί ὅτι κάποιος ἀπό ὅσους ἦταν ἐκεῖ τοῦ εἶπε: «Βλέπεις, βασιλιά, τήν Ἀρτεμισία, τί ὡραῖα πού πολεμάει καί πῶς βούλιαξε ἐχθρικό καράβι;» Ὁ Ξέρξης ρώτησε ἄν πραγματικά τό κατόρθωμα ἦταν τῆς Ἀρτεμισίας καί οἱ γύρω του τοῦ τό βεβαίωσαν, γιατί ἤξεραν καλά τό διακριτικό σῆμα τοῦ καραβιοῦ καί νόμιζαν πώς τό καράβι πού εἶχε βυθιστεῖ ἦταν ἐχθρικό. Ὅλα, ὅπως εἶπα, συντρέξανε εὐνοϊκά γιά τήν Ἀρτεμισία καί ἀκόμη κανείς ἀπό τό καράβι τῶν Καλυνδίων δέ σώθηκε γιά νά τήν κατηγορήσει. Λέγεται ὅτι ὁ Ξέρξης ἀποκρίθηκε στά ὅσα τοῦ ἔλεγαν: «Οἱ ἄντρες μου ἔγιναν γυναῖκες καί οἱ γυναῖκες ἄντρες». Αὐτά, λένε, ὅτι εἶπε ὁ Ξέρξης.

89. Στή ναυμαχία αὐτή σκοτώθηκε ὁ στρατηγός Ἀριαβίγνης, γιός τοῦ Δαρείου καί ἀδελφός τοῦ Ξέρξη. Σκοτώθηκαν καί ἄλλοι πολλοί καί ὀνομαστοί ἀπό τούς Πέρσες καί τούς Μήδους καί τούς ἄλλους συμμάχους καί λίγοι ἀπό τούς Ἕλληνες, γιατί αὐτοί ἤξεραν κολύμπι. Καί ὅταν τά καράβια βούλιαζαν καί δέ σκοτώνονταν ἀπάνω στόν ἀγώνα, κολυμποῦσαν ὡς τή Σαλαμίνα. Οἱ περισσότεροι ἀπό τούς βαρβάρους πνίγηκαν στή θάλασσα, ἐπειδή δέν ἤξεραν κολύμπι. Ὅταν τά πρῶτα τους καράβια τράπηκαν σέ φυγή, τότε βούλιαξαν τά περισσότερα, γιατί ἐκεῖνα πού ἦταν παραταγμένα πιό πίσω, προσπαθώντας νά περάσουν μπροστά γιά νά δείξουν στό βασιλιά ὅτι πολεμοῦσαν κι αὐτά, ἔπεφταν ἀπάνω στά δικά τους πού ὑποχωροῦσαν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

90. Μέσα σ' ὅλη αὐτή τή σύγχυση ἔγινε καί τοῦτο. Μερικοί ἀπό τούς Φοίνικες, πού εἶχαν χάσει τά καράβια τους, πῆγαν στό βασιλιά καί διέβαλαν τούς Ἴωνες ὅτι ἐξαιτίας τους εἶχαν χάσει τά καράβια τους, ἐπειδή τούς εἶχαν προδώσει. Συνέβηκε ὅμως οἱ ἀρχηγοί τῶν Ἰώνων νά μήν πάθουν τίποτε, ἀλλά οἱ Φοίνικες πού τούς εἶχαν συκοφαντήσει νά τιμωρηθοῦν. Ἐνῶ ἀκόμα τά ἔλεγαν αὐτά, ἕνα καράβι ἀπό τή Σαμοθράκη ἔκανε ἐπίθεση σ' ἕνα ἀθηναϊκό καράβι καί τό βούλιαξε· ἀλλά τότε ξεπρόβαλε ἕνα καράβι ἀπό τήν Αἴγινα καί βούλιαξε τό σαμοθρακικό, καί καθὼς οἱ Σαμοθράκες εἶναι ἀκοντιστές, ἔριξαν τά ἀκόντιά τους ἐπάνω σ' ὅσους ἦταν στό καράβι πού τούς βούλιαξε, τούς σκόρπισαν, ἀνέβηκαν στό καράβι καί τό κατέλαβαν. Αὐτό ἔσωσε τούς Ἴωνες. Ὅταν ὁ Ξέρξης τούς εἶδε νά κάνουν τέτοιο κατόρθωμα, στράφηκε ἐναντίον τῶν Φοινίκων καί, καταλυπημένος καί κατηγορώντας τούς πάντες, ἔδωσε διαταγή νά τούς κόψουν τά κεφάλια, ὥστε νά μή συκοφαντοῦν πιά οἱ ἄνανδροι τούς γενναίους. Ὅταν ὁ Ξέρξης, καθισμένος στούς πρόποδες τοῦ βουνοῦ πού ὀνομάζεται Αἰγάλεω ἀντίκρυ στή Σαλαμίνα, ἔβλεπε κάποιον νά πολεμάει καλά στή ναυμαχία, ρωτοῦσε νά μάθει ποιός ἦταν καί οἱ γραμματικοί του ἔγραφαν τό ὄνομα τοῦ τριήραρχου, τό πατρικό του καί τήν πολιτεία του. Ἕνας φίλος τῶν Ἰώνων, ὁ Πέρσης Ἀριαράμνης, πού ἦταν παρών, βοήθησε κι αὐτός στό νά πάθουν οἱ Φοίνικες τά ὅσα ἔπαθαν.

91. Ἔτσι ὁ θυμός τοῦ βασιλιᾶ στράφηκε ἐναντίον τῶν Φοινίκων. Καθώς οἱ βάρβαροι τράπηκαν σέ φυγή καί ἔβγαιναν ἀπό τό στενό πρός τό Φάληρο, οἱ Αἰγινῆτες πού εἶχαν σταθεῖ στόν πορθμό ἔκαναν πολλά ἀνδραγαθήματα. Ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι μέσα στή σύγχυση βύθιζαν ὅσα καράβια ἀντιστέκονταν ἤ ἔκαναν νά φύγουν, οἱ Αἰγινῆτες βούλιαζαν τά καράβια πού ἔβγαιναν ἀπό τόν πορθμό. Ὅταν μερικά καράβια ξέφευγαν ἀπό τούς Ἀθηναίους, πήγαιναν καί ἔπεφταν στούς Αἰγινῆτες.

92. Τότε συναντήθηκαν δυό καράβια, τό ἕνα τοῦ Θεμιστοκλῆ πού καταδίωκε ἕνα ἐχθρικό καί τό ἄλλο τοῦ Αἰγινήτη Πολυκρίτου, γιοῦ τοῦ Κριοῦ, πού εἶχε χτυπήσει μέ τό ἔμβολο ἕνα καράβι σιδωνικό, ἐκεῖνο πού εἶχε αἰχμαλωτίσει ἕνα αἰγινήτικο καράβι πού ἦταν προφυλακή στή Σκιάθο, στό ὁποῖο βρισκόταν τότε ὁ Πυθέας τοῦ Ἰσχενόου, πού καταπληγωμένο τόν εἶχαν περιθάλψει οἱ Πέρσες, τιμώντας τήν ἀντρεία του· τόν εἶχαν στό σιδωνικό καράβι, αὐτό πού πιάστηκε αἰχμάλωτο μέ τό περσικό του πλήρωμα, κι ἔτσι ὁ Πυθέας σώθηκε καί γύρισε στήν Αἴγινα. Ὅταν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἶδε τό ἀθηναϊκό καράβι ὁ Πολύκριτος καί γνώρισε τό σῆμα τοῦ ναυάρχου, φώναξε τό Θεμιστοκλῆ καί τοῦ ἔκανε κοροϊδευτικά σχόλια σχετικά μέ τό μηδισμό τῶν Αἰγινητῶν. Αὐτά φώναξε στό Θεμιστοκλῆ ὁ Πολύκριτος χτυπώντας μέ τό ἔμβολο τό ἐχθρικό καράβι. Οἱ βάρβαροι πού τά καράβια τους σώθηκαν φεύγοντας, ἔφτασαν στό Φάληρο, ὅπου τά προστάτεψε τό πεζικό.

93. Στή ναυμαχία αὐτή ἀπό ὅλους τούς Ἕλληνες ἐπαινέθηκαν οἱ Αἰγινῆτες καί μετά οἱ Ἀθηναῖοι. Ἀπό τούς πολεμιστές διακρίθηκαν ὁ Αἰγινήτης Πολύκριτος κι οἱ Ἀθηναῖοι Εὐμένης ἀπό τόν Ἀναγυρούντα κι Ἀμεινίας ἀπό τήν Παλλήνη, αὐτός πού εἶχε καταδιώξει τήν Ἀρτεμισία. Ἄν εἶχε μάθει ὅτι στό καράβι αὐτό βρισκόταν ἡ Ἀρτεμισία, δέν θά εἶχε σταματήσει τήν καταδίωξη προτοῦ τήν αἰχμαλωτίσει ὁ ἴδιος. Εἶχαν δοθεῖ διαταγές στούς Ἀθηναίους τριήραρχους καί εἶχε προκηρυχθεῖ βραβεῖο δέκα χιλιάδες δραχμές γιά ὅποιον τήν ἔπιανε ζωντανή. Τούς φαινόταν φοβερό μιά γυναίκα νά ἐκστρατεύει ἐναντίον τῆς Ἀθήνας. Ἡ Ἀρτεμισία, ὅπως εἶπα καί πρίν, εἶχε ξεφύγει. Καί οἱ ὑπόλοιποι πού εἶχαν σώσει τά καράβια τους βρίσκονταν στό Φάληρο.

95. Ὁ Ἀθηναῖος Ἀριστείδης τοῦ Λυσίμαχου, πού τόν ἀνέφερα λίγο πιό πρίν σάν ἄντρα ἄριστο, αὐτός μέσα σ' αὐτήν τή γενική σύγχυση τῆς μάχης στή Σαλαμίνα ἔκαμε τό ἑξῆς: πῆρε μαζί του πολλούς ἀπό τούς ὁπλίτες πού ἦταν παραταγμένοι στήν ἀκτή τῆς Σαλαμίνας, ἦταν ὅλοι Ἀθηναῖοι, ἔκαμε μαζί τους ἀπόβαση στήν Ψυττάλεια καί σκότωσε ὅλους τούς Πέρσες πού ἦταν στό νησάκι αὐτό.

96. Ὅταν τελείωσε ἡ ναυμαχία, οἱ Ἕλληνες ὁδήγησαν στή Σαλαμίνα ὅλα τά ναυάγια πού ἔτυχε νά εἶναι ἀκόμα ἐκεῖ καί ἦταν ἕτοιμοι γιά ἄλλη ναυμαχία, νομίζοντας ὅτι ὁ βασιλιάς θά μεταχειριστεῖ ὅσα καράβια τοῦ εἶχαν μείνει. Πολλά ἀπό τά ναυάγια τά παρέσυρε ὁ δυτικός ἄνεμος καί τά ἔριξε στό ἀκρωτήρι τῆς Ἀττικῆς πού ὀνομάζεται Κωλιάς*, ὥστε νά ἐπαληθευτεῖ ὁ χρησμός, ὁ ὁποῖος, ἐκτός ἀπό ὅλους τούς ἄλλους τοῦ Βάκη καί τοῦ Μουσαίου, μιλοῦσε γιά τά ναυάγια αὐτά καί εἶχε εἰπωθεῖ πολλά χρόνια πρίν ἀπό τόν Λυσίστρατο, ἕναν Ἀθηναῖο χρησμολόγο. Ὁ χρησμός εἶχε ξεχαστεῖ ἀπό ὅλους τούς Ἕλληνες καί ἦταν ὁ ἑξῆς:

Στήν Κωλιάδα οἱ γυναῖκες θά μαγειρέψουν μέ κουπιά.

Αὐτό καί ἔγινε ὅταν ἔφυγε ὁ βασιλιάς.

* Ὁ σημερινός Ἅγιος Κοσμᾶς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΑΛΛΙΟΠΗ

9

Κεφ. 1-32. Μετά τήν ἀναχώρηση τοῦ Ξέρξη ἀπό τήν Ἑλλάδα ὁ Μαρδόνιος, ἀφοῦ ἀποτελείωσε τήν καταστροφή τῶν Ἀθηνῶν, ἀποσύρεται στή Βοιωτία, ὅπου περνάει τό χειμώνα. Τήν ἄνοιξη οἱ Ἕλληνες συγκεντρώνουν τίς δυνάμεις τους στίς Πλαταιές. Τό σύνολο τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀριθμοῦσε 110 000 περίπου πολεμιστές. Ἀπό αὐτούς 38 000 ἦταν ὁπλίτες. Οἱ Σπαρτιάτες ὁπλίτες ἦταν 5 000. Ὁ κάθε Σπαρτιάτης ὁπλίτης εἶχε 7 εἵλωτες συνοδούς.

Κεφ. 33-37. Θυσίες καί στά δύο στρατόπεδα.—Οἱ δύο παρατάξεις μένουν ἄπρακτες ἐπί δέκα μέρες

33. Ὅταν παρατάχθηκαν ὅλοι κατά ἔθνη καί μονάδες, τή δεύτερη μέρα ἔκαναν θυσίες καί στά δυό στρατόπεδα. Γιά τούς Ἕλληνες ἔκανε τίς θυσίες ὁ Τεισαμενός, γιός τοῦ Ἀντίοχου πού ἀκολουθοῦσε τό στράτευμα ὡς μάντης. Ἦταν ἀπό τήν Ἤλιδα ἀπό τό γένος τῶν Ἰαμιδῶν (τοῦ Κλυτιάδη) καί οἱ Λακεδαιμόνιοι τόν εἶχαν κάμει συμπολίτη τους. Κάποτε ὁ Τεισαμενός πῆγε νά ζητήσει χρησμό στούς Δελφούς, ἄν θά εἶχε παιδιά, καί ἡ Πυθία τοῦ ἀποκρίθηκε πώς θά νικοῦσε πέντε φορές στούς μεγαλύτερους ἀγῶνες. Ὁ Τεισαμενός, ἑρμηνεύοντας λαθεμένα τό χρησμό, ἔστρεψε τήν προσοχή του στή γυμναστική γιά νά νικήσει σέ γυμνικούς ἀγῶνες. Ἐνῶ ἀγωνιζόταν στό πένταθλο, παρά ἕνα ἀγώνισμα θά γινόταν ὀλυμπιονίκης, ἀλλά νικήθηκε ἀπό τόν Ἱερώνυμο ἀπό τήν Ἄνδρο. Οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχαν καταλάβει ὅτι ὁ χρησμός δέν ἐνοοῦσε γυμνικούς ἀγῶνες ἀλλά πολεμικούς καί προσπάθησαν, δίνοντάς του χρή-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ματα, νά πείσουν τόν Τεισαμενό νά εἶναι ἀρχηγός μαζί μέ τούς Ἡρακλεῖδες βασιλεῖς στούς πολέμους τους. Ὁ Τεισαμενός βλέποντας πόσο μεγάλη ἦταν ἡ ἐπιθυμία τῶν Σπαρτιατῶν νά τόν προσεταιριστοῦν, πρόβαλε μεγάλες ἀπαιτήσεις, λέγοντάς τους ὅτι θά τό δεχόταν ἄν τόν κάνουν συμπολίτη τους δίνοντάς του ὅλα τά δικαιώματα, ἀλλιῶς δέ θά δεχόταν ἄλλη ἀμοιβή. Στήν ἀρχή οἱ Σπαρτιάτες, ὅταν τό ἄκουσαν, ἀγανάκτησαν καί παράτησαν ἐντελῶς τήν προσπάθειά τους νά τόν ἔχουν μάντη· ἀλλά καθώς φοβόνταν πολύ τήν περσική αὐτή ἐκστρατεία, τά δέχτηκαν ὅλα. Ὅταν ὁ Τεισαμενός τό ἔμαθε, εἶπε ὅτι οὔτε αὐτό δέν τοῦ ἔφτανε, ἀλλά ὅτι ἔπρεπε καί τόν ἀδελφό του Ἡγία νά τόν κάνουν Σπαρτιάτη πολίτη, ἀκριβῶς ὅπως καί τόν ἴδιο.

34. Λέγοντάς τα αὐτά ἔκανε ὅ,τι εἶχε κάνει καί ὁ Μελάμπους, ἄν παραβάλει κανείς τήν πολιτογράφηση μέ τό βασιλικό ἄξίωμα. Πραγματικά, ὅταν οἱ γυναῖκες τοῦ Ἄργους τρελάθηκαν, οἱ Ἀργεῖοι ζήτησαν ἀπό τόν Μελάμποδα νά ἔρθει ἀπό τήν Πύλο νά γιατρέψει τίς γυναῖκες τους. Τότε ὁ Μελάμπους ζήτησε γιά ἀμοιβή νά μοιραστεῖ τό βασιλικό ἄξίωμα. Οἱ Ἀργεῖοι δέν τό δέχτηκαν κι ἔφυγαν, ἀλλά,καθώς τρελαίνονταν ὅλο περισσότερες γυναῖκες, μετάνιωσαν καί γύρισαν νά τοῦ ποῦν ὅτι θά τοῦ ἔδιναν ὅ,τι εἶχε ζητήσει*. Ὁ Μελάμπους βλέποντάς τους νά ἔχουν ἀλλάξει γνώμη, ζήτησε περισσότερα καί εἶπε ὅτι δέ θά ἔκανε τίποτε ἀπό ὅσα ἤθελαν, ἄν δέν ἔδιναν καί στόν ἀδελφό του Βίαντα τό τρίτο τῆς βασιλείας. Οἱ Ἀργεῖοι, πού βρέθηκαν σέ μεγάλη ἀνάγκη, τό δέχτηκαν κι αὐτό.

35. Ἔτσι καί οἱ Σπαρτιάτες ἔδωσαν στόν Τεισαμενό ὅ,τι ζητοῦσε. Τόσο τόν εἶχαν ἀνάγκη. Ὅταν οἱ Σπαρτιάτες τοῦ παραχώρησαν ὅ,τι ζητοῦσε, ὁ Ἠλεῖος Τεισαμενός, πού εἶχε γίνει Σπαρτιάτης, τούς ἔδωσε μέ τή μαντεία του πέντε πολύ μεγάλες νίκες. Μόνοι ἀπ' ὅλους τούς ἀνθρώπους ἔγιναν Σπαρτιάτες πολίτες οἱ δύο αὐτοί. Οἱ πέντε νίκες εἶναι οἱ ἀκόλουθες: Ἡ πρώτη ἦταν ἡ νίκη στίς Πλαταιές, ἡ ἄλλη στήν Τεγέα ἐναντίον τῶν Τεγεατῶν καί τῶν Ἀργείων, ὕστερα ἡ νίκη στή Δίπαια ἐναντίον ὅλων τῶν Ἀρκάδων ἐκτός ἀπό τούς Μαντινεῖς, ὕστερα ἡ νίκη τῆς

* Οἱ κόρες τοῦ βασιλιᾶ τοῦ Ἄργους Προίτου τιμωρήθηκαν ἐπειδή εἶχαν προσβάλει τό Διόνυσο καί τρελάθηκαν. Ἡ τρέλα τους μεταδόθηκε σέ ὅλες τίς γυναῖκες τοῦ Ἄργους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἰθώμης ἐναντίον τῶν Μεσσηνίων καί τελευταία ἡ νίκη τῆς Τανάγρας ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων καί τῶν Ἀργείων. Αὐτή εἶναι καί ἡ τελευταία.

36. Αὐτός λοιπόν ὁ Τεισαμενός, τόν ὁποῖο εἶχαν μαζί τους οἱ Σπαρτιάτες, ἔκανε τίς θυσίες στίς Πλαταιές. Οἱ θυσίες ἦταν εὐνοϊκές γιά τούς Ἕλληνες ἄν κρατοῦσαν ἄμυνα, ἄν ὅμως περνοῦσαν τόν Ἀσωπό καί ἔκαναν ἐπίθεση, οἱ θυσίες ἔδειχναν κακά σημάδια.

37. Καί γιά τόν Μαρδόνιο, πού ἤθελε ν' ἀρχίσει ἐπίθεση, οἱ θυσίες δέν ἦταν εὐνοϊκές· ἄν κρατοῦσε ἄμυνα ἦταν εὐνοϊκές.

Κεφ. 41 - 42 καί 44 - 65. Ἡ ἐνδέκατη μέρα.—Ἡ μάχη τῶν Πλαταιῶν

41. Ὡς τίς δέκα μέρες λοιπόν δέν ἔγινε τίποτε περισσότερο ἀπ' αὐτά. Ὅταν ἦρθε ἡ ἐνδέκατη μέρα πού ἦταν ἔτσι παραταγμένοι ὁ ἕνας ἀντίκρυ στόν ἄλλο, οἱ Ἕλληνες εἶχαν πάρει πολλές ἐνισχύσεις καί ὁ Μαρδόνιος ἀνυπομονοῦσε μέ τήν ἀπραξία του. Τότε λογομάχησαν ὁ Μαρδόνιος τοῦ Γωβρύα καί ὁ Ἀρτάβαζος τοῦ Φαρνάκη, πού ὁ Ξέρξης τόν ἐκτιμοῦσε ὅσο λίγους Πέρσες. Συζητοῦσαν καί οἱ γνῶμες ἦταν οἱ ἑξῆς: Ὁ Ἀρτάβαζος ἔλεγε πώς ἔπρεπε ἀμέσως νά ὑποχωρήσει τό στράτευμα ὁλόκληρο καί νά πάει κάτω ἀπό τό τεῖχος τῶν Θηβαίων, ὅπου εἶχαν συγκεντρωθεῖ πολλά τρόφιμα καί ζωοτροφές· ἐκεῖ, χωρίς ν' ἀγωνιστοῦν, θά ἔδιναν τέλος στόν πόλεμο μέ τό ἑξῆς μέσον: εἶχαν πολύ χρυσάφι κομμένο σέ νομίσματα καί ἄκοπο· εἶχαν καί πολύ ἀσήμι καί πολύτιμα κύπελλα· ἔπρεπε λοιπόν νά στείλουν ἄφθονα δῶρα στούς Ἕλληνες, κυρίως στούς ἡγέτες, καί γρήγορα θά παράδιναν τήν ἐλευθερία τους· δέν ἔπρεπε νά ριψοκινδυνέψουν σέ μάχη. Τήν ἴδια γνώμη μέ τόν Ἀρτάβαζο εἶχαν καί οἱ Θηβαῖοι. Ὁ Ἀρτάβαζος ἔβλεπε σωστά, ἀλλά ἡ γνώμη τοῦ Μαρδονίου ἦταν πιό ἄκαμπτη καί πιό σκληρή καί διόλου συμβιβαστική. Θεωροῦσε ὅτι ὁ στρατός του ἦταν πολύ καλύτερος ἀπό τόν ἑλληνικό καί ὅτι ἔπρεπε νά γίνει μάχη ὅσο τό δυνατό πιό γρήγορα, καί νά μήν ἀφήσουν νά συγκεντρωθοῦν περισσότεροι ἐχθροί, νά παρατήσουν τίς θυσίες τοῦ Ἡγησίστρατου καί νά μήν ὑποτάσσονται σ' αὐτές, ἀλλά ν' ἀκολουθήσουν τά ἔθιμα τῶν Περσῶν καί νά δώσουν τή μάχη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

42. Ὅταν τά εἶπε αὐτά, κανείς δέν ἔφερε ἀντίρρηση κι ἔτσι ἡ γνώμη του ἐπικράτησε. Ἄλλωστε σ' αὐτόν εἶχε δώσει ὁ βασιλιάς τήν ἀρχηγία τοῦ στρατοῦ καί ὄχι στόν Ἀρτάβαζο. Ὕστερα κάλεσε ὅσους ἦταν ἐπικεφαλῆς στίς διάφορες μονάδες καί τούς στρατηγούς τῶν Ἑλλήνων πού ἦταν μαζί του καί τούς ρώτησε ἄν ἤξεραν κανένα χρησμό πού νά ἔλεγε ὅτι οἱ Πέρσες θά καταστρέφονταν στήν Ἑλλάδα. Καθώς ἐκεῖνοι πού εἶχαν κληθεῖ σώπαιναν, ἄλλοι ἐπειδή δέν ἤξεραν τούς χρησμούς, ἄλλοι ἐπειδή τούς ἤξεραν ἀλλά φοβόνταν νά μιλήσουν, ὁ Μαρδόνιος εἶπε: «Ἀφοῦ λοιπόν ἤ δέν ξέρετε τίποτε ἤ δέν τολμᾶτε νά μιλήσετε, ἐγώ θά σᾶς μιλήσω πού τό ξέρω καλά. Ὑπάρχει χρησμός πού λέει ὅτι οἱ Πέρσες θά φτάσουν στήν Ἑλλάδα καί θά λεηλατήσουν τό ἱερό τῶν Δελφῶν κι ὅτι μετά τήν διαρπαγή αὐτή θά χαθοῦν ὅλοι. Ἐμεῖς λοιπόν ἀφοῦ τό ξέρουμε καλά αὐτό, οὔτε θά πᾶμε στό ἱερό οὔτε θά ἐπιχειρήσουμε νά τό λεηλατήσουμε καί συνεπῶς ἀπ' αὐτόν τό λόγο δέ θά χαθοῦμε. Ἑπομένως, ὅσοι ἀπό σᾶς εἴσαστε φίλοι μας, εὐχαριστηθεῖτε μ' αὐτό, γιατί θά νικήσουμε τούς Ἕλληνες». Ἀφοῦ τά εἶπε αὐτά τούς παράγγειλε νά τά ἑτοιμάσουν προσεκτικά ὅλα, ὥστε νά γίνει ἐπίθεση μόλις χαράξει ἡ ἑπόμενη μέρα.

44. Μετά τίς ἐρωτήσεις γιά τούς χρησμούς καί τίς παραινέσεις τοῦ Μαρδονίου νύχτωσε καί ἔβαλαν φρουρούς. Καθώς προχωροῦσε ἡ νύχτα καί ἡσυχία ἁπλώθηκε στά στρατόπεδα καί οἱ στρατιῶτες κοιμόνταν βαθιά, ἕνας καβαλάρης πλησίασε τούς Ἀθηναίους σκοπούς. Ἦταν ὁ Ἀλέξανδρος τοῦ Ἀμύντα, στρατηγός καί βασιλιάς τῶν Μακεδόνων, πού ἔψαχνε νά ἔρθει σ' ἐπαφή μέ τούς στρατηγούς. Οἱ περισσότεροι ἀπό τούς σκοπούς ἔμειναν στίς θέσεις τους, ἀλλά μερικοί ἔτρεξαν στούς στρατηγούς καί τούς εἶπαν ὅτι ἦρθε ἕνας καβαλάρης ἀπό τό στρατόπεδο τῶν Μήδων πού δέν ἤθελε νά φανερώσει τίποτε ἄλλο παρά τό ὅτι ἤθελε νά μιλήσει στούς στρατηγούς κι ἔλεγε τά ὀνόματά τους.

45. Ὅταν οἱ στρατηγοί τό ἄκουσαν, ἀμέσως ἔτρεξαν στίς προφυλακές κι ὅταν ἔφθασαν ἐκεῖ ὁ Ἀλέξανδρος τούς εἶπε τά ἀκόλουθα: «Ἀθηναῖοι, ἔρχομαι νά σᾶς μιλήσω ἀπόλυτα μυστικά καί δέν πρέπει νά πεῖτε σέ κανένα τίποτα, ἐκτός ἀπό τόν Παυσανία, γιατί διαφορετικά θά ἤμουν χαμένος. Δέν θά ἐρχόμουν νά σᾶς μιλήσω ἄν δέ νοιαζόμουν γιά ὁλόκληρη τήν Ἑλλάδα. Γιατί εἶμαι Ἕλληνας στήν καταγωγή ἀπό παλιά γενιά καί δέ θά ἤθελα νά βλέπω τήν Ἑλλάδα ὑποδουλωμένη, ἀντί νά εἶναι ἐλεύ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θερη. Σᾶς λέω λοιπόν ὅτι οἱ θυσίες δέ δίνουν στό Μαρδόνιο καί στό στράτευμά του τά ἀποτελέσματα πού προσδοκᾶ, διαφορετικά θά εἶχε γίνει μάχη ἀπό μέρες. Τώρα ὁ Μαρδόνιος ἀποφάσισε ν' ἀψηφήσει τίς θυσίες καί μόλις φανεῖ ἡ μέρα νά κάνει ἐπίθεση. Νομίζω πώς φοβᾶται μήπως συγκεντρωθεῖτε περισσότεροι. Λοιπόν ἑτοιμασθεῖτε. Ἂν πάλι ὁ Μαρδόνιος ἀναβάλει τό σχέδιό του καί δέν κάμει ἐπίθεση, κάνετε ὑπομονή καί μείνετε ἐδῶ, γιατί ἔχει τρόφιμα μόνο γιά λίγες μέρες ἀκόμα. Ἂν ὁ πόλεμος αὐτός τελειώσει ὅπως τό ἐπιθυμεῖτε, πρέπει τότε νά θυμηθεῖτε νά μέ ἐλευθερώσετε κι ἐμένα, πού, γιά χάρη τῶν Ἑλλήνων, ἀνέλαβα μιά ἐπικίνδυνη ἀποστολή ἀπό προθυμία νά σᾶς φανερώσω τά σχέδια τοῦ Μαρδονίου, ὥστε νά μή σᾶς χτυπήσουν ξαφνικά οἱ βάρβαροι. Εἶμαι ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδών». Αὐτά εἶπε καί γύρισε στό στρατόπεδο καί στή θέση του.

46. Οἱ στρατηγοί τῶν Ἀθηναίων πῆγαν στή δεξιά πτέρυγα καί ἀνακοίνωσαν στόν Παυσανία τά ὅσα τούς εἶχε πεῖ ὁ Ἀλέξανδρος. Τότε ὁ Παυσανίας, πού φοβήθηκε τούς Πέρσες, τούς εἶπε τά ἀκόλουθα: «Ἀφοῦ πρόκειται νά γίνει ἐπίθεση τήν αὐγή, πρέπει ἐσεῖς οἱ Ἀθηναῖοι νά βρεθεῖτε ἀπέναντι στούς Πέρσες καί ἐμεῖς νά βρεθοῦμε ἀπέναντι στούς Βοιωτούς καί τούς Ἕλληνες πού εἶναι παραταγμένοι ἀπέναντί σας, καί τοῦτο γιά τόν ἑξῆς λόγο: Ἐσεῖς ξέρετε τούς Μήδους πού τούς νικήσατε στή μάχη τοῦ Μαραθώνα, ἐνῶ ἐμεῖς δέν ἔχουμε τέτοια πεῖρα καί δέν τούς ξέρουμε· κανείς Σπαρτιάτης δέν ἔχει πολεμήσει μέ τούς Μήδους, ἐνῶ ξέρουμε καλά τούς Βοιωτούς καί τούς Θεσσαλούς. Πρέπει λοιπόν νά πάρουμε τά ὅπλα καί νά ἔρθετε ἐσεῖς στήν πτέρυγα αὐτή κι ἐμεῖς νά πᾶμε στήν ἀριστερή». Σ' αὐτά οἱ Ἀθηναῖοι εἶπαν τά ἑξῆς: «Κι ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἀπό τήν ἀρχή, ὅταν εἴδαμε ὅτι θά παραταχθοῦμε ἀντίκρυ στούς Πέρσες, εἴχαμε στό νοῦ μας νά σᾶς ποῦμε αὐτά πού τώρα προφθάσατε ἐσεῖς νά μᾶς πεῖτε. Φοβόμαστε ὅμως μήπως τά λόγια μας δέ σᾶς εὐχαριστήσουν. Ἀλλ' ἀφοῦ σεῖς οἱ ἴδιοι τό σκεφτήκατε, μᾶς προκαλεῖ εὐχαρίστηση ἡ πρότασή σας καί εἴμαστε ἕτοιμοι γιά τήν ἀλλαγή».

47. Καθώς ἦταν σύμφωνοι καί οἱ δύο καί ἄρχισε νά φέγγει, ἄλλαξαν τίς θέσεις τους. Οἱ Βοιωτοί κατάλαβαν τί γινόταν καί τό εἶπαν στό Μαρδόνιο, πού μόλις τό ἄκουσε ἄρχισε ν' ἀλλάζει τήν παράταξή του, ὥστε οἱ Πέρσες νά βρεθοῦν ἀπέναντι στούς Λακεδαιμονίους. Ὅταν ὁ Παυσανίας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κατάλαβε τί γινόταν, εἶδε πώς τήν κίνησή του τήν εἶχε καταλάβει ὁ ἐχθρός καί πῆρε τούς Σπαρτιάτες πίσω στή δεξιά πτέρυγα. Τότε καί ὁ Μαρδόνιος πῆρε πίσω τούς Πέρσες στήν ἀριστερή πτέρυγα.

48. Ὅταν παρατάχθηκαν στίς ἀρχικές τους θέσεις, ὁ Μαρδόνιος ἔστειλε κήρυκα στούς Σπαρτιάτες καί τούς μήνυσε τά ἑξῆς: «Λακεδαιμόνιοι, ἔχετε τή φήμη ὅτι εἴσαστε οἱ πιό ἀντρεῖοι σ' αὐτό τόν τόπο καί οὔτε φεύγετε στόν πόλεμο, οὔτε ἐγκαταλείπετε τή θέση σας στή μάχη, ἀλλά σκοτώνετε τόν ἀντίπαλο ἤ σκοτώνεστε ἐσεῖς. Τίποτε ἀπ' αὐτά δέν εἶναι ἀλήθεια. Προτοῦ κάν ἔρθετε στά χέρια μαζί μας σᾶς εἴδαμε νά φεύγετε καί νά δίνετε τίς θέσεις σας, ἀφήνοντας τούς Ἀθηναίους νά δοκιμάσουν τήν ἀξία μας καί παραταχθήκατε ἀπέναντι στούς δούλους μας. Αὐτά δέν εἶναι πράξεις ἀνδρῶν γενναίων, ἀλλά σφάλαμε πολύ στήν κρίση μας γιά σᾶς. Περιμέναμε, μέ τή φήμη τῆς ἀντρείας σας, ὅτι θά μᾶς στέλνατε κήρυκα νά μᾶς προκαλέσετε, θέλοντας νά πολεμήσετε μέ μόνους τούς Πέρσες καί ἤμαστε ἕτοιμοι νά τό δεχτοῦμε· ἀλλά βλέπουμε ὅτι δέν ἔχετε τέτοια πρόθεση καί ὅτι θέλετε νά ξεφύγετε. Τώρα λοιπόν ἀφοῦ δέ μᾶς κάνατε ἐσεῖς τέτοια πρόταση, ἀρχίζουμε ἐμεῖς. Γιατί νά μήν πολεμήσουμε ἴσοι πρός ἴσους τόν ἀριθμό, ἀφοῦ θεωρεῖστε οἱ γενναιότεροι ἀνάμεσα στούς Ἕλληνες κι ἐμεῖς ἀνάμεσα στούς βαρβάρους; Ἄν νομίζετε ὅτι καί οἱ ἄλλοι πρέπει νά πολεμήσουν, ἄς πολεμήσουν μετά ἀπό μᾶς. Ἄν δέν τό θέλετε αὐτό, ἀλλά θέλετε μόνο ἐσεῖς νά ἀγωνισθεῖτε, εἴμαστε ἕτοιμοι νά πολεμήσουμε. Ὅποιος νικήσει, θά νικήσει γιά ὅλον τό στρατό του».

49. Ὁ κήρυκας τά εἶπε αὐτά καί περίμενε, ἀλλά καθώς δέν τοῦ ἔδινε κανείς ἀπόκριση, ἔφυγε πίσω καί ἀνέφερε στόν Μαρδόνιο τί εἶχε συμβεῖ. Ὁ Μαρδόνιος, περιχαρής γι' αὐτή τήν ἀσήμαντη νίκη, ἔδωσε διαταγή στό ἱππικό νά κάνει ἐπίθεση ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Καθώς ἔκαναν ἐπέλαση οἱ ἱππεῖς, ἔφθειραν πολύ ὁλόκληρη τήν ἑλληνική παράταξη μέ τά ἀκόντια καί τά τόξα. Ἦταν ἱπποτοξότες, καί οἱ Ἕλληνες δέν μποροῦσαν νά τούς κυνηγήσουν. Κατάφεραν νά παραχώσουν καί τήν πηγή Γαργαφία, ἀπό τήν ὁποία ὑδρευόταν ὁλόκληρο τό ἑλληνικό στράτευμα. Παραταγμένοι κοντά στήν πηγή ἦταν μόνο οἱ Λακεδαιμόνιοι. Ἡ πηγή ἦταν μακριά ἀπό τούς ἄλλους Ἕλληνες, ἀνάλογα μέ τή μονάδα στήν ὁποία ἀνῆκαν, ἀλλά κοντά ὁ Ἀσωπός. Δέν μποροῦσαν ὅμως νά πλησιάσουν στό ποτάμι καί πήγαιναν ὅλοι στήν πηγή, γιατί τό ἱππικό καί τά τόξα δέν τούς ἄφηναν νά πάρουν νερό ἀπό τό ποτάμι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

50. Ἐξαιτίας αὐτοῦ κι ἐπειδή τό στράτευμα εἶχε στερηθεῖ τό νερό καί κακοπάθαινε ἀπό τό ἱππικό, οἱ Ἕλληνες στρατηγοί πῆγαν νά συσκεφτοῦν μέ τόν Παυσανία στή δεξιά πτέρυγα γιά τά θέματα αὐτά καί γι' ἄλλα· γιατί ὅσο καί ἄν ἦταν σοβαρό τό ζήτημα τοῦ νεροῦ, ὑπῆρχαν ἄλλα πού τούς στενοχωροῦσαν ἀκόμα περισσότερο. Δέν εἶχαν πιά τρόφιμα, γιατί οἱ ἄνθρωποί τους πού εἶχαν σταλεῖ στήν Πελοπόννησο γιά νά φέρουν τρόφιμα, ἐμποδίζονταν ἀπό τό ἱππικό καί δέν μποροῦσαν νά ἐπιστρέψουν στό στρατόπεδο.

51. Ἀφοῦ ἔκαναν σύσκεψη οἱ στρατηγοί ἀποφάσισαν, ἄν οἱ Πέρσες ἄφηναν τήν ἡμέρα ἐκείνη νά περάσει χωρίς νά δώσουν μάχη, νά πᾶνε στό νησί. Τό νησί αὐτό βρίσκεται μπροστά στήν πολιτεία τῶν Πλαταιῶν καί ἀπέχει δέκα στάδια ἀπό τόν Ἀσωπό κι ἀπό τήν πηγή Γαργαφία, ὅπου ἦταν στρατοπεδευμένοι. Καί νά γιατί βρίσκεται νησί στή στεριά. Τό ποτάμι πού κατεβαίνει ἀπό τόν Κιθαιρώνα, στήν πεδιάδα χωρίζεται στά δύο καί οἱ δύο κοῖτες του ἀπέχουν τρία στάδια ἡ μία ἀπό τήν ἄλλη καί ὕστερα σμίγουν πάλι καί γίνονται μία. Τό νησί αὐτό λέγεται Ὡρερόη. Οἱ ντόπιοι λένε ὅτι ἦταν κόρη τοῦ Ἀσωποῦ. Ἀποφάσισαν λοιπόν νά μεταφερθοῦν στό μέρος αὐτό, ὥστε καί νερό νά ἔχουν ἄφθονο καί τό ἱππικό νά μήν μπορεῖ νά τούς ἐνοχλεῖ, ὅπως ἐκεῖ πού ἦταν. Ἀποφάσισαν νά μετακινηθοῦν νύχτα, στή δεύτερη ἀλλαγή φρουρᾶς, ὥστε νά μήν τούς νιώσουν οἱ Πέρσες καί τούς παρακολουθήσουν, παρενοχλώντας τους μέ τό ἱππικό. Ἀφοῦ θά ἔφταναν στό χῶρο αὐτό, στόν ὁποῖο χωρίζεται ἡ κόρη τοῦ Ἀσωποῦ Ὡρερόη, κατεβαίνοντας ἀπό τόν Κιθαιρώνα, ἀποφάσισαν τήν ἴδια νύχτα νά στείλουν τό μισό στρατό στόν Κιθαιρώνα, γιά νά παραλάβουν τούς ἀνθρώπους τους πού εἶχαν ξεκινήσει γιά ἀνεφοδιασμό καί βρίσκονταν ἀποκλεισμένοι στόν Κιθαιρώνα.

52. Αὐτά ἀποφάσισαν καί ὅλη ἐκείνη τήν ἡμέρα ὑπέφεραν πολύ ἀπό τό ἱππικό πού τούς ἔκανε ἐπιθέσεις. Καθώς ἦρθε ἡ νύχτα κι ἔπαψε τίς ἐπιθέσεις του τό ἱππικό, ὅταν ἔφτασε ἡ ὥρα πού εἶχαν συμφωνήσει νά φύγουν, οἱ περισσότεροι ἀπό τούς Ἕλληνες ἔφυγαν, χωρίς ὅμως νά ἔχουν σκοπό νά πᾶνε στό συμφωνημένο χῶρο. Καθώς κινήθηκαν, πῆγαν γρήγορα πρός τήν πολιτεία τῶν Πλαταιῶν γιά ν' ἀποφύγουν τό ἱππικό. Ἔφτασαν στό Ἡραῖο, τό ὁποῖο βρίσκεται μπροστά στήν πολιτεία τῶν Πλαταιῶν καί ἀπέχει εἴκοσι στάδια ἀπό τήν πηγή Γαργαφία. Ὅταν ἔφτασαν στό ἱερό, ἐγκαταστάθηκαν ἐκεῖ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

53. Αὐτοί λοιπόν στρατοπέδεψαν γύρω ἀπό τό Ἡραῖο. Ὁ Παυσανίας, βλέποντάς τους νά φεύγουν ἀπό τό στρατόπεδο, ἔδωσε διαταγή στούς Λακεδαιμονίους νά πάρουν τά ὅπλα καί ν' ἀκολουθήσουν τούς ἄλλους πού προπορεύονταν, νομίζοντας ὅτι αὐτοί πήγαιναν στό συμφωνημένο μέρος. Ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοί ἦταν πρόθυμοι νά ὑπακούσουν στόν Παυσανία, ἀλλά ὁ Ἀμομφάρετος, γιός τοῦ Πολιάδη, λοχαγός τοῦ λόχου Πιτανάτη, εἶπε ὅτι δέ θά ἔφευγε μπροστά στόν ἐχθρό καί δέ θά ντρόπιαζε τή Σπάρτη. Ἀποροῦσε μέ τή μετακίνηση τοῦ στρατοῦ, γιατί δέν ἤξερε τί εἶχε ἀποφασιστεῖ. Ὁ Παυσανίας καί ὁ Εὐρυάναξ θεωροῦσαν φοβερή τήν ἀνυπακοή αὐτή, ἀλλά ἀκόμα πιό φοβερό τό νά ἐγκαταλείψουν τόν Πιτανάτη λόχο, ἐπειδή ὁ Ἀμομφάρετος ἐπέμενε. Φοβόνταν μήπως, ἄν τόν ἐγκατέλειπαν, ἐφαρμόζοντας τά ὅσα εἶχαν συμφωνήσει μέ τούς ἄλλους Ἕλληνες, χαθεῖ ὁ Ἀμομφάρετος καί οἱ πολεμιστές του. Μέ αὐτές τίς σκέψεις δέ μετακίνησαν τό στρατόπεδο τῶν Λακεδαιμονίων καί προσπαθοῦσαν νά πείσουν τόν Ἀμομφάρετο πώς δέν ἔπρεπε νά δείξει τέτοια διαγωγή.

54. Προσπαθοῦσαν λοιπόν νά πείσουν τόν Ἀμομφάρετο πού μόνος ἀπό τούς Λακεδαιμονίους καί τούς Τεγεάτες ἤθελε νά μείνει ἐκεῖ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔκαναν τά ἑξῆς: Ἔμειναν ἀκίνητοι ἐκεῖ πού ἦταν, ξέροντας τή νοοτροπία τῶν Λακεδαιμονίων πού ἄλλα σκέπτονται καί ἄλλα λένε. Ὅταν τό στρατόπεδο εἶχε ἀρχίσει νά κινεῖται, οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν ἕναν ἱππέα γιά νά δεῖ ἄν οἱ Σπαρτιάτες ἑτοιμάζονταν νά βαδίσουν ἤ ἄν δέν εἶχαν σκοπό νά μετακινηθοῦν καί νά ρωτήσει τόν Παυσανία τί ἔπρεπε νά κάμουν.

55. Ὅταν ὁ ἀπεσταλμένος ἔφτασε στούς Λακεδαιμονίους, τούς εἶδε παραταγμένους στό μέρος τους καί τούς ἀρχηγούς τους νά φιλονικοῦν. Συμβούλευαν τόν Ἀμομφάρετο ὁ Εὐρυάναξ καί ὁ Παυσανίας, λέγοντάς του νά μή βάλει σέ κίνδυνο τούς Λακεδαιμονίους πού θά ἔμεναν μόνοι, μά δέν τόν ἔπειθαν. Συνέχιζαν νά φιλονικοῦν ὅταν ἦρθε ὁ ἀπεσταλμένος τῶν Ἀθηναίων πού παρακολούθησε τή φιλονικία. Θυμωμένος ὁ Ἀμομφάρετος παίρνει μιά πέτρα μέ τά δυό του χέρια καί βάζοντάς την μπρός στά πόδια τοῦ Παυσανία εἶπε ὅτι μέ αὐτή τήν ψῆφο ψηφίζει νά μή φύγουν μπροστά στούς ξένους. (Μέ τή λέξη ξένους ἐνοοῦσε τούς βαρβάρους). Ὁ Παυσανίας τοῦ εἶπε πώς δέν εἶναι στά καλά του, πώς εἶναι τρελός καί

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρός τόν Ἀθηναῖο ἀπεσταλμένο πού τόν ρωτοῦσε σ' ὅ,τι τοῦ εἶχαν πεῖ, ἀπάντησε ν' ἀναφέρει στούς Ἀθηναίους τήν κατάσταση καί νά τούς πεῖ νά πλησιάσουν τήν παράταξή τους. Ὅσο γιά τή μετακίνηση, νά κάνουν ὅ,τι θά ἔκαναν καί οἱ Σπαρτιάτες.

56. Ὁ κήρυκας τῶν Ἀθηναίων γύρισε στούς δικούς του. Οἱ Σπαρτιάτες ἐξακολουθοῦσαν νά φιλονικοῦν ὅταν ἄρχισε νά χαράζει. Τή στιγμή ἐκείνη ὁ Παυσανίας, πού δέν εἶχε ἀκόμα πάρει ἀπόφαση, σκέφτηκε πώς ὁ Ἀμομφάρετος δέ θά ἔμενε μόνος, ὅταν θά ἔφευγαν οἱ ἄλλοι Λακεδαιμόνιοι. Ἔδωσε λοιπόν διαταγή καί πῆρε ὅλο τό στράτευμα μαζί του ἀπό τίς πλαγιές τοῦ βουνοῦ. Τελευταῖοι ἀκολουθοῦσαν οἱ Τεγεάτες. Οἱ Ἀθηναῖοι σχημάτισαν παράταξη καί βάδισαν διαφορετικά ἀπό τούς Λακεδαιμονίους. Οἱ Λακεδαιμόνιοι βάδιζαν στά ὑψώματα καί στίς ὑπώρειες τοῦ Κιθαιρώνα, φοβούμενοι τό ἱππικό, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι βάδιζαν πιό χαμηλά, στήν πεδιάδα.

57. Ὁ Ἀμομφάρετος στήν ἀρχή νόμιζε πώς ὁ Παυσανίας δέ θά τολμοῦσε νά τόν ἐγκαταλείψει καί προσπαθοῦσε νά πείσει τούς ἄλλους νά μή φύγουν ἀπό τίς θέσεις τους. Ὅταν αὐτοί πού ἦταν μέ τόν Παυσανία ἀπομακρύνθηκαν, ὁ Ἀμομφάρετος πίστεψε ὅτι τόν ἐγκαταλείπουν κι ἔδωσε διαταγή στό λόχο νά πάρει τά ὅπλα καί ν' ἀκολουθήσει τούς ἄλλους. Οἱ Λακεδαιμόνιοι προχώρησαν ὡς δέκα στάδια καί σταμάτησαν νά περιμένουν τό λόχο τοῦ Ἀμομφάρετου κοντά στόν ποταμό Μολόεντα, σ' ἕνα χῶρο πού ὀνομάζεται Ἀργιόπιο. Ἐκεῖ ὑπάρχει ἱερό τῆς ἐλευσίνιας Δήμητρας. Περίμεναν ὥστε ἄν ὁ Ἀμομφάρετος καί ὁ λόχος του δέν ἐγκατέλειπαν τή θέση τους, νά μπορέσουν νά τούς βοηθήσουν, ἀφοῦ θά εἶχαν μείνει κοντά. Ὁ λόχος τοῦ Ἀμομφάρετου ἐνώθηκε μέ τούς ὑπόλοιπους καί τότε τούς ἔκανε ἐπίθεση ὁλόκληρο τό ἱππικό τῶν βαρβάρων. Οἱ ἱππεῖς ἔκαναν ὅ,τι συνήθιζαν νά κάνουν πάντα καί βλέποντας κενό τό χῶρο, ὅπου ἦταν παραταγμένοι πρίν οἱ Ἕλληνες, προχώρησαν περισσότερο καί ὅταν τούς ἔφτασαν τούς ἐπιτέθηκαν.

58. Ὅταν ὁ Μαρδόνιος πληροφορήθηκε ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχαν φύγει τή νύχτα καί εἶδε ἔρημη τήν τοποθεσία, κάλεσε τόν Λαρισαῖο Θώρακα καί τούς ἀδελφούς του Εὐρύπυλο καί Θρασυδαῖο καί τούς εἶπε: «Ἀλευάδες, τί ἄλλο ἀκόμα θά μοῦ πεῖτε βλέποντας ἔρημες τίς θέσεις αὐτές;

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σεῖς, πού εἴσαστε γείτονές τους, μοῦ λέγατε ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι δέν ἀποφεύγουν τή μάχη καί ὅτι εἶναι οἱ πρῶτοι στά πολεμικά ἔργα. Τούς εἴδατε πρίν νά θέλουν ν' ἀλλάξουν θέση καί τώρα ὅλοι βλέπουμε πώς μέ τή νύχτα τό σκάσανε. Ἔδειξαν καθαρά, τώρα πού ἦταν νά πολεμήσουν μέ τούς πραγματικά ἀντρείους, ὅτι εἶναι ἕνα τίποτα καί ὅτι φημίζονται μόνο μεταξύ τῶν Ἑλλήνων, πού κι αὐτοί εἶναι ἕνα τίποτα. Ἐσεῖς βέβαια δέ γνωρίζετε τούς Πέρσες καί γι' αὐτό σᾶς συγχωρῶ πρόθυμα πού ἐπαινούσατε τούς Λακεδαιμονίους, τούς ὁποίους καί ξέρατε. Ἀλλά ἀπόρησα πολύ μέ τόν Ἀρτάβαζο, πού, καταφοβισμένος ἀπό τούς Λακεδαιμονίους, ἐξέφρασε μιά δειλή γνώμη, ὅτι ἔπρεπε δηλαδή νά σηκώσουμε τό στρατόπεδο καί νά πᾶμε στήν πολιτεία τῶν Θηβαίων γιά νά πολιορκηθοῦμε ἐκεῖ. Τή γνώμη αὐτή θά τή μάθει ὁ βασιλιάς ἀπό μένα. Ἀλλά θά ξαναμιλήσουμε γι' αὐτά. Τώρα, ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες φεύγουν, δέν ἐπιτρέπεται νά τούς ἀφήσουμε· νά τούς καταδιώξουμε καί ἀφοῦ τούς φτάσουμε νά πληρώσουν γιά ὅλα ὅσα ἔκαμαν στούς Πέρσες».

59. Ἀφοῦ τά εἶπε αὐτά, ἔδωσε διαταγή στούς Πέρσες νά διαβοῦν τόν Ἀσωπό καί νά καταδιώξουν τρέχοντας τούς Ἕλληνες πού φαίνονταν νά φεύγουν. Καταδίωξε μόνο τούς Λακεδαιμονίους καί τούς Τεγεάτες, γιατί δέν ἔβλεπε τούς Ἀθηναίους πού βάδιζαν στήν πεδιάδα καί τούς ἔκρυβαν οἱ λόφοι. Βλέποντας τούς Πέρσες νά ξεκινοῦν, γιά νά καταδιώξουν τούς Ἕλληνες, οἱ ἀρχηγοί τῶν ἄλλων βαρβαρικῶν μονάδων ὕψωσαν τά σήματα καί ἄρχισαν τήν καταδίωξη, ὅπως μποροῦσε ὁ καθένας, χωρίς νά σχηματίσουν παράταξη καί χωρίς καμιά τάξη. Αὐτοί λοιπόν ἔκαναν ἐπίθεση, οὐρλιάζοντας καί ἄταχτα, βέβαιοι ὅτι θά νικήσουν τούς Ἕλληνες.

60. Ὅταν τοῦ ἔκανε ἐπίθεση τό ἱππικό, ὁ Παυσανίας ἔστειλε μέ ἱππέα μήνυμα στούς Ἀθηναίους: «Ἀθηναῖοι, ἀρχίζει ὁ μέγιστος ἀγών γιά μιά Ἑλλάδα ἐλεύθερη ἤ δούλη. Ἐμεῖς οἱ Λακεδαιμόνιοι κι ἐσεῖς οἱ Ἀθηναῖοι προδοθήκαμε ἀπό τούς συμμάχους, πού ἔφυγαν τή νύχτα. Τώρα εἶναι φανερό τό τί πρέπει νά κάνουμε· μποροῦμε πολύ καλά νά βοηθοῦμε ὁ ἕνας τόν ἄλλο. Ἄν τό ἱππικό εἶχε κάνει σέ ἐσᾶς πρῶτα ἐπίθεση, τότε ἔπρεπε ἐμεῖς καί μαζί μας οἱ Τεγεάτες πού δέν πρόδωσαν τήν Ἑλλάδα, νά σᾶς βοηθήσουμε. Τώρα, πού ὁλόκληρο τό ἱππικό ἔκανε σέ ἐμᾶς ἐπίθεση, σωστό εἶναι νά ἔρθετε σεῖς νά βοηθήσετε τό τμῆμα πού

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πιέζεται περισσότερο. Ἂν κάποιος λόγος σᾶς ἐμποδίζει νά ἔρθετε οἱ ἴδιοι νά μᾶς βοηθήσετε, τότε τουλάχιστον στεῖλτε μας τούς τοξότες σας. Ξέρουμε ὅτι στόν πόλεμο αὐτό ἐσεῖς δείχνετε τή μεγαλύτερη προθυμία, ὥστε καί σ' αὐτό τό αἴτημά μας θά εἰσακούσετε».

61. Ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι τά πληροφορήθηκαν αὐτά ἑτοιμάστηκαν νά τούς βοηθήσουν ὅσο μποροῦσαν. Καί ἐνῶ ἔκαναν κιόλας στροφή, τούς ἐπιτέθηκαν οἱ Ἕλληνες πού ἦταν ἀντίκρυ τους, σύμμαχοι τοῦ βασιλιᾶ, κι ἔτσι δέν μπόρεσαν νά βοηθήσουν τούς Λακεδαιμονίους, γιατί τούς ἐμπόδιζε ἡ ἐπίθεση. Οἱ Λακεδαιμόνιοι λοιπόν καί οἱ Τεγεάτες ἔμειναν μόνοι — οἱ Λακεδαιμόνιοι μαζί μέ τούς ἐλαφρά ὁπλισμένους πενήντα χιλιάδες καί οἱ Τεγεάτες τρεῖς χιλιάδες (ποτέ δέ χωρίζονταν ἀπό τούς Λακεδαιμονίους) — καί ἔκαναν θυσίες, γιατί ἤθελαν νά δώσουν μάχη μέ τό Μαρδόνιο καί τό στρατό πού εἶχαν ἀντίκρυ τους. Ἀλλά οἱ θυσίες δέν ἦταν εὐνοϊκές καί στό μεταξύ σκοτώνονταν πολλοί ἀπ' αὐτούς καί πολλοί περισσότεροι τραυματίζονταν. Οἱ Πέρσες εἶχαν κάνει ἕνα τεῖχος μέ τίς ἀσπίδες τους καί ἔριχναν βροχή τά βέλη, τόσο πολύ, πού ἐνῶ οἱ Σπαρτιάτες πιέζονταν καί οἱ θυσίες δέν ἦταν εὐνοϊκές, ὁ Παυσανίας κοίταξε πρός τό ἱερό τῆς Ἥρας στίς Πλαταιές κι ἐπικαλέστηκε τή θεά, παρακαλώντας την νά μήν ἀφήσει νά διαψευστοῦν οἱ ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων.

62. Ἐνῶ ἔκανε τήν ἐπίκληση αὐτή, πρῶτοι οἱ Τεγεάτες ἔκαναν ἔφοδο ἐναντίον τῶν βαρβάρων. Ὕστερ' ἀπό τήν εὐχή τοῦ Παυσανία ἔγινε ἡ θυσία εὐνοϊκή. Τότε καί οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔκαναν ἔφοδο ἐναντίον τῶν Περσῶν, καί οἱ Πέρσες παράτησαν τά τόξα τους γιά ν' ἀντισταθοῦν. Στήν ἀρχή ἡ μάχη ἔγινε γύρω ἀπό τό φράγμα τῶν ἀσπίδων καί ὅταν τό φράγμα αὐτό ἔπεσε, ἄρχισε σκληρή μάχη κοντά στό ἱερό τῆς Δήμητρας καί γιά πολλή ὥρα, ὥσπου ἤρθαν στά χέρια. Οἱ βάρβαροι ἔπιαναν τά ἀκόντια μέ τά χέρια καί τά ἔσπαζαν. Πράγματι, οἱ Πέρσες δέν ἦταν κατώτεροι σέ τόλμη καί ἀντρεία, ἀλλά δέν εἶχαν προστατευτικό ὁπλισμό, δέν ἦταν γυμνασμένοι καί τούς ἔλειπε ἡ πεῖρα τῶν ἀντιπάλων τους. Προχωροῦσαν ἕνας ἕνας ἤ ἀνά δέκα ἤ σέ μικρές καί μεγάλες ὁμάδες, ἔπεφταν ἀπάνω στούς Σπαρτιάτες καί σκοτώνονταν.

63. Στό σημεῖο ὅπου ἦταν ὁ Μαρδόνιος καί πολεμοῦσε ἀπάνω σέ ἄσπρο ἄλογο, ἔχοντας γύρω του ἐπιλέκτους, τούς χίλιους καλύτερους Πέρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σες, στό σημεῖο ἐκεῖνο πιέζονταν περισσότερο οἱ Σπαρτιάτες. Ὅσο ὁ Μαρδόνιος πολεμοῦσε, οἱ Πέρσες ἄντεχαν καί ἀμύνονταν καί σκότωναν πολλούς Λακεδαιμονίους· ἀλλά ὅταν ὁ Μαρδόνιος σκοτώθηκε κι ἔπεσαν ὅσοι ἦταν γύρω του, οἱ καλύτεροι πολεμιστές, τότε οἱ ὑπόλοιποι τράπηκαν σέ φυγή καί ὑποχώρησαν μπροστά στούς Λακεδαιμονίους. Ἔπαθαν πολύ μεγάλη ζημιά, γιατί δέν εἶχαν πανοπλία κι ἔτσι ἔπρεπε νά πολεμοῦν σάν γυμνοί ἐναντίον ὁπλιτῶν.

64. Μέ τό θάνατο τοῦ Μαρδονίου οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκδικήθηκαν τό θάνατο τοῦ Λεωνίδα, σύμφωνα μέ τό χρησμό πού τούς εἶχε δοθεῖ, καί ὁ Παυσανίας τοῦ Κλεόμβροτου τοῦ Ἀναξανδρίδη νίκησε τήν ὡραιότερη νίκη ἀπό ὅσες ξέρω. Τά ὀνόματα τῶν προγόνων του τά ἀνέφερα, ὅταν μίλησα γιά τόν Λεωνίδα. Εἶναι οἱ ἴδιοι πρόγονοι καί γιά τούς δύο. Τό Μαρδόνιο τόν σκότωσε ὁ φημισμένος Σπαρτιάτης Ἀρίμνηστος, πού χρόνια μετά τά μηδικά, μέ τριακόσιους στρατιῶτες, πολέμησε στή Στενύκλαρο ἐναντίον ὅλων τῶν Μεσσηνίων. Σκοτώθηκε καί ὁ ἴδιος καί οἱ τριακόσιοι.

65. Στίς Πλαταιές λοιπόν καθώς οἱ Πέρσες νικήθηκαν ἀπό τούς Λακεδαιμονίους, ἔτρεχαν ἄταχτα στό στρατόπεδό τους καί στό ξύλινο τεῖχος πού εἶχαν κάμει στήν περιοχή τῶν Θηβῶν. Μοῦ φαίνεται θαῦμα τό ἑξῆς περιστατικό: ὅτι ἐνῶ πολεμοῦσαν κοντά στό ἄλσος τῆς Δήμητρας, κανείς ἀπό τούς Πέρσες δέν φάνηκε νά μπαίνει στόν περίβολο οὔτε νά πεθαίνει ἐκεῖ, ἀλλά ὅλοι ἔπεσαν γύρω ἀπό τό ἱερό σέ κοινόχρηστη γῆ. Νομίζω ὅτι, ἄν τοῦτο πρέπει ν' ἀποδοθεῖ σέ κάτι θεῖο, ἡ θεά Δήμητρα δέν τούς δεχόταν, ἐπειδή εἶχαν κάψει τό ναό της στήν Ἐλευσίνα.

Ἐδῶ λοιπόν τελείωσε ἡ μάχη.

Κεφ. 78, 79. Ἡ μεγαλοφροσύνη τοῦ Παυσανία

78. Στίς Πλαταιές στό στρατόπεδο τῶν Αἰγινητῶν ὑπῆρχε ὁ Λάμπων, γιός τοῦ Πυθέα, ἀπό τούς πρώτους Αἰγινῆτες, πού πῆγε νά βρεῖ τόν Παυσανία γιά νά τοῦ πεῖ κάτι πολύ ἀνόσιο. Πῆγε καί τόν βρῆκε βιαστικά καί τοῦ εἶπε: «Γιέ τοῦ Κλεόμβροτου, κατόρθωσες ἕνα ἔργο τεράστιο καί ὡραιότατο καί ὁ θεός σέ διάλεξε νά ἐλευθερώσεις τήν Ἑλλάδα καί ν' ἀποκτήσεις τή μεγαλύτερη δόξα ἀπ' ὅσους Ἕλληνες ξέρω. Τώρα ἀπο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τελείωσε τό ἔργο σου, ὥστε νά φημιστεῖς ἀκόμα περισσότερο καί νά ἐμποδίσεις ἔτσι τούς βαρβάρους νά ξαναδείξουν τέτοια ἀλαζονεία ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων. Ὅταν σκοτώθηκε ὁ Λεωνίδας στίς Θερμοπύλες, ὁ Μαρδόνιος καί ὁ Ξέρξης τοῦ ἔκοψαν τό κεφάλι καί τό ἔστησαν σ' ἕνα παλούκι. Ἄν τό ἀνταποδώσεις, τότε θά σ' ἐπαινέσουν πρῶτα ὅλοι οἱ Σπαρτιάτες καί ὕστερα ὅλοι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες. Πασσάλωσε τό Μαρδόνιο καί θά ἐκδικηθεῖς ἔτσι τό θεῖο σου Λεωνίδα». Αὐτά εἶπε ὁ Λάμπων νομίζοντας ὅτι θά εὐχαριστήσει τόν Παυσανία, ἐκεῖνος ὅμως τοῦ ἀποκρίθηκε:

79. «Ξένε Αἰγινήτη, σ' εὐχαριστῶ γιά τήν εὐνοϊκή σου διάθεση, ἀλλά ἡ συμβουλή σου δέν εἶναι καλή. Ἀνέβασες πρῶτα στά ὕψη ἐμένα, τήν πατρίδα μου καί τά ἔργα μου καί ὕστερα μ' ἔριξες στό μηδέν, συμβουλεύοντάς με νά ἀτιμάσω ἕνα νεκρό καί λέγοντάς μου ὅτι,ἄν τό κάνω αὐτό, θά φημιστῶ περισσότερο. Αὐτά πρέπουν περισσότερο στούς βαρβάρους παρά στούς Ἕλληνες, τά ὁποῖα καί ὅταν οἱ βάρβαροι τά κάνουν τούς κατηγοροῦμε. Δέν ἔχω διάθεση νά κερδίσω μέ τέτοια πράγματα τήν ἐκτίμηση τῶν Αἰγινητῶν καί τῶν ὁμοίων τους. Μοῦ ἀρκεῖ νά ἔχω τήν ἐκτίμηση τῶν Σπαρτιατῶν καί νά κάνω ὅσιες πράξεις μά καί νά λέω ὅσια λόγια. Μοῦ λές νά ἐκδικηθῶ τό Λεωνίδα, ἀλλά σοῦ λέω ἐγώ ὅτι τόν ἐκδικηθήκαμε περίφημα αὐτόν καί ὅσους σκοτώθηκαν στίς Θερμοπύλες, μέ τίς ἀναρίθμητες ψυχές πού χάθηκαν σ' αὐτήν τή μάχη. Τώρα ἐσύ μήν ἔρθεις πάλι νά μοῦ πεῖς τέτοια πράγματα, οὔτε νά μοῦ δώσεις τέτοιες συμβουλές. Καί νά χρωστᾶς χάρη πού φεύγεις χωρίς νά πάθεις τίποτε».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	Σελ.	5 - 10
1. Βιογραφία	»	5 - 10
Βιβλ. Ι ΚΛΕΙΩ	»	11 - 33
1. Ἱστορία τοῦ Κροίσου	»	11 - 24
2. Ὁ Κύρος νικάει καί αἰχμαλωτίζει τόν Κροῖσο	»	24 - 29
3. Ἔθιμα Περσῶν	»	29 - 31
4. Ἴωνες καί Αἰολεῖς ζητοῦν βοήθεια ἀπό τή Σπάρτη· αὐτή ἀρνεῖται	»	32 - 33
Βιβλ. ΙΙ ΕΥΤΕΡΠΗ	»	34 - 49
1. Βασιλεία τοῦ Ψαμμήτιχου	»	34 - 36
2. Ἦθη καί ἔθιμα τῶν Αἰγυπτίων	»	36 - 43
3. Μαντεῖα - Δωδώνη	»	43 - 45
4. Ὁ Κροκόδειλος	»	45 - 46
5. Εἰδικό ἔθιμο τῶν Αἰγυπτίων	»	46 - 47
6. Οἱ Πυραμίδες	»	47 - 49
Βιβλ. ΙΙΙ ΘΑΛΕΙΑ	»	50 - 57
1. Οἱ Ἄραβες βοηθοῦν τόν Καμβύση	»	50 - 52
2. Ἡ Σάμος καί ὁ τύραννος Πολυκράτης	»	52 - 55
3. Οἱ Πέρσες ἀρχηγοί συζητοῦν γιά τό καλύτερο πολίτευμα	»	55 - 57
Βιβλ. ΙV ΜΕΛΠΟΜΕΝΗ	»	58 - 65
1. Οἱ Σκύθες νομάδες	»	58 - 61
2. Ἔθιμα Σκυθῶν	»	61 - 64
3. Οἱ Σκύθες καταπονοῦν τόν Δαρεῖο μέ τήν πολεμική τους.— Τοῦ στέλνουν συμβολικά δῶρα	»	64 - 65

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Βιβλ. V ΤΕΡΨΙΧΟΡΗ ..... Σελ. 66 - 77
1. Ὁ Ἱστιαῖος στέλνει ἀπό τά Σοῦσα μήνυμα στόν Ἀρισταγόρα, πού ἀποφασίζει νά ἐπαναστατήσει ἐναντίον τῶν Περσῶν ..... » 66 - 67
2. Ἡ Σπάρτη ἀρνεῖται νά στείλει βοήθεια ..... » 68 - 69
3. Ὁ Ἀρισταγόρας πηγαίνει στήν Ἀθήνα πού ἔχει ἀπελευθερωθεῖ ἀπό τήν τυραννία τῶν Πεισιστρατιδῶν ..... » 70 - 73
4. Ἀνάπτυξη τῆς Ἀθήνας χάρη στό φιλελεύθερο καθεστώς της ..... » 73 - 74
5. Ἡ Ἀθήνα βοηθεῖ τούς Ἴωνες.—Στέλνει ἐκστρατευτικό σῶμα καί πυρπολεῖ τίς Σάρδεις ..... » 74 - 77
6. Θυμός τοῦ Δαρείου ..... » 77

Βιβλ. VI ΕΡΑΤΩ ..... » 78 - 89
1. Πρώτη Περσική ἐκστρατεία στήν Ἑλλάδα μέ ἀρχηγό τόν Μαρδόνιο. — Καταστροφή τοῦ στόλου στόν Ἄθω ..... » 78 - 79
2. Δεύτερη ἐκστρατεία τῶν Περσῶν στήν Ἑλλάδα. Οἱ Πέρσες ἀποβιβάζονται στό Μαραθώνα » 79 - 83
3. Ἡ μάχη στό Μαραθώνα ..... » 83 - 88
4. Ἐπιστροφή τοῦ Δάτη καί τοῦ Ἀρταφέρνη στή Μικρά Ἀσία. Καθυστερημένη ἄφιξη τῶν Σπαρτιατῶν στό πεδίο τῆς μάχης ..... » 88 - 89

Βιβλ. VII ΠΟΛΥΜΝΙΑ ..... » 90 - 108
1. Ὄνειρο τοῦ Ξέρξη. Προετοιμασίες στόν Ἄθωνα..... » 90 - 96
2. Ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν ..... » 96 - 106
3. Διάλογος μεταξύ Ξέρξη, Δημάρατου καί Ἀχαιμένη ..... » 106 - 108

Βιβλ. VIII ΟΥΡΑΝΙΑ ..... » 109 - 123
1. Κατάληψη τῆς Ἀθήνας ἀπό τόν Ξέρξη. Συμβούλιο Ἑλλήνων στρατηγῶν, παρέμβαση Θεμιστοκλῆ. ..... » 109 - 114
2. Οἱ Σπαρτιάτες ὀχυρώνουν τόν Ἰσθμό. — Ὁ Θεμιστοκλῆς στέλνει παραπλανητικό μήνυμα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στόν Ξέρξη ..... Σελ. 114 - 119
3. Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας ..... » 119 - 123

Βιβλ. ΙΧ ΚΑΛΛΙΟΠΗ ..... » 124 - 136
1. Θυσίες καί στά δύο στρατόπεδα. — Οἱ δύο παρατάξεις μένουν ἄπρακτες ἐπί δέκα μέρες .... » 124 - 126
2. Ἡ ἑνδέκατη μέρα. — Ἡ μάχη τῶν Πλαταιῶν.. » 126 - 135
3. Ἡ μεγαλοφροσύνη τοῦ Παυσανία ..... » 135 - 136

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τά ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τό κάτωθι βιβλιόσημο γιά ἀπόδειξη τῆς γνησιότητας αὐτῶν.

Ἀντίτυπο στερούμενο τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπο. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιῶν αὐτό διώκεται κατά τίς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ Νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α΄ 108).

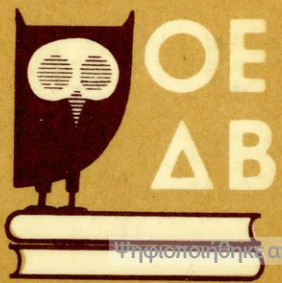

ΕΚΔΟΣΗ Ε΄ 1980(VI)-ΑΝΤΙΤΥΠΑ 190.000- ΣΥΜΒΑΣΗ 3441/12-6-80
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΚΟΣΕΝΤΟΣ-ΔΑΒΕΡΩΝΗΣ· ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Α ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ & ΥΙΟΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής